అన్నమాచార్యులవారి

అధ్యాత్మ శృంగార సంకీర్తనలు

(స్వర సహితము)

ద్వితీయ సంపుటము

స్వరరచన : 'కళాప్రవీణ' మంచాళ జగన్నాథరావు

సంపాదకులు : వాడ్రేవు పురుషోత్తం

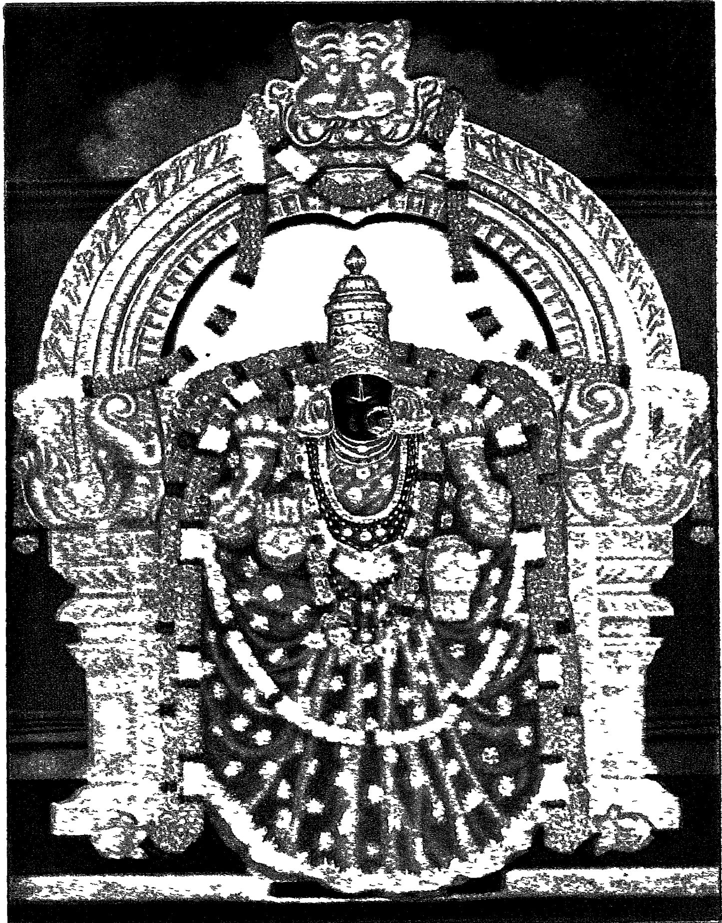
తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములవారి ప్రచురణ

తి. తి. దేవస్థానములవారి ప్రచురణ
సెప్టెంబరు 1980
ప్రతులు 1,000

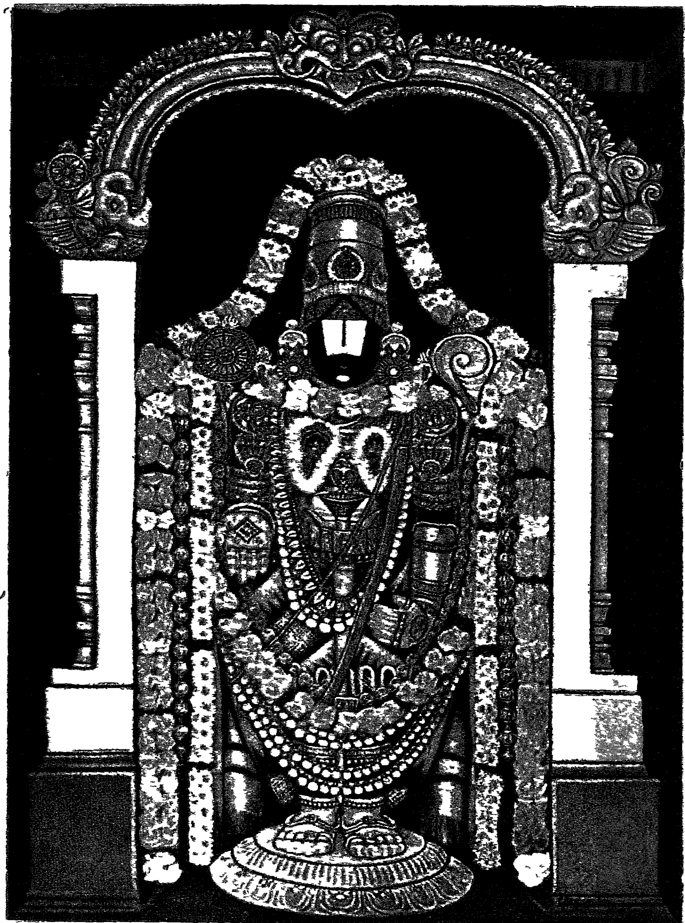
వెల : రు. 35_00

ప్రతులకు :
తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు
తిరుపతి

ముద్రణము :
నాట్యకళ ప్రెస్
6-3-634, ఖైరతాబాద్,
హైదరాబాద్-500 004.

SRI PADMAVATHI AMMAVARU

SRI VENKATESWARA SWAMIVARU

తొలిపలుకు

శ్రీ వేంకటేశ్వరుని పరమ భక్తుడు, పదకవితా పితామహుడు తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుల వారి కీర్తనలను ధాతు మాతువులతో అందించే కృషిలో ఇదొక సరికొత్త ప్రయత్నం సంకీర్తనాచార్యులుగా ముప్పది రెండువేలకు పైగా రచనలను రూపొందించి పాడిన వాగ్గేయకారుడు అన్నమయ్య. వారి సంగీతం 'యీ విధంగా వుండి వుంటుంది' అని ఊహించి సాధ్యమైనంతవరకూ వారు ఉదహరించిన రాగములలోనే సంగీతపు వరుసలను కూర్చి. ప్రతికీర్తనకు అవతారికతో బాటుగా రాగలక్షణములను కూడా చేర్చడం ఒక విశిష్టమైన పద్ధతి. ఈ పద్ధతి కష్టసాధ్యమైనది. విద్వాంసులకు, ప్రారంభకులకు, అందుబాటులో ఉండేలాగున, స్వర లిపిని రూపొందించి, ఒక సమగ్రతను ఈ గ్రంథానికి సంతరించారు మంచాళ సోదరులు.

తాళ్ళపాక వారి వంశం సంగీత సాహిత్యాలకు నిలయం. అదొక అమూల్యమైన నిధి. ఒక రత్నభాండారం. ఆ భాండారంలో అమూల్యాలైన రత్నరాసులెన్నో అసంఖ్యాకంగా ఉన్నాయి. వాని నుండి శ్రీ మంచాళవారు ఈ సంపుటిలోనికి కొన్నింటిని మాత్రమే ఎన్నుకొన్నారు. ఈ కీర్తనలకు సంగీతాన్ని సమకూర్చి మన కందించిన 'కళాప్రవీణ' మంచాళ వారు సరస సంగీత సాహిత్యప్రియుల అభినందనలను అందుకొన్నారు

ముప్పదిరెండువేల కీర్తనలలో 'తన స్వామి' శ్రీ వేంకటేశ్వరుని 'మన స్వామి'గా భావించి, భజించి, అనిర్వచనీయమైన రసానుభూతిని అనుభవించిన అన్నమయ్య ప్రతిపలుకు, మధుర భక్తిభావ భరిత మనడంలో సందేహం లేదు.

తాళ్ళపాక వారి చరిత్ర సమగ్రంగా వ్రాసిన డాక్టర్ వేటూరి ఆనందమూర్తిగారికి, సంగీత ప్రశస్తిని వ్రాసిన సంగీత విద్యాసాగర, గానసాహిత్య శిరోమణి శ్రీ ఆర్. ఆర్. కేశవమూర్తిగారికి, 'వాగ్గేయకారులలో అన్నమయ్య స్థానం' అన్న అంశాన్ని గురించి విపులంగా వివరించిన 'కళాప్రపూర్ణ' శ్రీ బాలాంత్రపు రజనీకాంతరావుగారికి మా ధన్యవాదాలు.

పరంపరగా వెలువడే ఈ సంగీత కావ్యకుసుమాలను ఎవరెంతగా ఆదరించగలిగితే మా ప్రయత్నాలు అంతగా సఫలీకృత మవుతాయని మనవి. సెలవు.

పి. వి. ఆర్. కె. ప్రసాద్, ఐ. ఏ. ఎస్

కార్యనిర్వహణాధికారి,

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు.

తొ లి ప లు కు

(ద్వితీయ సంపుటము)

అన్నమాచార్యుల వారి కీర్తనలను ధాతుమాతువులతో అందించే కృషిలో తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానముల వారి ప్రయత్నములోని ద్వితీయ కుసుమమిది.

ఈ సంపుటమున సంగీత ప్రశస్తిని వ్రాసి యిచ్చిన మహామహోపాధ్యాయ శ్రీ ఈమని శంకరశాస్త్రి (Chief Producer, All India Radio, New Delhi)గారికి మా ధన్యవాదములు.

సంగీత విద్వాంసులు, విద్యార్థులు, సంగీత రసికులు యీ సంగీత కావ్య కుసుమాలను ఎంత ఆదరించగలిగితే మా ప్రయత్నాలు అంత సఫలీకృతమవుతాయని మనవి. సెలవు.

పి. వి. ఆర్. కె. ప్రసాద్ ఐ. ఏ. ఎస్

కార్యనిర్వహణాధికారి

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు, తిరుపతి.

తాళ్ళపాకకవుల చరిత్ర - సంప్రదాయము

అన్నమయ్య

పరమ పురుషుని ఆకృతికి ప్రకృతిగా తాళ్ళపాక కవులు ఎత్తి నిలిపిన సంకీర్తన కళా మందిరమునకు అచ్చమైన మతము పునాది సంస్కృతాంధ్రములు కట్టడపు శిలలు శతక వచన సంకీర్తనాది సాహితీ ప్రక్రియలు సోపానములు అందలి యారాధ్య దైవము శ్రీ వేంకటేశ్వర స్వామియే. ధర్మార్థ కామ మోక్షములు చతుర్విధ ప్రాకారములు మధుర కవితలు ద్వార వాకిళ్లు సార్వజనీనము స్వాకాలికమునయిన ఉత్తమ భావసంపద తన్మందిర శ్రీ భండారము ఆ కవులు తామే అర్చకులు. భక్తియే భగవత్ప్రసాదము. నృత్యగానములే స్వామికంగ రంగ భోగములు రసిక వర్యులే యాత్రికులు ఇదియే వారి కవితాస్వరూపము.

గత పది వందలేండ్లలో వర్తిల్లిన ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర యొక్క గౌరవ భారము నత్యధికముగా తమ భుజస్కంధముల మీదనే మోసిన వారిలో పదునైదవ శతాబ్దిలో ప్రసిద్ధి కెక్కిన తాళ్ళపాక కవి పుంగవులే ప్రముఖులు. ఆనాడు వాఙ్మయ రంగమున వారు సాధించక వదలిన ప్రక్రియలేదు. సాధించని నవ్యత కానరాదు. చేయని ప్రయోగమును లేదు, చెందని ప్రయోజనమును లేదు. మార్గకవితను మన్నించుచునే దేశి కవితను తీర్చిదిద్దినారు. పద రచనా ప్రక్రియకు పరికల్పకులై భక్తికి పట్టాభిషేకము గావించి స్వామివారి కూడిగము చేసినారు. సాహిత్యమును ప్రజల కందుబాటు లోనికి దెచ్చి పరువును బరువును గల ప్రజాకవులై వాసి కెక్కినారు. సాహిత్య నృత్య సంగీత విద్యల కాశ్రయ స్థానముగా సంకీర్తన రచనా ప్రక్రియ నొక సమాహార కళా స్వరూపముగా ఆవిష్కరించినారు. తాము ఆడి, పాడి తరించినారు కన్నవారిని, విన్నవారిని తరతరాలు తరింప జేసినారు 'నానాటి బతుకు నాటకమును' అన్ని కోణములందును తమ సంకీర్తన దర్పణమున బట్టి చూపి కానక కన్న కైవల్య శ్రీని ప్రతిఫలింప జేసినారు. తాళ్ళపాక వారు పెక్కురొక కుటుంబముగా మని ఒక్క భావసూత్రము మీదుగాచని, లోకమునకు మార్గదర్శకులైనారు. ఆ తాళ్ళపాక కవిపుంగవులలో ఆద్యుడు అన్నమాచార్యుడు. ప్రముఖులు తక్కిన పరివారము వారు.

'చిన్నన్న ద్విపద కెఱుగును
పన్నుగ పెద తిరుమలయ్య పదమున కెఱుగున్
మిన్నంది మొఱసె నరసిం
గన్న కవిత్వంబు పద్యగద్య శ్రేణిన్'

తాళ్ళపాకవారు నందవర వంశీకులు. వైదిక బ్రహ్మణులు. ఋగ్వేదులు ఆశ్వలాయన సూత్రులు. భారద్వాజసగోత్రులు పొత్తపినాటి సీమలోని తాళ్ళపాక గ్రామమున (తాళ్ళపాక నేటి కడపజిల్లా రాజంపేట తాలూకాలోనున్నది) వర్తిల్లినవారు. వీరి జన్మస్థానము తాళ్ళపాక గ్రామమే యైనప్పటికిని, ఈ వంశాంబుధికి చంద్రముడైన అన్నమాచార్యుని మొదలుకొని వీరందరును (క్రీ శ 15, 16 శతాబ్దులలో) తిరుమల తిరుపతులందే స్వామి సన్నిధిని స్థిరనివాస మేర్పరచుకొని అక్కడే కాలము గడపిరి దేశమంతయు దిరిగి వైష్ణవమత ప్రచారము గావించిరి. స్మార్త బ్రాహ్మణులయినప్పటికిని అదివణ్ శఠగోపయతుల శిష్యులై మతము పుచ్చుకొని వీరు వైష్ణవులైనారు వైష్ణవ మతమునకును వేంకటాచలం క్షేత్రమునకును ఎనలేని రీతిని కైంకర్య మొనర్చి ధన్యజీవనులయినారు. తాత్త్వికులై, వేంకటాద్రీశునకు పరమభక్తులై, సార్వజనీనమును, తాత్త్విక మతమును నగు విశిష్టాద్వైతమును లోకమును జాటుటకై దీక్షా కంకణులైనారు. తామనుభవించిన తన్మతానుభూతి వైశిష్ట్యమును పదిమందికి పంచిపెట్టుటకై తహతహ లాడినారు సంగీత సాహిత్యములను సాధనములుగా గొని తత్త్వదృష్టితో మత సాహిత్య సంగీతములకు మేలు కలయికను చేకూర్చి కళాలక్ష్మి కందాలు దిద్దినారు. ప్రాత నెఱిగి క్రొత్తను క్రొంగ్రొత్తగా నావిష్కరించినారు అనుభవించి భూతమునందలి మాలిమిని తొలగించి లక్ష్యాలోకమున భావియందలి మేలిమిని వర్తమానమున మహనీయముగా సాధింప జాలినారు

వీరశైవమత ప్రచారమునకై శక్తి సామర్థ్యముల నంకితము గావించుకొని సాహిత్యమునే సాధనముగా గొని క్రొంగ్రొత్త రీతులను వెలయించిన అలనాటి శైవకవుల నవ్యతయు, మతమన్నది నేత్రపట్టమై సాహితీ చంద్రాలోకనము గోల్పోయి అంధకారమున తడవులాడుకొనుచుండిన అక్షరాస్యులకు మహాకవిత్వ దీక్షావిశిబూని రసాలోకనము గల్పించిన తిక్కనగారి మనీషయు, తాళ్ళపాకవారిలో అతిరమ్యముగ మేళవించిన వనవచ్చును. ఆంధ్ర సాహిత్య గౌరవ భారమును వారు కలసి మోసినంత ఈ కుటుంబము వారొక్కరొక్కరే మోసినారు అందుకే ఆంధ్ర వాఙ్మయ ప్రపంచమున తాళ్ళపాక వారికి విశిష్టమగు స్థానమున్న దనుట. తాళ్ళపాక వారొక్కరు కారు పలువురు. వారును భిన్నులుకారు. ఒక్క కుటుంబము వారు ఆ యొక్క కుటుంబమువారే పుత్రులు, పౌత్రులు దౌహిత్రులు, పురుషులు, స్త్రీలు అందరు కలసి ఒక్క సంస్థగా చేరి కళారాధనము గావించుచు స్వామిసేవలో తరించినారు. క్రీ. శ 15–16 శతాబ్దులలో వర్తిల్లి ప్రసిద్ధి కెందిన తాళ్ళపాకవారి వంశమున తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుడు (అన్నమయ్య. అన్నయాచార్యులు, అన్నయార్య మొ॥ నామాంతరములు) ఆయన భార్య తిమ్మక్క, ఇంకను, తాళ్ళపాక నరసింహకవి, తాళ్ళపాక పెదతిరుమలాచార్యులు, తాళ్ళపాక చిన తిరుమలయ్య, తాళ్ళపాక అన్నయ్య, తాళ్ళపాక పెదతిరువేంగళనాథుడు, తాళ్ళపాక చిన్నన్న, తాళ్ళపాక కోనేటి తిరువేంగళనాథయ్య, తాళ్ళపాక తిరువేంగళప్ప ముఖ్యులు,

సుప్రసిద్ధులగు నీ తాళ్ళపాక వారిలో వంశఖ్యాతికి మూలపురుషుడగు అన్నమాచార్యుడు క్రీ. శ 1424లో జన్మించినట్లు తెలియుచున్నది. అటుపై నీ తాళ్ళపాక వారిలో సుప్రసిద్ధ రచయితలగు వారి కాలమితిని స్పష్టముగా నెఱుగుటకు దగిన శాసనాధారములు కొన్ని క్రీ. శ. 1553, 1559, 1564 సంవత్సరముల వఱకును కాననగుచున్నవి. ఆ మీద కూడ నీ వంశమువారు వర్ధిల్లి నేటికిని ఆంధ్రదేశమున విద్యా వివేకములతో వర్ధిల్లుచున్నారు. కాని రచయితలుగా విద్వాంసులుగా పేరుపొందిన తాళ్ళపాక వారిలో చినతిరుమలాచార్యుని తనయుడగు తిరువేంగళప్పయు, పెదతిరుమలాచార్యుని కుమారుడగు కోనేటి తిరువేంగళనాథుడును గడపటివారుగా గ్రహింపవచ్చును. క్రీ. శ. 1564 సంవత్సరము వఱకును వీరి శాసనములు కాననగు చుండుటచేత అప్పటికిని మఱి కొంతకాలము తరువాత వఱకును (ఆశతాబ్ది యంతమువఱకు) గూడ స్వామిసేవయు సారస్వతారాధనము గావించుచు సంపదభివృద్ధులతో వారు వర్ధిల్లియుందు రనదగును.

అనగా దాదాపు ఒకటిన్నర శతాబ్ది కాలము విజయనగరరాజుల పరిపాలనా కాలమున వీరు విఖ్యాతితో వెలసి వైష్ణవ మతమునకు ఆంధ్రభాషకును సంగీతకళకును నిరుపమానమగు సేవ గావించినారన్నమాట! మన దేశ చరిత్రలో రాజకీయ మత సాంఘిక, భాషా సారస్వత రంగములలో స్వర్ణయుగమని ఖ్యాతిగాంచిన ఆ కాల ఖండముననే తాళ్ళపాకవారు వర్ధిల్లి ఆ గౌరవ భారము నెంతగానో తమ భుజస్కంధములపై మోసి యుందురనుట అతిశయోక్తి కాదు.

తాళ్ళపాకవారి సంకీర్తనపు రాగిరేకులలో ప్రారంభమున నీ శాసనాక్షరములు లిఖింపబడియున్నవి.

"స్వస్తిశ్రీ జయాభ్యుదయ శాలివాహన శక వరుషంబులు ౧౩౪౬ అగునేటి క్రోధి సంవత్సరమందు తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులు అవతరించిన పదారుయేండ్లకు తిరువేంగళనాథుండు ప్రత్యక్షమైతేను అది మొదలుగాను శాలివాహన శక వరుషంబులు ౧౪౨౪ అగునేటి దుందుభి సంవత్సర ఫాల్గుణ బహుళ ౧౨ నిరుధానకు తిరువేంగళ నాథుని మీదను అంకితముగాను తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులు విన్నపము చేసిన శృంగార సంకీర్తనములు"

క్రీ శ. 1424లో జన్మించిన అన్నమాచార్యులకు పదునారవయేట, అనగా క్రీ.శ. 1440లో, స్వామి ప్రత్యక్షమాయెను. అది మొదలుగా సంకీర్తన రచన గావించుకొనుచు ప్రఖ్యాతిగాంచిన అన్నమయ్యగారి మహిమ విని టంగుటూరి పరిపాలకుడుగా, దండనాథుడుగా నుండిన సాళువ నరసింహరాయడు బహుశః క్రీ.శ. 1450-60ల నడుమ వారి స్నేహ మపేక్షించి యుండును. అన్నమాచార్యుని యాశీర్వాద బలమున నాతడు క్రమముగా విజయ పరంపర నంది విజయనగరాధీశుడై యుండును,

అన్నమయ్య క్రీ. శ. 1503లో నిర్యాణమందెను. అంతకు బూర్వమే అతడు, మనుమడగు చిన తిరుమలాచార్యునకు బ్రహ్మోపదేశము కావించెను. ఈ బ్రహ్మోపదేశానంతరము తాతగారు కొంతకాలము జీవించియుండినట్లు మనుమని సంకీర్తనలను బట్టి తెలియ వచ్చుచున్నది. 1496-98 ప్రాంతముల చిన తిరుమలయ్య యుపనయనము జరిగినదనుకొన్నచో నాతని జన్మము 1488-90 ప్రాంతమగును. అప్పటికి చిన తిరుమలయ్య తండ్రి పెద తిరుమలయ్యకు 30 ఏండ్లనుకొన్నను ఆతని జన్మము 1456-60 ప్రాంతమగును. అనగా అన్నమయ్యకు 30 ఏండ్ల వయస్సు దాటిన పిదప ద్వితీయ సంతానమగు పెద తిరుమలయ్య కలిగినాడన్నమాట.

అన్నమయ్య నిర్యాణ సంవత్సర మాస దినములు స్పష్టముగా నెరిగిన మనకు ఆతని జనన మాస నక్షత్రాదికమును గూర్చిన వివరములా రాగిరేకులందు లేకుండుట కొంత గొఅతయే గొల్పుచున్నది. అయినను ఆ లోపము ఇతర సాధనముల మూలమున తీరుచునేయున్నది. చిన్నన్న వ్రాసిన అన్నమాచార్య చరిత్ర మూలమున "చక్కని గ్రహము లుచ్చమున మూడలర అనుపమ లగ్నంబునందు వైశాఖమున విశాఖను జగంబున నుల్లసిల్ల, జనియించె నన్నమాచార్యుండు—' అని యున్నది. వైశాఖమాసమున విశాఖా నక్షత్రమున అన్నమయ్యగారి జన్మ నక్షత్రోత్సవ కైంకర్యము జరుపబడుచుండినట్లు తిరుపతి శాసనము లందున్నది. వీనిని పరిశీలించి క్రీ శ. 1424 క్రోధి వైశాఖమాసమున విశాఖా నక్షత్రమున అన్నమయ్య జన్మించి నాడనవచ్చును. నిర్యాణము క్రీ శ. 1503 దుందుభినామ వత్సర ఫాల్గున బహుళ ద్వాదశినాడు. కావున నీతడు 79 ఏండ్లు జీవించినాడు. సాళ్వ నరసింహరాయనియు, తత్పుత్రుడు ఇమ్మడి నరసింహరాయనియు కాలమున వర్తిల్లినవాడు.

ఆలయ సంకీర్తనాచార్యులై పరమపదనివాసుని భక్తి శ్రద్ధలతో నర్చించినయట్టి తాళ్ళపాక వారిలో కొందరి శాసనములు మాత్రమే నేడు మనకు లభ్యములగుచున్నవి. ఈ వంశ విఖ్యాతికి మూలపురుషుడగు అన్నమాచార్యుని కుమారుడు పెద తిరుమలచార్యుని యొక్కయు, తద్వంశీకులు చిన తిరుమలాచార్య తిరువేంగళ నాథులయు శాసనములు దాదాపు పాతిక వరకు తిరుపతిలో నున్నవి. ఇక తాళ్ళపాక వారి ప్రస్తావన గల శాసనములు విజయనగర రాజుల కాలమునకు చెందినవి మఱికొన్ని యున్నవి. వీనిని బట్టి విజయనగర రాజుల కాలమున తాళ్ళపాక వారెట్టి ప్రాభవమున వర్తిల్లిరో, స్వామివారి కెన్ని విధముల కైంకర్య మొనర్చిరో తెలియనగును

వీరు కొన్ని కొన్ని గ్రామములను, కొంత సొమ్మును శ్రీభండారమున కనేక సందర్భములలో సమర్పించి, తన్మూలమున వివిధ కైంకర్యముల కేర్పాటులు గావించిరి కొన్ని నూతన నిర్మాణములను గావించిరి కొన్నిటిని పునరుద్ధరించిరి కొన్ని నూతనోత్సవముల నారంభించిరి. సంకీర్తన పాకుప్పజలతో స్వామి నర్చించి "సంకీర్తన భండారము" నొకదానిని నెలకొల్పిరి. ఆ వ్యవస్థ నిర్విఘ్నముగా సాగుటకై తగిన జాగ్రత్త వహించిరి. ఆత్మశుద్ధితో, భక్తిశ్రద్ధలతో వర్తిల్లి ఆచార్యపురుషులై శిష్యులను, అనుయాయులను గూర్చుకొని సుప్రసిద్ధులగు వారి సమకాలికుల కెందరికో మార్గదర్శకులై మనిరి.

1.2. తాళ్ళపాకవారిలో అన్నమయ్య చిన్నమయ్య అని ఇరువురు ప్రసిద్ధులు వీరిలో చిన్నమయ్య అనువారే భజన పద్ధతికి మూలపురుషులు

1.3. చిన్నమయ్యకు కడుపులో శూలబాధ యుండెడిది అది యాతనికి తిరుమల మీద యాలయమున గరుడగంభమువద్ద పొర్లు దండము వెట్టుటతో తొలగిపోయినది. అతడు గొప్ప భక్తుడై సంకీర్తన రచన గావించెను.

శ్రీ గోపాలకృష్ణ భాగవతారుగారి కుమారులును, తండ్రిగారి వలెనే భక్తిమయ జీవితమును గడుపుచు సంప్రదాయము ననువర్తించి పోషించుచున్నవారును, పుదుక్కోట నివాసియునగు శ్రీ సంజీవి భాగవతారుగారి మూలమున విశదములైన విశేషములివి.

1.4 అన్నమయ్యగారు తన కీర్తనలలో శృంగారము నతిశయించి వర్ణించిన కారణమున అమ్మవారికి ఆగ్రహము కల్గినది ఆ కారణమున శృంగారపద కవియగు అన్నమయ్యను

అనుగ్రహించుచున్న స్వామివారియెడ నమ్మవారు పరాఙ్ముఖి యాయెను. అప్పుడు స్వామివారు అమ్మవారికి ఆ భక్తుని తన్మయభావము నెరుక పఱచుటకై ఒక ఉపాయము పన్నిరి. అన్నమయ్య తిరుమల నధిరోహించు తరి మార్గమధ్యమున పంద్రెడడుగుల నిడివిగల పులి యొకటి అడ్డువచ్చి నిలిచినది. ఈ పులి యెవరోకాదు శ్రీనివాసుడే. శ్రీనివాసుని భక్తుడగు అన్నమయ్య తన్మయుడై యున్న కారణమున నాతనికా మూర్తిలో నొక క్రూరజంతువు కాక అనుగ్రహార్థము గైకొన్న దశావతార మూర్తులే దర్శనమైనవి పరవశమున అన్నమయ్య.

"వీడె నెలకొన్నాడు శ్రీ వేంకటగిరిమీద
అడుగో కొలువై యున్నాడు......" అను కీర్తనమును పాడిరి.

ఆ భక్తుని అలౌకిక భావనకు, తన్మయ జీవమునకు నచ్చెరువందిన అమ్మవారు అలుకతీరి చేరవచ్చి భక్తుని దీవించినది

1 5. వంశపారంపర్యముగా తామనుసరించుచున్న భజన సంప్రదాయమున డోలోత్సవమున, పవళింపు సేవ సందర్భమున పాడునట్టి పాటలలో నధిక భాగము తాళ్ళపాకవారివే.

'శరణాగత వత్సల'
'గద్దెమీద వేంచేసి'
'ఎంత లేదు వైభవం బిప్పుడు నీకు
చింతదీర పవ్వళించు శ్రీ వేంకటాద్రిరాయ'
'దాచుకొన్నాడదిగో కాంతు దేకాంతముగ'

'నా మొఱాలకింపవే వేంకటరమణా' (రాగం—యదుకుల కాంబోజి)

'వీడె నెలకొన్నాడు శ్రీ వేంకటగిరి మీద'
మొదలైనవి ప్రచారములోనున్న వీరి కీర్తనలలో కొన్ని.

'దీని భావము నీకే తెలుసురా — ఓ వేంకటేశ' అని నిగూఢార్థముగల కీర్తన మొకటి కలదని కొన్ని పంక్తులుదాహరించిరి. అది వారి ఏల పదమగునని అందలి గతిని బట్టి గుర్తించితిని.

1.6. మే నెల 28—29 తేదులలో పుదుక్కోటలో జరుగు కల్యాణోత్సవ సందర్భమున తాళ్ళపాకవారి పవళింపు పాటలు 30 సంపూర్ణముగ గానము చేయుట జరుగును.

1.7. శ్రీ గోపాలకృష్ణ భాగవతారుగారు సంప్రదాయము ననుసరించి పాడు నీ పాట లన్నింటిని మధురలోని ఆచార్య యస్, రామనాథన్ అను వారు స్వరసహితముగ లిఖించి యున్నారు (వానిని సేకరించి ప్రకటించు యత్నము చేయదగును)

1.8. శ్రీ గోపాలకృష్ణ భాగవతారుగారు ఉద్ధవవారు. ములక నాటి తెలుగు బ్రాహ్మణులు. తల్లి వైపు వారు త్యాగరాజస్వామి వారి వంశము తోడి బాంధవ్యము గలవారు. వీరి మేనమామ వంశమువారు గొప్ప భాగవతులు శ్రీ వేంకటకృష్ణయ్య భాగవతారుగారు శ్రీ గోపాలకృష్ణ భాగవతారుగారి మేనబావ (మేనత్తకుమారుడు, అక్కగారి భర్తయు) గొప్ప భజనపరులు. వీరి పూర్వులు దాదాపు 250 సంవత్సరములకు పూర్వము గుంటూరు సీమ నుండి మేలట్టూరు చేరినట్లు వారి వంశ కథనము.

2. గ్రంథస్థ—చారిత్రక విషయము

2.1. శ్రీ సుబ్బరామ దీక్షితులవారు తమ సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శినిలో తాళపాకము చిన్నయ్య గూర్చి యిట్లు వ్రాసిరి "ఇతడు తెలుగు బ్రాహ్మణుడు. వేంకటా చలపతి భక్తుడు, తిరుపతిలో నుండినవాడు వెంకటరమణ విషయమై భాగవత సంప్రదాయముగా వాడుకలో గల ఉత్సవ పద్ధతి నేర్పరచిన పుణ్యపురుషుడు. దానిలో తోడయము, మంగళము, శరణు, హెచ్చరిక, కీర్తనములు ధూపదీపాలంకార నైవేద్యాద్యుపచారముల కీర్తనములు, పవ్వళింపు దివ్యనామ సంకీర్తనములు, వసంతోత్సవ కీర్తనములు, స్వామిని మేలుకొలుపుటకై కీర్తనములు, ఇవి మొదలైనవి యణగి యున్నవి ఇవి గాక విడి కీర్తనములు గలవు. ఇతని భక్త్యతిశయము వలన మాటి మాటికి వెంకటరమణుడు ఇతనికి సాక్షాద్దర్శన మిచ్చి మాట్లాడినట్లు పెద్దలు చెప్పుచున్నారు. భజన పద్ధతికి యితడే మూల పురుషుడు. రామామాత్యులకు ముందటి వాడని చెప్పుచున్నారు॥"

2.2. ప్రథమాఖ్యాన పుస్తకమున పుట 101లో శంకరాభరణము— అటతాళకీర్తన "శ్రీహరి పాద తీర్థమై చెడని మందు" అను దానిని, సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని అనుబంధము B పుట 57లో కాంభోజిరాగం ఝంప తాళమున 'నా మొరాలింపవే అయ్యా వేంకటరమణ' అను మరియొక కీర్తనమును తాళపాకం చిన్నయ్య రచనలుగా సుబ్బరామ దీక్షితులవారు వివరించిరి,

2.3. తాళ్లపాకవారి కీర్తనము లందలి శృంగార మతిమనోజ్ఞమని మురిసి సాళ్వనరసింహరాయడు "కవులు విద్వాంసులు గాయకుల్ భూమిధవులు సామంతులు, దను జుట్టి కొలువనం గజ గురు మీద నభినవంబైన శృంగార యుత పదశ్రేణి బాడించి" దనిసినాడట

(చూ. అన్నమా. చ. ద్విపద. 36)

2.4 అన్నమాచార్యుని శృంగార భావనకు అమ్మవారు నొచ్చుకొన్నట్లును పిదప నాతని భక్తి తాత్పర్యములు నచ్చి మెచ్చుకొన్నట్లును, సంప్రదాయ కథనము కదా! ఇది యదార్థమే అనదగినట్లును, అమ్మవారి మాట ఎట్లున్నను సమకాలము వారలు కొందరు వీరి శృంగారము నీసడించినట్లు చారిత్రక గ్రంథస్థాధారములున్నవి.

గురురాజు చరిత్ర యందలి కథనమును మా సహోధ్యాయులు శ్రీ మహంతయ్యగారి తోడ్పాటుతో నిక్కెరిగితిని.

"లక్కమ్మ భక్తుడు కంసాలి. ఆ వీరశైవుడు ఒక పర్యాయము శ్రీశైలమునకేగుచు గారలదిన్నెలో కమ్మరులతో వివాదమునకు దిగి, కాల్చిన యినుమును మూటగట్టి భుజాన వేసుకొని మహిమను ప్రదర్శించెను. రాచవట్టిగలోని వణిక్ శ్రేష్ఠులతో చర్చకు దిగి తన శక్తి నెరిగించెను. విల్లూరునందు గవిలింగమునకు నైవేద్యమొసగి శివభక్తులకు తన మహిమను చూపెను శైవుడగు గంగాధరు డను రాజును వీరశైవునిగా మార్చి, వాని శరీరము నుండి ప్రణవనాదమును వినిపింపజేసెను పిదప నొక తావున తాళ్ళపాక అన్నమయ్యను, మఱి కొందరు వైష్ణవులను చూచుట తటస్థించెను. తన గురువగు యాగంటీశ్వరుడే అత్యధికుడనియు నితరదైవము లనిత్యులనియు లక్కప్ప సుందర గీతములను చెప్పుచుండగా పన్నగారిధ్వజాచార్యుడగు తాళ్ళపాకన్నమయ్య శివుడె దైవతములందు కదు వృద్ధుడని పొగడు లక్కప్ప గీతములలో సన్నుతమైన శృంగారరసము కానరాదని పలుకగా మాతాపితరుల విట శృంగారమును రచ్చకెక్కించునాతడు సత్పుత్రుడు కాడని వెల్లడించి, తిరుపతి తిమ్మప్పని చేతనే సత్యము పలికింతునని చెప్పి, అచ్యుతిని గుడి యందట్లు శివుడధికుడని పలికించి, అచట కూడిన వైష్ణవుల కచ్చేరువు గొలిపి వారి మన్నన లందుకొనెను"

శ్రీ సం. శి. భూసనూరమఠ ఎం. ఏ గారు గురురాజు చరిత్ర (1950) పీఠికలో "ఆక్షేపి శివవైష్ణవాచార్య కన్నమయ్యనిగె" అని అన్నమయను కన్నమయ్యగా పేర్కొనుట సరికాదని గురురాజ చరిత్రను బట్టి తెలియుచున్నది.

ఈ లక్ష్మీభక్తుడు శైవ సంకీర్తనములు చెప్పినట్లు తెలియుచున్నది. ఏగంటి పదాల కర్తగా ప్రస్తుతుడితడే యగుచో వీరికి గల స్పర్ధను సూచించు నీ వృత్తాంతమును బట్టి తాళ్ళపాక వారు ఛాయా పహారుల నీసడించి చెప్పిన పదము వీరికే అన్వయించునేమో !

25 అన్నమయ్యయు, వయసున చిన్నవారైన పురందరదాసులును కలసికొని పరస్పరము సంభావించుకొనిన చారిత్రక విషయమును చిన్నన్న అన్నమాచార్య చరిత్ర ద్విపదలో పేర్కొనెను. భక్తిమత ప్రచారమునకును, కర్ణాటక సంగీత పద్ధతి రూపుదిద్దుకొనుటకున తదుపరి దాసదాసరి కూటములవారు గావించిన సమన్వయ కృషినిగూర్చి విజ్ఞులెరిగినదే

పురందరదాసుల రచనగా ప్రసిద్ధివడసిన "కెరయనీరను కెరగెజల్లి" అను (మలహరి-త్రిపుట) ప్రారంభ గీతమును చదివి తాళ్ళపాకవారి "నీవే నేరవుకాని" అను కీర్తన చదువుడు

దేశాక్షి : నీవే నేరవుగాని నిన్ను, బండించేము నేము
దైవమా నీ కంటె నీ దాసులే నేర్పరులు ॥
వట్టి భక్తి నీ మీద వలుకు వేసి నిన్ను
బట్టి తెచ్చి మదిలోన, బెట్టుకొంటిని
పుట్టెడు తులసి నీ పాదములపై బెట్టి
జట్టికొనిరి మోక్షము జాణలు నీ దాసులు ॥
నీవు నిర్మించినవి నీకె సమర్పణ సేసి
సోవల నీ కృపయెల్ల జూరగొంటిమి
భావించొక మ్రొక్కు మ్రొక్కి భారము నీపై వేసిరి
పావనపు నీ దాసులే పంతపు చతురులు ॥
చెరువుల నీళ్లుదెచ్చి చేరెడు నీపై జల్లి
వరము వడసితిమి వలసినట్టు
యిరవై శ్రీ వేంకటేశ యిటువంటి విద్యలనే
దరిచేరి మించిరి నీ దాసులే పో ఘనులు ॥

(అన్నమా. సం. 8-49)

మలహారి — త్రిపుట.

కెరయ (సరస్సు యొక్క). నీరను (నీటిని). కెరెగె (సరస్సులోనే), జల్లి (చల్లి) వరవ పడెదవ రంతె (వరములందిన వారివలె), కాణిరో (కానిపించండి), హరియు (శ్రీహరి యొక్క), కరుణదొళ (కరుణవల్ల) ఆదభాగ్యవ (కల్గిన భాగ్యమును), హరి సమర్పణె (ఆ హరి సమర్పణ) మాడి (చేసి), బదుకిరో (బ్రతుకండి), నోడి బదుకిరో (చూచి బ్రతుకండి)

(పురందర దాసు రచన చూ. గానకళాబోధిని

సమన్వయ దృక్పథము భజన పద్ధతిలోని జీవనుగా దోచుచున్నది. నేటికిని భజన గోష్ఠులలో పలుభాషలలోని కీర్తనలు పలువురి రచనలను కూర్చుకొని ఒక క్రమమున పాడు చుండుట పద్ధతిగా కానవచ్చుచున్నది. అనాటి సమన్వయ బీజమే నేటికిట్లంకురించి విస్తరిల్లినదని తలవ వచ్చును.

2.6. సంకీర్తన లక్షణమును ఆంధ్రీకరించిన వాడు చిన తిరుమలాచార్యుడు.

3. సంప్రదాయ ప్రదర్శనము

3.1. తిరుమల తిరుపతులందు కల్యాణోత్సవములను, జయంతి ఉత్సవము (నరసింహాజయంతి ఉట్ల పండుగలు ప్రఖ్యాతములు) లను ఆరంభించి యినుమడింప జేసిన వారు తాళ్ళపాక వారే.

3.2. దక్షిణభారతమున ఇటు తెలుగునాడు మొదలుకొని అటు తిరువనంత పురము కొనదాకను ప్రచారమున నున్న భజన కూటముల వారి గోష్ఠి కలాపములలో నృసింహ కృష్ణ జయంతులు ఆంజనేయోత్సవములు రాధా కళ్యాణాదులు పలువురు భక్తుల నాకర్షించి నవిగను, మన సంస్కృతిని సంగీత సాహిత్య నృత్య విశేషములను అవిష్కరించినవిగను తోచుచున్నవి. ఇచ్చట (హైదరాబాదులో) రాధాకళ్యాణ కథాగాన ప్రదర్శనమును శ్రీ ఏ. ఎల్. కృష్ణమూర్తిగారు నిర్వహింపగను, తిరువనంతపురమున ఆంజనేయోత్స వమును శ్రీ రామస్వామి అయ్యంగారు శ్రీ కళ్యాణకృష్ణన్‌గారలు నిర్వహింపగను దర్శించి యానందించితిని (వీరందరును గోపాలకృష్ణ భాగవతారుగారి శిష్యులే) అందు వారు జయదేవుని అష్టపదులతో పాటు తాళ్ళపాకవారి కీర్తలములను కూడ నాలపించినారు. భజన గోష్ఠులలో నిట్టి కల్యాణ కథా ప్రదర్శనమునకును తాళ్ళపాక వారే ఆద్యులనియు స్ఫూర్తినిచ్చిన వారనియు నాకు తోచినది. తిరుమల తిరుపతులందు తాళ్ళపాకవారే కల్యాణోత్సవము లారంభించి నిర్వహించిన వారనుట శాసనోక్తి, కల్యాణ కథా సంబంధము గల కీర్తనములను, మంజరులను వారెన్నో రచించిరి. అన్నమయ్యగారికి తిరుమల శ్రీనివాసుడు అల్లుని వరుస— నేటి భజన గోష్ఠులందలి సీతాకల్యాణ రాధాకల్యాణ శ్రీనివాస కల్యాణాది కథా ప్రదర్శనమునకును తాళ్ళపాక వారి కాలముననే బీజావాపము జరిగినట్లు తలతును.

4. సమన్వయము

4.1. తాళ్ళపాక పద కవిత్రయమున అన్నమయ్య అద్యుడు. సుప్రసిద్ధుడు. అటు పిదప పెద తిరుమలయ్యదే ఆస్థానము. అతడు రెండవవాడగుటయు. సంకీర్తన భండారము నెలకొల్పి రేకులను చెక్కించియు, తండ్రిగారి తరువాత బహుళ సంకీర్తన రచన గావించిన వాడీతడే అగుటయు నందుకు హేతువులు. క్రి. శ. 1525—45 సం॥ల నడుమ రేకులను జెక్కించునాటికిని వీరిరువురే ప్రసిద్ధులు అందుకే 'అ. చా' — 'తి చా' సంకేతములు వారి

రేకులలో కానవచ్చినవి. చిన తిరుమలయ్య రచనలు క్రీ. శ. 1537 ప్రాంతములందు రేకుల కెక్కిన నాటికి ఈ తిరుమలాచార్యు లిరువురి రచనలను నేర్పరచి చూపుటకు "పె. తి. చా.," "చి తి. చా." సంకేతము లేర్పడినవి చిన తిరుమలాచార్యునిది రచనా బాహుళ్యమును బట్టియు, కాలమును బట్టియు తృతీయ స్థానమగును. ఇది యొక దృష్టి.

42. మఱియొక దృష్టి-అన్నమయ్య తర్వాత అతని కుమారుడగు పెద తిరుమలయ్యయు. మనుమడగు చిన తిరుమలయ్యయు బహుకాలము జీడించి సంకీర్తన ప్రచారము, మత ప్రచారము గావించినవారే. పెద తిరుమలయ్య (క్రీ. శ. 1454–1554) నిండుగా నూరేళ్లు జీవించి నట్లున్నాడు. చిన తిరుమలయ్యయు (క్రీ శ. 1488–1562) దాదాపు 75 ఏండ్లు జీవించెను. క్రీ శ. 1553–54 ప్రాంతములందు పెద, చిన తిరుమలయ్య లిరువురును చిన కంజీవరమున కొన్ని కైంకర్యములు జరపినట్లు తెలియుచున్నది.

43 కనుక తాళ్ళపాకవారిలో నానాట తండ్రి-కుమారులిరువురు (ఏదృష్టిలోనైనను) ప్రసిద్ధి గాంచిన వారని తెలియనగును. ఒక దృష్టిలో అన్నమయ్య 'పెద్దయ్య' కుమారుడగు పెద తిరుమలయ్య 'చిన్నయ' కానోపును మఱియొక దృష్టిలో తిరుమలయ్య లిరువురిలో తండ్రి 'పెద్దయ్య' కాగా కుమారుడు 'చిన్నయ్య' కానోపు.

44 అందుకేనేమో సంప్రదాయమున అన్నమయ్య, చిన్నమయ్య అని వాడుక కలిగి యుండుట లభించిన రాగిరేకుల మీది మూర్తులందును ఇరువురే కానవచ్చుచున్నారు.

వీరిలో 'చిన్నయ్య' యే, 'చిన్నమయ్య' యే దీక్షితులవారు పేర్కొన్న 'చిన్నయ్య' కాదగును. అనగా తిరుమలాచార్యు లిరువురిలో ఒకరు కాందగునన్నమాట. ఇప్పటి నా తలపు చిన్న తిరుమలయ్యయే 'చిన్నయ్య' అని :

5. చిన్నన్న–చిన్నయ్యలొక రగుదురా ?

పెద తిరుమలాచార్యుని కుమారు లైదుగురిలో ద్విపదకవిగా ప్రసిద్ధివడసిన చిన తిరువేంగళనాథుడు చిన్నన్న నామకుడొకడు కలడుగాని పదకర్తగా నుదహరింపబడిన 'చిన్నయ్య' అతడు కాడేమో అనిపించుచున్నది. శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారిట్లు వ్రాసిరి "చిన్నన్న గాయకుడనుట కిక్కడ రాగిరేకులందుగాని గ్రంథములలోగాని యాధారములు గానరావు. చిన్నన్నకు అన్న, తండ్రి, తాత గొప్ప గాయకులుగాన యిటీవలివారు గ్రంథములనుబట్టి చిన్నన్ననే యెఱిగినవారు గాన వారి యోగ్యత నీతనికి చేర్చి చెప్పియుండవచ్చును. కాక యితడును గాయకుడేమో" (చూ. అ చ పీఠిక – పుట 95)

పోతే – శ్రీ రాళ్ళపల్లి అనంత కృష్ణశర్మగారిట్లు వ్రాసిరి "చిన్నన్న సంకీర్తన రచన చేసినాడని నేను భావించుటకు అతనివని గాయక సంప్రదాయమున నిలచి నేటికి లభించు

రెండు కృతులాధారములని వెనుక సూచించితిని. (తాళ్ళపాక పాటలు . సం. పీఠిక, పు 2) అవి యీశతాబ్దిలో సుబ్బరామ దీక్షితులు రచించిన సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శినియం దున్నీతములైనవి శ్రీ హరిపాద తీర్థమే చెడని మందు 2 నా మొఱాలింపవే అయ్యో వెంకటరమణా ఈ సందర్భమున తాళ్ళపాక వారి పదములు మరి రెండు నా దృష్టికందినవి కర్త నిర్దేశములేదు చెన్నపురి వీణ రామానుజయ్య అను పండితుడు 1912వ సంవత్సరమున రచించిన మద్రాసులో ప్రకటించిన సంగీత సర్వార్థసార సంగ్రహమునందు ఇవి కలవు. ఆ పుస్తక మిపుడు దుర్లభము గనుక ఆ పాటలు నశించి పోకుండుటకై యుద్ధరించుచున్నాను యథామూలముగ.

1. గౌళిపంతురాగం అటచావుతాళం తాళ్ళపాకవారి పదము, "ఏ రీతి బొంకేవురా నాసామి...... వేణంగిరాయా ! తారా ఏటికి సిగ్గులు నా సామి......"

2. కేదారగౌళ రాగము, ఝంపె తాళము
"భామ శృంగారించు భావమే యందము
కాముని రతిపాట కాంత కీలాగు ॥
పూవొకటి వికసించె పున్నమ చంద్రునివలె
పూమీద మరిరెండు పూలు బూసె
రెండు పూవుల నడుమ పూసె నొక పువ్వు
పూవుకింద ముప్పదిరెండు పూ మొగ్గలెత్తె"

3. 'ఎటువంటి రాజీకమే చెలియ నేడు
కటకటా యెందైన కంటిరా మీరు......

(ఈకృతులలో మొదటిది తాళ్ళపాక వారిది కాదేమో ! వేంకటేశ ముద్ర దానికి లేదు. వేణంగిని లయుని పేరున్నది. మరి తాళ్లపాక వారి పాటలలో గౌళిపంతురాగము కానరాదు. తక్కినవి రెండు తాళ్లపాక వారివి కావచ్చును)

6. సమాధానము

తాళ్లపాకవారందరును గాయకులనుటకు గ్రంథస్థాధారములును శిలా కుడ్య చిత్రములును సాక్ష్యమిచ్చుచున్నవి. కాని ద్విపదకవిగా ప్రసిద్ధుడగు 'చిన్నన్న' పదములు చెప్పెననుటకు తిరుపతిలో ఆధారములు లేవు. ఇక దీక్షితులవారు పేర్కొనిన 'చిన్నయ్య' విషయమందుమా— అది 'చిన్నన్న'కు గాక చిన తిరుమలాచార్యునికే అన్వయించునని నేనివుడు తలంచుచున్నాను

6.1. చిన తిరుమలయ్యయే 'చిన్నయ్య' అనుటకు హేతువులు 1. 2 4. 4., లలో పేర్కొన్నవే.

6.2. చిన తిరుమలయ్య మంగళగిరిలో సంకీర్తన 'అరుళప్పాడు'న కేర్పాటు చేసినాడు. గుంటూరు మండలములో నాతనికి సంబంధముండినది. ద్రవిడ దేశమునకు వలన వెళ్ళిన నేటి భాగవతులు పూర్వము గుంటూరు సీమకు చెందినవారే. (1.6 ,)

కనుక గాయక సంప్రదాయమున చిన్నయ్య పేర నిలిచిన రెండు కీర్తనములును చిన తిరుమలయ్యవే కాదగునని నా తలంపు. అయితే నేడు లభించిన చిన తిరుమలాచార్యుని కీర్తనల (16వ సంపుటము)లో ఈ రెండు పాటలును కానరావు పోతే 'శ్రీహరి పాదతీర్థమె' అను కీర్తనము అన్నమయ్య రచనగా అ. చ. పీఠిక (పు. 34) యందుదాహృతము. పద కవిత్రయము వారి రచనలు పరస్పరము తారుమారుగా రేకులందే కానవచ్చుట మన మెరిగిన విషయమే. కనుక ఆ రెండు కీర్తనలును 16 సంపుటము 'చి.తి' కీర్తనలందు కానరానంత మాత్రమున అవి అతనివి కావని తలవనవసరము లేదు.

6.3. 'శ్రీహరి పాద తీర్థమే చెడనిమందు' అను కీర్తనను బోలినదే మాళవి రాగమున "నూరవద్దు తాగవద్దు నోరు చేదుగావద్దు చేరువ నొకచోట సంజీవి వున్నదిదివో" (16-1-54) చిన తిరుమలాచార్యుని కీర్తనము గలదు.

6.4. ఇక గాయక సంప్రదాయమున నిలిచినవియు శ్రీ శర్మగారుదహరించినవియునగు కీర్తనలు రెండు కర్త నిర్దేశములేకున్నను చిన తిరుమలయ్య రచనలే అనిపించును. ఏలన రామాయణ భారత భాగవత కథా విషయములు నుపమించి సంకీర్తనలు రచించుటయు, సమస్యా పదములను. పొడుపు కథలను పొడుచుటయు చిన తిరుమలాచార్యుని రచనలలో గానవచ్చు నంశములే (చూ. 16-1-1 ,29, 43)

> 'క్రానీలేరా పొడుపుగతలు పొడవమని
> ఆనవెట్టి నన్నేల అడ్డగించేవు
> పూని నాకతలు నీకు బొందుగా దెలియకుంటే
> పాని పట్టి నీవె నా బంట వయ్యేవా' (16–2–88)
>
> చూ, మఱియు (16–2–11)

'భామ శృంగారించు' కీర్తనము కూడ నిట్టిదే. క్షేత్రజ్ఞులిట్టివి కొన్ని తర్వాతి కాలమున రచించినారు,

'ఎటువంటి రాజీక మే' అను కీర్తనము నేను 1958లో కాపీ చేయించి తెచ్చుకొన్న తంజావూరు తాళపత్రప్రతిలో నానా విధ పదములు (వేంకటేశ్వర పదములు) అను గ్రంథమున తాళ్ళపాకవారి రచనగా కలదు కాని అది శ్రీరాగము జంపె తాళమున గలదు.

6.5. అన్నమయ్యగారి శృంగార కీర్తనమునందలి శృంగారమునను గూర్చిన చర్చ సమకాలమున జరిగినదనుటకు సాంప్రదాయిక చారిత్రకాధారములు సంవదించుచున్నవి.

7, చర్చా సారము

7.1. తాళ్ళపాకం చిన్నయ్య-చిన తిరుమలాచార్యుడే.

7.2. అతడే ఉత్సవ పద్ధతికి జీవము పోసి భజన పద్ధతికి మూలపురుషుడైనాడు.

7.3. మంగళగిరిలో సంకీర్తన అరుళప్పాడునకు ఏర్పాటుచేసి కీర్తనల ప్రచారమునకు పాటుపడిన వాడితడే.

7.4. ముంగాపురమున కల్యాణ వేంకటేశ్వరాలయమున జీర్ణోద్ధారణము గావించియు తాతగారి (అన్నమయ్య) విగ్రహమునచట ప్రతిష్ఠించియు జయంతుత్సవములను కల్యాణోత్సవములను పర్యవేక్షించి వానికి ప్రచారము గల్పించియు స్వరసహితమైన సంకీర్తన శిలాఫలకములను చెక్కించియు, సంకీర్తన లక్షణము నాంధ్రీకరించియు ఘనత వహించిన చిన తిరుమలాచార్యుడే గాయక సంప్రదాయమున చిరకీర్తి నార్జించుకొన్న 'తాళ్ళపాక చిన్నయ్య'

7.5. తండ్రి తాతలు పోషించిన సమన్వయ మార్గమునే చిన తిరుమలాచార్యుడును పోషించెను. తాళ్ళపాక వారి దృక్పథము సమన్వయ సామరస్య మార్గముల ననుగమించినది.

* * *

బ్రదుకును పసిడి వీణగా పలికించిన విమల గాంధర్వము నాటి ఆ తాళ్ళపాక కవిశేఖరులది. దానిని భద్రపరచిన యోర్మి తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానము వారిది. శిలా కుడ్యములందును తామ్ర ఫలకమందును దాగి మూగవోయి యుండిన దాని యాకృతిని విస్పష్టముగా కనుల గట్టించి లయకు దెచ్చిన నేర్మి వేటూరి వారిది. ఎడద కరగించి శ్రుతికింపు గూర్చిన పేర్మి రాళ్ళపల్లి వారిది. అంతటను భాసించుచున్న కూర్మి ఆ శ్రీనివాసునిది. నేటి కీరితి శ్రీ వేంకటేశ్వర వరప్రసాద లబ్ధమైన ప్రతిభా విశేషముతో నిట్లు స్వరపూజ కుద్యమించిన కీరితి మంచాళ వారిది. స్వీకరింతము గాక !

'శ్రీనివాస్'
6/2 RT (New Vijayanagar Colony)
Hyderabad-500457

విధేయుడు
వేటూరి ఆనందమూర్తి
ఎం. ఏ. పి. హెచ్. డి.
రీడర్, తెలుగుశాఖ, ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము.
హైదరాబాద్.

వాగ్గేయకారులలో అన్నమాచార్యుని స్థానము

తెలుగులో పద్యకవిత్వమునకు నన్నయభట్టారకుడు ఆద్యుడుగా ప్రశస్తిపొందినట్లే పదకవితకును, దానిగానమునకును ఆద్యుడుగా ప్రవర్తిల్లిన అన్నమాచార్యులకు పదకవితా పితామహుడనే ప్రశస్తి లభించినది.

నన్నయభట్టారకునికి ముందు తెలుగులో పద్యకవిత లేదా అని గాని, అన్నమాచార్యులకు ముందు తెలుగులో పద కవిత లేదా అనిగాని అడిగితే ప్రత్యుత్తరము (కవిసామ్రాట్టు విశ్వనాథవారిశైలిలో) ఉండినదియును లేదునుకూడ అని చెప్పవలెను. లేదంటే వారిద్దరు ఆరీతులను స్వకపోలనునుండి కల్పించి పుట్టించినారా అనీ, ఉన్నదంటే, ముందే ఉండినప్పుడు వీరి కాద్యులనే పొగడ్త ఏ విధముగా సమంజసమూ అనీ ప్రశ్నలు పుట్టుట సహజము. ఈ రెండు పద్ధతుల కవితలయందును ఈ యిద్దరి ఆచార్యత్వసిద్ధికి తోడ్పడిన చారిత్రక సామాజిక సాంస్కృతిక పరిస్థితులలో చాల సామ్యమున్నది. ఈ రెండు పద్ధతులకును నడుమ తమలో తమకు చాల ప్రసిద్ధమైన వైరభావమూ, పద్యకవులకును పద్యకవితాభిమానులకును పద కవితపై కొంత ఈసడింపును కూడ సామాజిక పరిణామముతో సంభవించినవేను. ఈ పరిణామములో భాషాసాహిత్య పరిణామ పరిశీలకుల పౌర్వాపర్యవిచక్షణలో ఏ భాషలోనైనా పదకవితయే ముందు పుట్టుననియు, పద్యకవిత దానికి తరువాతి తోబుట్టువనియు సిద్ధాంతీకరించిన వాస్తవము

పదకవిత రాగముతో కూడినపాట. ఇందులో మొదటి దశలో చాలభాషలలో రాగాన్వితమైన గద్యమే తొలిపాట. తల్లి బిడ్డని ముద్దాడేటప్పుడు.

> నా బంగారు కొండేడీ
>
> నా వరాల పేరేడీ
>
> నా మొహిరీల దండేడీ
>
> నా పచ్చపూసల కుచ్చేడీ
>
> నా అప్పుడు గాచిన వెన్నేదీ—ఇత్యాదిగా ముద్దులొలికే

గద్యఖండాలలో తల్లి రాగంతో కూడిన పాట (పదం) పుట్టుతోంది. ఇందులో లయ పాము మెలికలలాగ సాగును. అస్పష్టంగా ఆత్మీయుల కోసం శోకించేవారు, వారిగుణగణాలను వర్ణిస్తూ రాగాలుతీస్తూ, పద్యగణాలకు దొరకని గద్యఖండాలలో వాపోవడం గ్రామాలలో విని ఉంటాము. ఆ వాపోతలలోకూడా పాట (పదం) పుట్టుతోంది. ఇట్టి పదాలలోకూడా లయ అస్పష్టము రాగం ఉత్కటంగా ఉంటుంది.

పదకవితలో తొలిదశ అంతర్లీనమయిన లయతోగాని, లయ లేకుండాగాని పాడుకొనే గద్యప్రబంధం ఇక్కడ ప్రబంధం అనే పదము తెలుగు సాహిత్య చరిత్రలోని వర్ణనలతోకూడిన పద్యకావ్యమని కాక, సంగీత శాస్త్రజ్ఞులు సంగీత చారిత్రకులు నిర్వచించు పాడుకొనుట కనువయిన సాహిత్యబంధముగా తెలిసికోవలెను సంగీత ప్రబంధములను గూర్చి చెప్పిన లక్షణ గ్రంథములన్నీ దాదాపు సంస్కృతములోనే ఉండినవి. వాటి అన్నిటిలోను భరతుని నాట్యశాస్త్రము మొట్టమొదటిది. నాట్యశాస్త్రము ప్రధానముగా నాటకములను, (రూపకములను) రంగస్థలమును, నృత్యమును అభినయమును గురించి విపులముగా వివరించి ఒకటి రెండధ్యాయములు సంగీతమునుగూర్చి చెప్పినది. ప్రబంధాధ్యాయములో గద్యప్రబంధ ప్రశంస కలదు. చూర్ణము లేక గద్యము —

"వృత్తబద్ధము కానిదియు అక్షరసంఖ్యా నియమముకాని, గురులఘు నివేశనియమము కాని లేనిదియు అర్థాపేక్షగల (రసములను అభివ్యక్తముచేసెడి) అక్షరములకూర్పు కలిగినదియును చూర్ణపద" మనబడును. అన్నమాచార్యులకు రెండువందలేండ్లకుముందు సింహాచలమున వెలసిన భక్తయోగి కృష్ణమాచార్యుడు ఈ చూర్ణపద లక్షణము ననుసరించే సింహగిరి నరహరి వచనములను సింహాచలస్వామి కంకితముగా రచించినాడు. ఈయన పాల్కురికి సోమనాథునికి సమకాలికుడు.

పదకవితలో మలిదశ లయాత్మకమై రాగబంధముతో కూడిన గేయము. ఇదికూడ పద్యకవితకంటె ముందరిదశయే! ఎందుకంటే పదకవితలోని భాషాబంధమునకు పాండిత్యమూ వ్యుత్పన్నతా ఆవశ్యకముకాదు. సామాన్య మానవుని సహజావేశమున పుట్టినది పదకవిత· సాహిత్య పరిణామములో ఛందః పరిపక్వము, అక్షరములలెక్క గణనకువచ్చిన దశలో పద్యకవిత బయలుదేరుతుంది. ద్విపదభారతమునకు తాము వ్రాసిన పీఠికలో శ్రీ పింగళి గురుపాదు లేమన్నారో చదవండి :

"ఏ వాఙ్మయములోనైనను ఈ పదకవిత్వమే పద్యకవిత్వము కంటె ముందుపుట్టి పెరుగును. కాని ఛందోవ్యాకరణాదినియమనిష్కర్షతయు, శైలీప్రౌఢియు, ఇతివృత్తోదారతయు, విజ్ఞానాధాయకతయులోనగు నితర కవితా మహాంగముల సంతరించుకొని, నాగరకమై పద్యకవిత్వము ప్రౌఢసాహిత్యమను పేర విద్వల్లోకమున స్థిరప్రతిష్ఠ సంపాదించుకొనును. పదకవిత్వము ఎంత నిసర్గమధురమయినను నిరాడంబరమయినను, ప్రౌఢవాఙ్మయమున స్థానమాసింపక, గాలిలోనేపుట్టి, గాలిలోనే సంచరించుచు పుట్టుకదార్ఢ్యమువలన కొంతకాలము సజీవమైయుండును. ఇదియే మనలో శుద్ధదేశికవిత్వ మనిపించుకొన్నశాఖ. దీనికిని సారస్వత ప్రతిష్ఠ సంపాదించి స్థిరత్వము నెలకొల్పుటకై పలు విధముల పాటుపడిన సంస్కర్తలే ద్విపద కావ్యకర్తలు.

... ... ఈ వాఙ్మయమునకు మూలపురుషుడు పాల్కురికి సోమనాథుడు. పద్యకావ్య పథము దిద్ది తీర్చుటలో నన్నయ యెట్టి ప్రథమాచార్యుడో ద్విపదకావ్యపథమును దిద్ది తీర్చుటలో సోమనాథు డట్టి యాచార్యుడు''

భాషాసారస్వతములు - దేశియను వ్యాసమున శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు "(సోమనాథాది) శివకవులు......అవలంబించిన పద్ధతులు, వ్రాసిన వ్రాతలు పూర్వమునుండియు వచ్చుచుండిన ప్రాచీనాంధ్ర కవితారీతులను సంప్రదాయములనే కొంతవరకైన సూచించుచున్న వనక తప్పదు, ... సోమనాథుని రచనలనుబట్టి...... పురాణ కవితా మార్గమునుగాక సర్వసామాన్యమగు జానుదెనుగున దేశీయమగు ద్విపద కవితారచన ననుసరించిన వాడగుట చేతను నాతనిచే పేర్కొనబడిన కవితారీతులు కావ్యభేదములు మున్నగునవి నన్నయ్య కవితా పద్ధతికంటె ప్రాచీనములును భిన్నములునగు పురాతనాంధ్రదేశ కవితారీతులే యని మనము తలవవచ్చును''

పాల్కురికి సోమన తన పండితారాధ్య చరిత్రమున పండితారాధ్యుడు — పంచగద్దెలు' బసవగీతలు, శంకరగీతభాస్వత్ప్రదావళి, ఆనందగీతములు మున్నగు గీత రచనలతో శివుని స్తుతించెనని వ్రాసెను పాల్కురికి సోముడే బసవేశ్వరునిమీద నాలుగైదు రకములు గద్యలను రచించెను. ఇవి అన్నీ తాళగంధులు. అంటే కృష్ణమాచార్యుని గద్యలవలె చూర్ణములు కావన్నమాట.

పండితారాధ్యుడు వెలనాటి చోడు దనురాజు పిలుపున ఒక బౌద్ధగురువుతో వివాదమునకై రాజసభకు పోవునప్పుడతనివెంట శిష్యులూ భక్తులూ

"పదములు తుమ్మెద పదములు ప్రభాత
పదములు, శంకరపదముల్, నివాళి
పదయులు, వెన్నెలపదములు, సంజ
వర్ణన, మరిగణవర్ణన పదములు
పాడుచు, నాడుచు" పోయిరట.

అంతేకాక, శ్రీశైలమున శివరాత్రికి మల్లికార్జున భక్తులు అరువత్తుమూవురు నాయన్మారుల (శివభక్తుల) చరితములను 'ఏలలు' వెట్టుచు పాడిరట. ఇంకను యక్షవిద్యాధరాదుల వేషములు ధరించి బహురూపముల నాడేవారు. అట్టి పాటలతో కూడిన ఆటలే యక్షగానములైనవి. "ఇందలి (యక్షగానములందలి) దేశీయచ్ఛందో రచనా భేదము లనేకము లిప్పటికిని పామర జనులు, ముసలమ్మలు పాడుకొను పాటలలో నిలిచియుండుటచే నివి ప్రాఙ్నన్నపార్య యుగము నుండియు మనకు సంక్రమించిన దేశీయాంధ్ర కవితావైభవమే యని గ్రహింపవలసియున్నది. ఈ పదములు, పాటలు, గీతములు, మొదలగునవే ఆంధ్రభాషాసారస్వత మహావృక్షమునకు తల్లి వేళ్ళు!"

[కోరాడ]

అంతేకాక సోమనాథుడు కోలాటపు పాటలు, చాగుభళాలు, చప్పట్లుపెట్టి గునిసియాడు గొబ్బిపాటలు, 'జోసరచు' నప్పుడు పాడు జోలపాటలు ఇటువంటి పాటలను, వీధినాటకములు, బహురూపములు మున్నగు ఆటపాటలను వర్ణించడమే కాక సోమన తన కాలమునాటి ఆంధ్రదేశమున ప్రవర్తిల్లిన సంగీత శాస్త్రమునకు సంబంధించిన రాగములు శ్రుతులు, తాయములు, సాళగతాళగతులు, అళతులు మున్నగు దేశిసంగీత రీతులను వివరించినాడు.

సోమనాథున కించుక పూర్వుడైన నన్నిచోడుడు పేర్కొన్న దేశిగేయాలలో అంకమాలికలు, గౌడుగీతములు, దంపుడుపాటలు, ఊయలపాటలు, అళతులు ముఖ్యమైనవి.

దేశి కవితా మార్గదర్శులైన సోమనాథ నన్నెచోడుల నాటి దేశీయ గేయసంపదను స్మరించిన వెనుక ఆదికవియై చాళుక్య చక్రవర్తి యానతి చొప్పున ఆంధ్రావళి మోదముం బొరయ భారతామ్నాయమును మన కందించిన నన్నయ భట్టారకునకు ఈ దేశీయగేయ భాండారముపై ఎట్టి యాదరముండెనో తెలిసికొనుట అప్రస్తుతముకాదు. నన్నయకు ముందు చాళుక్యరాజుల శాసనములలో లభించిన సాక్ష్యమునుబట్టి 5వ శతాబ్ద శాసనమున ద్విపదయు, తరువోజయు, ఆరవశతాబ్ద శాసనమున ద్విరదగతిరగడ, 8వ శతాబ్దమున సీసపద్యము, ఆ వెంటనే యుద్ధమల్లుని శాసనమున మధ్యాక్కర – ఇవియన్నీ జాతీయములైన దేశి తెలుగు గేయచ్ఛందములే అని స్పష్టపడినది. నన్నయ భట్టారకుడు తనకాలమున రాజాస్థానము లందును పండిత పరిషత్తులందును గల సంస్కృత భాషాప్రాభవమును బట్టి తన భారతాంధ్రీ కరణమున గల సంస్కృత వృత్తములను శార్దూల మత్తేభ చంపకోత్పల మాలాదికములను తెలుగు పద్యములుగా అవతరింపజేసియు, సీసములను, తేటగీతి, అటవెలదులను, తరువోజలను అక్కరలను కందములను సందర్భానుసారముగా సంస్కృతచ్ఛందో రూపాలతోపాటు పడుగు పేకగా ప్రయోగించినాడు ఈ తెలుగు దేశిచ్ఛందములన్నీ కూడా గేయములుగా పాడదగినవే అవిన్నీ, వాటికి నన్నయ భట్టారకుడు పద్యగౌరమునిచ్చి పండిత పరిషత్తులలో వాటికి స్థానము కల్పించి వాటి గేయత్వములోని సహజ లయను కొంతవరకు పరిమితము చేసినాడు. కర్ణాటకదేశమున నేటికిని సాగుచుండు గమక సంప్రదాయ కావ్యగానములు. మన దేశములోని పౌరాణిక సంప్రదాయకావ్య గానములు అనాటినుండి అనూచానముగా వస్తూండినవే కావడంచేత తెలుగు పద్యమునకు రాగయుక్తముగా పాడే సంప్రదాయం ఏర్పడింది. అయితే చాళుక్య రాజసభలో మంత్రి పురోహిత పండిత పౌరాణికులతోపాటు ప్రథమ పంక్తిలోగాక, వైణికగాయకులకు నర్తకులకు వంది మాగధులతో పాటును నటవిటాదులతోపాటును ఐదారుశ్రేణుల కవతలనే గౌరవస్థానము. పద్యకవితతో పోల్చినపుడు గేయకవిత గౌరవం కూడా ఆనాడు అంతమాత్రమే. ఈ విషయము నేనొక సభలో చెప్పినపుడు శ్రోతలలోనుండి ఆరుద్రగారు రాజరాజనరేంద్రుడు చెల్లవ్వ అనే గాయక నర్తకీ మణిని గౌరవించి యిచ్చిన దానశాసన మున్నట్లు చెప్పినారు. అయినా ఆమెకు నన్నయాదులతో ముందరి ఏక పంక్తిలేదనీ, నన్నయాదులను దర్శించినప్పటి మడి వేషముతో కాక రాజామెను వేరు శృంగార వేషముతో కలిసికొనియుండుననీ చెప్పినాను.

కాకతీయుల పాలనా కాలంలోను, రెడ్డిరాజుల పాలనా కాలంలోను ద్విపదకావ్యముల రూపమున దేశికవితోద్యమముతోపాటు దేశి సంగీత నృత్యరీతుల పునరుజ్జీవమునకు దోహదము జరిగినది. జాయపసేనాని గణపతిదేవుని కొలువులో గజసైన్యాధ్యక్షుడయ్యు నృత్తరత్నావళి, గీత రత్నావళి గ్రంథాలను సంస్కృతములో వ్రాసినను వానిలో దేశినృత్య సంగీతములకే విపులముగ లక్షణము చెప్పినాడు. ఆ తరువాత రెడ్డిరాజులలో కుమారగిరి, పెదకోమటి వేముడు, వెలమరాజులలో సర్వజ్ఞ సింగమనీడు ఆ దోహదమును తమలక్షణ గ్రంథములద్వారాను, భరత, శార్ఙ్గదేవుల ప్రాచీన లక్షణ గ్రంథాలకు వ్యాఖ్యానములద్వారాను అతోధికము చేసినారు.

క్రీ శ॥ 5, 6 శతాబ్దులవరకు రాజాదరము, ప్రజాదరమునుపొందిన జైనబౌద్ధములు, కొన్ని నైతిక దౌర్బల్యములకు లోనయి ఆచార్యత్రయము (శంకర రామానుజ మధ్వాచార్యులు) వల్లభాచార్యులు మున్నగువారివల్ల శైవవైష్ణవ (ద్వైతాద్వైత) ప్రాదుర్భావరూపేణ వైదికోప నిషద్రూపమైన సనాతనధర్మము తిరిగి పాదుకొన నారంభించినది. ప్రాచీన దేవాలయముల పునరుద్ధరణము, నూతన దేవాలయ నిర్మాణములు కొనసాగినవి రాజపోషణము, ప్రజల భక్తి శ్రద్ధలను చూరకొన్న ప్రసిద్ధక్షేత్రములలో శ్రీశైలము, దక్షారామము మున్నగు పంచారామ శైవక్షేత్రములు, తిరుపతి, మంగళగిరి, అహోబిలము, సింహాచలము, శ్రీకూర్మము మున్నగు వైష్ణవక్షేత్రములు శివ విష్ణు భక్తితత్వసిద్ధాంతముల ప్రచారమునకు పట్టుగొమ్మలయినవి.

ఈ యుగములో భారతదేశమును ముంచెత్తిన భక్తిప్రవాహపు మొదటితళ్లు ద్రావిడ దేశమందలి ఆళ్వారులను వైష్ణవభక్తులయు, నాయన్మారులను శివభక్తులయు భక్తిగీతములద్వారా ప్రసరించినది. మద్రాసులోని మైలాపురమునందు కపాలీశ్వరుని కోవెలలో ఏటేటా జరుగు అరవత్తుమూవరతిరునాళ్లు పాల్కురికి సోమన బసవపురాణమున చెప్పిన అరువదిమూవురు శివ భక్తులను గూర్చినదే. నమ్మాళ్వార్, పెరియాళ్వార్, తొండరడిప్పొడియాళ్వారు గోదాదేవి లేక ఆండాళ్ అను పన్నిద్దరాళ్వారుల వైష్ణవభక్తి ప్రవాహము రామానుజాచార్యుల చక్రాంకిత దిగ్విజయ యాత్రతోసహా మన ఆంధ్రదేశమునకూడ ముంచెత్తినది. సింహగిరి నరహరి వచనములను పాడిన కృష్ణమాచార్యులు యతిరాజ రామానుజులకు ఇంచుమించు సమకాలికుడైన లేదా ఆప్రభావమునకు ఒకటి ఇన్నూరేండ్ల లోపుప లోనయిన వాడిని సూచించు ఐతిహ్యము లుండినవి ఆచార్యత్రయము తమ భక్తితత్త్వ ప్రచారమును ప్రధానముగా తమ సంస్కృత రచనల ద్వారాను, పైగా ద్రావిడప్రబంధముల (నాలాయిరం) ద్వారాను సాగించిరి

పశ్చిమ చాళుక్యరాజులలో సోమేశ్వరుడు మున్నగువారు రాజకుమారుల విద్యా పరిణతికొరకు వ్రాసిన సంస్కృతగ్రంథాలలో, ఏలలు, ధవళములు, చర్చరులు (జాజరులు) చిందులు, ఏకతాళములు, శరభలీలలు మొదలగు దేశిరచనలను గూర్చి చెప్పినారు. అయితే వీర మాహేశ్వరులయిన బసవేశ్వరుడు, అక్కమహాదేవి, లోకసంగ్రహమునకు చెప్పినవీ, భక్తి పారవశ్యముతో భగవంతునియెడల సతిపతిభావమున చెప్పినవీ అయిన వచనములు శైవ ప్రచారముతోపాటు ఆంధ్రదేశభక్తకవులనుగూడ ప్రభావితము చేసినవి కన్నడ గేయకారులలో

శివగేయ తత్పరుడైన నిజగుణ శివయోగి, మధ్వయోగియైన శ్రీపాదరాయలు మన అన్నమాచార్యులకు కించిత్పూర్వులు.

రాధాకృష్ణ ప్రేమతత్త్వమును సంగీత నృత్యముల కవలంబనీయమైన సంపూర్ణ గేయకావ్యముగా రచించి, పూరీజగన్నాథ దేవాలయము, శ్రీకూర్మవిష్ణ్వాలయములు కేంద్రములుగా ఉత్కల వంగ మిధిలదేశములనేకాక. దక్షిణమున ఆంధ్రమునుండి కేరళరాజ్యము వరకు ప్రభావితము చేసిన భక్తయోగి, నాయికానాయక భావవిభావానుభవముల అతిరమ్య చిత్రణకు అత్యంత ప్రామాణికుడుగా అలంకారికులచే మెప్పుగొన్న సంస్కృతకవి జయదేవుడు నన్నయ భట్టారకునకు ఇంచుమించు సమకాలికుడు. భాగవతపురాణమందలి కృష్ణగోపీ ప్రణయతత్త్వ ప్రచారము రామానుజాచార్యులతోగాని, కొంచమటో ఇటోగాని, తొలుత ఆంధ్రదేశీయుడే అయిన వల్లభాచార్యునిద్వారా ఉత్తరభారత దేశమును ప్రభావితముచేసి, మధుర, బృందావన, ద్వారకలకు పుణ్యక్షేత్రములుగా ప్రాముఖ్యమిచ్చినది వ్రజభాషలో (హిందీ) కృష్ణభక్తి యాలంబనముగా కొన్నివందల కీర్తనములు రచించి, తన గేయములను గానము చేయునపుడు బాలకృష్ణుని దివ్యసుందర విగ్రహమును నర్తింపుచుండినట్లు ప్రసిద్ధిని పొందిన మహాభక్తుడు సూర్‌దాసునకు దీక్షనిచ్చిన గురువు వల్లభాచార్యులే ! ఈయన ప్రాయశః అన్నమాచార్యులకు అధమము ఏబది ఏండ్లు అద్యతనుడే ! జన్మతః ఆంధ్రదేశీయుడైన వల్లభాచార్యుడు ఉత్తరాదిని అందును గుజరాతులో ఆచార్యపీఠము స్థాపించినాడు. ఈనాటికి ఈ పీఠమునకు చెందిన గురువులు తెలుగుదేశము నుండియే వధువుల నేరికొందురు. వారికి వివాహము వర్జితము కాదు. లీలాశుకుడుగాను బిల్వమంగళుడుగాను (ఆంధ్రదేశమున చింతామణి వేశ్యనుగూర్చిన నాటకములో) ప్రఖ్యాతుడైన భక్తయోగి కూడ ఉత్కల మహారాష్ట్రములను ఆంధ్ర కర్నాటకములను దక్షిణమున కేరళవరకును ఈ భక్తుడు మా దేశీయుడే అనిపించునంతటి మహిమాన్వితుడైనవాడు, ఆయన శ్లోక మొకటి :

> యం శైవాస్సముపాసతే శివ ఇతి బ్రహ్మేతి వేదాంతినో
> బౌద్ధాబుద్ధ ఇతి ప్రమాణపటవః కర్తేతి నైయాయికాః !
> అర్హన్నిత్యథ జైనశాసనరతాః కర్మేతి మీమాంసకాః
> సోఽయం నో విదధాతు వాంఛితఫలం శ్రీదేవకీనందనః ॥

క్రీస్తుశకాదిలోనో కించిత్పూర్వమో ప్రతిష్ఠాపన పొంది ద్రావిడ దేశపు తొల్కాప్పియం, సంగమకాలకవుల స్తుతులనుపొంది పొయిహైయాళ్వారుచేతను, పేయాళ్వారు చేతను హరిహరమూర్తిగను, కొందరితర భక్తులచేత ఇళంగుమరగన్‌గాను కీర్తితుడై, విశిష్టాద్వైతాచార్యుడైన రామానుజాచార్యులచేత శ్రీమహావిష్ణు ప్రతిమూర్తిగా ప్రకటితుడైన తిరుమల శ్రీనివాసు వేంకటేశ్వరుడుపై బిల్వమంగళసంస్తుతికి నాటినుండి నేటివరకును అక్షరాలా సాక్షీభూతుడు.

నారాయణసూరి అక్కమాంబలకు ఆ దేవుని వరప్రసాదమున జన్మించిన మన అన్నమయ్య కూడా తన పదునారవయేట తిరుమలను చేరుకొని స్వామికి సంకీర్తనల ద్వారా కైంకర్యముచేయ నారంభించిన తొలిదశలో చెప్పిన ఒక సంకీర్తనయందు ఇట్టి సంభావనమే కన్పించును.

ఎంతమాత్రమున నెవ్వరుదలిచిన నంతమాత్రమే నీవు
అంతరాంతరములెంచే చూడ పిండంతె నిప్పటియన్నట్లు ॥
కొలుతురు మిము వైష్ణవులు కూరిమితో విష్ణుండని
పలుకుదురు మిము వేదాంతులు పరబ్రహ్మమనుచు ॥
తలతురు మిము శైవులు తగిన భక్తులను శివుడనుచు
అలరి పొగడుదురు కాపాలికులాది భైరవుడనుచు ॥
సరినెన్నుదురు శాక్తేయులు శక్తిరూపు నీవనుచు
దరిసెనముల మిము నానా విధులను తలపులకొలదుల భరింతురు
శ్రీ వేంకటాపతి నీవైతే చేకొనిఉన్న దైవమని
ఈవలనే నీ శరణనియెద నిదియే పరతత్వముకు ॥

అన్నమాచార్యులకు సంస్కృతాంధ్రములలో పండితుడైన తండ్రి నారాయణసూరి నుండి ఉభయభాషలలోను తగినంత వాల్లభ్యము లభించెనని ఆయన రచించిన తొలి సంకీర్తనములే చాటగలవు. సంస్కృతములోనను, ఆంధ్రములోనను కావ్యములు ధారాళముగా చెప్పగల శక్తి కూడ ఆ వరప్రసాదికి కలిగినట్లు ఆయన కర్తృత్వమున వెలువడిన శతకములు-ఇత్యాది గ్రంథములనుబట్టి స్పష్టము. ఆయన సంకీర్తన రచనములే తన జీవితక్రియాకలాపముగా స్వీకరించుటకు పనిచేసిన కారణములను ఉద్బోధకములను తెలియవలెనంటే అతడు షోడశవర్ష వర్ధమానుడగుచుండునాటి సాహిత్యసంగీత వ్యాసంగములెట్టివో పరిశీలింపదగును.

ఆ నాటికి సంగమరాజులలో ఇమ్మడి దేవరాయల ఆస్థానము సంస్కృతాంధ్ర కర్నాటక ద్రావిడ కవిపండితులతోడను రాయబయకారులతోడను పాండిత్యస్పర్ధలతోను ప్రఖ్యాతమైయుండెను. రెడ్డిరాజుల విద్యాధికారియైన శ్రీనాథకవిరాజు కవితాపాండిత్య ప్రదర్శనముచేసి, అరుణగిరినాథడిండిముడను దాక్షిణాత్యసంస్కృత పండితునోడించి, కవిసార్వభౌమబిరుదమును, దీనారటంకాల కనకాభిషేకమును పొందినది అన్నమయ్య పదునారేండ్ల వయసుననుండగా! అంతకు ఒక దశాబ్దము ముందు జరిగిన గాథగా చెప్పుకొనదగినది. రాయబకారుడును, శార్ఙ్గదేవుని సంగీతరత్నాకరమునకు కళానిధియను వ్యాఖ్యానము రచించిన చతురకల్లినాథపండితుడు ఇమ్మడి దేవరాయని ఆస్థానవిద్వాంసుడే రాజసభలలో సంగీతవిద్యా ప్రదర్శనములలో రసహీనములు, రాజస్తుతులు అర్థహీనములైన తేనకపాటకములతో (తరానా తిల్లానాలవలె) కూడిన ధ్రువపదగానములలో (నేటి రాగం తానం పల్లవి వంటివి)

స్పర్ధలు జరుగుచుండెడివి. లక్షణగ్రంథములు సంస్కృతములోనే రచించిరి. వాటి లక్ష్యములు సంస్కృతభాషలో ఉండినవే గౌరవబహుమానపాత్రములు. తత్సమకాలికుడైన రాచకొండ వెలమరాజు స్వరజ్ఞసింగమనీడు రసార్ణవసుధాకరమను అలంకారగ్రంథమును శార్ఙ్గదేవుని సంగీత రత్నాకరమునకు సుధానిధియను వ్యాఖ్యానమును రత్నపాంచాలికయను నాటకమును సంస్కృతముననే రచించెను. శ్రీనాథుడారాజు సన్మానమునుకూడ పొందినవాడు. చాటువులలో ద్విపదకవితను ఒకచోట దూషించిన శ్రీనాథుడే రాజపోషణ కోల్పోయిన వెనుక పల్నాటి వీరచరిత ద్విపదలో వ్రాసి దేశిగాయకులకు గురువైనాడు. రెడ్డిరాజులుగాని, వెలమరాజులు గాని, విజయనగరరాజులుగాని వసంతోత్సవములు జరుపుచుండినట్లు వారి కంకితములైన ప్రబంధములలో మనకు కనబడును. వాటిలో పేరణి. గొండ్లి, కోలాటను, గొబ్బి, చిందువంటి దేశినృత్యగానములు ప్రదర్శితములయ్యేవి.

దైవక్షేత్రములలో బ్రహ్మోత్సవములు, వసంతోత్సవముల వంటివి, నిత్యోత్సవములు జరుగుట ఆనాడు నిత్యకృత్యముగానుండెను.

రాజాస్థానము లాధారముగా రాజనర్తకులు, దేవాలయములనంటిపెట్టుకొని దేవదాసీ నర్తకులు అక్కడా ఇక్కడా ఆయా ఉత్సవాలలో రాజులకు, పండితులకు ఆదరపాత్రము లయిన సంస్కృత రచనలతో రాజాస్థానములందును, ఊరును పేరునులేని దేశికవుల గేయ రచనలను దేవోత్సవాలందును, జాతరలందును ప్రదర్శించేవారు. రాజాస్థానములందలి రచనలలో అందరకు అర్థముకాని సంస్కృతమో లేదా, ఏ ఇతివృత్తమును లేక రాజస్తుతి బిరుదముతోకూడిన సలాము, పరాకుశబ్దములవంటి ఢేంకి, ఘో౦బడ, ప్రబంధములు ప్రదర్శించెడివారు. రాజనర్తకులను దేవదాసీలను వదలివేసి, తమ నటబృందము నిస్త్రీకముగా నుండవలెననియు, స్త్రీపాత్రములనుకూడ పురుషులే ధరింపవలెననియు నిర్దేశించి, యక్షగానముల ద్వారా శృంగార, భక్తిరసముల పోషించు ప్రదర్శనములద్వారా కృష్ణభక్తి ప్రచారము చేసిన వారిలో కూచిపూడివారి గురువైన సిద్ధేంద్రయోగియు, ఆయనకు గురువుకాని, శిష్యుడుగాని లేదా ఆయనతో అనన్యుడుగాని అయి ఉండునని నేను ఊహించిన కృష్ణలీలాతరంగిణీ సంస్కృత యక్షగానకర్త శ్రీ శివనారాయణతీర్థులూ, ఆయన దక్షిణమున తంజావూరుకు వలసపోయిన వెనుక ఆయన మార్గమునే అనుసరించి తెలుగు యక్షగానములు రచించి ప్రదర్శించుచు నేటికని వారసులనుగన్న మేలటూరి భాగవతులును అతి ముఖ్యులని చెప్పవలెను.

అమేయమూ అపూర్వమూ అయిన సర్జనశక్తి, కళాశిల్పదృష్టి, రసభావస్పందన కలిగిన మన అన్నమయ్య తల్లి ఉగ్గుపెట్టిననాడు బాలకునిగా తన్ను అలరించిన దేశిపాటలలోను తాళ్ళపాక, ఊరుటూరు, మండెముపల్లి మున్నగు గ్రామములలోని జాతరులలో పల్లెటూరి జనము ప్రదర్శించు బయలాటలలోను యక్షగానములలోను తాను విన్న దేశిగేయరీతులలోను ఎంతయో కొలలేని తీపి తోచినది. ఆ తీపి అక్షరబద్ధము చేయుటకే తాను వరప్రసాదియై జన్మించినట్లు చిన్ననాడే తనకే తెలియని ఒక ఆవేశము పూనియుండును. ఆ విధముగా తాను తన చుట్టూ

వినబడుచుండెడి రాగములలో తాళగతులలో ఆ దేశిగేయ రీతులలో పాటలను కూనిరాగములలో పాడుకొనమొదలిడినాడు. తల్లిదండ్రులును, అన్నవదినెలును తనకు బెత్తాయించిన ఇంటిపనులు పొలముపనులు ఆ కూనిరాగములకు ప్రతిబంధకములుగా ఉండేవి ఎందుకని? అవి వట్టి కూనిరాగములు కావు తమ ఇలవేలుపైన వేంకటేశ్వరునిపై (త్యాగయ్యకు వలెనే) తల్లిపూజా మందిర సన్నివేశములలోనే తనలో అంకురారోపణ జరిగిన భక్తి బీజములు నానాటికి దోహదము చెందినవి. ఒకనాడు ఇంటివారి పశువులను వదలిపెట్టి తిరుపతి కొండకు ఆయనను అశరీర శక్తివలె లాగుకొనిపోయినది. సెలయేరుగా ప్రారంభించిన సంకీర్తన రచన నదయై, మహానదియై, వెల్లువగ్గొ విస్తృత జలపాతముగా వర్ధిల్లినది ఆయనను సంకీర్తన పితామహునిగా చేసినది.

ఇట్టి సంకీర్తనములు కోవెల తోటలోను, రాజు కొలువులోను ఇదివరకు ఎవ్వరూ పాడలేదు. ఇవి దేశీయమైన ప్రజల మాతృభాషలోనివి. పరసలలోను, తిరునాళ్ళలోను, వినబడే పాటలలో కనబడే శిల్పలోపముగాని, భాషా దౌర్బల్యముగాని చౌకబారుతనముగాని వీనిలో లేదు. ఇవి పల్లీజనమునకును, పట్టణవాసులకునుకూడా, కోవెలత్తెర్ధికులకూ, రాజసభాసదులకు కూడ పండితపామరుల కిరువురకును తమ సొంత కాణాచియనే భావమును కలిగించి మెప్పు పొందవలెనంటే వీటికొక లక్షణము తయారుచేయవలెను. పండితులౌనని తలల నూపుటకును తదితరులు ఆ విధమైన కళాసృష్టి ననుసరించుటకును లక్షణమును చేయవలెను. అది భరతుడు మొదలుకొని, మతంగుడు మున్నగు ఆయా యుగముల సంగీతలక్షణ కర్తలు పాట లేక పదము లేక గీతి ఏల అనుదానికి ఏ విధముగా లక్షణము చెప్పిరో అదే విధమున చెప్పవలెను. సంస్కృతమునసైన, ప్రాకృతమునసైన, దేశభాషసైన పదము రచింపవచ్చునని దానికి రాజాస్థానములలో సాహిత్య గౌరవమూ సంగీత సభామర్యాదా, ఆలయములలో, తిరునాళ్ళలో దైవపూజార్హతా సంకీర్తన ప్రశస్తి అప్పుడుగాని లభింపదు – అనితోచి అన్నమాచార్యుడు సంస్కృతమున సంకీర్తన లక్షణము రచించెను. ఇప్పుడు మనకు ఈ గ్రంథము లభింపకపోయినను ఆయన మనుమడు చినతిరుమలయ్య చేసిన ఆంధ్రీకరణముద్వారా ఆయన చెప్పినదంతయు మనకు దొరుకుచున్నది.

సాహిత్యపరులయిన ఛందో గ్రంథకర్తలు లక్షణము చెప్పిన రగడలు, ద్విపదలు, షట్పదులువంటి దేశి ఛందోరీతులలోని మాత్రాగణముల లెక్కలతో కూర్పుతో అన్నమయ్య గేయముల ఛందో విశిష్టతను కొలవ యత్నించి లాభములేదు. తన నాటికి ప్రచారములో నుండిన (పామరజన వ్యవహారములోని) గేయ రీతులను, సాహిత్యపరుల ఛందోరీతులను మించి పోయిసాగినది – ఆయన గేయ ఫణితుల సృష్టి. పంక్తియంతయు అక్షరములతో నిండిన రగడల కంటె - అన్నమయ్య గేయములలోని గానానుకూలతయు శబ్దగుచ్ఛముల నడుమ రాగానుకూల విశ్రాంతులు తాళములో ఉసిలో అందుకొను అందములూ అనేకము!

నాట్యశాలలో దేశిపద్ధతిని గానముచేసే 'ఘొగవరి' అను ఏకధాతు ప్రబంధమును గురించి అన్నమయ్య సంకీర్తన లక్షణమున చెప్పినాడు. పాటలో రెండు పంక్తులో నాలుగో ఎనిమిదో పంక్తుల సాహిత్యముండి, ఆ ఒక్కొక్క పంక్తినీ ఒకే రాగవరుసలో పాడే గేయం ఏక ధాతు ప్రబంధం. అటులే ద్విధాతు ప్రబంధం రెండు పంక్తుల సాహిత్యంలో ఒక పంక్తిలో రాగం ఆరోహిగా సాగితే రెండో పంక్తిలో అవరోహిగా పూర్తి అవుతుంది. త్రిధాతు ప్రబంధములోని పల్లవిలోని ఒక విన్యాసముతోసాగి అనుపల్లవికి తద్భిన్నముగాను, చరణము అను మరి రెండు పంక్తుల సాహిత్యమునకు రాగవరుస ఆ రెండు విన్యాసముల కలగలుపుగాసాగి పల్లవితో తిరిగి తిరిగి ముగింప వీలుగానుండును. ధాతువులు-రాగవిన్యాస విభాగములు మూడే అయినను మాతు నిర్మాణములో చరణములుగా సాగునవి రెండు పంక్తుల విభాగములుగా గాని, నాలుగు పంక్తుల విభాగములుగాగాని సాగుట సామాన్యము.

సంకీర్తన లక్షణములో అన్నమయ్య తెలుగు దేశిగేయముల వివిధ రీతులను గూర్చి చెప్పుచు (చినతిరుమలయ్య అనువాదమున)

> "పరగున్ వృత్తము జాతియంతయు చతుష్పాదద్విపాదాకృతిన్
> వరసంకీర్తనముల్ తదాకృతులనే వర్తించు మానంబుతో
> దరువుల్, జక్కులరేకు, ఏలలును, నిద్దంబైన గొబ్బిళ్ళు, భా
> సుర వాక్యంబులు, చందమామ పదముల్ శోభిల్లునందంబులై"

అని వ్రాసినాడు.

అంటే ఉత్సాహ, సుగంధి, మత్తకోకిల, పంచచామరము, కవిరాజ విరాజితము, క్రౌంచపదమువంటి గేయశుద్ధిగల లయాత్మక సంస్కృత వృత్తములును, కందములవంటి జాతి చ్ఛందస్సులూ సంకీర్తనముల కుపయోగ్యములనియు, అవికాక దేశితెలుగు గేయరీతులలో దరువులు, జక్కులరేకులు, ఏలలూ, గొబ్బిళ్ళూ, చందమామ పదములు మున్నగువానిని యక్ష గానములలో ప్రయోగింపదగుననియు చెప్పినాడు. వీటికి రెండేసి పాదములుండవలెనని తరువాతి పద్యము చెప్పును ;

> దరువు వ్యాళంబు, అర్ధచంద్రిక పదంబు
> ఏలపాటయు గొబ్బిళ్ళు నింపులైన
> చందమామ పదంబులు జగతి పాద
> యుగళముగ బహుజన సంప్రయుక్తి బరగు !

ఆ తరువాత ఈ గేయములలో ప్రయోగింపదగిన భాషను గురించి

పురుషోక్తి సంస్కృతంబును
తరుణీవాక్యమున ప్రాకృతము నీచవధూ
పరిభాష నితరభాషలు
పరగినక్రియ నుచితభాష పదముల చెల్లున్.

సంస్కృత నాటకాలలో పురుషులకు సంస్కృతము, స్త్రీలకు ప్రాకృతము నీచస్త్రీ పాత్రాదులకు అపభ్రంశము మొదలైన ఇతర ప్రాకృతములను వాడియుండునట్లు, యక్షగానముల లోని దరువులలోను శృంగారములలోను పురుషపాత్రలకు గ్రాంథికమును, స్త్రీపాత్రలకు మృదువైన గ్రామ్యభాషను, చెంచులు, ఎరుకులు, మొదలయిన ఆటవిక పాత్రలకు వారికి సహజమైన మిశ్రితములయిన యాసభాషను వాడవలెనని శాసించెను. ఆయన పదాలలో పురుషు డెప్పుడూ శ్రీవేంకటేశ్వరుడే కనుక ఆయనకు గ్రాంథికమే వెంకన్నయినా తిమ్మన్నయినా కృష్ణుడైనా ఆయనయే. ఆయనతో సంవాదముచేసే గోపికలకు, చెంచెతలకు మిశ్రితమండలికాయి అలమేలుమంగా, లక్ష్మమ్మన్నగు స్వీయా, సామాన్య, పరకీయా నాయికలకు వారి వారి పాత్రలకుచితమైన యాసతోకూడిన జాను తెనుగు !

ఏలపదము లక్షణమిట్లు నిర్వచించెను :—

"నాయకాహ్వానపూర్వమై నయముగలిగి
మ్లేచ్ఛపరిభాషదగి రాగమిశితమైన
'యేలపాట' పదంబునా నిలజెలంగు
మహిత నాయకసంబుద్ధి మహితమగుచు''

ఇటీవల (మార్చి 78లో) శ్రీ శ్రీనివాసులుశెట్టిగారి కూర్పుద్వారా ప్రకటితమయిన అన్నమయ్య సంకీర్తనల సంపుటిలోని ఒక ఏల :

మేడలెక్కి నిన్నుజూచి, కూడేననే యాసతోడ
వాడుదేరి ఉస్సురంటిరా (ఓ) వేంకటేశ
యాడనుంటివిందాకానురా !
పిక్కటిల్లు చన్నులపై, చొక్కపు నీ వుంగరము
గక్కననేనద్దుకొందురా, (ఓ) వేంకటేశ
లక్కవలె ముద్రలంటెరా !

నే నెరిగిన యాలపాటలందచ్చముగా నిదే చందము నాయక సంబోధనమునకు 'ఓ' చేర్చినా పాటకు అందమే.

అన్నమయ్యకాని, ఆయన కుమారుడు పెదతిరుమలయ్యకాని, మనుమడు చిన తిరుమలయ్యకాని శృంగార సంకీర్తనములు, అధ్యాత్మ సంకీర్తనములతోపాటు ఇతర గ్రంథములు కూడా—పద్యకావ్యములను ద్విపదకావ్యములను రచించిరి. వీరి అధ్యాత్మపదములకు వైరాగ్య పదములను వ్యవహారముండినను వీరు జీవితమునుండి 'పోయిదొలగిపొయ్యే' వైరాగ్యమునూ సన్యాసమును స్వీకరింపలేదు. బోధింపనూలేదు. వీరి శృంగార సంకీర్తనములు కేవలూహాజనితములుగాగాని, అలంకారసూత్రలక్ష్యప్రాయములు మాత్రముగాగాని తీసికొనరాదు. అన్నమాచార్యునే తీసుకొని పరిశీలింతము. ఆయనకు పదునారేండ్లు దాటిన వెంటనే భక్తిలోను సంకీర్తన పరతలోను నితడే తోవపట్టిపోవునో అను భయముచేతనో ఏమో అక్కలమ్మ, తిరుమలమ్మ అను ఇద్దరక్కచెల్లెండ్ర నొకేసారి పెండ్లిచేసి అయనను తోడ్తోనే దక్షిణనాయకుని చేసి వైచినారు తన తలిదండ్రులు, ఆయన సంకీర్తనపరత మొక్కవోలేదు ఇతోధికదోహదమే జరిగినది అధ్యాత్మ సంకీర్తనములకంటే శృంగార సంకీర్తనములే యినుమిక్కిలిగా ఆయన రచించుట కిది కారణము కాదనడానికి వీలుకనిపించదు. నరపతిస్తుతి తాను చేయుటయందు పరాఙ్ముఖుడేకాని అయన తన సంకీర్తనములయెడలను, శ్రీ వేంకటేశ్వరభక్తి ప్రచారము నెడలను భక్తిగౌరవములతో తన్ను గురువుగా కొలచిన సందర్భమున నరపతులస్తుతి తాను కైకొనుటయందు పరాఙ్ముఖుడు కాలేదనుటకు మొదట టంగుటూరు పాలకుడయిన సాళ్వ నరసింగరాయుని గౌరవమునకు పాత్రుడయి, ఆయన భక్తిగౌరవములు పొందుటయే తారుకాణ! ఆ తరువాత పెనుగొండ పాలకుడయిన శ్రీ నరసింగరాయలన్నమాచార్యులకు రాజగురుపీఠమే ఇచ్చుటయు, తన్ను నాయకునిగా చేసి కీర్తనల రచింపుమనగా నాయన తిరస్కరించుటయు, శృంఖలాబద్ధుడగుటయు, కారాగారమున అన్నమయ్యగారి సంకీర్తన మహిమచేతనే (సంకెలబెట్టినవేళ) ఆయన శృంఖలా విముక్తుడగుటయు ఈ గాథ అంతయు ఆయన చరిత్రమున ప్రసిద్ధమయినదే కదా! సరే! రాజుకొలువాయనకు స్వాధీనము. తానున్నచోటను, తిరిగిన క్షేత్రములందును దేవళముల కొలువులన్నియును ఆయన సంకీర్తనములకు పరవశములే కదా! అనాడు రాజనర్తకులకేమి, దేవదాసినులకేమి కొదువలేదే! ఆయన శృంగారసంకీర్తనలకు, సంవాదగీతులకు, ఉత్సవ సంప్రదాయకీర్తనలకు, నిత్యసంకీర్తన సేవలకు, ప్రభాతసేవనుంచి ఏకాంతసేవ వరకు వారి పదములకు సాభినయముగా నర్తనముసేయని శిష్యురాండ్రెవరైనా మిగిలియుందురా అని తోచును. తామరాకుపై నీటిబిందువులై జీవితము నంటిపెట్టుకొని యుండుటలోని ఆయన వైరాగ్యతత్త్వము కాని అధ్యాత్మతత్త్వము కాని ఇదియే! తలిదండ్రుల శృంగారమును వర్ణింతురాయని ఏ లక్ష్మీభక్తుడో విమర్శించిన విమర్శించు గాక! కాళిదాసమహాకవి నాటినుండి ఏ కవిగాని, ఏ శిల్పిగాని, ఏ కళాజీవిగాని భారతీయుడైనగాని సనాతన శిల్పసంప్రదాయమిదే కదా దేవాలయ శిల్పముల మాట ఏమి భారతీయ సనాతన శిల్ప కళాసాహిత్యప్రమాణిక సంప్రదాయములననుసరించి అశ్లీలదుశ్శీలనముల నంటని హద్దు ఇదే అని నా సిద్ధాంతము. (This is what I call the limit of ancient Indian Permissiveness in art and literature).

గార్లపాటి లక్ష్మన్నగారి యాగంటివారి పలలనే యాగంటీశ్వరపదములు అన్నమయ్య పదములకు పూర్వప్రువని శ్రీపాదగోపాలకృష్ణమూర్తిగారును, శ్రీ యల్లంపల్లి శరభయ్యగారును అభిప్రాయపడినారు గాని, భాషాబంధమునుబట్టి ఉపి సమకాలికములో ఇటీవలివో కావలెనని మా ఆంధ్రవాగ్గేయకారచరిత్రమున మేము చెప్పిన దానినే సమర్థించి, శ్రీ వేటూరి ఆనందమూర్తిగారు ఒక కన్నడ గ్రంథమున నీ యిరువురు సమకాలికులయినట్లును, శివవైష్ణవ పారమ్యమునుగూర్చి వివాదమునకు ఢీకొనినట్లును, అందు లక్ష్మీభక్తుడే (స్వర్ణకారుడైన లక్ష్మయగారే శివపారమ్యమును స్థాపించినట్లును ఒక శైవగ్రంథమున వ్రాసియున్నట్లు తమ పరిశీలన గ్రంథము ద్వితీయ సంపుటిలో చెప్పినారు ఈ విధముగ ఏకపక్షనిర్ణయ మెప్పుడును పక్షపాతరహితము కాదు. చివరికి ఆ పాటలను ఈ పాటలను పరిశీలించి చేసిన మా నిర్ణయమునే మా సోదరులు ఆనందులు సమర్థించినారు.

ఈ సంకీర్తనాచార్యుడు, పదకవితామార్గదర్శి, తమ తరువాతి సంగీతసాహిత్యపరులకు నాలుగుత్రోవలు దిద్దినట్లు మేము మా వ్యాసములలో పలుసార్లు చెప్పినాము. ఈయన శృంగార కీర్తనపక్కి క్షేత్రయాది పదకర్తలకు మార్గమును చదునుచేసినాడు ఈయన అధ్యాత్మ సంకీర్తన ధోరణి అధ్యాత్మరామాయణ కీర్తనలకు, భద్రాచల రామదాస సంకీర్తనలకు, దేశములోని అసంఖ్యాకములైన దేవాలయ మూలవిరాట్టులకు నిత్యకైంకర్యమునకు గాను సంకీర్తన రచయితలగు వాగ్గేయకారులకు దారితీసినవి. ఈయన దారిచూపిన వెనుకనే. కందుకూరి రుద్రయ్య తరువాతి కవులు, తంజావూరి కవులు వీధినాటకమాత్రముగా ప్రదర్శితమగుచుండిన యక్షగానములకు సాహిత్య గౌరవము కలుగునట్లు స్వీకరించి రచింపనారభించిరి. నాలుగవదారి లక్షణగ్రంథరచనము స్వరమేళకళానిధికర్త రామామాత్యులూ. సంగితసుధ రచించిన గోవింద దీక్షితులూ చతుర్దండిప్రకాశికా నిర్మాత వేంకటమఖి వీరెవ్వరూ ఆ దారిని స్మరింపలేదు. ఆయన వేంకటేశ్వరుడే నాయకుడుగా స్వామికే అంకితముగా కూర్చిన రచనలలో ఎన్నివిధముల ఇతివృత్తములు ? అలంకారశాస్త్రములో చెప్పిన నాయికానాయక భేదములన్నియు కలిపినా ఈయన చూపినన్ని నాయికానాయక భేదములను, అవస్థాభేదములను పూర్తిగా కప్పినట్లేనా ?

స్త్రీపాత్రములు పాడుకొనేవి, పురుష పాత్రములు పాడుకొనేవి, సంవాదగీతలు, శిశులీలాపదాలు (బాలకృష్ణలీలలు) స్వామివారి వేరు వేరు దైనందిన సేవకులకు బ్రహ్మోత్సవ గరుడోత్సవాదులకు, ఉత్సవానంతరం, విచ్చేసినవేల్పులకు వీడ్కోలుపులు, ఎన్నో శాస్త్రీక కీర్తనలు లౌకిక వ్యవహార చర్చలు, రాజకీయ సాంఘిక విమర్శలు నీతి నియమాలు, పలలు. జాజరలు వెన్నెలపదాలు, లాలిపాటలు, శోభనాలు, మేలుకొలుపులు, దంపుళ్ళు, నలుగులు, కూగూసులు, చాంగుభళాలు, తందానలు, అల్లోనేరేళ్లు అత్యాదులుగా అన్నమయ్యనోట తెలుగుపాట విశ్వరూపము తాల్చినపుడు ఆయనను మహాకవి అనుటకు వితర్కమెందుకు ?

బహమనీ రాజ్యపుసుల్తానులు విజయనగర రాజులతో కయ్యములు వియ్యములు కూడ చేసిన ఘట్టములు చరిత్రలో నడచుచుండిన రోజులవి. అందొక యుద్ధమిమ్మడిదేవరాయలపై ఒక

సుల్తాను నడిపించిన కారణము కవ్వాలీ పాడే భక్తగాయక బృందమును విజయనగర చక్రవర్తి సరిగా గౌరవించక పోవడమే. అంతకు ముందు గజనీ ఘోరీల దండయాత్రలో ఉత్తరభారత సంగీతములో కలిగిన మార్పులు దక్షిణభారతము నేమాత్రము కదపలేదని కొందరు సంగీత చరిత్రకారులు ఊహించుకొనుటకద్దు. అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీసేనాని మాలిక్కాఫుర్, మహమ్మద్ బిన్ (పిచ్చి) తుగ్లకూ, ఆ లోపమును తీర్చి, దేవగిరి మొదలయిన దక్కను రాజ్యములను, హోయిసలులను నాశము చేసినారు. విజయనగర సామ్రాజ్యోద్భవమే ఆ తల్లునుండి తేరుకొనుట. ప్రతిష్ఠాపన యశస్సుపొందిన విద్యానాథుడు తన కాలమునాటి సంగీతమును జాతిమతవివక్షలేకుండా పరిశీలించి అప్పటికి ప్రయోగ సంగీతపద్ధతులనుబట్టియే తన సంగీతసారమను లక్షణ గ్రంథమును రచించెను. హెజ్జజ్జి యను పారశీక రాగము విద్యారణ్యులనాటినుండియు దక్షిణభారతమున ప్రచారముపొందినట్టిది; అన్నమయ్యగారు పాడిన నూరు నూటయేబది రాగములలోను చేరినది.

పదకవితాపితామహుడైన అన్నమాచార్యులకు కర్నాటక సంగీత పితామహుడైన పురందరదాసులు సమకాలికుడును వయసులో కొంచెము పిన్నయును. వారిరువుర సమావేశమును గూర్చి మనుమడు తిరుమలాచార్యుడు తాను వ్రాసిన (తాతగారి) అన్నమాచార్య చరిత్రమున వర్ణించెను. ఈ తిరుమలాచార్యుడును, పురందరదాసును తోడ్పడగా అచ్యుత దేవరాయలు నేటి కర్నాటక సంగీత ప్రాథమికపాఠ సరళికి అంకురారోపణ చేసినట్లు సంగీత పరిణామ వేత్తలు ఊహింపవచ్చునని సోదరుడు ఆనందమూర్తి వ్రాసినారు.

మన సాహిత్య విమర్శకులు సామాన్యముగా గేయకవిని కవియనుటకే సంకోచింతురు. మహాకవియను టెక్కడిది. రవీంద్రనాథఠాకూరు మౌలికముగా వంగభాషలో గేయకవియే. గాయకుడు కూడను. ఆయన రచనలు కొన్ని మాత్రము ఎంచి ఆంగ్లీకరించి పంపగా వాటినిబట్టి ఆయనకు నోబెల్ బహుమతియిచ్చి విశ్వకవి పదమిచ్చినారు, ఆయన నేమాత్రము తగ్గించుటకు కాదుగాని, ఆయనకంటె ఎక్కుడుగా తెలుగుదేశపు జీవితమును, తెలుగు జీవితపు ఆట పాటలను సుఖదుఃఖాదికములను తెలుగు పడుచుల ఆశలను స్వప్నములను. వలపు ఒద్దికలను తెలుగు ప్రేమికుని శృంగార వీరత్వమును కూలంకషముగా ప్రదర్శించిన వాగ్గేయకారుడైన మహాకవి మహాగేయకవి అన్నమాచార్యుడు. అన్నమాచార్యుడు నారుపోయని తెలుగు గేయక్షేత్రమున క్షేత్రయ్య పదోద్యానముగాని, త్యాగరాజ కీర్తనాబృందావనముగాని ప్రభవించెడివికావు అంటే ఎంతమాత్రము అతిశయోక్తి కాదు.

మా సోదరుడు విఖ్యాత సంగీత విద్వాంసుడు కళాప్రపీణ మంచాళ జగన్నాథరావు గత ఇరవైఐదు సంవత్సరాలుగా ఆకాశవాణి ప్రసారాలలో భక్తిరంజని, సంగీత రూపకాలు,

సంచికాకార్యక్రమాలు మొదలుకొని అనేక రకాలుగా అన్నమాచార్యులవారి ఆధ్యాత్మ, శృంగార సంకీర్తనలకు వరుస కట్టి ప్రచారంలోనికి తెచ్చిన కీర్తనలతోపాటు అప్పుడప్పుడు వెలువడుతున్న క్రొత్త సంపుటాలనుండి కొన్ని క్రొత్త కీర్తనలను ఏరి స్వరపరచి యివన్నీ యీ సంపుటిలో చేర్చి సర్వాంగ సుందరంగా అచ్చొత్తించగలగడం చేత అతడు అశేష సంగీతాభిమానుల, సంగీత విద్వాంసుల అమేయమైన కృతజ్ఞతకు పాత్రుడు కాగలుగుతున్నాడు అతనిని హృదయపూర్వకంగా ఆశీర్వదిస్తున్నాను.

బాలాంత్రపు రజనీకాంతరావు,
Special Officer,
SRI VENKATESWARA KALAPEETHAM
TIRUMALA TIRUPATHI DEVASTHANAM
TIRUPATHI

9, J O. QUARTERS
TIRUPATI

ప్రస్తావన

శ్రీ వేంకటేశ్వరునికి ప్రియభక్తులైన తాళ్ళపాక వారిని గురించి సుమారు 30 ఏండ్ల క్రిందట తొలిసారిగా విని, వారి రచనలలో గల విశేషములను తెలుసుకొన ప్రయత్నించితిని తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానముల వారు, తాళ్ళపాక వారి రచనలను రాగిరేకుల నుండి ఉద్ధరించి గ్రంథములుగా వెలువరించుటకు పూనుకొని రనియు, ఒకటి రెండు భాగములు అచ్చైనవనియు తెలిసినది. అప్పటి నుండి దేవస్థానములవారు ప్రకటించుచున్న గ్రంథముల యందలి గీతములు అనువగు రీతిని స్వరపరచి ఆయా సందర్భములలో ఆకాశవాణి నుండి ప్రసారము చేయుచు అన్నమయ్యవారి ప్రతిభావైభవముల నర్థము చేసుకొనుటకు ప్రయత్నములు చేయుచునే యుంటిని.

తొలిసారిగా అన్నమయ్య వారిని గురించి బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు, శ్రీ విస్సా అప్పారావు పంతులుగారు చెప్పుకొనుచున్న విశేషములను విన్న తరువాత నాలో ఒక విచిత్రమైన భావము కలిగినది నేను మహానుభావులైన క్షేత్రజ్ఞుల వారి పదములు సుమారు 150 వరకు అధ్యయనము చేసి యుండుటచే అన్నమయ్యవారికి కొంచెము తరువాతి వారగు క్షేత్రజ్ఞులపై అన్నమయ్య సంగీత ప్రభావము తప్పక ప్రసరించి యుండునేమో నను భావము నాకు కలిగినది.

లోకపు వ్యవహారమును గమనించినచో విదితమగుచున్న ఒక విషయము యీ భావనకు పునాది యైనది, సంగీతము శ్రవ్య విద్య. ఇప్పటికిని పాతకాలపువారు సంగీతమును చెప్పుకొంటిమనియె యనుచుందురు. గురుముఖత వేదములను వల్లెవేయు విధముగనే సంగీతమును కూడ గురుశిష్య పరంపరలోనే అధ్యయనము చేయుట పరిపాటి. మహానుభావులైన వాగ్గేయ కారులు అప్పుడప్పుడు ఉద్భవించుచుండుటయు, క్రొత్త క్రొత్త రచనలు రూపొందించుటయు, వాటిని వారి శిష్యులకు చెప్పుచుండుటయు సంప్రదాయముగా మనకు తెలియుచునే యున్నది.

అట్లే క్షేత్రజ్ఞులకు ముందు దేశము నందెంతో ప్రచారములోనున్న తాళ్ళపాక వారి రచనలు క్షేత్రజ్ఞులును అభ్యసించి యుండువచ్చునినియు, వారి సంగీత సాహిత్యముల ప్రభావము వీరిపైనను ప్రసరించి యుండననియు, భావించుటతో, ఆక్షేపణము కనబడుటలేదు. రాగ స్వరూపములు రచనల యందు సుస్పష్టముగా నుండును. వాటిని విని గమక వరికాదులను, స్వర సందర్భములను తెలుసుకొని తరువాతి వారు ఆ రాగములయందు రచనలు చెప్పుట జరుగ వలెను గదా! దీనికి ఉదాహరణలు కోకొల్లలు. తెలుసుకొన కుతూహలము గలిగిన వారి కవి యన్నియు తెలియుచునే యున్నవి.

సుమారు 800 ఏండ్లకు ముందు విద్వాంసులు సంగీతమును శాస్త్రముగా రూపొందించి, లక్షణములను స్థిరపరచి, రాగముల వ్యవస్థను తీర్చిదిద్దుటకు కొంత గట్టి ప్రయత్నమును చేసి యున్నారు దాని ఫలితమే 72 మేళకర్తల వ్యవస్థ ఒక స్థాయి యందు గల 12 స్థూల స్వరములను పూర్వాంగ ఉత్తరాంగములుగా విడదీసి వీనికి శుద్ధ వికృతి నామములను ఏర్పరచి, మేళకర్తలను సృష్టించినారు. ఇందు ఒక విచిత్రమైన, పోకడ పాలేల పోవలసివచ్చినది, అను విషయమును గమనించవలసియున్నది ఆనాటికి శృతుల వ్యవస్థ కొంత ప్రచారములో నుండి, స్థూల స్వరూపములలోనికి ఒదగని గాంధార, ధైవతములు; రిషభ, నిషాదములు వాడుక యందుండుట వలన, చతుశ్శృతి రిషభమునకు శుద్ధ గాంధార స్థానము: సాధారణ గాంధారమునకు షట్శృతి రిషభస్థానము, అట్లే చతుశ్శృతి ధైవతమునకు శుద్ధ నిషాద స్థానము, కైశికి నిషాదమునకు షట్శృతి ధైవతస్థానము కల్పించి, 12 స్వరములకు పదునారు నామములు ఏర్పరచి, మేళకర్తలను రూపొందించి యుండవచ్చునని తోచుచున్నది.

లెక్కలను కట్టి చూచుకొనుటకిది యెంతో సులభముగా కనబడుచున్న పద్ధతియే యైనను, సూక్ష్మగ్రాహ్యము లగు కొన్ని స్వరముల రూపములు మారిపోయి అట్టి స్వరములు గల రాగములు అంతరించక తప్పలేదు. పన్నెండు స్వరముల యందు నిబంధించబడిన శృతి ప్రమాణములు గల కొన్ని స్వరములు వాటి రూపములను నిలుపుకొనజాలక మేళకర్త పద్ధతిలో పాడునపుడు వినుటకు ఇంపుసొంపులు లేక, అట్టి స్వరములు గల రాగములు లుప్తము లైనవి ప్రచార బాహుళ్యమున నిలిచిన కొన్ని రాగములు యింకను మనకు వినబడుచునే యున్నవి. ఆహిరి, ఆసావేరి, తోడి, వరాళి, సైంధవి, హుసేని మొదలగు రాగములిట్టివే! వీనిని గ్రంథముల యందు పొందుపరచిన విజ్ఞులు "ఈ రాగములను గురుముఖతః అభ్యసించి తెలుసుకొనవలెనే గాని, వ్రాసిన దానిని చూచి పాడుకొన గూడదు." అని వ్రాయుచునే యున్నారు. ఇంకను 72 మేళకర్తల పరిధిలోనికి రాని రాగములను భాషాంగములని ఒక తరగతి నేర్పరచి శాస్త్రజ్ఞులు వీటికొక స్థానము కల్పించక తప్పలేదు. ఇట్టివే భైరవి, ముఖారి, ఆనంద భైరవి, ద్విజావంతి, మంగళకైశిక, దేవగాంధారి, కాంభోజి, బిలహరి, నీలాంబరి, అఠాణా మొదలైనవి వీనిని కూడ గురుముఖతః తెలుసుకొనక తప్పుటలేదు

మరి కొన్ని రాగములు అతి చిన్న సంచార భేదములు గలిగి యుండుట వలన వాని యందు బలమైనవి నిలిచి సూక్ష్మముగా గ్రహించి పాడుకొనవలసిన రాగములు కాలగర్భమున గలసిపోవుచున్నవి. ఇట్టివే నీలాంబరి, సామంతం నీలాంబరి యందు కైశికి నిషాదము భాషాంగ స్వరముగా వచ్చును, సామంతము నందదియే షట్శృతి ధైవతముగా వచ్చును గనుక సామంతము మరగునపడి నీలాంబరి మనకు మిగిలినది అట్లే దేశాక్షి బిలహరి రాగములు కూడ. దేశాక్షి యందు కాకలి నిషాదము మాత్రమే అవరోహణమున నున్నది. బిలహరి యందు దానికి తోడు 'ద ని ద పా' అన్న కైశికి నిషాదప్రయోగము భాషాంగ రూపమును కనబరచు చున్నది గనుక బిలహరి నిలిచియున్నది, దేశాక్షి లుప్తమైపోయినది. మంగళకైశిక వంటి

మధురాతి మధురములైన రాగములెన్నియో! వాటిని 15వ మేళకర్తయగు మాయామాళవ గౌళకు సంధానించుట వలన స్వస్వరూపములను నిలుపుకొనలేక పష్యమగుచున్నవి. నిజమునకు తోడి మనము పాడుచున్నాము, వినుచున్నాము. బలమైన సాంప్రదాయపు పినికి యుండుట వలననే ఈ రాగమును మనము నిలుపుకొన గలిగితిమి. ఆచార్యులిచ్చిన స్వరస్థానములలో తోడి పాడినచో ఎట్లుండును? పాపము, ఇట్లే అనేక రాగముల స్వరూపములు దిష్టిబొమ్మలవలె ఆరోహణావరోహణ మాత్రములుగానే నిలిచిపోయినవి దీనికి ఇంకొక బలవత్తరమగు కారణము గూడ కలదేమో! ఈ రాగముల యందు స్వరములు, స్వరసందర్భములు తెలుసుకొనదగు రచనాస్వరూపములు గూడ లుప్తములై పోయినవి. అది కూడ వీటి అంతర్ధానమునకు కారణము కావచ్చును.

క్షేత్రజ్ఞుల కాలము నాటికి ఎంతో చక్కటి స్వరూపములను దిద్దుకొన్న రాగములు భైరవి, శంకరాభరణము, (శ్రీ), మధ్యమావతి, ఆనందభైరవి, వరాళి అఠాణా, నీలాంబరి, బిలహరి, సైంధవి, తోడి, ఆహిరి, సౌరాష్ట్ర, దేవగాంధారి, శహాన, వసంతభైరవి, హిందోళ, కాపి, అసావేరి,సావేరి, మోహన, కల్యాణి, పున్నాగవరాళి ఘంట, ధన్యాసి, కాంభోజి, నాదనామక్రియ, సురటి, కేదారగౌళ, కన్నడ, కానడ, కురంజి, నవరోజు, పంతువరాళి, సారంగ, బెగడ, యదుకుల కాంభోజి, ద్విజావంతి, బౌళి, ముఖారి మంగళకైశిక, ఫరజు, వంటివి నేటికిని అదే విధముగా పాడబడుచున్నవి. వాటి వాటి స్వరూపములను పోగొట్టుకొనకుండ దినదినము నూతన రచనాలంకారములను సంతరించుకొనుచు నిలిచియున్నవి. క్షేత్రజ్ఞులు పాడిన సింధూర తిలక, ఖండె, గౌరిపంతు, సామంతం, మారువ మొదలైన కొన్ని రాగములు అచ్చటచ్చట ఉండియు లేనట్లున్నవి. ఇవిగాక మహానుభావులైన త్యాగరాజస్వామివారు పాడి, సృష్టించిన అనేక రాగములు నేడు మనకు వాడుకలోనున్నవి. వీరందరికి పూర్వులైన అన్నమయ్యవారు పాడిన రాగములలో కొన్ని నేటికిని, సుబ్బరామ దీక్షితులవారు లక్షణములను పొందుపరచి, వారి సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శినియందు భద్రపరచుటచే, వీని స్వరూపము లిట్లుండునని మనము తెలుసుకొనుటకు కొంత అవకాశము లభించుచున్నది. త్యాగరాజస్వామి, దీక్షితులవారు ఇట్టి వాటిలో కొన్ని రాగములయందు రచనలు వెలయించి అవి వాడుకనుండి తొలగకుండ కాపాడినారు. నిజమునకు శుద్ధవసంతము, పూర్వగౌళ మొదలగు శంకరాభరణ జన్యరాగములలో యిప్పటి లక్షణకారులు చెప్పిన విధమును పరిశీలించినచో అతి చిన్నిదాటు స్వరసంచార భేదములుతప్ప, ఇవన్నియు శంకరాభరణమువలెనే స్ఫురించుచున్నవి. ఇట్లె మాళవగౌళ జన్యములగు గుండక్రియ, సాళంగనాట, మొదలగువవి ప్రత్యేకములగు స్వరూపములు అంతగా విడమరచుకొనుటకు వలనుగాని స్థితియందున్నవి

అన్నమయ్యవారు పాడిన తెలుగు కాంబోజి, కొండమలహరి, ద్రావిడభైరవి. దేశాళం, ఆహాలి, అమరసింధు, ముఖారిపంతు, రాయగౌళ, నారణి, శుద్ధరామక్రియ, సౌరాష్ట్రి గుజ్జరివంటి రాగముల స్వరూపములు, ఆరోహణావరోహణ మాత్రములుగానైనను గానవచ్చుట

లేదు మోహన, కళ్యాణి, ఆనందభైరవి, హరికాంభోజి. ఖరహరప్రియ వంటిరాగములు అన్నమయ్య కాలమునందు వాడుకలో లేవా? ఉండియుండినచో వాటికి యింకేవైన పేర్లుండెనేమో? ఇది యొక సమస్యగా నిలచియున్నది కన్నడగౌళ, గౌళ, రీతిగౌళ, నాట, ఆరభి, లలిత, వసంత, ఫలమంజరి (పళవంజరం) హిందోళ వసంతం మొదలగు కొన్ని రాగములు ఇప్పటికినీ మనకు వాడుకయందు కనబడుచున్నవి. కాని యీ రాగములలో ప్రసిద్ధులగు వాగ్గేయకారుల రచనలు ఒకటి రెండు మాత్రమే అచ్చటచ్చట వినబడుచున్నవి. ఈ స్వరూపములు ఆనాడును ఇట్లే యున్నవా? ఇది నిర్ధారించుట సులభసాధ్యము కాదు.

ఈనాడు మనము వినుచున్న హిందోళ కొందరు చతుశ్శృతి ధైవతముతో చెప్పియున్నారు. మరికొందరు శుద్ధధైవతముతో చెప్పియున్నారు. సుబ్బరామ దీక్షితులవారు సంప్రదాయ ప్రదర్శిని యందు, పొందుపరచిన లక్షణములను ప్రచారములోనున్న కొన్ని రాగములు వాడుకలో మార్పులను సంతరించుకొనుచున్నవి. ఇవి యెప్పుడు, ఎట్లు, యెవరివలన జరిగినవో చెప్పుటకు ఆధారములు కానరావు రీతిగౌళ నేడు 22వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యము. దీక్షితులవారి సంప్రదాయమున ఇది 20వ మేళమగు నారి రీతిగౌళ. ఇట్లే ఖరహరప్రియ, హరి కాంభోజి అను రాగముల ప్రసక్తి వారి సంప్రదాయమున లేనేలేదు. వీటికి పూర్వస్వరూపముల నెవ్వరును, ఎచ్చటను చెప్పకుండుటయు, త్యాగరాజస్వామివారే యీ రాగములలో అనేకము లగు రచనలు చెప్పి, వీని జన్యములుగా ఎన్నో రాగములను పాడి యుండుటచే ఈ రెండు మేళకర్తలను వారే సృష్టించినారనియు, తరువాత తరములవారు భావించవలసి వచ్చుచున్నది.

పన్నెండు స్వరముల యందు అసంఖ్యాకములగు రాగములుద్భవించుటకవకాశము లెట్లున్నవో తెలియని, తెలుసుకొనలేనివారు కాదు గదా మన పూర్వులు! మనము నేడు పాడుకొనుచున్న అనేక రాగములు వారికిని తెలిసియే యుండవలెను. పేర్లు కాలక్రమమున మారిపోయి మనము గుర్తించుటకు వలనుగాకున్నదేమో! ప్రపంచము నందలి సంగీత పద్ధతులలో అతి ప్రాచీనముగా కనబడుచున్న మోహన, తాళ్లపాక వారి రచనలయందు కాన వచ్చుటలేదు. ఇది బహుశః ఆహారి, అమరసింధులో ఏదైన కావచ్చునేమో! అట్లే శంకరాభరణము ఎంతో విస్తృతముగా కనబడుచున్న తాళ్లపాకవారి రచనలలో కళ్యాణి కనబడుటలేదు దీనికిని వేరొక పేరేదైన నుండెనేదేమో! దేశాళమను పేరు గల రాగము దొరకుటలేదు. దీనిని సైంధవిగా ఊహించి అందమైన రచన లెన్నిటినో ఎంచుకొని స్వరపరచుట జరిగినది.

ఇట్లే బౌళిరామక్రియ యనునది ఆరోహణమునందు బౌళియు, అవరోహణమునదదు రామక్రియయు జతచేసి ఊహించుకొంటిని ఆహిరినాట అను రాగమునకు తచ్చూరు సింగరా చార్యులవారు ఆరోహణావరోహణములు, జనకరాగము చెప్పియున్నారు. దానిని అట్లే గ్రహించడమైనది తెలుగు కాంభోజియే యదుకుల కాంభోజియనియు, ద్రావిడ భైరవియే ఆనందభైరవియనియు ఊహించుటలో తప్పేమియు లేదేమో! ఇక మలహరి కొండమలహరి

అనునవి భేదములేని ఒకే స్వరూపములాయని యోచింప వలసియున్నది సోమరాగమునకు తచ్ఛారువారు లక్షణములు చెప్పియున్నారు. కాని కొన్ని కీర్తనలను మాత్రము నేడు వాడుక యందున్న సామరాగమునందు స్వరపరచడమైనది.

దేశి యను రాగము నేటికిని ఉత్తరదేశమునందు ప్రచారమునందున్నది ఈ రాగమున గల రచనలను అట్లే స్వరపరచితిని. దేశాక్షి, సామంతము అను రాగములలోని రచనలు అట్లే పొందుపరచితిని. ఆహిరి, సౌరాష్ట్రి, కాంభోజి, ముఖారి, నీలాంబరి మొదలగునవి నాటికీ, నేటికీ ఇంచుమించు ఒకే స్వరూపముతో నున్నట్లు నమ్ముటకు క్షేత్రజ్ఞుల వారి పదములే ఆధారములు. రచనల ఆధారములు అంతగా కనబడక పోయినను పాడి గుండక్రియ, మలహరి, హెజ్జజ్జి, వేళావళి, సామనరాళి, గుజ్జరి, మంగళకైశిక మొదలగు రాగముల స్వరూపమును చేతనైనంతవరకు ఊహించి అయ్యవారి రచనలను స్వరపరచితిని

అన్నమయ్య వారి అసంఖ్యాకములైన రచనల యందు కొట్టవచ్చినట్లు కనబడుచున్న ఒక విషయమును చెప్పకొనక తప్పదు. కొన్ని రచనలు జానపద సంగీతపు పోకడలలోను, కొన్ని నేడు మనము వినుచున్న క్షేత్రజ్ఞుల పదములవలె విలంబకాలమునకు అనువైనవిగాను, కొన్ని కేవలము సుగమ, భక్తిసంగీత ఛాయలలో పాడుకొనుటకనువైనవి గాను, యింకను ఎన్నియో రచనా వైవిధ్యములతో కనబడుచున్నవి. వీని యందు ఆయా వర్గములకు సరియైన విధముగా సాహిత్యభావమునెరిగి స్వరపరచుట న్యాయమని నమ్ముచున్నాను, గనుక అట్లే చేయుటకు ప్రయత్నించితిని రాగిరేకులపై గల యీ రచనలకు రాగములు వారే నిర్ణయించు కొన్నారు. తాళములను మాత్రము సూచించలేదు. కనుక సాహిత్యము నందలి మాటలను లాగుడు, పీకుడు లేకుండునట్లు తాళములనూహించి అమర్చుకున్నాను. రాగములను మాత్రము యథాతథముగ ఉంచుటకే ప్రయత్నములు జరిగినవి. వలననగా వాగ్గేయకారులు సూచించిన రాగములయందలి స్వరసందర్భములను కొన్నిటినైనను మనము పొందగలుగుదుమేమో యనునది నా యత్యాశయే కావచ్చును.

శుద్ధదేశి, నారాయణి, బలహంస, దేవక్రియ, ఫలమంజరి, మాళవి, ఛాయానాట, మాళవశ్రీ నాగవరాళి, హిందోళ వసంతం, భూపాల, బంగాళ, కురంజి మొదలగు రాగముల లోని రచనలు ఇప్పుడు వాడుకయందున్న రాగలక్షణములను గమనించియు, పూర్వుల గ్రంథముల యందు వారు చెప్పిన లక్షణములు పరిశీలించియు, స్వరసందర్భముల నేర్పరచి, వరుసలు కట్టుటకు ప్రయత్నించితిని ఇందు భూపాలము, నారాయణి, బలహంస అనునవి సకృత్తుగా నైనను మనము వినుచున్నాము. దేవక్రియ అను పేరుతో దీక్షితుల వారి సంప్రదాయమున వాడుకయందున్నదియు, శుద్ధ సావేరి యని త్యాగరాజ స్వామివారి సంప్రదాయమునందున్న దియు ఒకే స్వరములు కలిగియుండుట వలన దేవక్రియను యిట్లె గ్రహించితిని ఇదే దేవక్రియకు ఇతర ఆచార్యులు వేరుగా లక్షణములు చెప్పియున్నారు. కాని, మనకు సుమారు రెండు మూడు వందల ఏండ్ల క్రిందటి సంప్రదాయమును నిర్ధారితముగా తెలియజేసిన దీక్షితులవారి

పద్ధతిని అనుసరించి దేవక్రియను తీసుకొనుట న్యాయమేమో యని తోచినది. భూపాళమనునది
బౌళి స్వరములనే పాడి కొందరు చెప్పుచున్నారు. భూపాళము తోడి జన్యము. బౌళి
మాయామాళవగౌళ జన్యము. ఇట్లు పాడుటయు సంప్రదాయజ్ఞులు చేయుచున్న పనియే
గనుక ఇందలి రచనలను యిదే పద్ధతిన స్వరపరచితిని.

సుమారు 32 వేలకు పైగా రచనలు దొరికిన వని మనము వినుచున్న పాళ్ళపాకవారి
రచనలు యిప్పటికే కొన్ని వేలకు పైగా గ్రంధ రూపమున కనబడుచున్నవి. ఈ మహా
సముద్రమునందు నాకు దొరికినవి అతి స్వల్పములే కావచ్చును. భావనా బలముగలవారు
ఇంకను తమకు దోచినన్ని గేయములను వరుసలు కట్టుకొని పాడుకొనవచ్చును గదా ! ఇచ్చట
ఒక విషయము చెప్పుట భావ్యమని తోచుచున్నది. సంప్రదాయములను పరిరక్షించుకొనుచు
మహానుభావుల రచనలను వాని యందే యిముడ్చుకొనుచు, మనవి యనుకొని గర్వింపదగు
విషయములను, మన తరువాత తరముల వారికి అందించవలసిన గురుతర బాధ్యత మన యందే
గలదు. అన్నమయ్యవారి రచనల యందు శృంగారము కొంచె మధికముగా నున్నట్లు ఈనాడు
మనకు తోచవచ్చును. కనుక నేటి కాలమాన పరిస్థితులకు అనువుగా ఎవరైనను పాడుకొనుటకు,
ఎట్టి సంకోచమును పడవలసిన అవుసరము కలుగని విధముగా పదములను ఎంచుకొనుట
జరిగినది. నేడు మూడు, నాలుగు చరణములు గల పాటలను సాధారణముగా పాడుట లేదు.
అట్టి పాటలలో ఒక్క చరణమును మాత్రమే పాడుకొని ముగించుచున్నాము. కనుక
యీ స్వరపరచిన రచనల యందును ఒక చరణమును పాడుకొనుటకు ఎట్టి ఇబ్బందియు
ఉండదని భావించుచున్నాను.

ధ్యాత్మ సంకీర్తనలలోని అన్ని చరణములును పాడుకొనవచ్చును గదా
క్షేత్రజ్ఞుల వారి పదములయందలి సాహిత్యములు గమనించినచో అన్నమయ్యవారి భావ
చిత్రములనేకములు యథాతథముగాను, చిన్న చిన్న మార్పులతోను మనకు కనబడుచుండుట
గమనార్హము. అట్టి యెడ సంగీతపు పోకడలు మాత్రమేల యుండకూడదు ?

నేడు సంగీతమునకు పరమావధిసభ నాడు సంగీతమునకు పరమావధి ఆలయము. నేడు
సంగీతమునందు సాహిత్యమునకు గల స్థానము అతితక్కువ యనియే చెప్పకొనవలెను. నాడు
సంగీతమునకు స్థానము తక్కువ సాహిత్యమునకు విలువలు హెచ్చు అట్లుండనిచో అన్ని వేల
రచనలు వచ్చియుండెడివి కావేమో ! నేటి సంగీతమునందు రచనకు ప్రాధాన్యత తక్కువై,
అందు సంగతులు, నెరవు, స్వరకల్పన, ఆలాపనలు చేనుకొనుట ఎక్కువగానున్నది. ఇది తప్పు
కాదు ఈనాటి యభిరుచి యిది. ఆనాడు భగవంతుని యెడగల తను మనోభావములను గాని,
ఆ స్వామియందు తమకుగల భక్తిని గాని వ్యక్తముచేయుచు గానము చేయుటయే ప్రధానము.
నేడు శ్రోతలకు కావలసినవిధముగా ఆటపాటలను చూపి మెప్పించవలసిన బాధ్యత కళాకారులకు
సంక్రమించినది. ఇందుకు కారణము, శ్రోతలు రుసుము చెల్లించి తమకు కావలసిన ఆనందమును

కొనుగోలు చేయుచున్నారు. నాడు భగవంతుని మెప్పించుటకు శాయశక్తుల భక్తుడైన కళాకారుడు ప్రయత్నించుట అతని బాధ్యత. అందుకుగాను అతడే రుసుమునూ ఆశించి యెరుగడు. కనుక నాటి సంగీతమును నేటి సంగీతముతో పోల్చుట భావ్యముగాదు. కాని యీనాటివారి యభిరుచులకు తగిన విధముగా కొంతయైనను మార్పులు, చేర్పులు చేసుకొని ప్రాచీనుల రచనలను ప్రచారము నందుంచుకొనుట న్యాయము. అన్నమయ్యవారి రచనలయందును అక్కడక్కడ నెరవులు, స్వరములు వేసుకొనుటకు చోట్లు దొరకకపోవు త్యాగరాజస్వామివారి రచనలు నేడు మనకు దొరికినవి సుమారు 650 వరకు నున్నవి. వీటిలో మనకు యీనాటి కళాకారులు వినిపించుచున్నవి. సుమారు ఒకటి రెండు వందలు మాత్రమే. అయ్యవారి రచనలలో గల దివ్యనామ సంకీర్తనలు, ఉత్సవ సంప్రదాయ కీర్తనలు, నౌకాచరిత్ర, ప్రహ్లాద భక్తివిజయము వంటి సంగీత రూపకముల యందలి కీర్తనలు మనకు అతి తక్కువగానే వినబడుచున్నవి ఇందుకు కారణము యీ రచనలయందు నెరవులు, స్వరములు మొదలగు సాము, గరిడీలకు అంతగా తావులేక పోవుటయే.

అట్లే భద్రగిరి రామదాసులవారి రచనలు బొత్తిగా నేటి విద్వాంసులకు పనికివచ్చుట లేదు. ఇక నారాయణతీర్థులవారి తరంగములు సంగతియు, మునిపల్లె సుబ్రహ్మణ్యకవి అధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తనల సంగతియు వేరుగ చెప్పవలెనా !

ఒకప్పుడు అభినయము, సంగీతము, సాహిత్యము త్రివేణివలె ప్రవహించుచుండెడివి. కనుకనే క్షేత్రజ్ఞుల వంటి పదకర్తలు పదములను వ్రాసి మధుర భక్తిభావముతో ఆడించి పాడించి ఆనందించెడివారు. ఆనాడు శ్రోతలలో కూడ కొంత పరిజ్ఞానము, రసజ్ఞత యుండియుండవలెను. లేనిచో అట్టిరచనలుద్భవించుటకును, ప్రచారమునందుండుటకును కొంచెము మాత్రముగానైనను యీనాడు మనకు దొరకుటకును, అవకాశమేలేదు అట్లే అన్నమయ్యరచనలను పాడి, ఆడి ఆనందించెడివారు నాడు లేకున్నచో వారి యీరచనా భండారమును రాగిరేకులపై వ్రాసి నిలబెట్టుకొనుటకు ప్రయత్నము జరిగియుండెడిదేకాదేమో ! భక్తిభావము మాత్రము శ్రోతల యందు చోటుచేసుకున్న రోజులలో నుద్భవించిన రామదాసు, నారాయణతీర్థులు, త్యాగరాజ స్వామి మున్నగువారి రచనలు నేటికిని మనకు కొన్నియైన మిగిలియుండుట మన యదృష్టము ! ఇందుకు కారణము సంగీత తపస్వులగువారు శ్రోతల అభిరుచులతో పనిలేక తమకు తాము ఆనందించుచు పూర్వులైన మహానుభావుల రచనలు పాడుకొనుచుండుటయే కావచ్చును.

ఏ మతము నందైనను, ఏదేశము నందైనను ఏ భాషయందైనను తమ పూర్వులు సృష్టించి యిచ్చిన కళాసంపదల సంప్రదాయములను పోగొట్టుకొనుట జరుగదు కనుక ఒకప్పుడు కొన్నివందల సంవత్సరములు తెలుగువారి భాష, సంస్కృతి, సంప్రదాయములు నిలిపి తీర్చిదిద్దిన ప్రాచీన వాగ్గేయకారుల రచనలు పోయినవి పోను మిగిలిన వాటినైనను కాపాడుకొని భావితరములవారి కందించుట మన కర్తవ్యము.

అన్నమయ్య, సంకీర్తన లక్షణములను 5, 6 వందల ఏండ్లకు పూర్వము చెప్పి యున్నారు. ఆ లక్షణములలో ఏకధాతుకము, ద్విధాతుకము, త్రిధాతుకము, చతుర్ధాతుకము, పంచధాతుకము అనునవి కనబడుచున్నవి యతిప్రాసలు భావవిస్తరణలు ఏ నియమములకు లోబడియుండవలెనను విషయములు నేటికిని దక్షిణాదిని గల అన్ని భాషలవారును పాటించు చున్నారు ఇంకను ఇతర ప్రాంతీయ భాషలలో వెదకి చూచిన అన్నమాచార్యులవారి ప్రభావము మనకు కనబడవచ్చునేమో అన్నమయ్యవారి సమకాలీనులైన పురందరదాసులవారి రచనలు కొన్నియైనను మనకు వినపడుచున్నవి అట్లే తమిళ, మళయాళ భాషలయందు అయ్యవారి సమకాలీనులైన వాగ్గేయకారుల రచనలు ఎవరైన పరిశోధించినచో తాళ్ళపాకవారి రాగ రాగిణులు, సంగీతపు పోకడలు మొదలైనవి దొరుకునేమో !

తాళ్ళపాక పెద్ద తిరుమలాచార్యులు, చిన తిరుమలాచార్యులు (పెద్దన్న, చిన్నన్న గారలు) వారి కీర్తనలు కొన్ని అక్కడక్కడ అందమైనవి దొరకినప్పుడు స్వరపరచి యుంచుట జరిగినది. వానిని కూడ ఈ సంపుటములలో చేర్చి ప్రచురించడమైనది.

ఇందు పాడుకొనుటకు సులభముగా నుండునని తాళపు గుర్తులు ఏడు మాత్రలు గల త్రిపుట, మిశ్రచాపు వచ్చినప్పుడు విళంబముగా పాడుకొనుటకు వీలగు రచనలకు మూడు, నాలుగు (3 । 4 ॥) గాను, మధ్యమకాలము అంతకు కొంచెము దురితముగాను పాడుకొనదగిన రచనలకు ఏడుమాత్రలకు (7 ॥) ఒక ఆవర్తముగాను చూపడమైనది. ఇట్లే ఐదు క్రియల కురు ఝంపె లేక ఝంపె తాళమునకు కూడ 2 । 3 ॥ లేదా 5 ॥ గాను చూపడమైనది చతురశ్ర జాతిరూపకమును, తిశ్రజాతి లఘువును చూపించవలసినచోట కాలప్రమాణము ననుసరించి (2 । 4 ॥) గాను (6 ॥)గాను చూపుట జరిగినది. ఆయా కాల ప్రమాణములనను సరించి లెక్కించుకొని అవుసరమైనచోట సర్దుబాటుచేసికొన ప్రార్థన.

తాళ్ళపాకవారి రచనలయందు పల్లవి వంటి దొకటియు, అనుపల్లవి లేక పల్లవినను సరించిన రెండవ ఖండమును కనబడుచున్నవి, సంగతులు కూర్చుకొనుటకును అవకాశము లున్న చోట విద్వాంసులు, రాగభావమును సాహిత్యభావమును గుర్తించి సంగతులు వేసుకొనవచ్చును ఇట్టి యుద్గ్రంథములు ప్రచురించునప్పుడు స్థలాభావమును మనసునందుంచుకొనక తప్పదు. ఐనను కొన్ని రచనలయందు అక్కడక్కడ సంగతులు చూపుటయు, జరిగినది. అట్లే తమ తమ భావనాబలమునకు తగిన రీతిని సంగతులను గాయకులు సృష్టించుకొనుట తప్పుకాదుగదా

ఈ సంపుటములలో అధ్యాత్మ శృంగార సంకీర్తనములు కలసియేయున్నవి శృంగార సంకీర్తనముల సంఖ్య అధికముగనే యున్నది. అతి విలంబు కాలమున పాడబడుచున్న క్షేత్రజ్ఞులవారి పదములు నానాటికిని లుప్తములై పోవుచున్నవి. అన్నమయ్యవారి పదములు కొంచెము మధ్యమకాలమునుండి విలంబకాలమువైపు మొగ్గుచూపి యందముగా వుండుట వలన వీనికే యెక్కువగా ఎంచుకొనుట జరిగినది. అధ్యాత్మ సంకీర్తనలు మధ్యమకాలమున నుండి,

కృతులు, కీర్తనలవలె పాడుకొనదగినవియై యున్నవి. వీనిని యథాశక్తిగానిందు కొన్నిటిని పొందుపరచితిని.

తాళ్ళపాకవారి సంకీర్తన భండారమును వివరముగా పరిశీలించుటకు వీలుపడని తొలి రోజులలో కొన్ని రచనలు జనరంజకముగా చేయుటకుగాను బిలాస్ ఖనీతోడి, దర్బారికానడ దేశి మొదలైన రాగములలో పాడించుట జరిగినది ఇట్టివి యిప్పటికిని ప్రచారమునందు వినబడుచు నా ప్రయత్న సాఫల్యానికి నిదర్శనములుగా నిలచియున్నవి. తరువాత అన్నమయ్య సూచించిన రాగములలోనే వారి రచనలు స్వరపరచుట న్యాయమని తోచినది అప్పటినుండి యట్లె స్వరపరచుట జరిగినది. అన్నమయ్య కాలమునాటికి కర్నాటక సంగీతము హిందుస్తానీ సంగీతము అని మన మీనాడు చెప్పుకొనుచున్న పద్ధతులింత ప్రస్ఫుటముగా నేర్పడియుండక పోవచ్చునని భావించెడి వారిలో నేనొకడను. అందుచే తొలుత ప్రచారమునందు నిలబడిన రచనలకు మాత్రము ఫణతులు, రాగములు అట్లే యుంచితిని.

కీర్తనల క్రింద, అది ఏ సంపుటములోనిదో, ఎన్నవ సంఖ్యగల కీర్తనయో పునః పరిశీలనకు అనువుగా గుర్తించుట జరిగినది ఇట్టి గుర్తులులేని రచనలు డా॥ వేటూరి ఆనంద మూర్తిగారు తంజావూరు సరస్వతీమహల్ లైబ్రరీ నుండి సంపాదించినవిగా గుర్తించ కొందురుగాక.

ఇట్టి పనిని చేయుటకు తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములవారు, ప్రభుత్వ సంస్థలు పూనుకొనవలెనే కాని జీవనోపాధికై వేరు వేరు మార్గములలో పాటుపడుచుండెడి వ్యక్తులకు వలను కాదు విషయమునందు గల భక్తి ప్రపత్తులకు లోనై కొంత కొంత, కొందరు చేసినను అది సమగ్రముగా రూపొందుటకు అవకాశములు తక్కువ.

ఇటువంటి ఉద్గ్రంథమును వ్రాయుటకు ఎన్నియో విధములగు సహాయములు చేకూర వలసి యుండును. అదియును నావంటి వానికి, ఇటువంటి సహాయములు అధికముగనే అవుసర మగును. వ్రాయుట, చదువుట చేయలేని వాడనగుటచే నాకు గ్రంథములు చదివి వినిపించుట యందు, అవసరమైన విషయములు వేర్పరచి వేరొక చోట వ్రాసియుంచుట, నేను పాడి చెప్పినవి చెప్పినట్లు వ్రాయుట, ఒకరు వ్రాసినవి వేరొకరు చదివి సరియగు పాఠమును రూపొందించుట మొదలగుపనులెన్నియో చేయవలసి వచ్చినది. ఇందుకొరకు అమూల్యమైన తమ సమయమును ఈ మహత్కార్యమునకు వినియోగించుటకు సంకోచములేక యీ పనులను సమగ్రమగు దృష్టితో, దీక్షతో తీర్చిదిద్దుటకు పూనుకొనిన చిరంజీవులు అనేకులను పద్మావతీ సహితుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు ఆశీర్వదించి, ఆయురారోగ్య, సౌభాగ్యములను ప్రసాదించుగాక యని దీవించుచున్నాను

నా గ్రంధములను నిజమునకు వ్రాయుట చదువుట యనునవి నేను స్వయముగా చేయగల సమర్ధతను పోగొట్టుకొనిన పిదపనే రూపొందించవలసి వచ్చెను. ఈ పనియందు త్రికరణ శుద్ధిగా చిరంజీవి సౌభాగ్యవతులగు విద్యార్థినులు ఎందరో ఎన్నియో విధముల సహాయములను చేసియున్నారు. వీరిని పద్మావతీ నాధుడగు శ్రీ వేంకటరమణుడు సుఖసంతోషములతో నుంచును గాక. ముఖ్యముగా నేను సగర్వసంతోషములతో చెప్పుకొనవలసినవారు చి. సౌ. ముప్పవరపు శాంతకుమారి, చి. సౌ నండూరి జోగులాంబ, (నా తమ్ముని కుమార్తె), చి. సౌ. గాదె సుబ్బలక్ష్మి (నా కుమార్తె) వీరు ముప్వురును తాము నిత్యము వినుచున్న సంగీతమును కొంత వరకైన తరువాతి తరముల వారికి అందించుటకు మార్గము గ్రంధరూపమున నాచే స్వరరచన చేయించి మహానుభావులైన వాగ్గేయకారుల రచనారత్నములను వ్రాతయందు నిలుపవలెనని సంకల్పించి, మీరు వ్రాయజాలకున్నచో మాకు చెప్పి వ్రాయించుటకైనను పూనుకొనుడని బల వంతముగా నాచే వ్రాయించుటకు ప్రారంభించిన తత్ఫలితముగా అంధ్రప్రదేశ్ సంగీతనాటక అకాడమీవారు ముద్రించిన 'క్షేత్రయ్యపదములు' (స్వరసహితముగా), 'రామదాసు కీర్తనలు' (స్వరసహితముగా) అను గ్రంధములు వెలుగుచూచినవి. తాళ్ళపాక వారి రచనలు సుమారు యిరువది ముప్పది ఏండ్లనుండి స్వరపరచుచునే యున్నాను. అడిగిన వారికి పాఠము చెప్పుచునూ యున్నాను గనుక నావద్ద ఎన్నియో రచనలు స్వరసహితములుగా నుండియే యున్నవి వానికి తోడు క్రొత్తగా వెలువడిన తి. తి. దేవస్థానములవారి సాహిత్యసంకలనములు సంపాదించుకొని వానియందు దొరికిన క్రొత్తరచనలను రాగములను చదివించుకొని ఎంచుకొని ఈ గ్రంధముల యందు క్రమబద్ధముగా సంకలనము చేయుట జరిగినది ఇట్లు చేయుటయందు తమ అమూల్యమగు కాలమును ఇట్టి మంచిపనికై వినియోగించి నాకు తోడ్పడిన చిరంజీవులలో చి.సౌ. కోరి శశిరేఖ, చి. సౌ. బి కె. మల్లేశ్వరి, చి సౌ. వి. హైమవతులను అమ్మవారగు అలమేలుమంగ, స్వామివారగు తిరుమలనాధుడు అయ్యవారగు అన్నమాచార్యులవారు తమ కృపాదృష్టులతో దీవెనలతో ఎల్లప్పుడు సుఖసంతోషములతో నుంచుదురుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాను. నిజమునకు యింతవరకు ముద్రింపబడిన యిరువదియేడు సంపుటముల యందలి అన్నమయ్యావారి రచనలు ఈ చిరంజీవులు నాకు చదివి వినిపించగా అందలి విషయ విమర్శనలను జరిపి ఎంచుకొనినవే ఈ సంపుటముల యందలి స్వరసహితములగు రచనలు. ఇట్లే ఈ బాలికలు యింకను ఎన్నియో యిట్టి సంపుటములుగా వెలువడవలసిన త్యాగరాజుస్వామి వారి కీర్తనలు, నారాయణ తీర్థులవారి తరంగములు, ఇతర వాగ్గేయకారుల భక్తిరచనలు మొదలగునవి ముద్రణకు కావలసినట్లు తీర్చిదిద్దుటలో తోడ్పడినారు. ఇవియు తిరువేంకటనాధుని అనుగ్రహము కలిగిరచో అమ్మవారి కృపాకటాక్షముండినచో వెలుగు చూడగలవేమో.

ప్రస్తావన వ్రాయుటకు తోడ్పడినది, కుమారి వల్లూరి వరలక్ష్మి. ఇందలి రచనలు అప్పుడప్పుడు పాడి వినిపించగా వినియు, ప్రచురితములై నాకు అందుబాటులో లేని తాళ్ళపాక వారి గ్రంధములనిచ్చియు, తమ అమూల్యాభిప్రాయములందించియు, కోరినంతనే తాళ్ళపాక

కవుల చరిత్ర సమగ్రముగా వ్రాసియిచ్చియు డాక్టరు వేటూరి ఆనందమూర్తిగారు సహాయపడిరి నేను వ్రాసిన యవతారికలను సరిచూసి వానికి వన్నెలు దిద్దుటలో తనయనుభవమును సమయమును వెచ్చించి చిరంజీవి 'కళాప్రపూర్ణ' రాపూరి భరద్వాజ (శతాధిక గ్రంథకర్త) సహాయపడినారు కోరినంతనే నాయందవ్యాజకరుణతో సంగీతప్రశస్తిని వ్రాసి మహామహో పాధ్యాయ శ్రీ ఈమని శంకరశాస్త్రిగారు నన్ను ఉత్సాహపరచినారు, వారికినాకృతజ్ఞతలు. నాభాతృ సమానులు తి. తి. దేవస్థానముల వారి కళాపీఠమునకు ప్రత్యేకాధికారి అయిన 'కళాప్రపూర్ణ' శ్రీ బాలాంత్రపు రజనీకాంతరావు గారు వాగ్గేయకారులలో అన్నమాచార్యులవారి స్థానం అన్న అంశాన్ని గురించి విపులంగా వ్రాసి నన్ను ప్రోత్సహించినారు. వారికి నా హృదయపూర్వక నమస్కారములు.

బాల్యము నుండియు అన్ని విధముల నాకు సర్వస్వమై నా వ్యాపకముల యందు నీడవలెనుండి, వ్రాయుట, చదువుట నేర్వని నాకు కన్నులు, చేతులు తానేయై, సర్వాంగ సుందరములుగా నా గ్రంథములు, రచనలు తీర్చిదిద్దుట యందు నిష్ణాతుడైయున్న నా సోదరుడు చిరంజీవి వాగ్దేవపురుషోత్తమునిపై పద్మావతీ నాథుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని కరుణా కటాక్షములు ఎల్లప్పుడును ప్రసరింప వలెనని ఆశీర్వదించుచున్నాను.

సర్వాంగ సుందరముగ తాళ్ళపాక వారి రచనలు స్వరసహితముగ ముద్రించుటకు పూనుకొనిన నా సంకల్పమును నిజము చేయుటకు అభయహస్తమిచ్చిన తి. తి దేవస్థానముల ఎగ్జిక్యూటివ్ ఆఫీసరు శ్రీ పి.వి.ఆర్.కె. ప్రసాద్ I. A. S. గారికి ; తి. తి. దే సంపాదకులకు, P. R. O. గారికి, ఈ గ్రంథమును ఎంతో ఆకర్షణీయముగ ముద్రించి అందించుట యందు శ్రద్ధాభక్తులు చూపియు, వ్యాపార సరళిలో అడ్డువచ్చెడి ఆలస్యములను రాకుండ అతి తక్కువ సమయములో ముద్రణాకార్యమును పూర్తిచేసిన నాట్యకళప్రెస్ వారికి ఇటువంటి మహా కార్యములను శతాధికముగా జరిపించగల శక్తిని, పద్మావతీ సమేతుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు ప్రసాదించుగాక !

నా శక్త్యానుసార మీ గ్రంథమును రూపొందించితిని. అక్కడక్కడ దొసగులు ఉండ వచ్చును. తద్‌జ్ఞులు వానిని నాకెరిగించినచో, మలిముద్రణమున సవరించుకొన గలనని మనవి చేయుచూ,మీ నుండి సెలవు తీసికొనుచున్నాను.

భవదీయ

మంచాళ జగన్నాథరావు

శాస్త్రీయ సంగీత కార్యక్రమ ప్రయోక్త

ఆకాశవాణి–హైదరాబాదు–4

సంగీత ప్రశస్తి

15, 16 శతాబ్దులలో తిరుమల తిరుపతులందు స్వామి సన్నిధిని నివాస మేర్పరచుకొని దేశమంతయు తిరిగి వైష్ణవ మత ప్రచారము గావిస్తూ, సంగీత సాహిత్యములను సాధనములుగా గొని 32 వేలకు పైగా యోగ, వైరాగ్య, శృంగార సంకీర్తనలను వ్రాసిన తాళ్ళపాక వంశ ఖ్యాతికి మూలపురుషుడు అన్నమాచార్యులవారు. హరికీర్తనాచార్యుడు, పదకవితా పితామహుడు అయిన అన్నమాచార్యులవారు సంకీర్తనలను మాత్రమేకాక అనేక ఇతర గ్రంధాలను కూడా రచించినారు.

ఇన్ని వేల కీర్తనలను రచించి, పాడి, వాటిని రాగి రేకులపై వ్రాయించి భద్రపరచిన తాళ్ళపాక వారి కాలము నాటి సంగీత ఫణతులు, పాడే పద్ధతి, కనీసం ఆనాడు ప్రచారంలో వుండి వున్న రాగాల స్వరూపాలైనా మనకు యీనాడు అందుబాటులో లేవంటే నిజంగా అది మన దురదృష్టమనే చెప్పుకోవాలి అట్లని "అన్నమయ్యవారి రచనలు సంగీత బద్ధములుకావు" అనగలమా! ఈ సంకీర్తనాచార్యుడు, పదకవితా మార్గదర్శి తమ తరువాతి సంగీత సాహిత్య పరులకు నాలుగు త్రోవలు దిద్దినట్లు విదితమవుతోంది. శృంగార సంకీర్తనల వరవడి క్షేత్రజ్ఞుల వంటి పదకర్తలకు మార్గదర్శకమైనది. ఈయన అధ్యాత్మ సంకీర్తనల సరళి అధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తనలకు, భద్రాచల రామదాసు కీర్తనలకు మాత్రమేకాక అనేక సంగీత రచయితలగు వాగ్గేయకారులకు దారితీసినవి ఈయన చూపిన మార్గముననే కందుకూరి రుద్రయ్య తరువాతి కవులు వీధి నాటకము మాత్రముగా చూపబడుచున్న యక్షగానములకు సాహిత్య గౌరవను కలుగునట్లు రూపొందించనారభించిరి. అల్లే లక్షణ గ్రంథములను వ్రాయుటకు రామామాత్యులు గోవింద దీక్షితులు, వేంకట మఖి వంటి ప్రముఖ లక్షణకారులకు వీరు మార్గదర్శకులైనారు. తాళ్ళపాక వారందరును గాయకులనుటకు గ్రంథస్థాధారములు, శిలాకుడ్య చిత్రములు, సాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి.

అన్నమాచార్యుల వారి కీర్తనల సంఖ్య వేలలో నుండగా రాగిరేకులపై సూచించ బడిన రాగాలు సుమారు 70 వరకు మాత్రమే కనిపిస్తున్నాయి వీటిలో యీనాటికీ ప్రచారంలోవున్న భూపాళం, ధన్యాసి, ఆహిరి, మలహరి, వసంత, పాడి, బౌళి, నాదనామక్రియ, గుండక్రియ, సావేరి, గౌళ, సౌరాష్ట్రి, లలిత, భైరవి, వసంతవరాళి, నాగగాంధారి, హిందోళ వసంత, శ్రీ, కన్నడగౌళ, హిందోళ, రీతిగౌళ, మధ్యమావతి, ముఖారి, నారాయణి, కాంభోజి, శంకరాభరణం, కరంజి, ఆరభి, నీలాంబరి, సామ, బిలహరి, దేవగాంధారి, సామంతం, నాట, వరాళి, రామక్రియ వంటి రాగాలు చాలా వున్నాయి. ఇవికాక కొండమలహరి, తెనుగు కాంబోది, గుజ్జరి, పళవంజరం (బహుశః ఫలమంజరి కావచ్చు) శుద్ధదేశి, శుద్ధవసంతం, సామవరాళి, బౌళి రామక్రియ వంటి అపురూప రాగాలలో కూడా యెన్నో కీర్తనలున్నాయి.

'అంతటి మహామభావులైన అన్నమాచార్యుల వారిని ప్రతిభావంతులైన వాగ్గేయకారుల కోవకు చెందిన వారుగా గుర్తించి వారి కీర్తనలను ప్రచారమునకు తీసుకురావడానికి ఏ మార్గం అవలంబించాలి,' అన్నది యిప్పటి సమస్య. ఒక గొప్ప సుగుణం యేమిటంటే, అన్ని వేల కీర్తనలను వ్రాసిన అన్నమాచార్యుల వారి రచనలలో వైవిధ్యం అపారం. ప్రచురితమైన సుమారు 14 వేల కీర్తనలను పరిశీలిస్తే, సామాన్యమైన సులభ సంగీత బాణీలను కూర్చుకొని, యిప్పుడు మనం వింటూన్న లలిత సంగీతంలాగ పాడుకోవడానికి అనువైనవీ, జానపద బాణీలలో స్వరపరచి పాడుకోడానికి అనువైనవీ, భజనకూటములలో బృందగానాలుగా పాడుకోడానికి అనువైనవీ, చిన్న చిన్న కీర్తనలుగా పాడుకోవడానికి వీలైనవీ, విలంబకాలములో తమ తమ సంగీత ప్రతిభను ప్రదర్శిస్తూ విశృంఖలంగా విన్యాసాలు చేస్తూ పాడుకోదగినవీ, పద సాంప్రదాయంలో విలంబంగా పాడుకోదగినవీ కోకొల్లలుగా ఉన్నాయి. అయితే సంగీత బాణీలు కూర్చేవారి సంగీత జ్ఞాన పరిపక్వతనుబట్టి ఆయా సంగీత రీతులకు అనువైన కీర్తనలను ఎంపిక చేసుకొని వరుసలు కట్టి పాడుకోవడం సమంజసం.

అన్నమాచార్యుల వారిని వాగ్గేయకారుల కోవలో గుర్తించడానికి, వారి కీర్తనలలో అనువైన సాహిత్యాలను ఎన్నుకొని, వాటికి ఉదాత్తమైన బాణీలను కూర్చి సంగీత విద్వాంసులకు, విద్యార్థులకు అందిస్తే ప్రచారంలోకి తప్పకుండా వస్తాయి. క్షేత్రయ్య పదాలు, రామదాసు కీర్తనలు, అధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తనలు వంటి అమూల్యములైన గ్రంథాలను ఇదివరలో వెలువరించి, ఆనాడు ప్రచారంలో వున్న రాగ స్వరూపాలను, సంగీత పద్ధతులను క్షుణ్ణంగా పరిశోధించిన శ్రీ మంచాళ జగన్నాధరావుగారు యీ మహత్కార్యానికి పూనుకొనడం శ్లాఘనీయమైనది వారు స్వరపరచిన పద్ధతి సులభగ్రాహ్యము ప్రతి కీర్తనకు అవతారిక ద్వారా ఆ కీర్తనలోని ప్రధానాంశాన్ని. అంతరార్థాన్ని చక్కగా వివరించడం పాడుకొనే వారికి యెంతో సహకరించే విధంగా వున్నది. రాగ లక్షణాలను విపులంగా, నిష్కర్షగా చర్చించి సంగీత విద్యార్థులకు యెంతో మేలుకూర్చి, ఈ గ్రంథానికి ఒక విశిష్ట స్థానాన్ని ఆపాదించారు మంచాళవారు.

ఈ కీర్తనలను ప్రచారం చేయడానికీ,ఇటువంటి అనేక గ్రంథాలను సంగీత ప్రపంచానికి అందించడానికీ, శ్రీ మంచాళ వారికి అవకాశం, ఆయురారోగ్యములు ప్రసాదించమని ఆ వేంకటేశ్వరస్వామిని ప్రార్థిస్తున్నాను

ఈమని శంకరశాస్త్రి

MAHAMAHOPADHYAYA EMANI SANKARASASTRY
Chief Producer, Music (Karnatic)
ALL INDIA RADIO

NEW DELHI
30-10-1980

విషయసూచిక

అవతారిక :

దక్షిణ నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునితో "నీవు నాకు పెండ్లాడిన మగడవు, నీ యందే నేను నా ఆశలన్నియు నిలుపుకొన్నాను. నీవు నా వద్దనుండగా ఎవతెయో వచ్చి నీతో మేలములాడుచు వావులు నెరపుచు నీ దేవేరివలె లోనికి వచ్చి నీ చెంతనున్నది. నీవు నన్నేలితివి. ఈమె యెవరో నీ కెప్పటి చుట్టమో చిత్తగించవయ్యా" అని నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామితో నాయికయగు అలవేలుమంగ విన్నవించుచున్నది.

రాగ లక్షణము :

సామవరాళి ప్రాచీన రాగము. ఇది ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము మూడవ మేళకర్తయగు గాన మూర్తిజన్యము స రి మ ప ద స | స ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు మేళకర్తల ఆవిర్భావమునకు పూర్వమే ఎంతో ప్రచారమునందున్న యీ రాగము తన పేరునందే ఇముడ్చుకున్న వరాళి స్వరూపమును 'ప మ గా' అనునప్పుడు, 'స రి గా' అనునప్పుడు చూపించుకొనుచున్నది. ఇంత అందమగు రాగమునందు ఇతర వాగ్గేయకారుల రచనలు దొరకకుండుట కొంత విచిత్రముగనే యున్నది. ఇది భాషాంగము. 'స రి మ ప' అనునప్పుడు చతుశ్శ్రుతి రిషభము, 'ప మ గా' అనునప్పుడు శుద్ధగాంధారమును కలిగి పూర్వాంగమున అసావేరి వలె ధ్వనించును.

సామవరాళి—ఆది

ఎన్నటి చుట్టమో యాకె నెఱగ నేను
అన్నిటా నే నే నీకు నాలనంటా నుందును ॥ఎన్నటి॥

నెలత యెవ్వతో కాని నిన్ను బొడగనవచ్చె
చెలప చెమటలతో సిగ్గులతోడ
చెలుల చెప్పు మరుచు జేరి వాకిటనున్నది
తొలుత నీ వాపె మోము తొంగి చూడవయ్యా ॥ఎన్నటి॥

వావి నీకేమౌనో కాని, వలపుల మాటలాడి
వే వేగ దురుము జార విరులరాల
దేవులవలె దలుపుదెరచి లోనికేతెంచె ;
భావించి యాపెగురుతు పరికించవయ్యా ॥ఎన్నటి॥

యెంత పనికోగాని యేకతము గద్దసీని
సంతోసాలు గడునిండ జవులురేగ
యింతలో శ్రీ వేంకటేశ యే నలమేలుమంగను
చెంత నన్నేలితి వాకె జిత్తగించవయ్యా ॥ఎన్నటి॥

శృం. 24-264

ప. - ప ద సా సా సీ | ద ప పా | ద ప ప మ పా ||
- ఎ - న్న టి చు | ట్ట - మో | యా - - - కె ||

- మ మ పా ద ప ప మ గా | ప మ గా గ రి రీ | సా - - ||
- నె అ గ నే - - - - | - - - - - - | ను - - ||

- ఫ ధ సా సా సా | రీ మ గ స రి గ రి | గా - - ||
- అ - న్ని టా నే | నె నీ - కు - - - | - - - ||

- ప మ పా - ద సా - ని ద ప | మ ప ద ప ప మ గా | గ రి రీ సా ||
- నా - ల - - నం - - టా - | నుం - - - - - - - | దు - - ను ||ఎన్నటి||

చ. - ప ద పా పా మా | పా ద ప ప మ గా | గ రి రీ సా ||
- నె ల త ఎ వ్వ | తో - - గా - - | - - - ని ||

- స రి సా స ని ధా ఫ ధ | సా రీ మ రి | ప మ గ రి సా ||
- ని న్ను బో - - - డ - | గ న - - | వ - - - చ్చె ||

- రి మ మా పా ద ప ప మ ప మ | మ గ మా పా | ప ప ప మ పా ||
- చె ల ప చె - - మ - - - | ట - - ల | తో - - - - ||

- ప ద సా స ని దా పా ద ప | ప మ ప మ మ గ మా | పా - - ||
- సి - గ్గు ల - - తో - - | - - - - - - - - | డ - - ||

- రి మ పా ద ప దా | స ని దా ప ద | సా - - ||
- చె లు ల జె - ప్పు | మ - - ను - | చు - - ||

- రి మ రి మ గా గ రి రీ | సా స ని ద ప | దా సం ||
- జే - రి - వా కి - - | ట ను - - - | న్న ది ||

- ప ద సా సా - రి గ రి | సా రి స ని | ద ప ద ప ప మ ||
- తొం లు త నీ - - వా | పె మో - - | - - ము - - - ||

మ రి మ పా - ద స - దా పా ద ప | ప మ ప మ గా | ప మ గ రి సం ||
- తో - గి - - మా - - డ - - | వ - - - య్యా | - - - - - ||

||ఎన్నటి||

అవతారిక :

తిరువేంకటనాథునికి అనాదినుండియు పవళింపు సేవలు, మేలుకొలుపులు, సుప్రభాతములు, ఇంకను ఆయా వేళలయందు ఆ స్వామికి హెచ్చరికలు చేయుచు, భక్తులు పాటలు పాడుకొను అలవాటు వచ్చుచున్నది. అన్నమయ్యవారుకూడ ఎన్నో మేలు కొలుపులు, జోలలు, హెచ్చరికలు, ప్రభాతగీతికలు పాడుకొన్నారు. ఈ గీతమునందు స్వామి దర్శనమునకై దేవతలు, ఋషులు మొదలగువారు నిలిచియున్నారనియు, దేవకామినులు వింత వింతలగు రాగ తాళములలో నిన్ను గూర్చి విరహపు గీతములు పాడుచున్నారనియు, తామర రేకులవంటి కన్నులు తెరిచి మొదట క్షీర సముద్ర రాజతనయయగు అలవేలుమంగ మోమును చూచి ఆ కరుణార్ద్ర దృష్టులను భక్తులపై ప్రసరింపజేయుమని అయ్యవారు చెప్పుకొనుచున్నారు.

రాగలక్షణము :

భూపాళ ప్రాచీన రక్తి రాగములలో నొకటి. ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 8వ మేళమగు హనుమత్తోడి జన్యము. స రి గ ప ద స | స ద ప గ రి స | అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. దీనిని కొందరు మాయామాళవగౌళ జన్యముగా పాడుచుండుటయు కలదు. కాని రేవగుప్తి, బౌళి మున్నగు రాగములు 15వ మేళ జన్యములుగా వాడుకలో ఉండుటవలన అట్లే పాడినచో భూపాళకు ప్రత్యేకించబడిన రాగస్వరూపము ఏర్పడదు. దీనిని లక్షణకారులందరూ 8వ మేళ జన్యమనియే చెప్పియున్నారు. ఇందు ప్రాచీన వాగ్గేయ కారుల రచనలు అచ్చటచ్చటకాన వచ్చు చున్నవి, సంప్రదాయము నెఱిగిన విద్వాంసులు తోడి జన్యముగానే పాడుచున్నారు.

భూపాళ — త్రిశ్రఏక

విన్నపాలు వినవలె వింత వింతలు
పన్నగపు దోమ తెరపై కెత్తవేలయ్యా ||పల్లవి||

తెల్లవారె జామెక్కె దేవతలు మునులు
అల్ల నల్ల నంతనింత నదివో వారె
చల్లని తమ్మిరేకుల సారస్యపు గన్నులు
మెల్ల మెల్లనె విచ్చి మేలుకొన వేలయ్యా ||విన్నపాలు||

గరుడ కిన్నర యక్ష కామినులు గములై
విరహపు గీతముల వింత తాళాల
వరి వరి విధములంబాడేరు రాగాలనిన్నదివో
సిరి మొగము దెరచి చిత్తగించవేలయ్యా ॥విన్నపాలు॥

పొంకపు శేషాదులు తుంబురు నారదాదులు
పంకజ భవాదులు నీపాదాలు చేరి
అంకెల నున్నారు లేచి అలమేలు మంగను
వేంకటేశుడా రెప్పలు విచ్చి చూచిరావయ్యా ॥విన్నపాలు॥

అ: 4-18

ప. సా రి సా స | ద ద ద పా - ||
వి న్న పా లు | వి న వ లే - ||

పా ద పా గ | పా - - - - ||
విం త విం త | లు - - - - ||

ప గ ప ప పా | పా ద ద ద ప ||
ప - న్న గ పు | దో మ తె ర - ||

ప గ పా దా | సా - స సం ||
పై - కె త్త | వే - ల య్యా || ||విన్నపాలు||

చ. పా ద దాం ద | దా దా దా ||
తె ల్ల వా రె | జా మె క్కె ||

ప గ ప ప దా | ద సా దా ||
దే - వ త లు | ము ను లు ||

గ ప ప ద దా | ద ద ద ప ప గ ||
అ - ల్ల - న | ల్ల న నం - త - ||

గ̇ ప ప ద ద ద | స̇ స̇ ద ద దా ||
నిం - త - న ది | వో - వా - రె ||

పా ద ప దా | సా స̇ స̇ స స ||
చ ల్ల ని త | మ్మి రే - కు లు ||

సా రి̇ గ̇ గా̇ | రి̇ రి̇ సా - ||
సా ర స పు | క న్ను లు - ||

సా రి̇ సా - | ద ద పా పా ||
మె ల్ల మె - | ల్ల న వి చ్చి ||

గా ప ప ప ద | ద సా సా - ||
మే లు కొ న - | వ - య్యా - ||

||విన్నపాలు||

అవతారిక :

ఇదలి నాయిక జాణ ప్రౌఢ నాయకుని చేతలు తన కిష్టము లేనివైనను అతడున్న తీరును తాను స్పష్టముగా తెలుసుకొన్నదైనను "నిలువెల్ల నీరగుచుంటివి. పెదవులు పిప్పిగట్టు కొని పోయినవి వీధులెల్లా తిరిగి వచ్చినట్లున్నావు మనసు కలిగి యున్నట్లున్నది. అలపు దీర విశ్రమించరాదా, వీడె మందు కొనరాదా, పాదము లొత్తించుకొనరాదా, జూదమాడి మనసు రంజింప జేసుకోరాదా, శయ్యపై పవ్వళించరాదా, నన్నేలిన ఓ శ్రీ వేంకటేశ్వరుడా నీవేమైనను చేయవచ్చుగాని సవతులతు మాత్రము నా యింటికి తేవద్దు సుమీ నాకు ఓపరాని కోపము వచ్చును" అని లాలనగా బుజ్జగించి తన కోరికలు తీర్చుకొనుచున్నది.

భూపాళ — రూపకం

అలపు దీర్చుకోరాదా అన్నీ నయ్యా గాని
నిలువెల్లా జెమరించి నీళ్లు గారీని ||అలపు||

వీడె మందు కొనరాదా వెనక విచ్చేతుగాని
బీడై నీకెమ్మోవి పిప్పిగట్టెను
చూడ రాదా మమ్ము గొంత చొక్కి కన్ను మూతుగాని
ఆడ నీడా నుమ్మదాకి యలపు దేరీని ||అలపు||

పాద మొత్తించు కోరాదా ప్రక్కన నవ్వుదు గాని
వీధులెల్లా దిరుగాడి వసిగినది
జూదమైనా నాడరాదా పొంట్లు సోదింతు గాని
ఆది గొని కోరికలు అంకెకు దీసీని ||అలపు||

పవళించి వుండ రాదా పానుపుపై నికనైనా
జవళి బులకలు మై జడిసీని
యివల శ్రీ వేంకటేశ యిట్టె నన్ను గూడితివి
సవతుల దేకుమీ చలమెక్కీని ||అలపు||

శృ: 26—38

ప   పదపగా రి || సరిగా గరిరీసా ||
అలపుదీర్చు || కో - - రా - - డా ||

గపదా సా || దపగరిగా ||
అన్నినయ్యా || గా - - - ని ||

సరిగా గరిగా || గపదపగరిగా ||
నిలువెల్లాం - - || చె - మ - రిం - చే ||

సరిగపదపగా || గరిగరిసా ||
నీ - ళ్లు - - - గా || రి - - - ని || ||అలపు||

చ.   గపద పదా || పగపదసా || దపదపగా || గ పదపగరిసా ||
వీడెమం - దు || కొనరా - డా || వెనక - వి || చ్చే - తు - గా - ని ||

స రిగా గ రిరీ || సధసా సా || సరిగా పద || దపపా - - ||
చూడరాదా - - || కె - మ్మోవి || పిప్పిగ ట్టె - || నీ - - - - ||

సరిగా గరిసరి || గా ప గగ రిరీ సా ||
చూడరాదా - - - || సుమ్మ - కొం - - త ||

సా రి స సదసదపా దప || ప దప దరిసా ||
చొక్క - క - - - న్ను - - || మూ - తు గా - ని ||

పదసరిగా గరిరీ || సా రి సదపదా ||
ఆడనీ - - డ - - || సుమ్మ - దా - కి ||

పగపదపగరి || సా - - - - ||
అలపుదీ - రే - || ని - - - - || ||అలపు||

అవతారిక :

'శ్రీనివాసుడు తన్ను విడిడి కోపముతో వెడలిన పద్మావతీ దేవిని తలచుకొనుచు, తన యందలి ప్రేమను ఆమె వెల్లడించిన విధములను తిరిగి తిరిగి ఊహించుచు ఆమెను తన సన్నిధి నుండి దూరము చేసిన విధిని దూరుచు యెట్లామెను చేరగలుగుదునోయని పరితపించు చున్నాడు' అని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

రాగ లక్షణం :

ధన్యాసి ప్రాచీన రాగము. ఇప్పటి పద్ధతి ప్రకారము ఇది 8వ మేళకర్త యగు తోడి జన్యము. స గ మ ప ని స | స ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. పూర్వుల రచనలు, భక్తి రస ప్రధాన ములగు కీర్తనలు ఈ రాగమున ఎన్నో కలవు

ధన్యాసి—ఆది

తలచిన హృదయము ఝల్లను తరుణీ మణి వొయ్యారము
కలిగీనా యిక నొకపరి కన్నుల జూడగను ॥పల్లవి॥

మోమరవంచి పాదాంగుట మున నేలనొయ్యన వ్రాయుచును
కోమలి కన్నీ రెడ గ్రుక్కుచు
వేమరు నావెప జూచిటు
వీడ్కొన నొల్లని భావము ॥తలచిన॥

చెక్కిట చేయిడి అలసత చే వదనము కడువాడగ
వెక్కస మగు డిగ్గుత్తిక నేమిక నణపుచు నది
అక్కర తీరగ నాతో నాడిన సొలపుల మాటలు
యెక్కడ పొగులుదు ధైర్యం బేగతి నిలుపుదును ॥తలచిన॥

ప. స గ మ ప ప ప ప మ | ప ని సా సా | స గ రి స ||
త ల చి న హృ ద య ము | ఝ - ల్ల ను | త రు ణీ - ||

రి ని సా ని ద ప మ | ప ని సా రి స | స ని స ని ద ప ||
మ ణి వొ య్యా - ర ము | క లి గే - - | నా - - - యి క ||

ప మ గ మ ప ని ద ప | ప మ గ రి | సా - - ||
నో క వ రి క - న్నుల | జూ - డగ | ను - - ||

సా మ గ గ మ ప ని ద ప | ప మ గా రి రి | సా - - ||
ఓ - - హో - క - న్ను ల | జూ - - డగ | ను - - || ||తలచిన||

చ. ప ని ని ని ని ద ప మ | పా నీ | స స స ప ||
మో - మ ర వాం - చీ - | పా దాం | గు ట ము న ||

ప ని ని ని ద ప ప మ | పా ని స ని ద | పా - - ||
నే - ల నో - య్యా వ - | బ్రా యు - చు - | ను - - ||

ప ని స స స గ రి స | రి ని స స | ని ద పా ని ని ||
కో - మ లి క - న్ని - | రె డ నె డ | గ్ర - - ప్కు చు ||

ప ని సా మ గ గ రి రి స | స గ రి స | స రి నీ స స ||
వే - మ రు - నా - దె స | జూ - చి టు | పీ - - డ్కొ న ||

ప ని స రి సా రి ని ద ప | ప ని ప స | ని ద పా ||
నో - ల్ల ని భా - - వ ము | ప - ము ని | త ల పో ||

ప మ గ మ ప ని ద ప | ప మ గా రి రి | సా - - ||
యు దు వి ధి నే - మ ని | రూ - - యు దు | ను - - ||

సా మ గ గ మ ప ని ద ప | ప మ గా రి రి | సా - - ||
ఆ - - వి ధి నే - మ ని | గా - - రు దు | ను - - || ||తలచిన||

అవతారిక :

ధ్రువ పదము నందు నాయకుడగు (శ్రీ) వేంకటేశ్వరుని దక్షిణ నాయకత్వమును వ్యంగ్యముగా చెప్పుచు "ఆమె నిన్ను చనవుతో మోముచూచి మాటలాడ బోయిన నీవేల ఆమెను లాలింప నేరక మోము వంచి యులికి పడుచున్నావు? నాతో చుట్టరికమును నెరపుకొని ఆమె నిన్ను గూడితే నీవేల మొక్కుచున్నావు. నీ యందలి కళ లన్నియు ఆమె గమనించినను మనసు నందుంచుకొనక మంకు తనములు లేక నిన్ను చేరిన ఆదరింపవద్దా?" అని చెలికత్తె వినయముతో స్వామికి విన్న వించుచున్నది.

ధన్యాసి—రూపకం

నీ కేల భయము నీకు నీకే అ(యు)లి కేవు
చే కొన్న నీ చేత లందు జెరిగున్న వా ||పల్లవి||

చనవు సేసుక ఆపె సారె నీ మోము చూచితే
చెనక జాలక యేల సిగ్గు వడేవు
కనుగొన బోతే నందు కళలింతే వుండే నని
వెనుకొని కాంత లెల్లా వేలు కాడేరా ||నీ కేల||

మచ్చిక చేసుక ఆపె మాటలు నిన్నాడించితే
కొచ్చి కొచ్చి నీ వేల కొంక జూచేవు
కచ్చు పెట్టితో చేవి కల్లని జములేకాక
అచ్చమై పొందిన సతులంటు కున్నారా ||నీ కేల||

చుట్టము సేసుక యింతి సొరిది నిన్ను గూడితే
యిట్టె (శ్రీ) వేంకటేశ నీవేల మొక్కేవు
గుట్టు నను కొనగోళ్ల గురుతులుండీ గాక
ముట్టిన కాంతలు మేన మూగుకున్నారా ||నీ కేల||

శృం : 27—121

ప. స గ మా పా || ని సఁ ని ద పా - - ||
నీ - కే ల || భ - య - ము - - ||

ప ని సా రిఁ ని సా || ని ద ప మ గ రి స ని సా ||
నీ కు నీ - - కే || అ - లి - కే - - - వు ||

2. స గ మా పా || ని ప స ని రి స ని ద ని ద పా ||
నీ - కే ల || భ - యు - ము - - - - - - ||

ప ని స గ రి స ని స ప ప || ని ద ప మ గ రి స ని స ప ||
నీ - - - కు - నీ - - కే || అ - లి - కే - - - వు - ||

మా మ మ మా || ప ని ద ప ప మ గ రి సా ||
చే కొ న్న నీ || చే - త - లం - - - డు ||

ప ని స గ మా || పా - - - - ||
- - - - - || - - - - - || ||నీ కేల||

చ. - మ మ మ మా మ || గా ప మ గ రి సా ||
- చ ను వు సే సు || క ఆ - - - పె ||

- స గ రి గ రి సి సా || ని ధ ప ధ ని స స ||
- సా - రె - నీ - మో || ము - - - చూ చి తే ||

- ప ని సా స గ మా ప మ గా || ప మ గ రి సా రి ని సా ||
- చె న క జా - - - - ల || క - - - యే - - ల ||

- స గ మా ప పా || ని స ని ద పా - - ||
- సి - గ్గు వ డే || - - - - వు - - ||

- ప గ మా ప పా || నీ సా సా ||
- క ను గొ న బో || తే నం దు ||

- ప ని సా - గ రి స || సా రి ని సా స స ||
- క ళ లిం - - తే - || వు - - డీ న వి ||

స గ మ ప మ గ రి స || సా రి ని సా సా ||
వె ను కొ - ని - కాం - || త - - లె ల్లి ||

ప ని స రి స రి ని స ని ద పా || మ ప మ గ మ గ ప మ గ రి సా ||
వే - - లు - కా - - - - || డే - - - - - రా - - - - || ||నీకేల||

అవతారిక :

ఇదంలి నాయక రూప గర్వితి, మానవతి, స్వాధీనరతిక, ఈమెనాథుడు తనకు వలచి దాసుడై యున్నాడని బిగువులు పోవుచుండగా చూచి చెలులు "పంతములు నీకు మంటలోనే కలుగుచున్నవి నీ చింతలు చేతిలో గల చెక్కులయందే యున్నవి. దోసములాడిన వింతలు నీ నివ్వెరగులలోనే యున్నవి. మాటలు మాని నవ్వులు లేక యున్న నీ పెదవులపై బిగువులు తెలియుచున్నవి. ఎట్టి పనులకైనను తెగువరివని నీ కన్నులు తెలుపుచున్నవి. నీ అగడము లన్నియు పొలయలుకలే చెప్పుచున్నవి ఇక ఎకసెక్కెము లాడక నీ నాథుడు సంతసించునట్లు ఆనందముగా నుండవే, నిన్ను వలచుట ఆతని దోసమా" అని మందలించు చున్నారు.

ధన్యాసి — రూపకం

వలచుటే దోసమా వనిత నీ కాతడు
నలువంక మరియేటి నవ్వులు నవ్వవే ॥పల్లవి॥

పంతమెల్ల నీ మాటపట్టు లోననే వున్నది
చింతలెల్ల నీ చెక్కు చేత నున్నవి
వింత లిన్నియును నీ నివ్వెరుగులతో నున్నవి
యెంత కెంత పతినింకా యేటికి దూరేవే ॥వలచుటే॥

బిగువెల్ల నిపుడు నీ పెదవులపై నున్నది
తెగువలు నీ కన్నుల తేట నున్నవి
అగడింతా నీ పొలయలుకలలో నున్నది
యెగసక్కె లాతని నేటికి నాడేవే ॥వలచుటే॥

గబ్బి తనమెల్లాను నీ కౌగిటిలోనే వున్నది
నిబ్బరము నీ వుండేటి నీటులో నున్నది
అబ్బురమై శ్రీ వేంకటాధీశుడు నిన్ను గూడె
వుబ్బున నీతనికెంత వొరటులు చూపేవే ॥వలచుటే॥

శృం : 27–183

ప. ప ని సా స ని రి స ని ద || ప ని సా - - ||
వ ల చు చే - దో - - - || - ప మా - - ||

- ప ని స రి స ని సా ని ద ప మ || గ రి స ని సా స గ మా ||
- వ - ని - త - - సీ - - - || డా - త - డు - - - ||

స మ మా ప మ గ మా || ప ని నీ స ని ద పా ||
న లు వం - - - క || మ రి యే - - - టి ||

ప ని స మ గ రి స || సా రి ని సా - - ||
న - వ్వు లు - న - || వ్వే - - వే - - || ||వలచుచే||

చ. - స రి స ని - ద ప || ద మ పా ప || - గ మ ప ని స రి ని స ||
- పం - త మె - - ల్ల || నీ - మా ట || - వ ట్టు లో - - - న - ||

ని ద పా నీ స స || - ప ని సా ని || రి స ని ద ప మ పా ||
నే - - పు న్న ది || - చిం త లె ల్ల || నీ - - - చె - క్కు ||

ప మ గ గ ప మ గ రి రీ || సా - - - - ||
చే - - త ను - - - న్న || వి - - - - ||

- ఫ ని స స గ మ మ || పా ని ప ప మ గా - - ||
- విం - త లి - - న్ని || యు - - ను - సి - - ||

- స గ మా ప ని స ని ద || పా ప మ పా - ||
- ని - వ్వె ర గు - ల - || ను న్న - ది - ||

- స గ మా పా ప || ని ని స ని ద పా పా ||
- యెం - త కెం త || ప తి - నిం - - డెం ||

- గ మా ప నీ స ని గా || గ రి రీ సా - - ||
- యే - టి కిదూ - - || రే - - వే - - || ||వలచుచే||

అవతారిక :

సహజ సౌందర్యవతి యగు నాయిక స్వాధీన పతిక. ఈమె సౌందర్యమును చమత్కార ముగా వర్ణించుచు "అలంకారములతో పని యేమని, అందముగా తయారైన ముత్యమునకు మెరుగు పెట్టుట యేల? ఘనమగు నీ కొప్పునకు చేమంతు లేల? అద్దము వంటి నీ చెక్కులకు అరవిరి పూతలేల? చంద్రుని వంటి నీ మోమునకు కస్తూరి యేల? అనుకూలుడగు నాయకుడైన శ్రీ వేంకటాధీశుని కౌగిలి యందు నీ యందమును నీవే చూచుకొన వచ్చును. అద్ద మెందులకే," యని చెలులు చెప్పు చున్నట్లు అన్నమయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

రాగలక్షణము :

ఆహిరి రాగము అతి ప్రాచీనము వెంకటమఖి సంప్రదాయమున నారీ రీతి గౌళ జన్యముగాను, భాషాంగముగాను, ప్రతి మధ్యమము తప్ప తక్కిన స్వరములన్నియు పలుకునది గాను వివరించి యున్నారు. కాని యిప్పటి వాడుక ప్రకారము వకుళాభరణము జన్యముగా నుండి 'ని ద ని స' అను సందర్భమున చతుశ్శృతి ధైవతమును, 'స గ స' అనునప్పుడు సాధారణ గాంధారమును పలుకుచు భాషాంగముగా యీ రాగము ఒప్పు చున్నది. దీనిని పూర్వాచార్యులు 8వ మేళముగా చెప్పి యున్నారు ఇందలి గమక వరికాదులు గురు ముఖమున అభ్యసించి పాడు కొనవలెను. ఇందు గల స్వరముల యందు నొక్కు, జారు, కంపితము పలుకువిధము కొంచెము కష్ట సాధ్యము. 'ని ద ని స' అనునప్పుడు మాత్రమే చతు శ్శృతి ధైవతము పలుకును. 'ద ని ద ప' అనునప్పుడు శుద్ధ ధైవతమే పలుకును. 'స గ మ ప' అను ప్రయోగము తరచు వచ్చును. స గ స ని అనునప్పుడు సాధారణ గాంధారము ఛాయా మాత్రముగా తోచును.

ఆహిరి — ఆది

మూసిన ముత్యాని కేల మెరంగులు
ఆసల చిత్తానికేల అల వోకలు ॥పల్లవి॥

కందు లేని మోము కేల కస్తూరి
చిందని కొప్పున కేల శేమంతులు
మందయాన కేల మట్టెల మోత
గంధ మేలె పై పై కమ్మని నీమేనికి ॥మూసిన॥

భారపు గుబ్బల కేలపయ్యో దాని
కీరపు జూపుల కేల పెడమోము
జీరల బుజాల కేల చెమట లూని
గోరంట గోళ్ల కేల కాన వాళ్లు ॥మూసిన॥

ముద్దుల మాటల కేల ముదము లూని
యద్దంపు జెక్కుల కేల
అర విరి వొద్దిక మాటల కేల వూర్పులు నీకు
నడ్డ మేల తిరు వేంకటాద్రిశుంగూడి ॥మూసిన॥

శృం : 3–73

ప. పా పదని సాని | దనిసరి | సనిదప ||
మూసినముత్యాని | కే - లే - | మెరుగులు ||

సగమపద నీద | పమగమ | గసరిస ||
ఆ - నలుచిత్తాని | కెలెయల | వో - కలు || ||మూసిన||

చ. సా - రిసని దనిసస | సనినిప | దపపమ ||
కం - దులేని మో - - ము | కే - లే - | క - స్తురి ||

పా - దని సాని దప | పమగమ | మగసారిస ||
చిం - దని కొప్పు కే - | లే - చే - | మం - - తులు ||

పా - ద ని ససససని | దని : రి | స నిదప ||
మం - దయా నమున కెలె | మ - ట్టెల | మ్రో - - త ||

పా - దపమగమగరి | సగమప | పమగమ ||
గం - ధమేలెపై - పై ని | క - మ్మని | మే - నికి ||

ప దనిసస సాని | దనిసరిసరి | నిసా - ||
మూ - సి నముత్యాని | కే - - - - - | లే - - || ||మూసిన||

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక రూప గర్విత, ప్రౌఢ, స్వాధీనపతిక, ఈమెకు నాధుని వలపిం
వెంట వెంట త్రిప్పుకొనుట తెలియును, తనపై వలపు గల ప్రియుని విరహార్తునిగా చే
వయ్యారము లొలికించుచు మురిపించుట ఈమెకు వేడుక, ఆమె చేతలకు చెలులు వెరగు పడు
'ఇట్టి పనుల వలన నీకేమి వొరిగినదే చంద్రవంకా !' యని మందలించు చున్నారని అయ్యవా
చెప్పుచున్నారు.

ఇందు అయ్యవారు వాడిన పదముల సొగసు, అనుభవైక వేద్యము. ఆహిరి రాగ
అందములు ఆ పదముల కలయికలో పూవులకు తావులవలె సుందరముగ అమరుట గమనార్హమ

ఆహిరి — ఝంపె

విరహాన బడలెను విభుడు యిందా కాను
పురుషార్థ మిందు వంక బొందే దేమే ॥పల్లవి॥

కంతుని దీపమవై ఘనుని భ్రమ యించేవు
పొంత నిందు వంక నేమి పుణ్యామే నీకు
పంత మున వలపించి పలుమారు నలిగేవు
యెంత లాభము గలిగె నిందు వంక నీకు ॥విర॥

చెఱకు సింగిణివై చెలువుని నే చేవు
గుటిగా నెంత ధనము గూడెనే నీకు
వెఱగు వడుచు నీవు వెంట వెంట దిప్పేవు
నెఱ దొరతన మెంత నేర్చితివె నీవు ॥విర॥

పూవుల గాలమవై పురుషుని దగిలేవు
వేవే యెంత రాజ్యమేలితివె నీవు
యీ వల శ్రీ వేంకటేశు డితడిట్టె నిన్నుగూడె
కైవశమై యెంత కొడిగట్టి తివె నీవు ॥విర॥

శ్లో : 20—83

ప. పదనీస | నిపదపా || మగమాపాద దపమ | గమాగసరిస ||
1. విరహాన | వెడలెను || వి - భు డు యిం - - - | దా - - కను - ||

2. పదనీస | రిరిసవిదనిసరిసని ||
విరహాన | వె - డ - లె - ను - - - ||

నిపదా పమ గ మపద | పమగమ గసరిస ||
వి - భు డు - యిం - - - | దా - - - క - ను - ||

సప పపమగమా | గ మపదనీప || ద ని సా ని | నిపదా పా - ||
పురుషా - - - ర్థ | మిందువం - - క || పొం - దే - | దే - - మే - ||
||విరహాన||

చ. పాదపమ | గమపమగ || సగమపద | నిపదపప ||
పూపుల - | గా - ల మై - || పురుషుని - | తగిలే - వు ||

పదనిసా | నిప దపమ || గా మపప | దనిదా పా - ||
వే - వే - | ఎంతరా - జ్య || మే లితివి | నీ - - వు - ||

నిదనిసస | సారిసనీని || స మ గ స రి స | రి ని సా స ||
ఈ - వలశ్రీ | వేంక - టేశు || డి త - డి - ట్టై | నిన్నుగూడె ||

సారిసనినిప | దపపపమ ||
కై - - వశ - | మై - ఎం - త ||

1. గమగరిస | గమపామ ||
కొడిగ - ట్టి | తివెనీ వు ||

2. గమపదపమగమపద | పమగరిసగమప ||
కొ - డి - గ - - - ట్టి - | తి - వె - నీ - - వు ||

అవతారిక .

ఇది నాయిక విరహోత్కంఠిత. పారవశ్యమున నాయకుడు శ్రీ వేంకటేశ్వరు సన్నిధికి రాగా "నీ మనసెట్టున్నదో, నేను నీకై పరితపించి నీరాకకై వేచి యున్న దాననై నిన్ను చూచినంతనే పరవశనౌదును. నీతో రహస్యములు ముచ్చటించుకొను వరకు వే పాటును అణచుకొనజాలని దానను. నీవు నన్ను కవ్వించి కౌగిట చేర్చువరకు కరగి ఆర పడుచుందును నీ మేను సోకినంతనే పులకించి పోవుదును. నిన్ను విడువ జాలకున్నాను స్వా ఏమి సేయుదును" అని తన నాథునితో చెప్పుకొను చున్నది.

రాగలక్షణము :

నాగవరాళి 8వ మేళమగు హనుమతోడి జన్యమని లక్షణ కారులు చెప్పి యున్నా ఇది మంద్రధైవతము నుండి, మధ్యస్థాయి నిషాదము వరకు సంచారములు కలిగి యుం రాగమని కొందరి మతము. తారస్థాయి సంచారములు ఉండినట్లు కొందరి మతము. గ తారస్థాయి సంచారములు సందర్భాను సారముగ అన్నమయ్య వారి పదములు స్వరపరచుట చేర్చడమైనది. విలంబ కాలమున స్వరములను నియతస్థానముల యందు తగు మాత్రపు గ వరి కాదులతో పట్టునపుడు రాగ స్వరూపము వ్యక్తమగు చున్నది. స రి గ మ ప మ ద ని స ని ద మ ప గ రి స ఆరోహణావరోహణములు.

నాగవరాళి—రూపకం

ఎట్టున్నదో నీ మనసు యేమి సేతురా
యెట్ట నెదుట బాయలేనేమి సేతురా ॥పల్లవి॥

చూచు దాకా వేగిరింత సొంపుగా విభుడ నీతో
దాచి మాటాడిన దాక దమకింతును
చేచేత దమకింతు చేరువ దాకా నిట్లనె
యేచి తమకమే నిండె నేమి సేతురా ॥ఎట్టు॥

అట్టె నీ చెనకులకు నాసగింతు దని వోక
ముట్టి యాసగింతు నీ మోవి తేనెకు
గట్టిగా నంతటి మీద కౌగిటికి నా సగింతు
యెట్లైనా నాసలే నిండె నేమి సేతురా ॥ఎట్టు॥

ఆదన నీమే నంటి అట్టె పరవశ మవ్వదు
వదలక కూడి పరవశ మవ్వదుకు
పొదలి శ్రీ వేంకటేశ పొందితివి నన్ను నిట్టె
యెదిరించె బరవశా లేమి సేతురా ॥ఎట్టు॥

శ్రం : 17–165

ప. - స రి గా గ రి రీ ॥ సా రి ని సా ॥
- ఎ - ట్టు న్న - దో ॥ నీ మ న సు ॥

- ప ద ని స ని ద మా ॥ ప గ మా - - ॥
- ఏ - మి - - - సే ॥ - తు రా - - ॥

- ప మ ద ని స స ॥ స రి గ రి సా ని స రి స ని ॥
- ఎ - ట్ట నె దు ట ॥ చా - - - య లే - - - ను ॥

ద ని స ని దా మ ప గ ॥ మా - గ రి సా ॥
ఏ - - - మి సే - తు ॥ రా - - - - ॥ ॥ఎట్టు॥

చ. - గ గ గా గ ॥ గ రి రీ గ గ రి రీ స ॥
- చూ చు దా క ॥ వే - - గి రిం - - త ॥

- ద ని సా సా రి స ని ద ని ॥ స రి గా మా ॥
- సొం - పు గా - - - - - వి ॥ భు డ నీ తో ॥

- ప ప ప పా ॥ ద ని ద మ ప గ మా ॥
- దా చి మా టా ॥ డి - న - దా - కా ॥

- స రి గ రి గ మ ॥ పా - - - - ॥
- త మ కిం - - తు ॥ ను - - - - ॥

ద ని సా స ని ద మ || ప గ మ ని దా ||
చే చే త - - - || త మ కిం - తు ||

- ద ని స స స రి గ మ || గా గ రి రీ స స ||
- చే - రు వ దా - - - || కా ని - - ట్ల నె ||

- ప మ ద ని స స || స రి గ రి సా ని స రి స నీ ||
- యే - చి త మ క || మే - - - - నిం - - - డె ||

ద ని స ని దా మ ప గ || మా - గ రి సా ||
నే - - - మి సే _ తు || రా - - - - || ||ఎట్టు||

అవతారిక :

ఈ పదమునందు ముగ్ధ వలె నటించుచున్న జాణయగు ప్రౌఢ నాయిక ఏమియు నెరుగని దాని వలె నన్నియు తెలిసిన ఈపె నాయకుని "నీ విప్పుడు నవ్వుచు నవ్వుచు నవ్వుట మాని జడియుచున్నావు. మాటలు చెప్పుచు చెప్పుచు మానుచున్నావు. నన్ను ముట్టి ముట్టి చూచు చున్నావు ఏల? జవ్వని యెవ్వతెయైన సన్నలు చేసి తన సౌందర్యమును చూపి నిన్ను మై మరుప జేసినదా? ఆనలు జెట్టి అడ్డులు జెట్టి భయపడుచున్నావేల? మన మిద్దరమే కదా యిక్కడ నున్నది" అని లాలించి యడుగుచున్నది

రాగలక్షణము :

హెజ్జజ్జి ప్రాచీన రాగములలో నొకటి స రి గ మ ప ద స । స ని ద ప మ గ రి స అను షాడవ సంపూర్ణములగు ఆరోహణావరోహణములు గలిగి యున్నను క్రింది పంచమము నుండి పై స్థాయి షడ్జమము వరకు మాత్రమే వాడుట సంప్రదాయమని తెలియుచున్నది. దీనిని గేయ హెజ్జజ్జి అనియు చెప్పుట కద్దు సంపూర్ణ సంపూర్ణముగ నుండినచో ఇది పదమూడవ మేళమగును. రాగముల జన్య జనకముల ఏర్పాట్లు రాక పూర్వము ఎన్నో అందమైన స్వర సందర్భములు గల రాగములుండెడి వనియు, వీనిని జన్య జనకములను పరిధులలోనికి తెచ్చి బిగించి నప్పుడు వాని అందములు స్వరస్వరూపములు మార్పులు చెంది పాడుటకును, వినుటకును అనువు గాని కటువరి తనము వచ్చి ఎన్నియో రాగము లంతరించినవని కొందరు లక్షణకారుల యభిప్రాయము. పరిశీలనతో గమనించినచో వారి యభిప్రాయముతో ఏకీభవించక తప్పదు. హెజ్జజ్జి యందలి నిషాదము శుద్ధ నిషాదము కన్న హెచ్చు పలికి రాగస్వరూపమును వ్యక్తము చేయుచున్నది. దీనిని శుద్ధ నిషాదముగ పట్టినచో అపస్వరమువలె తోచును. శుద్ధ నిషాదమును ఎంత హెచ్చుగా పట్ట వలెను అనునది సంప్రదాయము నెరిగిన గురువుల వల్లనే ఎరుగ వలసి యున్నది. ఇట్లే గుమ్మ కాంభోజి, ఆహిరి, సామంతం, మొదలగు రాగములలో వచ్చు స్వరములు షట్శ్రుతులు, చతుశ్రుతులు, శుద్ధములు అని చెప్పుట వలన, వ్రాయుట మాత్రమునవే ప్రయోజన ముండదు. అవి సూచన మాత్రముగానే గ్రహించి గురుముఖత అభ్యసించినచో శ్రవ్యవిద్యయగు సంగీతము నందలి మాధుర్యములు తెలియును, సంప్రదాయములు నిలుచును.

హెజ్జజ్జి — తిశ్రగతి

మాపు దాకా రేపకాడ మాటకు మాటాడ గాను
యేపున దెగని పనికేల పెట్టే వాన ॥పల్లవి॥

నవ్వి నవ్వి మానేవు నడుమ నడుమ నీవు
జవ్వని యెవ్వతేమైనా సన్న సేసెనా
వువ్విళ్లూర నీనిజము వొరసి చూచే నింతే
యెవ్వరిందుకు గురయ్యే రేల పెట్టే వాన ॥మాపు॥

చెప్పి చెప్పి కొంకేవు సిగ్గులు వడుతా నీవు
వుప్పటించ నీడ నెవ్వరున్నారు నీకు
రెప్పలెత్తి చూచి నిన్ను రేచి వెదకే నింతే
యెప్పటి వాడవే నీవు యేల పెట్టే వాన ॥మాపు॥

ముట్టి ముట్టి చూచేవు మొరగి నాకుచములు
యిట్టె యెవ్వతెవైనా యీడు వచ్చెనా
నెట్టన శ్రీ వేంకటేశ నిరతి మెచ్చిని నింతే
యెట్ట కేల కైన పనికేల పెట్టే వాన ॥మాపు॥

శృం : 27—92

ప సా రి గ గ రి । సా ని ధ ధ ధ ॥
మా పు దా - క । రే ప కా - డ ॥

స మ మ మ మ ప । గ మ గ రి స ॥
మా - ట కు మా - । టా - డ గా ను ॥

స ద ద దా - । ప ద సా ని ని ॥
యే - పు న - । జె గ ని ప ని ॥

ద ప ద ప మా । ప మ గా రి ॥
కే - ల - పె । ట్టే - వా న ॥ ॥మాపు॥

చ. పా ద పా మ । ప మ గా రి ॥
న వ్వి న వ్వి । మా - నే వు ॥

స రి మ గ గ రి । స రి గ రి గా - ॥
న డు మ న డు మ । నీ - - - వు - ॥

మ గ మ ప పా । ప ద ని ద ద ప ॥
జ - వ్వ ని యె । వ్వ - తె మై - నా ॥

ప ద స నీ ద । పా - - - - - ।। ప దా సా ఠి । గా ఠి ఠి సా ।।
స - న్న సే సె । నా - - - - - ।। వు వ్వి ళ్యూ ర । నీ ని జ ము ।।

స ఠి మ మ మా ప మ । గ గా మ గ ఠి సా ।।
వొ ర సి చూ చే - - । నిం - - - తే - ।।

స ఠి గ ఠి స ఠి స । ని నీ ద ద ప ।।
యె - వ్వ - రిం దు కు । గు ర య్యే - రే ।।

మ ప ద ద ప ద ప । మా ప మ గా మ గ రి స ।।
- - - ల పె ట్టే - । వా - - - - - - న ।। ।।మాపు।।

అవతారిక :

ఈ పదము నందలి నాయిక స్వాధీన పతిక. ఈమెకు స్వప్నముల యందుకూడ స్వామి సాక్షాత్కరించి సంతోషములు కలిగించు చున్నట్లుండునట. ఆయానందమును నాధుడు నీ కడకు వచ్చినపుడు "నిన్న రేయి నా కలలో నీ దివ్యమంగళ విగ్రహమును చూచితిని. అదియిట్లున్నదని చెప్పుటకు నాకు సిగ్గగు చున్నది నీవు నాతో ఆడిన ఆ కలలోని పలుకులు గ్రమ్మర చెప్పు కొనుటకు వలనుగా కున్నది. నీతో మంతనము లాడినట్లు నిన్ను మనసు దీర కలసినట్లు అను భవమైనది గాని అది చెప్పుటకు వచ్చిగా నుండునేమో? ఓ శ్రీ వేంకటేశ్వరుడా, నీమోవి యాని నట్లును, ఎన్నెన్నో చేతలు నీతో చేసినట్లుునది. నీవు నా యందు స్థిరమై యున్నావు. అదే చాలునాకు. నేను చెప్పినది నిజు తార్కాణలో కాదో" అని స్వామికి తన యంతః కరణమును వివరించి తన తాదాత్మిక తను తెలుపు కొనుచున్నది.

హెజ్జజ్జి — త్రిపుట

అది నీకు దారుకాణ అవునో కాదో కాని
కదిసి చెప్పగ బోతే కతలయ్యీ గాని ॥పల్లవి॥

కలలోన నీ రూపు కన్నుల గన్నట్లయ్యీ
చెలగి ఆ సుద్ది చెప్ప జింతయ్యీ గాని
వెలయ నీ పలుకులు వీనుల విన్నట్లయ్యీ
సెలవి గమ్మర జెప్ప సిగ్గయ్యీ గాని ॥అది॥

మంత నాన నీతో మాటలాడి నట్లయ్యీ
అంతట జూచితే వెరగయ్యీ గాని
కంతు సమరతి నిన్ను గాగిలించి నట్లయ్యీ
వంతాన నేమని నాను వచ్చిదేరీ గాని ॥అది॥

సరుస నీమోవి తేనె చవిగొన్న అట్లనయ్యీ
వారసి చూపబోతే గోరొత్తీ గాని
ఇరవయిన శ్రీ వేంకటేశ నీవు ద్రిష్టముగా
సరుగ గూడిన నదె చాలా యగాని ॥అది॥

శృం. 27—442

ప ప ప ద | పా ప మ || గ మ పా - మ | మ గ రీ సా ||
అ ది - | నీ కు - || తా - రు - - | కా - - ణ ||

స ని ని ధ | పా - ధ సా || స రి గా గ రి | గా మా ||
అ - వు - | నో - - - || కా - దో - - | గా ని ||

ప దా | సా సా రిం స నీ || ద పా | ద ప ప మ పా ||
క ది | సి చె - - - || స్వ గ | బో - - - తే ||

మ మా | మ గ రీ స రి || గ మ గా గ రి | గ మ పా ||
క త | ల - - య్యా - || గా - - - - | ని - - || ||అది||

చ. ప ద ని ద | దా పా || మా ప మ గా | మా పా ||
క ల ల - | లో న || నీ - - - | రూ పు ||

గ మ ప ద ప మ | గ మ ప మ గ మ గ రి || గ మ ప ద స ని | ని ద దా పా ||
క - న్ను - - - | ల - - - గ - - - || న్న - - - - - | ట్ల - - య్యా ||

పా ప మ గా | ప మ గా రి స || ధ ధ ని ధ | ధ ధ సా ||
చె ల - గి | ఆ - - సుద్ది || చె - - ప్ప | జిం - త ||

స రి గ మ ప ద | ప మ గ మ పా ||
య్యా - - - - - | గా - - - ని ||

ప ద ని ద | పా ప ద సా || స ని ద ద | పా - మ పా ||
వె - ల య | నీ - - - || ప - - లు | కు - - లు ||

ప ద స స | స రి గ గ రి || స రి గ మ ప మ | గ రి రీ సా ||
వీ - - న | ల - - వి - || న్న - - - - - | ట్ల - - య్యా ||

స రి గ రి | రీ సా || పా - ని ని ద | ద ప పా ||
సె - ల - | వి గ్ర || మ్మ - - ర - | జె - ప్ప ||

గ మ ప ద సీ | ద ప ప మ || ప మ గ రి సా | స రి గ మ పా ||
సి - గ్గ - - | య్యా - - - || గా - - - - | ని - - - - || ||అది||

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక దివ్య. ఈమె పతియెడ బాటును సహించనిది. నాధుని చేతలకు అలుగని స్వభావము కలది. 'నీవు నా కడకు రానప్పుడు నేనేమో అనుకొంటిని నాపై ప్రేమచే నీవు వచ్చితివి కదా ఇకనేల ఆలస్యములు, ఇందవయ్యా విడెము. నీవు, నీ గుణములు గుట్టుతో నున్నపుడు నాకు వెరపు లాయెను. నీవు యూరకే ఉన్నందుకు నేను కోపముతో బిగిసితిని. పరికించి చూచితే నీవు నేను ఒకటే' అని స్వామి యందలి తాదాత్మ్యతను చెప్పుకొనుచు విడె మందించుచున్నది.

ఇందు అయ్యవారు మధుర భక్తికి మూలమగు జీవాత్మ పరమాత్మ తత్త్వమును నాయికా నాయకుల యందు ఆరోపించి ద్రష్టలు గనుక చూచి తరించి మనకు గేయ రూపమున చెప్పు చున్నారేమో అనిపించు చున్నది.

రాగలక్షణము :

మాయా మాళవ గౌళ యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 15వ మేళ కర్త సంపూర్ణ సంపూర్ణము. ఇది సుమారు మూడు నాలుగు వందల ఏండ్ల నుండి వాడుకలో నున్నట్లు తెలియు చున్నది. ఇప్పటి సంగీతాభ్యాసమునకు ప్రథమ సూత్రములుగా నిలిచిన సరళి, జంట, అలంకారములు అనునవి శ్రీ పురందర దాసులవారు ఏర్పరచిన వని విజ్ఞుల అభిప్రాయము. ఇందుగల రచనలు కొలది మాత్రమే మనకు యీనాడు లభ్యము లగు చక్కటి స్వర సందర్భముల తో ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము గల యీ రాగము ప్రాచీనము.

మాయా మాళవగౌళ — రూపకం

అప్పటి కప్పుడే కాక అంత యేటికి
యెప్పుడూ మనకు బోదు ఇందవయ్యా విడెము ॥పల్లవి॥

తక్కి మాటున నున్నంత తడవు నిను దూరితి
నిక్కి చూడ బోతేను నీవే నేను
కక్కసించ నిక నిన్ను కడు నానపెట్ట కిక
యిక్కువలు గరగేను ఇందవయ్యా విడెము ॥అప్పటి॥

గుట్టుతో నూర కుండగా గుణము వెరపు లాయ
నెట్టు కొని మాటాడితే నీవే నేను
పెట్టను రట్ల నిన్ను పెనగకు మిక నీవు
ఇట్టే నీ మాటలు వింటి నిందవయ్యా విడెము ॥అప్పటి॥

అరయ దూరకున్నందు కటునిట్టు బిగిసితి
నేరిచి పొందు సేసితే నీవే నేను
కోరి శ్రీ వేంకటేశుడ కూడితి మిద్దరమును
యీ రీతి బాయ కుందము ఇందవయ్యా విడెము ॥అప్పటి॥

శృం : 27—4

ప. మ గ మ ద ప ద ॥ మ ప మ గ రి సా ॥
1. అ - ప్ప టి క - ॥ ప్పు డె గా - - క ॥

రి స ని స స రి గ రి ॥ గా మా - - ॥
అం - - త యే - - టి ॥ కి - - - ॥

2. మ గ మ ద ప ద ॥ మ ప మ గ రి సా ॥
అ - ప్ప టి కి - ॥ ప్పు డె గా - - క ॥

రి స ని స స రి గ రి ॥ గ మ ప ద ని స ని ద ప మ గ మ ॥
అం - - త యే - - టి ॥ కి - - - - - - - - - - - ॥

3. మ గ మ ద ప ద ॥ మ ప మ గ రి స రి గా ॥
అ - ప్ప టి కి - ॥ ప్పు డె గా - - క - - ॥

గ మ ద ప ద ని స ని ॥ ని స రి స ని ద ప మ గ రి గా ॥
అం - - త యే - - టి ॥ కీ - - - - - - - - - - ॥

మ ద ప ద మ పా ॥ ద ప ద నీ స ॥
యె - - ప్పు డూ - ॥ మ న కు బో దు ॥

1. స రి ని ద ప ద మా గ రి ॥ స రి గా గ మ ప ద ॥
ఇం - ద - వ - - య్యా - ॥ వి డె ము - - - - ॥

2 నిసరిగరిసనిసనిదప మ ॥ గరిసరిగా గమపద ॥
ఇం - - - ద - వ - - - య్యా - ॥ వి - డె - ము - - - - ॥

3. మగమ సనిదాప మ ॥ గరిసా - - ॥
ఇం - దవ - - య్యా - ॥ విడెము - - ॥ ॥అప్పటి॥

చ. - పద పా - దపా ॥ పమగమప మగసరిస ॥
- తక్కి మా - టున ॥ ను - - - న్నం - - - - త ॥

సనిసరిసని దా ని ని ॥ సా - రిగరిగా ॥
త - డ - వు - - నిను ॥ దూ - - - రి తి ॥

- గమ ప దనిసనిద ॥ పాదమపా పగమా ॥
- నిక్కి చూ - - - డ - ॥ బో - - తే - - ను ॥

మగమా సనిదా పమ ॥ పమగరిసా - - ॥
నీ - - వే - - - - - ॥ నే - - - ను - - ॥

- మగమా దపద ॥ నినిదా సా సా ॥ సరిగమపమగరిసరి ॥
- క - క్కసిం - చ ॥ ని - క ని న్ను ॥ క - డు - నా - - - - న ॥

గగరిగగరి సా ॥ మదపద మపా ॥
వె - - ట్ట - కి క ॥ యి - - క్కువ లు ॥

దపదనీస ॥ మగమ సనిదాప మ ॥
కర - గేను ॥ ఇం - దవ - - య్యా - ॥

గరిసా - - ॥
విడెము - - ॥ ॥అప్పటి॥

అవతారిక :

ఇందు నాయిక మానవతి. విరహోత్కంఠిత, దక్షిణ నాయకుడగు తన నాథుడు తన వద్దకి రావలసిన నాడు రాలేదని వగచుచు చెలితో "కలువ పువ్వులకు చంద్రుని రాక దిన, దినము ఎవ్వరైనా నెరిగింతురటే ? ఆమని రాక ప్రతివత్సరము కోయిలకు ఎవరు చెప్పుదురే ? అట్లే వంతెరిగి నాపై మనసు కలిగి నాథుడు రావలెగాని వినికి సేయుటయేలనే?" అని చెప్పు కొనుచు వగచు చున్నది. ఇందు అయ్యవారు చూపిన ఉపమానములు కవి సమయములే ఐనను హృద్యంగముగా పొందిక కలిగి యున్నవి. 'నిలువుకు నీడ ఎవరు చెప్పుదురు' అన్న వాక్యమును ఈ గేయము నందు పొందు పరచిన కవి ద్రష్టగాక మరెవ్వరు !

రాగలక్షణము :

మంగళ కైశిక రాగము భాషాంగము. రెండు మధ్యమములును సందర్భాను సారముగ నిందు వచ్చును. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున చ్యుత పంచమ మధ్యమము ఈ రాగమున చెప్పినను, ఏలనో దీనిని భాషా గమన లేదు. మాయా మాళవగౌళ జన్యముగా ఇప్పుడు దీనిని పరిగణింప వలసి యున్నది. అతి ప్రాచీనమగు ఈ మంగళ కైశిక 72 మేళ కర్తల పద్ధతి రాక మునుపే ఎంతో ప్రచారమున నున్నది.

స రి గ మ ప మ ద ని సా - స ని ద ప మ గ రి సా అను ఆరోహణావరోహణ ములు కలిగి యున్నను, 'గ మ మ2 మా మ2 గ రి సా' 'స ని గ మా' - 'మ గ ద ప స ని రి స' అనునవి విశేష ప్రయోగములుగా గుర్తించు కొన వలయును. మేళ కర్తల పద్ధతికి పూర్వముండిన రాగములు చాల వరకు ఆరోహణావరోహణముపై ననే గాక కొన్ని ముఖ్య మైన స్వర సందర్భములు గల రాగపు ఛాయల తోనే ఎక్కువగా గుర్తించబడు చుండెడివేమో నని అను కొన వలసి యున్నది ఇందుకు మంగళ కైశిక, ఆహిరి, ఘంట, సైంధవి, నవరోజు, మారువ, ద్విరఘావంతి, గౌరిపంతు, మొదలగు రాగముల స్వరూపములే మనకు ఉదాహరణములు.

మంగళ కైశిక — ఆది

మనసుకు మనసే మర్మము గాక
వినికి వలె దనకు విన్న వించ గలనా ||పల్లవి||

తలుపులో తమకము తానె యెరగడట
యెలమిదన్ను గొసరె నేలె నాకూ
కలిమి జంద్రుని రాక కలువ పువ్వులకును
తెలిపిరా యెవ్వరైన దిన దినమునకు ॥మనసుకు॥

తప్పక వరు సెరిగి తానె విచ్చేయడట
యిప్పుడు విలువ నంప నేలె నాకూ
వుప్పతిల్లు గోవిలకు నొగి వసంత కాలము
చెప్పుదురా యెవ్వరైన జెలగి యేటేటను ॥మనసుకు॥

దగ్గరి వచ్చిన వాడు తానె యెరుగు గాక
యెగ్గు సిగ్గులిటు దీర్ప నేలె నాకు
అగ్గమై శ్రీ వేంకటేశు డాదరించి నిన్ను గూడె
నిగ్గు నిలువుకు నీడ నేర్పిరా యితరులు ॥మనసుకు॥

శృం : 15–27

ప. స రి గ మ ద ప దా । స ని ద మ । ప గ మా ।
మ న సు కు మ న సే । మ - ర్మ ము । గా - క ।

రి గ మ మ మ గ రి గ । మ మ మ గ । రి రి సా ॥
వి ని కి వ లె త న కు । వి న్న విం చ । గ ల నా ॥

2. స రి గ మ ద మ గ మ ద ని సా । స ని స రి స రి ని స । ద ని ప ద మ ప గ మ ॥
మ న సు కు మ - న - సే - - । మ - - - ర్మ - ము - । గా - - - క - - - ॥

రి గ మ మ మ గ రి గ । మా స ని ద మ । గ రి సా ॥
వి ని కి వ లె త న కు । వి న్న - విం చ । గ ల నా ॥ ॥మనసుకు॥

చ. ప ద ప ద మ ప గ మ । గ మా మ । మ గ రి స ॥
త ల పు లో త మ క ము । తా నె యె । రు గ డ ట ॥

స ని ధ ధ రి స రి గ రి । గ మ మ మ । మ గ రి సా ॥
ఎ - ల మి త - న్ను గొ స । రె నే - డె । నా - - కూ ॥

గ మ ద ప దా ద ప । ద ని స రి । రి స నీ సా ॥
క లి మి — — జం — । ద్రు ని రా — । — — — క ॥

స రి గ మ మ మ గ మ మ మ గ మ గ రి । స ని స రి । రి స నీ సా ॥
క — లు — — — వ — — — — — పు — । వ్వు — ల — । కు — — ను ॥

స ని స రి స ని ద మ । ప మ గ మ ద ప ద ని । సా — — ॥
తె లి పి రా — — యె వ్వ । రై — — — — — — — । నా — — ॥

స రి నీ ని స దా ద ని పా ప ద మా । మ ప గా గ మ రీ । ప మ గ రి సా ॥
ది — న ది — న ము — — — — — । న — — — — — । కు — — — — ॥

॥మనసుకు॥

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక దివ్య. ఈమెకు తన నాథుడేమి చేసినను సరియే నట. అతనిని దూరుట తాను సహించలే దట. కనుకనే పాలముంచినను, నీట ముంచినను, నగనీ, తెగడనీ, యేగించనీ, రేగించనీ, తన కేమియు అభ్యంతరము లేదని చెలులకు చెప్పి, వారు నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునిపై కోపించి అనరాని మాట లనకూడదని హెచ్చరించుచున్నట్లుగా అన్నమయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

మంగళ కైశిక—తిశ్రపేక

సారె దూర జాలనూ చలముల కోపనూ
చేరితి మా చనవోలి చెన్నుని భ్రమలను ॥పల్లవి॥

యీడకు బిలుపించెను యేమిసేయు మనీనే
వోడక తన యెదుట నున్నదానను
పాడితో నీట ముంచనీ పాలముంచనీ తాను
వాడు దన వలపుల వలకు లోనైతిని ॥సారె॥

మాట నన్ను నాడించెను మనసెట్టు దెలిసీనే
యేటికైనా నియ్యకొంటి నదివో నేను
నాటి మాట చెల్లించీనా నగనీ తెగడనీ
మేటి పాయవు తనకే మీదుగా నెత్తితిని ॥సారె॥

కాగిట నన్ను నించెను కళ దాకె నిక నేలే
దాగక తనకు నిచ్చె దక్కితి నేను
వీగక శ్రీ వేంకటాద్రి విభుడు దా నన్నుగూడె
యేగించనీ రేగించనీ యిరవైతి నేను ॥సారె॥

శ్లం : 26—149

ప. మా మ మా గ | రి గ రి సా - || స రి స మ గ మ | దా మ గ మ మ ||
సా రె దూ ర | జా - ల ను - || చ ల ము ల - - | కో ప ను - - ||

ద ని స స స ని | ద ని ద ద మా || మ గ మ మ మ మ | గ గ రి సా - ||
చే - రి తి మా - | చ న వో - లి || చె - న్న ని - - | భ్ర మ ల ను - ||
||సారె

చ. మ గ మ ద ప ద | మ ప గ మా - || రి గ మ మ గ రి | మ గ రి సా - ||
యీా - డ పి లి పిం | - చె - ను - || ఏ - మి సే - యు | మ నీ - నే - ||

స ని ధ ధ స ని | రి స రీ - - || మ గ మ ద ప ద | పా - - - - ||
వో - డ క త న | యె దు ట - - || ను - న్న దా - న | ను - - - - ||

మ గ ద ప ద ద | స ని ద నీ - || సా రి సా ని | ద ని సా సా ||
పా . డి తో నీ ట | ముం - చ నీ - || పా ల ముం చ | నీ - తా ను ||

స మ గ రి సా | స ని ద స ని సా ||
వా - డు ద న | వ - ల పు ల - ||

స ని ద ని స రి స ని దా | మ గ మ మా గ రి గ రి సా ||
ఫ - ల - - - కు - - | లో - - నై తి - - - ని || ||సారె||

అవతారిక :

"నీవు గొల్ల భామలను పలుకొంటివి రుక్మిణీదేవిని రాచ మర్యాద ననుసరించి అపహరించుకు వచ్చి వివాహ మాడితివి. వావి వరుసలను యే భామలను పలుకొనుచుంటివా? పదియారువేల కన్యలను వరించునప్పుడేమి చూచితివి? వెలినవ్వులు నవ్వుచు మా వంక నదేపనిగా చూచెదవేల. నీవే పులివెందల? రంగనాధుడవని మాకు తెలుసు ఓ వేంకటేశ్వరుడా వంకల నొత్తక ఎదుటను నున్న మమ్ము పలుకొనవయ్యా!" అని తమకాంతుని వేడుకొనుచున్నారు కొందరు కాంతలు.

రాగ లక్షణము :

మలహరి ప్రాచీన రక్తిరాగములలో నొకటి. దీనినే 'కొండ మలహరి' అనుటయు కద్దేమో! ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారను 15వ మేళమగు మాయా మాళవగౌళ జన్యము.

ఆరోహణ : స రి మ ప ది స

అవరోహణము : స ద ప మ గ రి స

ఈ రాగమునందు దీక్షితులవారి కృతులు ఒకటి రెండును, పురందరదాసులవారి ప్రారంభగీతములు కొన్నియు, తప్ప ఇతర వాగ్గేయకారుల రచనలు కానవచ్చుట లేదు చక్కటి రక్తిరాగమగు దీనిని ప్రారంభదశ యందు, విద్యార్థులకు విసుగు వచ్చునంతవరకు పాడించుటయే కారణమై యుండునని తోచుచున్నది. తాళ్ళపాకవారి రచనలు మాత్రము ఇందు ఎక్కువగనే కనబడుచుండుట వలన, వారి కాలములో ఇది మంచి ప్రచారము నందుండిన రాగములలో ఒకటి అని అనుకొనవలసి యున్నది.

మలహరి—రూపకం

ఇంక నేల వెరపు యెదుటనే వున్నారము
వంక లొత్తకిక మఱి వద్దు వద్దు ఇపుడు ॥పల్లవి॥

వావులు నీ కెంచనేల వాడల గొల్లెతలకు
దేవరవు గావా తెలిసినదే
యీవలమావంక నిట్టె యేమి చూచేవు తప్పక
మోవనాడితి మిదివో మొదలనే నేము ॥ఇంక॥

చందాలు చెప్పగనేల సతి నెత్తుక వచ్చితి
విందుకు రాజవు గావా యెరిగినదే
దిందుపడి మమ్మునేల తిట్టేవు పెదవులను
నిందవేసితి మిదివో నిన్ను నే నేము ॥ఇంక॥

వెలి నవ్వేల పదారువేల పెండ్లాడితివి
బలిమికాడవు గావా భావించినదే
చెలగి పులివిందల (శ్రీ) రంగదేవుడవని
కలసితిమిదె (శ్రీ) వేంకటరాయ నేము ॥ఇంక॥

శృ: 20–15

ప.. - స రి | మా పా ద ప ప మ గ రి || స ఫ ధ | సా - - ||
- ఇం - | క నే - - - - ల - || వె - ర | పు - - ||

- స రి | మ ప ద ప ద స || ద ప మా | ప మ గా రి స ||
- యె దు | ట నే - - - - || వు - - | న్నా - - ర ము ||

- స రి | మా ప ద ప ద || స ప | ధ మ మా ||
- వం - | క లో - - - || త్త కి | క మ టి ||

ప ద సా | ప ద ప మ || పా ద ప మా ప మ | గ గ రి సా ||
వ - - | ద్దు వ - ద్దు || ఇ - - - - - | పు - - డు || ||ఇంక||

చ. - స రి | గ రి సా || ధ ఫ | ద సా స ||
- వా - | వు లు నీ || కెం - | చ నే ల ||

- స రి | మా మా || ప ద ప మ | గ రి స రి గ రి ||
- వా - | డ ల || గో - - - | ల్లె - త - ల కు ||

- మ | మ ప ద ప మ ప || ప ద సా | ప ద ప దా ||
- దే | వ ర - - - వు || గా - - | వా - - - ||

మ ప | ద ప మా || ప మ గ రి | సా - - ||
తె లి | సి న దే || - - - - | - - - ||

- మ | ప ద సా || స రి గ | స రి స రి ||
- యీ | వ ల మా || వం - - | క ని - ట్టె ||

- స | రి మ గా || రి స రి | గ రి సా ||
- యే | మి చూ సే || వు త - | - ప్ప క ||

స రి గ | రి సా - || ద ప | మ ప దా ||
మో - - | వ నా - || డి తి | మి ది వో ||

రి మ ప ద | ప ద సా ప || ద ద ప మ | ప ప మ గ రి గ రి స ||
మొ - ద - | ల - నే - || నే - - - | - - - - ము - - - || ||౩౦౪||

అవతారిక :

ఇందు నాయిక తన నాధునితో యనెడి మాటలు, తను చేసిన చేతలు చెప్పుకొనుచు అవి చూచి ఆ మాటలు విని సవతులు ఈర్ష్యపడుచున్నారని అనుచున్నది.

మలహరి — ఆది

పొత్తుల మగడవు పొరుగున నుండగ
తత్తరమింతేసి తమకేలయ్యా ॥పల్లవి॥

యేపున నీ మోము యిటు నే జూచిన
చూపు లాపెమై చురుకనెను
ఆపొద్దు నీతో నాడిన మాటల
తీపులు దనకటు తిన జేదాయ ॥పొత్తుల॥

నడుమ నే నీతో నవ్విన వెన్నెల
కడనాపెకు జీకటులాయ
చిడుముడి నే నిను-జెనకిన సరసము
వెడ వెడ దన కవి విరసములాయ ॥పొత్తుల॥

వెస నా మోవులవిందు నీ కిడిన
పసిగొని నాపెకు బగలాయ
యెసగిన శ్రీ వేంకటేశ మమ్మిద్దరి
గొసరికూడితివి గురి దనకాయ ॥పొత్తుల॥

శృం : 22-391

ప. - ప ప ద ద ప ప మ మ గ గ రి | - స రి ప మ | గా రి స ||
- పొ త్తు ల మ - గ - డ - వు - | - పొ రు గు న | నుం డ గ ||

- ధ స రి మా - గా - రీ | మ మ ప ద | ద ప ప మ పా ||
- త త్త ర మిం - తే - సి | త మ కే - | - - ల - య్యా || ||పొత్తుల||

చ. - మ ప ద సా - సా - సా | మ మ ప ద | సా స స ||
- యే పు న నీ - మో - ము | ఇ టు నే - | చూ చి న ||

- ప ద స ప ద ప మా | ప ద ప మ గ రి స రి | మ ప ద మ పా ||
- చూ - పు లా - పె మై | చు - ర్రు - క - నె - | ను - - - - - ||

- స రి మ మ ప మ మ గ గ రి రీ | స రి మ మ ప మ | మ గ గ రి రీ ||
- ఆ - పొ ద్దు నీ - - - తో - - | నా - డి న మా - | - - ట - లు ||

- స రీ గ రీ స ద ప ద | మ ప ద ద ప మ | గ రి స రి మా ||
- తీ - పు లు త న క టు | తి న జే - - - | దా - - - య || ||పొత్తుల||

అవతారిక :

"పంచేంద్రియముల వ్యాపారములలో మనసునకు భ్రమకలిగింపజేసెడి యునికి లేనులతో నున్నది యీ ప్రపంచము. కనులు మూసినచో సర్వము శూన్యము. కనులు తెరువ గనే కనబడుచున్న యీ ప్రపంచము కలదనుకొనుటయా, లేదనుకొనుటయా? మనసు నందు తలచినంతనే విషయములు సన్నిహితములగును. పుట్టినప్పుడును పోవునప్పుడును ప్రాణికి స్పృహ యుండనే యుండదు. శ్రీ వేంకటేశ్వరుని ఆత్మయందు నిలుపుకొని ఇతరములన్నియు మరచినచో యీ మాయా బంధములు తొలగును," అని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు. అనాది నుండియు పుట్టుచు, గిట్టుచు సంచరించుచున్న ప్రాణికి ఇదియే కర్తవ్యమని వారి భావము.

రాగ లక్షణము :

పాడి ప్రాచీన రాగము. సరిమపదనిస | సనిపదపమరిస అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము ఇది 15వ మేళమగు మాయా మాళవ గౌళ జన్యము. ఇందు ఆధునికుల రచనలు కానవచ్చుట లేదు. తాళ్లపాక వారి రచనలనేకములు గలవు. ఒకప్పుడిది బహుళ ప్రచారమున గల రక్తిరాగములలో నొకటి యేమో!

పాడి — ఝంపె

తొల్లి కలవే యివియు తొల్లి తాను గలడే
కల్లయునుగాదు కడు నిజము గాదు ॥పల్లవి॥

కనుదెరచి నంతనే కలుగు నీ జగము
కనుమూసి నంతనే కడు శూన్యమౌను
కనురెప్ప మరుగుననె కలిమియును లేమియును
తన మనో భావనల తగిలి తోచీని ॥తొల్లి॥

తలచినంతనె యెంత దవ్వైన గాన్పించు
తలపు మరచిన మదికి దట్టమౌదమము
పొలసి మతి మరుగుననె పుట్టుటలు బోవుటలు
పలుచంచల వికార భావ మీగుణము ॥తొల్లి॥

ముందు తా కలిగితే మూడు లోకములు గల
వెందు దా లేకుంటె నేమియును లేదు
అంది శ్రీ వేంకటేశు నాత్మలో ననె వీడె
కందువల నితని సంకల్ప మీ పనులు ॥తొల్లి॥

అ : 10-73

ప. సా ని స స | రి స స స స || సా ని సా | రీ మ మ మ ||
తొ ల్లి క ల | వే - యి వి యు || తొ ల్లి తా | ను క ల డె ||

పా ద ద ప | పా మ మ మ || మ ప మ రీ | సా - - - ||
క ల్ల యు ను | కా దు క డు || ని జ ము గా | దు - - - || ||తొల్లి||

చ. మ మ మ మ మ | మ ప ద ద ప ||
త ల చి నం - | త నె యొం - త ||

ప మ మ ప మ | రి రి సా స ||
ద - వ్వై - న | గా - న్పిం చు ||

స రి రి మ మ | మ ప ప ప మ ||
త ల పు మ ర | చి న మ ది కి ||

మ ప ప ద ద | ద ప పా - ||
ద - ట్ట మో - | త మ ము - ||

మ మ ప ప ప | ద ద ప ప మ ||
పొ ల సి మ తి | మ ఱు గు న నె ||

ప ప ని స స | రి రి స స స ||
పు - ట్టు ట లు | బో - వు ట లు ||

ప ని స స ని | ప ప ద ప మ ||
ప లు చం - చ | ల వి కా - ర ||

ప ప మ మ రి | రి స సా - ||
భా - వ మీ - | గు ణ ము - || ||తొల్లి||

అవతారిక :

పంచేంద్రియములనుద్దేశించి "నాలుకయందు శ్రీహరి నామమున్నది, గనుక, రుచులకు, దుర్భాషలకు తావులేదనియు, చక్రాంకితములు గల భుజములు శ్రీపతిని నిలుపుకొన్న మనసునకు దుష్టచింతలకు తావేది? అట్లే విష్ణుకథలను వినెడి వీనులును, శ్రీహరి నామమును అలముకొన్న శరీరమును కలదు. కోపతాపాది గుణములారా! దూరముగ పొండు" అని వేంకటనాథుని తలపు నందలి పారవశ్యమును గురించి అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

పాడి — ఆది

ఇందు నుండి మీ కెడలేదు
సందడి సేయక చనరో మీరు ॥పల్లవి॥

నాలుక శ్రీహరి నామం బున్నది
తూలుచు జారరో దురితములు
చాలి భుజంబున చక్రంబున్న
తారిమి భవబంధములటు దలరో ॥ఇందు॥

అంతర్యామై హరి వున్నాడిదె
చింతలు వాయరొ చిత్తమున
వింతలు జెవులను విష్ణుకథలివిగో
పొంత గర్మములు పోరో మీరు ॥ఇందు॥

కాపయి శ్రీ వేంకటపతి సేరిదె
నాపై నున్నది నయమునను
కోప(పు) కామాది గుణములాల మీ
రేపున కడ గడ నెందైన బోరో ॥ఇందు॥

అ. 11(2)–161

ప. ప ప ద ద ప ప ప మ | మ మ ప ద | పా - - ||
ఇం - దు నుం - డ మీ - | కె డ లే - | దు - - ||

మా ప ద పా ప మ | రి రి సా | రి మ పా ||
సం ద డి సేయ క | చ న రో | మీ - రు || ||ఇందు||

చ. స రి మ మ రి రి స స | ప మ రి స | రి మ ప ప ||
నా - లు క శ్రీ - హ రి | నా - మం - | బు - న్న ది ||

ప ద ప ని స ని స స | రి మ ప ని | సా - - ||
తూ - లు చు బా - ర రె | దు రి త ము | లు - - ||

స రి మ మ రి రి స స | స రి మ మ | రి రి స స ||
చా - లి భు జం - బు న | చ - క్ర - | బు - న్న ది ||

స ని ప ద ప మ రి స | స రి మ మ | ప ప ప మ ||
తా - లి మి భ వ బం - | ధ ము ల టు | తొ ల గ రొ || ||ఇందు||

అవతారిక :

"పాప పుణ్యముల హద్దులు నాకు తెలియవు. త్రిసంధ్యల యందును అనుభవించెడి భోగముల యందును, పుట్టక మునుపును, పుట్టిన తరువాతను, జాగ్రధ సుషుప్తి స్వప్నావస్థల యందును, మనోవాక్కాయ కర్మల యందును నిన్నే శరణుబొచ్చి యున్నాను జగత్తునందు నిండియున్న ఓ వేంకటేశ్వరా ! నీకు నమస్సులు," అని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

పాడి — ఆది

పాప పుణ్యముల పక్వ మిదెరుగను
నా పాలిటి హరి నమో నమో ॥పల్లవి॥

మానస వాచక కర్మంబుల
తానకముగ నీ దాసుడను
పూని త్రిసంధ్యల భోగ భాగ్యముల
నానా గతులను నమో నమో ॥పాప॥

వలనుగ జాగ్ర స్వత్స్వప్న సుషుప్తుల
ఇలలో నీ కే(ని) హితభటుడ
వెలుపల లోపల వేళావేళల
నలి నాథ నీకె నమో నమో ॥పాప॥

పుట్టుక తొలుతను పుట్టిన మీదట
అట్టె నీ శరణా గతుడ
గట్టిగ శ్రీ వేంకటపతి నీకృప
నట్ట నడుమైతి నమో నమో ॥పాప॥

అ : 10—100

ప. పా ద ప ప ప ప మ | ప ద ప మ | రి రి స స ||
పా ప పు - ణ్యా ము లు | ప - క్వ మి | దె రు గ ను ||

1. రి,మ మా ప మ రి రి స స | స నీ ని | స రి స రి ||
నా - పా - - లి టి హా రి | న మో న | మో - - - ||

2. రి మ మా ప మ మ రి రి స | ని సా స | సా - - ||
నా - పా - - లి టి హా రి | న మో న | మో - - || ||పాప||

చ. మ ప పా ని ని స స | స ని స రి | రి స స స ||
మ న సా వా - చ క | మ త క - | ర్మం - బు లు ||

స ని స రి స ని ప మ | ప ద ప ని | సా - - ||
తా - న క మ్ము గ నీ - | దా - సు డ | ను - - ||

రి రి మ మ రి రి స స | ప ద ప ని | ని స స ని ||
పూ - ని త్రి సం - ధ్య ల | భో - గ భా | - గ్య ము ల ||

స రి స ని ప ద ప మ | ప మా రి | సా - - ||
నా - నా - గ తు ల ను | న మో న | మో - - || ||పాప||

అవతారిక :

వచ్చిన మనోహర మగు ఈ పదము నందలి గాయిక తన చెలికత్తెతో నాధుని చేష్టలను "తాను రమ్మని పిలువనంపలే దట. కాని వచ్చిన తలుపు తెరచినదట. మాట లేదటగాని చిరునవ్వులు చిందించినదట. సిగ్గుపడి దూరముగనే యున్నదట. ముందు యాతనిని కౌగిలించుకొనలే దట. కాని విడెమందించిన దట. ఈమె తనను నేరుపరిగాను జాణగాను భావించుకొన దట. తన హావ భావములు తెలుసుకొని ఆనందించలేదా?" అలమేలుమంగ యగు ఈమె శ్రీ వేంకటేశ్వరుని చేతలను చెప్పుకొనుచున్నది.

పాడి — తిశ్రఏక

నేరుపరి ననుకోను నెరజాణ ననుకోను
యీ రీతి నా హావ భావా లింతెఱ గడా ॥పల్లవి॥

మలసి తనతో నేను మాటలాడనని దూరి
నెలవుల నవ్వితేనే నేన మాటలే
పిలిపించనని తాను బిగువులు నెర పీని
తలుపు దెరచి తేనే తగునన్న గాదా ॥నేరు॥

దగ్గర గూచుండనంటా తమకించి నంతలోనె
సిగ్గువడి వుండితేనే చేరి వుండుటే
వొగ్గి తన్ను జూడనంటా వొరట్లు వట్టిని
అగ్గమై యెదుట నుంటే అన్నియును గాదా ॥నేరు॥

ముందు కౌగిలించనంటా మొనలెల్ల జూపీని
ఇందమని విడె మిచ్చుటిదియే అది
అందపు శ్రీ వేంకటేశు డలమేలుమంగ నేను
పొందితి మిద్దర మివి పోదులెల్లా గావా ॥నేరు॥

శ్రం : 27—9

ప. పా ద ప మా । ప మ రీ సా ॥ స ని ధ ధ ధా । స ని సా రీ ॥
నే రు ప ౯ । న ను కో ను ॥ నె ర జా - ణ । న ను కో ను ॥

స రి మా పా । ద ప నీ సా ॥ స ని ప ద ప మ । రి స రి మా - ॥
యీా - రీ తి । నా - హో వ ॥ భా - వా - లిం । తె ర గ డా - ॥ ॥నేరు॥

చ. రి మ పా ద ప మ మ । పా ద ప మ రి సా ॥ స రి సా - ని సా । ధ ధ ధ ని సా ॥
మ ల సి - - త న । తో - - నే - ను ॥ మా ట లా - - డ । న ని దూ - రి ॥

స రి మ మ మా । పా ద ప మా మా ॥ ప ద ప ని స ని । ప ద పా - - ॥
సె ల వు ల న । వ్వి - - తే నే ॥ సే న మా - - ట । లే - - - - ॥

రి మ పా పా ద ప ప మ । ప ని సా సా రి స స ని సా ॥
పి లి పిం చ - - - - । న ని తా ను - - - - - ॥

స రి మా స రి సా । స ని ప ద ప మ ప ని సా - - ॥
బి - గు వు - లు । నె - ర - పీ - - - ని - - ॥

స రి మ మ స రి రి । స రి స ని ప ద ప మ ॥
త - లు పు దె ర చి । తే - - నే త - గు - ॥

రి మ రి మ ప మ ప ద ప ని సా । స ని ప ద ప మ రి స ని స రి మ ॥
స - - - న్న - కా - - - - । దా - - - - - - - - - - - - ॥ ॥నేరు॥

అవతారిక :

ఈ పదము నందలి నాయిక ముగ్ధ. ఈమెకు నేర్పులు చెప్పుచు ''తమకించినప్పుడే కూడుటకు సమయమాయెను. సుముఖుడుగా నున్నప్పుడే మాటలాడుటకు వేళాయెను చెమరింపులు కలిగినప్పుడే నీకు ప్రియమైన చేతలకు లోనౌటలు, నిన్ను కలయజూచినప్పుడే నీ వాతనిని లోబరచుకొనుటకదను. నీ వెంట నాతడు వచ్చినప్పుడే నీ మోవికి విందులు, అతడు నిన్నంటినప్పుడే నీ కోరిక లీడేరు. నీవు సమ్మతించినప్పుడే కౌగిలి సుఖములు నీకు. ఓయమ్మా యింకా యెందులకే ఈ గోలతనము?'' అని తమ యేలికసాని యగు అలమేలుమంగను ఆయత్తపరచుచున్నారు చెలులు.

పాడి — త్రిశ్రఏక

వేళ గాదు సిగ్గులకు విచ్చన విడింతే కాని
గోలతన మిపుడేలే కొంగువట్టీ నతడు ॥పల్లవి॥

తమకించి నపుడే తతియాయ రతులకు
సుముఖుడై నపుడే సూటి మాటకు
చెమరించినపుడే చేతల కెల్లాలోను
కొమరె వేల లోగేవే కొంగువట్టీ నతడు ॥వేళ॥

అంట జూచినపుడే అదనట్టే నవ్వులకు
వెంట వచ్చినపుడే విందు మోవికి
నంటు సేసుకున్నప్పుడే నయము కోరికలకు
దంటవు యేల కొంకేవే దక్కఁగొనీ నతడు ॥వేళ॥

ఆయము లంటినప్పుడే అనువు నీ పంతాలకు
చాయ సేసుకొన్నపుడే చవి కాగిలి
యీ యెడ నలమేల్మంగ ఇదిగో శ్రీ వేంకటేశు-
నోయమ్మ కూడితివి నీ వాడి వట్టె నతడు ॥వేళ॥

శృం : 27-158

ప సా రి సా ని । పా ద ప ప మ ॥ పా ద ప స ని । సా రి సా ని ॥
వే ళ కా దు । సి గ్గు ల కు - ॥ వి చ్చ న వి డెం । తే - గా ని ॥

సా రి స స ని । పా ద పా మ ॥ రి మ ప ప ని । స రి సా - - ॥
గో ల త న - । మి పు డే లే ॥ కొం గు ప ట్టి - । న త డు - - ॥ ॥వేళ॥

చ. స రి ప మ రి । స రి సా - - ॥ స ని ధ ధ ధ ని । స రి ని సా - ॥
త మ కిం - చి । న పు డే - - ॥ త తి యా - య - । ర తు ల కు - ॥

స రి మ రి మ ప । మ ప ద ప ద ప ॥ ప ద ప మ ప మ । రి స రి మా - ॥
సు ము ఖు డై - - । న - పు - డే - ॥ సూ - టి మా - - । ట - - కు - ॥

రి మ ప ద ప ని । స ని ప ద ప మ ॥ రి మ ప ని స రి । రి స నీ సా సా ॥
చె మ రిం - చి - । న - పు - డే - ॥ చే - త ల కె - । ల్లా - - లో ను ॥

స రి మ స రి స । ని స ని ప ద ప ॥ మ రి మ ప ప ని । స రి సా - - ॥
కొ మ రె వే - ల । లో - గే వే - - ॥ కొం - గు వ ట్టి - । న త డు - - ॥వేళ॥

అవతారిక :

దేహవునికి సుఖమునిచ్చునవిగా తోచినను, ఎండమావుల వంటివైన చూపు, తలపు, స్పర్శ వంటి వాటిని, యెంతో చక్కటి ఉపమానములతో ఈ రచన యందు చెప్పి యున్నారు. నిడివైన కనుచూపు నీడ నేయున్న యెండయట, తెలివి తక్కువ ఊహాలు-అనగా బుద్ధిమానిన చిత్త, పోని యూరికి తెరువట; ఇట్లే ఉదహరించుచు తీపు లోపలి తీపు శ్రీ వేంక టేశ్వరుని కరుణయనియు, కోరదగిన, తెలియదగిన, పొందదగిన యీ విషయమునందు తన చూపు నిలిపి పంకించి చూచిన తెలియవచ్చుగదా యీ సుఖమనియు అనుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

ఈ బౌళి రాగము ప్రాచీన రక్తిరాగములలో నొకటి. దీనిని పూర్వాచార్యులు ఘన రాగ ఉత్తర పంచకమున చేర్చియున్నారు. దీనిని మాయామాళవగౌళ జన్యముగా యిప్పటి గ్రంథకర్తలు పేర్కొనియున్నారు. ఆరోహణ స రి గ ప ద స । అవరోహణ–స ని ద ప గ రి స అని యుండుటచే ఇది 51వ మేళమయిన కామవర్ధని జన్యమనియును అనవచ్చును. ఉత్తరదేశస్థుల ఇదే ఆరోహణావరోహణములు గల రాగమును 'త్రివేణి' యందురు. తాళ్ళపాకవారి రచనల యందు ఈ రాగము కొంచెము అధికముగనే కనబడుచున్నది. దీనికి సన్నిహితములగు మాయా మాళవగౌళ జన్యరాగములు, ఇప్పుడు వాడుకలో లేనివి ఎన్నియో వీరి రచనల యందు ఎక్కువగా కనబడుచున్నవి

బౌళి — త్రిపుట

చూడ రెవ్వరు దీని సోద్యంబు పరికించి
చూడ జూడగ గాని సుఖమెఱగరాదు ॥పల్లవి॥

ఎడతెగని మమత వేయగరాని పెను మోపు
కడలేని యాస చీకటి దవ్వుకొనుట
నిడివైన కనుచూపు నీడనుండిన యెండ
వడి చెడని తమకంబు వట్టి తాపంబు ॥చూడ॥

బుద్ధిమానిన చింత పోనియూరికి తెరువు
పొద్దువోవని వలపు, పొట్ట పొంకంబు
ఎద్దు బట్టిన సివం బెలుక మాలిన ప్రియము
ఒద్దిక విహారంబు లుబ్బు గవణంబు ||చూడ||

తీపులోపలి తీపు తిరువేంకటేశ్వరుని
చూపు తను బొడగనని చూపులో చూపు
ఆపదలువాయు నెయ్యపు దలపులీ(లో?)తలపు
రూపైన రుచిలోని రుచివివేకంబు ||చూడ||

11(2)-30

ప. - - గ | పా ద ప || ద సా | సా సా ||
- - చూ | డ రె - || వ్వ రు | దీ ని ||

- - స రి | గా గ రి || రి సా | సా సా ||
- - చో - | ద్యం బు - || ప రి | కిం చి ||

- - ప ద | సా స ని || ని దా | ద ప పా ||
- - చూ - | డ చూ - || డ గ | గా - ని ||

- - గ గ | ప ప ద ప || గ రి | స స రి గా ||
- - సు ఖ | మె ఱ గ - || రా - | దు - - - || ||చూడ||

చ. - - ప ద | ద ద ద ప || ప పా | పా ప గ ||
- - ఎ డ | తె గ ని - || మ మ | త వే - ||

ప ప ద | దా ద ప || ప పా | పా పా ||
య గ - | రా ని - || పె ను | మో పు ||

- - గ ప | దా సా || స ని దా | దా పా ||
- - క డ | లే ని || యా - - | స చీ ||

పపగ | పాదప || గరి | సా - - ||
కటి - | త్రవ్వ - || కొను | ట - - ||

- - గగ | పా దా || ససరి | గా గా ||
- - నిడి | వై న || కను - | మా వు ||

- - సరి | గపగరి || రిసా | సా సా ||
- - నీడ | డ - నుం - || డిన | యొం డ ||

- - సస | రిససని || దదప | పా పా ||
- - వడి | చెడని - || తమ - | కం బు ||

- - గ | పాదపగరి || ససరి | గా గా ||
- - వ | ట్టి - - తా - || పం - - | బు - ||

||చూండ||

అవతారిక :

ఇది శ్రీ వేంకట నాథుడు సృష్టియందలి సమస్త జీవులయందును తానే నిండి యున్నాడని తెలుపుటకు పోతన గారి భాగవతమున ప్రహ్లాద చరిత్ర యందు చెప్పినట్లు "ఇందు గలడందు లేడని సందేహమువలదు చక్రి సర్వోపగతుం డెందెందు వెదకి చూచిన యందందే గలడు"–అనునట్లు సామాన్యులకు సహితము భగవతీ స్వరూపము తెలియునట్లు నిత్య జీవితములో మనకు మంచి చెడ్డల యనుభవములను కలిగించుచు మనచుట్టూ తిరుగు జీవుల యన్నిటి యందును స్వామిని దర్శించి అన్నమయ్యవారు ఆనందించుచున్నారు.

బౌళి — తిశ్రఏక

ఎండగాని నీడగాని యేమైన గాని
కొండలరాయడే మా కుల దైవము ॥పల్లవి॥

తేలుగాని పాముగాని దేవ పట్టయిన గాని
గాలిగాని ధూళిగాని కాని యేమైనా
కాలకూట విషమైన గ్రక్కున మింగిన నాటి
నీల వర్ణుడే మా నిజదైవము ॥ఎండ॥

చీమగాని దోమగాని చెలది యేమైన గాని
గాముగాని నాముగాని కాని యేమైనా
పాముల నన్నిటి మింగే బలుతేజిపై నున్న
ధూమకేతువే మాకు దొర దైవము ॥ఎండ॥

పిల్లిగాని నల్లిగాని పిన్న యెలుకైన గాని
కల్లగాని పొల్లగాని కాని యేమైనా
బల్లిదుడై వేంకటాద్రిపైనున్న యాతడే మ
మ్మెల్ల కాలమును నేలే యింటి దైవము ॥ఎండ॥

ప. గా గ పా ప | పా ద దా ప || గా ప ప ప ద | పా - పా - ||
ఎం డ గా ని | నీ డ గా ని || ప దై - నా - | గా - ని - ||

గా ప ద స ని | ద ద పా పా || గ ప గా రి | సా - - - - ||
కొం డ ల రా - | య డె మా కు || కు ల దై వ | ము - - - - || ||ఎండ||

చ. ప గ గ గ ప ప | ప ద ద ద ప ప ||
తే - లు గా - ని | పా - ము గా - ని ||

ప గ గా పా | ప ద ద ప పా ||
తే నె ప ట్టై | నా - గా - ని ||

గా ప పా ద | ధ స స సా స ||
గా లి గా ని | ధూ - ళి గా ని ||

సా రి రి సా | సా - సా - ||
కా ని యే - | మై - నా - ||

సా రి రి గ గ | గ రి రి స సా ||
కా ల కూ - ట | వి ష మై - నా ||

సా రి గ గా | రి రి స స సా ||
గ్ర క్కు న గ్రిం | గి న నా - టి ||

సా రి సా ని | ద పా పా - ||
నీ ల వ ర్ణు | డే - మా - ||

గ ప గా రి | సా - సా - ||
ని జ దై వ | ము - - - || ||ఎండ||

అవతారిక :

నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని దూతికవచ్చి నాయకుని దర్శించి, "పున్నమ వెన్నెలవంటిదియు, నిత్యనూతన మైనదియు, పండిన పండట్లున్న నీ వలపులును, నిండిన నీ జవ్వనమును, తీపులగు నీ మోవి తేనెలును తలచి నాథుడు నిన్నుకూడనున్నాడు" అని విన్న వించుచున్నది.

బౌళి—రూపకం

వలచిన పతి వాడే వచ్చినదాన నే నిదె
తలపులు దలపులు తారు కాణ లెన్నడే ॥పల్లవి॥

పుచ్చ బుచ్చ బున్నములు పోలతి నీ నవ్వులు
యిచ్చట నీపతి జూచేదిక నెన్నడే
నిచ్చ నిచ్చ గొత్తలాయ నెలత నీ జవ్వనము
మెచ్చి మెచ్చి ఆతనితో మేలమాడు టెన్నడే ॥వలచిన॥

పండ పండ నట్లాయ వాడిక నీ వలపు
నిండిన పతి కౌగిట నించు టెన్నడే
వుండ నుండ నొగరాయపువిద నీ జంకెనలు
అండ నాతనికి వినయాలు సేయుటెన్నడే ॥వలచిన॥

తిన దిన దీపులాయ తెరవ నీ మోవి జున్ను
పొనిగి శ్రీ వేంకటేశు పొందు లెన్నడే
ననిచి యీతడే నేడు నయముల నిన్ను గూడె
మనికి మీ లోలోన మందలించు టెన్నడే ॥వలచిన॥

శృం: 26—99

ప. స రి గ పా ద ప గా ॥ ప గ ద ప దా ॥
వ ల చి నా - - - ॥ ప తి వా - డే ॥

గ ప దా సా రి̇ స̇ || స̇ ని దా పా ద ప గ రి ||
వచ్చిన దా - - || న - - నే - - వి దె ||

ప ద పా ద గ పా || ప ద పా ద గ పా ||
త ల పు - - లు || త ల పు - - లు ||

గ ప ద ప గా || గ రి రీ రి సా - ||
తా రు కా - ణ || తె - - న్న డో - || ||వలచిన||

చ. స రి గా గా || గ ప దా దా || గ ప ద ప గ రి || సా రి గా - ||
పుచ్చ పుచ్చ || పున్న మ లు || పొ ల తి - నీ - || నవ్వు లు - ||

గ ప దా సా || స̇ ని దా ని ద పా || పా ద ప గ రి గా || పా - - - - ||
యిచ్చ ట నీ || ప - తి చూ - చే || ది క - నె - న్న || డే - - - - ||

ప గ పా దా || స̇ స̇ సా - రి̇ గా̇ || గ̇ ప̇ గ̇ రి̇ సా || స̇ ని ప దా సా ||
నిచ్చ నిచ్చ || కొ త్త లా - - య || నె ల త - నీ || జ - వ్వ న ము ||

ప ద స̇ రి̇ గ̇ రి̇ సా || స రి̇ స̇ ని ద ప దా ||
మెచ్చి మె - - - చ్చి || అ - త - ని - తో ||

గ ప ప ద ని ద ద ప || గ ప ద ప గ రి సా ||
మే ల మా - - - డు - || తె - - - న్న - దే || ||వలచిన||

అవతారిక

"నీవు ఏమిచేసినా, ఏమిచెప్పినా, తిట్టినా దీవించినా, నా మనసునందు నాకు బాధ ఇంతైనను కలుగదు. నీవు నా పతివి. నీవేమి అనుటకైనను చెల్లును. కాని నీవు ప్రేమతో తెచ్చుకొన్న నా సవతులు ఎంత తియ్యగా తేనె ఒలుకబోయుచు ఏమియన్నను, మర్మములు నాటి, వారి పలుకులు బాధ కలిగించుచున్నవి. నా సవతుల నయగారాలు నాకు ఈటె పోటుల వలె నున్నవి. నా సవతులముందు నీ వేమియు చేయవలదు," అని మానవతియు, స్వీయయునగు నాయిక, నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని వేడుకొనుచున్నది.

బౌళి—రూపకం

నే నెంత చిన్ననైనా నీకే సులభము గాని
పూని నా సరివారికి బోడవే సుమ్మీ ॥పల్లవి॥

యిచ్చకపు పతివి నీ వే మన్నా నితవే నాకు
కొచ్చి కొచ్చి తిట్టి నాను కోపమున్నదా
తెచ్చుకొన్న నీ సతులు తేనె మాటాడినాను
మచ్చరములై పెరిగి మర్మములు నాటురా ॥నేనెంత॥

నీటున ప్రాణవిభుడ నీవేమి సేసినా
వాటమై మొక్కుదు గాక వాసి వట్టేనా
పాటకపు సవతులు నయగారాలు సేసినా
యీటెల పోట్లే కాక యింత కోపేనా ॥నేనెంత॥

చేరినన్ను నేలినట్టి శ్రీ వేంకటేశ నీవు
యేరీతి నుండినాను యెర వున్నదా
సారెకు నీవు మట్టిన సవతులు వద్దనున్నా
నీరసమె రేగు గాని యీయకోలు గాదురా ॥నేనెంత॥

రేకు : 17-218

ప. - గ పా దా || సా స ని ద ప ద ||

- నే నెం త || చిన్న - నై - న ||

- గ ప ద స ని ద ప || గ ప ద ప గ ప గ రి సా ||

- నీ కే - - - సు ల || భ - ము - గా - - - ని ||

- స రి గా గ రి || గ ప పా ద ప గ ప ||

- పూ - నినా - || స రి వా - - రి కి ||

- ప ద స రి గ రి స ని దా || పా ద ప గ ప గ రి స రి ||

- పొం ద వే - - - - - - - || సు - - - - - - - మ్మి - || ||నేనెంత||

చ. - ప ద ప దా || ద ద ప గ పా పా ద ప గ రి ||

- యిచ్చు క పు || వ - తి - వి నీ - - - - ||

స స రి గా గ రి || గ ప ద సా రి స ని ద పా ||

- వే - మన్నా - || ని త వే నా - - - - కు ||

- గ ప ప దా || పా ద ప గ ప గ రి స || - స రి గ రి గ || పా - - - - ||

- కొ చ్చి కొ చ్చి || తి ట్టి - నా - - - ను || - కో ప ము - న్న || దా - - - - ||

- గ ప ద సా || సా స రి గ రి గా ||

- తెచ్చు కొ న్న || నీ - - స తు లు ||

- గ ప గ రి సా || స ని ప ద సా స ||

- తే - నె ల మా || టా - - డి నా ను ||

- స రి స రి || స ని ప ద స సా ||
- మ చ్చ ర ము || లై - - పె రి గి ||

- ప ద స రి గ రి స ని దా || పా ద ప గ ప గ రి స రి ||
- మ - ర్మ - ము - - - లు || నా - - టు - - - రా - ||

- గ పా దా || సా స ని ద ప ద ||
- నే నెం త || చి న్న - - నై నా || ||నేనెంత||

అవతారిక :

స్వామిని తేరుపై నుంచి మేళతాళములతోను, ఆటపాటలతోను రథోత్సవములను దేవాలయము లన్నిటి యందును చేయుట ఒక ప్రాచీనమగు ఆచారము. స్వామిని పరివేష్టించి కొలిచియుండెడి భక్తులు ఆ వైభవమును కొనియాడుచు గానము చేయుచుండుటయు వాడుక. ఇది అటువంటి సందర్భములలో అన్నమయ్యవారు పాడిన రచన కావచ్చును.

బౌళి—ఝంపె

దేవ దేవోత్తముని తిరుతేరు
దేవతలు గొలువగా తిరు తేరు ॥పల్లవి॥

తిరువీధు లేగీని తిరుతేరు
తిరుపు గొన్నట్లాను తిరుతేరు
తెరలించె దనుజుల దిరుతేరు
తిరిగె దిక్కులనెల్ల తిరుతేరు ॥దేవ॥

ధిక్కరించీ మోతల దిరుతేరు
దిక్కరి కుంభా లదర దిరుతేరు
తిక్కు ముత్తేల కుచ్చుల తిరుతేరు
తెక్కుల బ్రతాపించీ తిరుతేరు ॥దేవ॥

తీరిచె గలకలెల్ల దిరుతేరు
ధీర గరుడవాహపు దిరుతేరు
చేరి యలమేలుమంగతో శ్రీ వేంకటేశ్వరుని
తీరున నెలకొన్నట్టి తిరుతేరు ॥దేవ॥

ప. పగగగప | పా ప పద | పదదసని | దపదగా ||
దే-వదే- | వో త్తముని | తిరుతే-- | రు --- ||

గా పపద | పదపగప | గరిరీస | సా--- ||
దేవతలు | కొలువగా- | తిరుతే- | రు --- || ||దేవ||

చ. పగపాప | పాదపద | పదదసా | సా--- ||
తిరువీధు | లేగీ-ని | తిరుతే- | రు --- ||

సస రి గ ప | గా రీ స | స రి రీ స | సా---- ||
తిరుపుగో- | న్నట్లాను | తిరుతే- | రు---- ||

పదసాస | సరిసని | పదపా- | దపదగా ||
తెరలించె | దనుజులను | తిరుతే- | రు--- ||

పగపదా | సనిదపప | గపగరి | సా--- ||
తిరిగిది | కుక్కలనె-ల్ల | తిరుతే- | రు --- || ||దేవ||

అవతారిక :

ఈ పదము నందలి నాయిక ప్రౌఢ. ఈమె నాథుని చేతలకు యిష్ట పడిన దైనను తన చెలితో "నాథుడు నన్ను ఆశలతో బెట్టి కొంత ప్రొద్దు, నాకు బాసలు చేసి కొంత ప్రొద్దు పోగొట్టుచున్నాడు. ఈసు దీర నన్ను మన్నించకున్నాడు. ఇట్లే నా వయసు పోవునో యేమో? నా మోమును చూచుచు మొక్కులాడుచు కొంత ప్రొద్దు జరపుచున్నాడే ! ప్రణయ కలహాపు మాటలు కొన్నిటితో ప్రొద్దు పోగొట్టి తెల్లవార్చుచున్నాడే ? శ్రీ వేంకటేశ్వరుని చేతలను ఎవరికి చెప్పుకొందునే? నా సంతోష మెట్లీడేరునే? గతమునందలి కూటములు తలచుకొని తనిసితిని. ఇక తాలిమి తప్ప వచ్చెడి సంతోషములు ఎన్నడో కదా?'' అని చెప్పుకొనుచున్నది.

మేచ బౌళి—త్రిపుట

తనిసితి నన్నిటాను తాలిమే మేలిమాయ
యెనసిన సంతసము లిక నెన్నడే ॥పల్లవి॥

ఆసలనే కొంతవద్దు అంగమంటి కొంతవొద్దు
బాసజేసి కొంతవొద్దు భ్రమయించెను
వాసికి సరసమాడ వయసు వోయీనేమో
యీసు దీర మన్నించే దిక నెన్నడే ॥తనిసితి॥

మోము చూపి కొంత వొద్దు మొక్కులాడి కొంతవొద్దు
నాముదేర నవ్వి కొంత నాలి సేసెను
ఆమని గుంటెన మాట లాడగానే తెల్లవారె
యీ మేర నన్నుగూడే దిక నెన్నడే ॥తనిసితి॥

చేయి వేసి కొంత వొద్దు సేసవెట్టి కొంతవొద్దు
యీ యెడ గాగిట గూడె నీ పొద్దు
పాయపు శ్రీ వేంకటాద్రిపతి కింతా సెలవాయ
ఘే యెడ జొక్కుదు గాక యిక నెన్నడే ॥తనిసితి॥

శ్లో : 27—441

ప　- - ప గ | సా - ని దా || ప ద ని ద ప గ | పా పా ||
- - త ని | సి - - తి || న - - న్ని - - | టా ను ||

- - గ | పా - ద ని ద ప || గా - ప ద ప | గ రి సా ||
- - తాం | బి - - - మే - || మే - బి - - | నూ - య ||

- - ప ద | సా స రి గ రి || గా పా ద ప | గ రి స రి ||
- - యెన | సి - - న - || సు త - - | స - ము - ||

గా గ ప | దాం స ని దా || పా - | - - - - ||
- బి క | నె - - న్న || డే - | - - - - ||　||తనిసితి||

చ.　- - ద | ద ద దా || ప ద ప గ ప గ | గ రి రీ సా ||
- - ఆ | స ల నే || కొం - - త - - | వ - - ద్దు ||

- - ప ద | సాం స రి || గ రీ గా - | పా పా ||
- - అం - | గ మం టి || కొం - త - | వ ద్దు ||

- - ద | దా దా || ప ద ని ద ప గ | ప ద గా పా ||
- - బా | స టి || సి - - కొం - - | త - - వో ||

పా ప ద | సా స ని ద || ద ని దా | పా - - ||
ద్దు భ్ర మ | ఝు - - చె || ను - - | - - - ||

- - ప ద | స స రి గ రి || స రి గా ప గ | గ రి రీ సా ||
౯ - వా - | సి - - కి - || స ర స - - | మా - - డ ||

సాం సరి | సాం స ని దా || పా ద ప ద గ | పా - ద సాం ||
- వ య | సు వో - - || యీా - - - - | నే - - మో ||

- - స రి | గ పం గ రి సా || సా సా రి గ రి స | సం ని దా ప ద గా పా ||
- - యీా - | సు - - - దీ || ర - - - - - | మ - - న్నిం - - చే ||

- - గ ప | ద సం స ని దా || పా ద ని ద ప గ రి | స రి స రి గా ||
- - ది క | నె - న్న - - || - - - - - - - | జే - - - చే || ||తనిసితి||

అవతారిక :

బ్రాణెడు పొట్టను నింపుకొనుటకు పడరాని పాట్లు మానవులు పడుచున్నారు కదా ! ఇతరులు మేలు చూచి ఓర్వలేకుండుట, పరులకు కష్టములు కలిగించు పనులు చేయుట, తాను చదివిన చదువుల యందలి మంచిని యితరులకు చెప్పకుండుట, ఆశలకు లోనైన మనసుతో చవుల వెంబడి పడి తిరుగుట, భగవంతుని సేవలకు వినియోగపడని ధనములను సంపాదించి విఱ్ఱవీగుట, శ్రీ వేంకటేశ్వరుని కొలువునకు పోజాలక తెలివిమాలిన త్రోవలను పోవు దొరతనములు కలుగుట-ఇవి యన్నియు దేహధారులకు పొట్ట నింపుట కొరకే గాని, భవబంధములు తొలగించు కొనుటకు కావు" అని అయ్యవారు ఉదర పోషణార్థమై సంచరించు మానవులనుద్దేశించి పరితపించుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

గుండక్రియ ప్రాచీన రాగములలో నొకటి. ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 15వ మేళమగు మాయా మాళవగౌళ జన్యము. అవరోహణము నందు స ద ని ప ద మ ప మ గ రి స — ఆరోహణము నందు సంపూర్ణము కలిగి యీ రాగమును పూర్వాచార్యులు ప్రథమ యామమున గానము చేయదగినదని చెప్పియున్నారు. అన్నమయ్యవారి తరువాత, మేళకర్తలు పుట్టి సంపూర్ణ సంపూర్ణమగు మాయా మాళవగౌళ ప్రచారమునకు వచ్చి, వక్ర సంపూర్ణమగు యీ రాగము మరుగునపడిన దేమోనని తోచుచున్నది. ఇందు ఇటీవలి వారివి ఒకటి రెండు రచనలు తప్ప కానవచ్చుట లేదు. ఇది అయ్యవారి కాలమున ఎక్కువగా ప్రచారము నందున్నట్లు తోచుచున్నది. ఇందు తాళ్లపాకవారి రచన లెన్నియో గలవు.

గుండక్రియ — ఝంపె

కడుపెంత తా గుడుచు కుడుపెంత దీనికై
పడని పాట్ల నెల్ల పడి పొరల నేలా ? ॥పల్లవి॥

పరుల మనసునకు నాపదలు గలుగగ జేయు
పరితాపకరమైన బ్రతు కేలా ?
పొరిది నితరుల మేలు చూచి సైపగలేక
తిరుగుచుండేటి కష్టదేహ మిది యేలా ? ॥కడు॥

యెదిరి కెప్పుడు జేయు హితమెల్లదన దనుచు
చదివి చెప్పని యట్టి చదువేలా ?
పొది గొన్న యాసలో బుంగుడై సతతంబు
సదమదంబై పడయు చవులు దనకేలా ? ॥కడు॥

శ్రీ వేంకటేశ్వరుని సేవారతికి గాక
జీవన భ్రాంతి బడు సిరులేలా ?
దేవోత్తముని నాత్మదెలియ నొల్లక పెక్కు
త్రోవ లేగిన దేహి దొరతనం బేలా ? ॥కడు॥

అ. 5–205

ప. స రి మా మ । పా ప ప మ ॥ ప ని సా స । రీ రి స ని ॥
క డు పెం త । దా గు డు చు ॥ కు డు పెం త । దీ ని కై - ॥

ప ని సి స ని । ప ద పా మ ॥ ప ద ప ప మ । గ రి సా - ॥
ప డ ని పా - । టు ల నె ల్ల ॥ ప డి పొ ర ల । నే - లా - ॥ ॥కడు॥

చ. మ మ ప ప ద । ద ప ప ప మ ॥ మ మ ప ప ద । ద ప ప ప మ ॥
ప రు ల మ న । సు న కు నా - ॥ ప ద లు క లు । గ గ జే - య ॥

ప ద పా ని । స ని స స స ॥ స స స రి రి । రి స సా - ॥
ప రి తా ప । క ర మై - న ॥ బ్ర తు కే - । లా - - - ॥

స స రి మ గ । రి రి స స స ॥ స స రి మ గ । రి రి స స స ॥
సొ రి ది ని త । రు ల మే - లు ॥ సూ - చి నై - । ప గ లే - ని ॥

ప ప ని సా । స రి స స ని ॥ ప ద ప మ గ । రి రి సా - ॥
తి రు గు చుం । డె డి క - ష్ట ॥ దే - హ ము ది । యే - లా - ॥ ॥కడు॥

అవతారిక :

జగత్తతను దేవదేవుని మాయామయమైనది, ఇది వట్టి బూటకము నాటకము శరీరమునందలి జీవునికి కోటి విద్యలు కూటికొరకు మాత్రమే, ధనసపాదనలు భోగములకు మాత్రమే, చదివిన చదువులలో తానెవరో తెలిసిన ఘనునికి వేంకటనాధుని మాయలు లీలలుగానే తోచుననియు హరిదాసులు కండనియు అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

గుండక్రియ – ఆది

నాటక మింతా నవ్వులకే
పూటకు బూటకు బొల్లై పోవు ॥పల్లవి॥

కోటి విద్యలును గూటి కొరకె పో
చాటున మెలగేటి శరీరికి
తేటల నాకలి దీరిన పిమ్మట
పాటుకు పాటే బయలై పోవు ॥నాటక॥

మెఱసేటి దెల్లా మెఱుతల కొరకే
చెఱల దేహముల జీవునికి
ఆఱ మగవుల సుఖముందిన పిమ్మట
మెఱుగుకు మెఱగే మొయిలై పోవు ॥నాటక॥

అన్ని చదువులును నాతని కొరకే
నన్నెరిగిన సుజ్ఞానికిని
యిన్నిట శ్రీ వేంకటేశు దాసునికి
వెన్నెల మాయలు విడివడి పోవు ॥నాటక॥

ప. ప మ ప ని సా సా | స ని స రి | సా - - ||
నా - ట క మం తా | న - ప్పు ల | కే - - ||

స రి మ గ రి రి స ని | స ని ప ద | ప మ పా ||
పూ - ట కు బూ - ట కు | పొ - ల్ల యి | పో - వు || ॥ నాటక ॥

చ. పా ద ద ప ప ప మ | పా ద ద | ప ప ప మ ||
కో టి వి - ద్య లు ను | గూ టి కొ | అ కె పో - ||

మ ప ద ద ప మ గ రి | రి మా మ | పా - - ||
చా - టు న మె ల గే టి | శ రీ రి | కి - - ||

ప మ ప ప ని ని స స | రీ రి మ | గా రి రి ||
తే - ట ల నా - క లి | దీ రి న | పి మ్మ ట ||

స రి స ని ప ని సా | ప ద ప మ | గ రి మా ||
పా - టు కు పా - టే | బ య లై - | పో - వు || ॥ నాటక ॥

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక పరకీయ. జాణ. ఈమెకు జూద మాడు నేర్పుకలదు. తనను చేర లంతేసి కన్నులతో నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు చెంగలించు చున్నాడట. తనను జూద మాడుటకు పిలువగా భయస్తురాలివలె "అత్త మామలు గల వారము. పట్టి పందెములు వద్దు. రేఖ రేఖ వేయగలిగితే ఆడవచ్చు" అంటుంది. ఈమెకు తన గెలుపునందెంత నమ్మక మున్నదో "సత్యభామతో నాడి నీ వోడి ఆమె పాదములకు నీవు మ్రొక్కితివి అట్లే ఓడినచో నాకును మ్రొక్కవలెను సుమా! మేము పేదవారము మావంటి మీద సొమ్ములుండ నియ్యవా, పోనీలే నీవు గెలిచినచో నా పాదములంటి బంగారు మట్టెలు తీసుకో" అనుచున్న యీామె ఎంత పేదరాలో తెలియుచున్నది గదా! శ్రీ వేంకట పతి ఈమెను కూడినదట ఇకచాలు. కర్పూర తాంబూలమిచ్చి పంపవయ్యా" అని ఈ ఖండిత పలుకుచున్నదని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

సావేరి పూర్వ ప్రసిద్ధములగు రక్తిరాగములలో నొకటి. ఇది మేళకర్తల ఆవిర్భావ మునకు ముందునుండియు వాడుక యందున్న రక్తిరాగము ఐనను ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము 15వ మేళమగు మాయామాళవగౌళ జన్యముగా చెప్పుకొనుచున్నాము. స రి మ ప ద స | స ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. తారస్థాయి యందు స రి ప మ గ రి సా అను ప్రయోగము గలదా యనియు, స ని స, మ గ మ అనుప్రయోగ ములు కలవా అనియు, విద్వాంసుల మధ్య వాదోపవాదములు గలవు కాని యిప్పుడు లభ్యమగుచున్న రచనలలో, ప్రాచీనములగు క్షేత్రజ్ఞులవారి పదములలో ఇట్టి ప్రయోగములు గలవు. కనుక వాటిని పాటించినచో తప్పేమియు లేదు. ఆరోహణావరోహణములపై ఆధార పడక రాగచ్ఛాయలను కమక వరికాదులను తెలిసి పాడుకొనదగిన ఆఠాణా, ఆహిరి, సైంధవి, హుసేని వంటి రాగములలో నిదియొకటి యని తెలుసుకొనినచో ఇట్టి వాదోపవాదములకు తావుండదు.

సావేరి — త్రిపుట

ఊరకే పోనియ్యరా నన్నుద్దండాన
చేర లంతేసి కన్ను జెంగలించే విప్పుడు ॥పల్లవి॥

టూదమూడ బిలిచేవు చూపులనే జంకించేవు
పేద వారి మేన సొమ్ము పెట్ట నియ్యవా
కేదమున నోడి గెలిచితి నంటా నా
పాద మంటి తీసుకోరా బంగారు మట్టెలు ॥ఊర కే॥

నెత్తమూడ బిలిచేవు నెఱ రాతె నంటాను
అత్తమూను గల వార మదేమిరా!
ఒత్తి విన్న వించ లేవు ఓడితేను నీకు నాకు
రిత్తమూట వద్దు రేఖ రేఖ పందెమూ! ॥ఊర కే॥

సొక్కటాలు నిన్న నాడి సోలి సత్యభామకు
మ్రొక్కితివి నేడు నాకు మ్రొక్కవలెగా!
చక్కని వేంకటపతిస్వామి నన్నుం గూడితివి
మొక్కెద కర్పూర తాంబూల మీరా చాలును ॥ఊర కే॥

శృం. 4-163

ప. - - ప ద | పా పా - మ || గా రి | స రి ప మ గ రి ||
- - ఊ - | ర కే - - || పో - | ని - - - - - య్యరా ||

సా - | స స ని ధ ధా || సా స రి | మా ప మ గ స ||
రా - | న - - - న్ను || - ఉ - | ద్దం డా - - - ||

రీ ప మ | దా సా || సా స రి | గ స రి రి ||
న చే - | ర లం || తే - - | సి - క ను ||

రీ స రి | సా స ని ద ద || మ ప దా | ప మ గ రి సా - రి || మా
ల జెం - | గ లిం - - - || చే - - | వి - - - పు - - || డు ॥ఊర కే॥

చ. - స రి | మా గా || స రి గ స | రీ సా ||
- పొ క్క | టా ల || ని - న్న - | నా డి ||

- స రి | స ని ధా || స రి గ స | రీ రీ ||
- సో లి | స - త్య || భా - - - | మ కు ||

స రి ప మ గ | రి రి సా || - - స రి | మా పా - మ ||
మ్రొ - - - - | క్కి తి వి || - - నే - | డు నా - - ||

ద ప ప మ । గా రీ ।। పా మ దా - । పా - - ।।
కు - - - । మ్రొ క్క । వ - లె - । గా - - ।।

- - ప మ । దా సా ।। సా - । స ని పా దా ।।
- - చ - । క్క ని ।। వే - । క - - ట ।।

ప దా । సా - రి గా ।। స రి ప మ గా । రి రి స స ।।
ప తి । స్వా - - మి ।। న - న్ను - - । గూ - డి తి ।।

సా ప ద । స రి గా రీ ।। సా - । స ని పా దా ।।
వి మ్రొ - । క్కె - - ద ।। క - । రూ్ప - - ర ।।

పా ద మ । గ స రీ ।। సా స ని । ధా స రి ।। ప మ
తాం - - । బూ - ల ।। మీ - - । ర చా - ।। లు ను ||ఊర కే||

అవతారిక :

ఇందు నారాయణుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని మోహిని యవతారపు లీలలను చెప్పు కొనుచు అయ్యవారు, "లక్ష్మమ్మ యగు అలమేలుమంగదేవి సౌందర్య, సౌకుమార్య, సౌభాగ్య లక్షణములను చూచి అట్టివి తనకును ననుభవమునకు వచ్చుటకు, స్వామి యీ అవ తారము నెత్తినాడో, లేక ఆమెతో తాదాత్మ్యతను పొందుటకు మోహినియైనాడేమో, ఆమెకు సఖియై కలసిమెలసి యుండుటకు యిట్టి రూపు ధరించినాడేమో! పాపము, ఆతనికి ఆ యవ తారము నందు పతి దొరకనే లేదు గనుకనే ఆ సౌందర్య, సౌకుమార్యముల నట్లే యుంచుకొని తిరుమల యందు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడై వెలసి యున్నాడు." అని అలమేలుమంగా నాథుడగు దేవుని రూపును, అమ్మవారి సౌందర్యమును హృద్యంగముగా కొనియాడుచున్నారు అయ్యవారు. ఇట్లగుట దోసముగాదనియు అన్యోన్యత గలిగిన సతీపతులకు, ఇట్టి భావములు చేతలు లోక సామాన్యములేనని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు

సావేరి—త్రిపుట

అందుకేమి దోసమా అయితే నేమి
కందువై లోకములోన గలదే కాదా ॥పల్లవి॥

వలచి యిందిరాదేవి వన్నెలు జక్కదనాలు
తలపులో నే పొద్దూ దలపోయగా
సలిగె తోడుత నాపె సారూప్య మందినట్టు
నలువై గోవిందుడే నారాయణి యాయను ॥అందు॥

బాలకియై లక్ష్మమ్మ పైపై సిగ్గువడగా
తేలించి యాపె మనసు తెలియ బూని
చాలా వేడుక నాకె సకియ యుండిపటు
ఆలికిగా భువన మోహనరూప యాయను ॥అందు॥

యెడయ కింతులలో మేలెల్లా దెలియబూని
కడగి యాడురూపము గైకొని చూచి
బడినె తనకు నెందూ బతిలేనివాడు గాన
కడ గోవిందుడే శ్రీ వెంకటనాథు డాయను ॥అందు॥

శృం : 16(2)–119

(ఇది తాళ్ళపాక చిన తిరుమలాచార్యులవారి రచన)

ప. - - ప ద | పా - మ గ స || రీ - | స ని ధ ధా ||
- - అం - | దు - - కే - || మి - | దో - - స ||

సా - | స రి మా || మా - | ప మ గ రి స రి మ ప ||
మా - | అయి తే || నే - | మి - - - - - - - ||

దా మ ప | ద రీ సా || స రి స రీ మా | గ రీ సా ||
- కం - | దు - వై || లో - - - - | క ము లో ||

సా రి స ని ప ద | మ ప ద రీ || సా - | ని ద ప మ గ రి స రి || మా
న - - - - - | గ ల దే - || కా - | దా - - - - - - - - || - ||అందు||

చ. - - స రి | మా మా ప మ గ రి || స రి గ రి | రి ప మ గ రి సా ||
- - యె డ | య కిం - - - - || తు - ల - | లో - - - - - ||

- రి మా - | పా ద ప ప మ || స రి మ మ ద ని | ద మ గ రి ||
- మే - - | లెల్లా - - - || దె - లి . - - | య - బా - ||

సా స రీ | గ స రీ || - సా స ని ప | దా సా ||
ని క డ | గి - యా || - డు రూ - - | ప ము ||

- - ప ద | స రి స రి మా || మా ప మ గ రి మ | పా - - ||
- - గై - | కొ - - - ని || చూ - - - - - | చి - - ||

- - స రి | మా మా ప మ గ రి || స రి గ రీ | రీ ప మ గ రీ సా ||
- - బ డి | నె త - - - - || న - కు - | నెం - - - - దూ ||

- - రి మ | పా ద ప ప మ || స రి మ ప ద ని | ద మ పా ||
- - ప తి | లే ని - - - || వా = డు - - - | గా - న ||

- - మ ప | ద రి సా || స రి స రి మా | గ రి సా ||
- - క డ | గో - విం || దు - డే - - | శ్రీ - వెం ||

సా రి స ని ప ద | మ ప ద రి || సా - | ని ద ప మ గ రి స రి || మా
క - - ట - - | నా - థు - || డా - | య - - - - - - - || ను ||అందు||

అవతారిక :

లక్ష్మీనారాయణులగు నాయికా నాయకులను, వారియందు గల సామ్య సౌందర్యములను వర్ణించుచు అన్నమయ్యవారు, "సౌవర్ణుడవు నీవు నీలకుంతలి ఆమె. పీతాంబరుడవు నీవు. బంగరుమేని చాయ ఆమె పాలసముద్రము నందు నీ వుండునది. ఆమె ఆ సముద్రమునకు బిడ్డ వావులు వరుసలు, వన్నెలు చిన్నెలు అన్నియు మీకు తగియున్నవి. కల్యాణయోగమును లక్ష్మీనారాయణయు సిద్ధికల్గుచున్నవి. శీఘ్రమున మాకు శోభనతాంబూలము లియ్యరాదా" అని అమ్మవారిని, స్వామివారిని మేలము లాడుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

గౌళఘనరాగ పూర్వపంచకము నందు రెండవది. ఇది ప్రాచీన రాగములలో నొకటి. ఇందలి స్వరసముదాయము శృంగార పదములకు ఒదుగునట్లు నప్పించుట అతి కష్టము. మధ్యమ, దురితకాలములలో తప్ప, యీ రాగమును నేడు మనము వినుచుండుట లేదు. అభినయ ప్రధానములగు పదములు ఇందు విళంబకాలమున పాడినచో ఎట్లుండునో! ఇట్టి సృష్టిచేసిన తాళ్ళపాక వారికి జేజేలు!

స రి గ మ రి మ ప ని స : ఆరోహణ

స ని ప మ రి గ మ రి స : అవరోహణ

ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 15వ మేళకర్త మాయామాళవగౌళ జన్యము.

గౌళ–రూపకం

ఎట్టు గూడె నెట్లి యోగ మిద్దరికి నీవేళ
అట్టు లక్ష్మీనారాయణ యోగము ॥పల్లవి॥

నెలత కమలవాసి నీవు కమలాక్షుడవు
పొలతి నీకు గూడె పొంతనాలు
వలుద చక్రవాకాలు వనితకు చాలు నీకు
ఘొలమి చక్రాయుధుడ విద్దరికి దగును ॥ఎట్టు॥

తరుణి నీలకుంతలి (ల) తగునీల వర్ణుడవు
సరుస మీకే తగు సమ్మంధము
నిరతి హేమ వర్ణకె నీవు పీతాంబరుడవు
సరవి నిద్దరి కొక్క జాతియ్యము ॥ఎట్టు॥

పాలవెల్లి బుట్టె నాకె పాలవెల్లి యిల్లు నీకు
మేలు మేలు యిద్దరికి మేనవావి
యీ లీల (శ్రీ) వేంకటేశ యింతి నీవు గూడితివి
సోలి మాకు బెట్టరాదా సోబన విడేలు ॥ఎట్టు॥

శృం : 26–201

ప. స స ని స రి స రీ || సా స ని పా - ని ప మ మా ||
ఎ ట్టు గూ - - - డె || పెం డ్లి - యో - - గ - - ||

రి మ ప ని స ని పా మ గ మా || రీ గ మ రి రి సా ||
మి - ద్ద - రి - - కి - - || నీ - - వే - శ ||

స స ని ఫా ని స రి స || రీ ప మ గ మ రి రి ||
అ ట్టె - ల క్ష్మీ - - - || నా రా - - - య ణ ||

మ ప ని స రీ - - || స ని ప మ రి స రి మ ప ని ||
యో - - - - - - - || గ - - - ము - - - - - - || ||ఎట్టు||

చ. మ మ ప ని ప మ మ గ మా || రి గ మ గ రి రి సా ||
పా ల వె - - - ల్లి - - || బు - ట్టె - నా - కె ||

స ని పా ని స రి స రీ || ప మ గ మ రి రి సా ||
ఫా - ల వె - - - ల్లి || ఇ - ల్లు - నీ - కు ||

స రి మా పా || ప ని స రి ని స పా ||
మే లు మే లు || యి ద్ద రి - - - కి ||

మ ప ని ప ప మ గ మ రి మ || పా - - - - ||
మే - న - వా - - - - - || ని - - - - ||

ప మ పా పా స ని సా || ని స రి స రి రి సా ||
యా - లీ ల - - (శ్రీ) || వేం - క - టే - శ ||

ప మ గ మ రి గ మా రీ || రి స ని ప ని స రీ సా ||
యిం - తి - నీ - - వు || గూ - - - డి - తి వి ||

స రి స ని ప ని స రి స ని పా || మ ప ని ప ప మ గ మ రి ||
సో - లి - మా - - - కు - - || పె - ట్ట - రా - - - దా ||

స రి స ని ప ని స రి స ని స రి || ప మ గ మ రి స రి మా ప నీ ||
సో - బ - న - - - - - - - - || వి - - - - - దే - లు - || ||ఎట్టు||

అవతారిక :

జ్ఞానయగు నాయిక నుద్దేశించి ఆమె చెలి, "నయములు కలుగుట ప్రియములు కలుగుట, మొగమొగములు చూచుకొనుట, తగవులు నెరపుకొనుట, వంటివి ఎన్ని చేసినను ఇవి యన్నియు నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునికి మోహమును పెంచుటకే కదా! ఆనందము, బాలయ ముక తీరెనవెనుక పెంపొందును కదే అందుకే కదా విభుడు నీ యింట నెలకొన్నాడు. సరసముల సరసములెరిగిన దీనవు సుమా నీవు" యని చెప్పుకొనుచున్నది.

గౌళ—రూపకం

ఇందుకేనా విభుడు నీ యింట నెలకొన్నాడు
కందు వెలుగుదువు యీ కత నీవే నేర్తువే ॥పల్లవి॥

నయమెంత గలిగినా ననుపులకే మేలు
ప్రియమెంత గలిగినా పెనపులకే మేలు
జయమెంత గలిగినా చనవులకే మేలు
క్రియ లెలుగుదువు యీ కీలు నీవే నేర్తువే ॥ఇందుకే॥

మొగమెంత మాదినా మొహానకే మూలము
తగవెంత నెరపినా తగులుకే మూలము
నగవెంత గలిగినాను నమ్మికలకు మూలము
పగ పెరుగుదువు యీ పాడి నీవే నేర్తువే ॥ఇందుకే॥

వూడిగ మెంతసేసినా వొద్దికలకే దాపు
వేడుకెంత నిలిపినా విఱ్ఱవీగుటకే చాపు
కూడితి విన్ని చందాల కోరిక శ్రీ వేంకటేశు
జాడెలుగుదువు సరసము సరసము నీవే నేర్తువు ॥ఇందుకే॥

శ్రృం : 27—126

ప   ప మ మ గ మా రీ || రి గ మా రి సా స ని ||
ఇం దు కే - - కా || నె - ల కొ న్నా డు - ||

స రి స ని సా || స ని ఫా ని స రి స రీ ||
వి భు డు నీ - || యిం - ట నె - ల - కొ ||

ప మ గ మ రీ సా || రి మ పా స ని ప మ ||
న్నా - - - - డు || కం దు వె రు - గు దు ||

ప ని సా స ని సా రి స || ప ని స రి స ని పా మ ||
వు - - యీ - - క త || నీ - - - - - వే - ||

రి గ మా రి రి సా ||
నే - - ర్తు - వే ||

||ఇందు కేకా||

చ. రి స రీ రీ || రి స ని ఫ నీ సా || ప ని స రి ప మ గ మ రీ ||
న య మెం త || గ - లి - గి నా || న - ను - పు - ల - కే ||

రి స నీ సా సా || స రి మా పా || పా ~ ని పా మా ||
మే - - లు - || ప్రి య మెం త || గ లి - గి నా ||

రి మ ప ని ప మ గ మ రీ || రి స నీ సా - - ||
పె - న - పు - ల - కే || మే - - లు - - ||

రి మ పా నీ || స స ని స రి రి స సా ||
జ య మెం త || గ లి - గి - నా - - ||

రి గ మా రి రి స స || రి స ని ప ని స రీ సా ||
చ - న వు ల కే - || మే - - - - - - లు ||

రి గ మా రి రి స స || రి స ని ప ని స రి స రీ ||
క్రి - య లె ఱు గు దు || వు - - - యీా - - - - ||

ప ని సా రి ని స ని పా ప మ || ప మ గ మ రి రి సా ||
కీ - లు - - నీ - - షే - || నే - - - ర్తు - వే || ||ఇం దు

అవతారిక :

ఇందు నాయిక స్వాధీనపతిక, ప్రౌఢ. నాథుని చిత్తమును తనయందు నిలుపుకొను నేర్పరితనము కలదు. నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునితో "నీకు వలపిన విధము లన్నియు నేర్చినది సుమా మా అలివేలుమంగ! నీవు యీమెయందు తప్పులెంచుటకు వలను గాదు. ఇట్టి మా నాయికను పలుకొనవయ్యా శ్రీ వేంకటేశ్వరుడా!" అని చెలులు స్వామికి విన్నవించుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

సాళంగనాట ప్రాచీన ఘన రాగములలో నొకటి. ఇందు శృంగార రస ప్రధానము లగు పదములు చెప్పిన ఘనత తాళ్ళపాక వారిదే! ఘనరాగములు, గంభీరములగు నడకలతో నుండి, స్వరసంచారములయందు మహా వేగముగ పరుగులిడు సెలయేళ్ళవలె నుండుట సహజము. అట్లే పెద్దలును చెప్పియున్నారు. ఇందు లలితములగు మనో భావములను వ్యక్తపరచుట కొంత కష్టసాధ్యమగు పనియే! సాళంగనాట 15వ మేళమగు మాయా మాళవగౌళజన్యము. స రి మ ప ద స । స ని ప ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. సావేరి మొదలగు సన్నిహిత రాగములనుండి దీనిని వేరుపరచుకొను, గమకవరికాదుల ప్రయోగములు అధ్య యనము చేయవలసి యుండుట వలననేమో ఇందు తరువాతి వాగ్గేయకారులు రచనలు చేసి నట్లు కనబడదు.

సాళంగనాట — రూపకం

అన్నిటా నేరుపరిగా అలవేలుమంగ నీకు
చిన్ని చిన్ని ముద్దులనే వినిపించెను ॥పల్లవి॥

చనవు మెరసి నిన్ను సారె సారె జేరుకొని
మనసు దనియ నాపె మాటలాడెను
కను సన్న చూపులనె కప్పుర విడెములిచ్చి
తనువు దనియ నీపై దలబాలు వోసెను ॥అన్ని॥

పన్నగడల తోడనే పానుపు చేరువనే
కన్నుల దనియగ దగ్గరి నిల్చెను
మన్ననలు దైవార మచ్చికలు పెడరేచి
విన్న వీనులు దనియ విన్నపాలు సేసెను ॥అన్ని॥

మూగిన మోవి యిచ్చి మనసు గరచి యిట్టే
కాగిలి దనియ నీకు గప్పె బయ్యాద
వీగక (శ్రీ) వేంకటేశ వెలది గూడితి విట్టె
రాగి వయసు దనియ రతికేలి సేసెను ॥అన్ని॥

శృం : 14–89

ప. సా రి సా ని || పా ప ద ప మ || రి మ ప ద పా || మ గ రి సా ||
అ న్ని టా - || నే రు ప రి గా || అ ల మే - లు || మం గ నీ కు ||

స రి సా స ని || ప ద ప ని సా || స రి మ ప దా || ద ప ప మ ప ద ప ని ||
చి న్ని చి న్ని - || ము ద్దు ల - తో || సి గ్గు వి డి పిం || చే - - - - - ను - ||
||అన్నిటా||

చ. మ మ మా ప ద ప మ || గ రి ప మ గ రి సా ||
చ న వు మె - ర - || సి - ని - - - న్ను ||

స రి సా - ని ధ ధ || ధ ని స రి సా ||
సా రె సా - - రె - || చేరు బో - ని ||

స రి మా ప మ గ రి || స రి గా రి స నీ సా ||
మ న సు - - ద ని || య - - నా - - పె ||

స రి మా పా || ద ప ప మ ప ద ప ద పా ||
మూ - టా లా || దే - - - - - - - ను ||

రి మ ప ద పా || మ గ ప స ని సా ||
క ను స - న్న || చూ - - పు ల నె ||

స రి మ గ రీ || స రి గా రి రి సా ||
క ప్పు ర - వి || డె - ము లి - చ్చి ||

ప ద ప ని స ని || సా రి గ రి స నీ సా ||
త ను వు - ద ని || య - - నీ - - పై ||

స రి మ ప దా || ద ప ప మ ప ద ప ని ||
ద ల ఝా - లు || పో - - - - సె ను - ||

||అన్ని||

అవతారిక :

ఇందు నాయికా నాయకులగు శ్రీ అలమేలుమంగ, శ్రీ వేంకటేశ్వరుల అమరికలు ఆనందములు వైభవములు కొనియాడుచు, "మాయమ్మకు నీ యురము సింహాసనము, నీ హార ములే ఆమెకు సింగారపు దండలు, తోరణ కంభములవలెనున్నవి నీ హస్తములే, నీ తులసిదండలు పచ్చతోరణములు, నీ కౌస్తుభమణియే మించుటద్దము, నీ సొబగులే ఆమెకు నిండిన కానుకలు, కప్పములు, నీ కూరిమలే ఆమెకు సిరులు, నీ విచ్చేడి మోవి తేనెలే విందులు, నీ భోగములే వేడుకలు. ఇట్లు మా చెలికి నీ సర్వస్వమే యొక సామ్రాజ్య వైభవమై యున్నది" అని కీర్తించు చున్నారు.

సాళంగనాట — త్రిపుట

పట్టము గట్టితి వింక బ్రతుకరయ్యా
చిట్టకాలు లేవు మీకు శ్రీ వేంకటేశుడా ॥పల్లవి॥

అలమేలు మంగకు సింహ్వా(హా)సనము నీ వురము
కలిత హారములే సింగారపు దండలు
తొలకు నీ హస్తములే తోరణ గంభములు
చెలి రాజ్యమే నీవు శ్రీ వేంకటేశుడా ।పట్టము॥

పరగు తులసిదండ పచ్చతోరణ మాపెకు
మెరుగు గౌస్తుభమణి మించుటద్దము
గరిమ నీ సొబగులు కప్పములు గానికలు
సిరులు నీ కూరిములు శ్రీ వేంకటేశుడా ॥పట్టము॥

సంతతమైన విందులు సారె నీ మోవి తేనెలు
వింత రతి భోగములు వినోదాలు
కొంత నియ్యారును బొద్దు కుంచెయు గాళాజి
చెంతలనన్ని సమరె శ్రీ వేంకటేశుడా పట్టము

శ్లో : 27–152

ప. మాప ప దా | ప ప మా గా || రి స రి మా ప | గా - రి స రి ||
ప ట్ట ము గ | ట్టి తి విం క || బ్ర తు క ర - | య్యా - - - - ||

రి మ ప ద ప | స ని స ప ద ప || మా ప ద ప ద | గా రి సా - ||
చి ట్ట కా - లు | తే - వు మీ - కు || శ్రీ వేం - క - | టే శు డా - || ||పట్టము||

చ. ద ద దా దా | ప ద పా మా || ప ప ద ప మ గ | రి స రి మ మా ||
అ ల మే లు | మం - గ కు || సిం - హా స న ము | నీ - వు ర ము ||

స రి మా మ మ | ప మ గా - - || రి స రి మ ప ప | ప ద మ పా - ||
క లి త హా ర ము | లే - - - - || సిం - గా - ర పు | దం - డ లు - ||

ప ద ప మ గ రి | స రి మ ప దా || ప ద ప స ని స | రి రి స ని సా ||
తొ ల కు - నీ - | హా - స్త ము లే || తో - ర ణ - - | గం - భ ము లే ||

- స రి మ గా రి | స రి గ రి సా స || స ని ప ద ప మ | గ రి స రి మా - ||
- చె లి - రా జ్య | మే - - - నీ వు || శ్రీ - వేం - క - | టే - - శు డా - ||
||పట్టము||

అవతారిక :

అంతర్యామి యగు పరమాత్మునితో 'నేను' 'నే' నను భావముతో అలమటించి అలసితిని స్వామీ! కోరిన కోర్కెలు తీరవు. పాపపుణ్యములు బాయవు. జనుల మధ్య తిరుగాడుచు కష్టసుఖములను పంచుకొనక తప్పదు. మనసున నిండిన మైలలు వదలవు వేంకటేశ్వరుడా! ఇట్టి విషయ పరంపరల యందు నే నిక పోరలాడలేను. నా యంతరాత్మవగు నిన్నే శరణు వేడుచు, నన్నుద్ధరింపుమని వేడుచున్నాను" అని అయ్యవారు ఇందు చెప్పుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

లలిత అతి ప్రాచీనమగు రాగములలో నొకటి. దీనిని 17వ మేళమగు సూర్యకాంతమునకు జన్యముగా పాడుకొనుట వాడుకలో నున్న పద్ధతి. ఒకే విధముగా ఆరోహణావరోహణములు కలిగి యుండుట వలన, వసంతరాగమును కూడ ఈ 17వ మేళ జన్యముగనే చెప్పెడివారును కలరు. కాని శుద్ధధైవతముతో స్వతంత్రముగా యొప్పుచుండెడి వసంత, చతుశ్శృతి ధైవతముతో ప్రత్యేకముగా కనబడుచున్న లలిత రాగమును, వేరువేరుగా పాడుకొని ఆనందించెడు అవకాశమును పోగొట్టుకొనవలసిన యవుసరము కానరాదు ఈ రెంటికినీ ప్రాచీన సంప్రదాయము లుండనే యున్నవి. లలితకు స గ మ ద ని స । స ని ద మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఇప్పడు వాడుక యందుగల 72 మేళములలో 17వది యగు సూర్యకాంతమునకు ఇది జన్యము. ఇట్లే స గ మ ద ని స । స ని ద మ గ రి స లను ఆరోహణావరోహణములు గలిగి 15వ మేళమగు మాయామాళవగౌళ జన్యముగా వసంత నేడు వాడుకలో నున్నది.

అన్నమయ్య వారి రచనలు 17వ మేళమగు సూర్యకాంత జన్యముగా నుండెడి లలిత యందే స్వర పరుపబడినవి.

లలిత — ఆది

అంతర్యామీ అలసితి సొలసితి
ఇంతట నీ శరణిదె చొచ్చితిని ॥పల్లవి॥

కోరిన కోర్కులు కోయనికట్లు
తీరవునీవవి తెంచక
భారపు పగ్గాలు పాపపుణ్యములు
నేరుపుల బోనీవు నీవు వద్దనక ॥అంత॥

జనుల సంగముల జక్కరోగములు
విను విడువవు నీవు విడిపించక
వినయపు దైన్యము విడువని కర్మము
చనదది నీవిటు సంతపరచక ॥అం త॥

మదిలో చింతలు మయిలలు మణుగులు
వదలవు నీవవి వద్దనక
యెదుటనె శ్రీ వేంకటేశ్వర నీవదె
అదన గాచితివి అట్టిట్టనక ॥అంత॥

అ : 11-167

ప. - సా - సా - స ని ద ని ద మ । - గ మా ద మా । మ గ సా రి స ॥
- అం - త - ర్యా - - - మి వి । - అ ల సి తి । సొ - ల సి తి ॥

- స మా గ మా దా ద మ । - ద నీ స రీ । రీ స ని సా ॥
- యిం - త ట నీ శ ర । - ణి దె జొ - । చ్చి - తి నీ ॥ ॥అంత॥

చ. - మ మా మా - ద మ గ స రి స । - స రి స ని । స ధ నీ స స ॥
- మ ది లో - చిం - - - త లు । - మ యి ల లు । మ - డు గు లు ॥

- స మా గ మా ద మ ద ని । సరి స ని ద ని ద మ । గ మ గ రి సా ॥
- వ ద ల వు నీ - వ ని । వ - - - ద్ద - న - । క - - - - ॥

- ద మా గ మా ద ని స ని । స రి గ మ గ రి స ని । స ద నీ స స ॥
- ఎ దు ట నె శ్రీ - వేం క । టే - - - శ్వ - రు - । నీ - - వ దె ॥

- స నీ ద ద ని ద మ గ మ । ద ని స రి స ని ద మ । గ మ గ రి స మ గ మ ॥
- అ ద ను గా - - చి తి వి । అ - - - ట్టి - - - । ట్ట - న - క - - - ॥

ద ని
- -

॥అంత॥

అవతారిక :

సూర్యచంద్రుల ఉదయాస్తమయములను చూచుచునే యున్నాము పుట్టుటలు, గిట్టుటలు, సంసారమునందలి అనుభవములు, వ్యవహారములు జరుగుచునే యున్నవి. అర్థార్జన కొరకు అడుగనివి, చేయనివి, తిరుగనివి లేనే లేవు మరణము, రోగము, ముదిమి అనుభయములతో నిండియున్న దేహమును మోసుకొని అధికులమని విర్రవీగుచునే యున్నాము. ఇప్పుడు వేంకటపతి సన్నిహితులమై వెనుకటి విధము మరచి హరిదాసులమై తరించుచున్నామని అన్నమయ్యవారు అనుచున్నారు

పాప భీతి కలిగి అనిత్యమగు దేహమును నమ్మి చెడక భగవద్భక్తిని పొంది తరించుట జీవులకు కర్తవ్యమని అయ్యవారి బోధ.

లలిత — ఆది

అతడే యెరుగును మము బుట్టించిన యంతరాత్మయగు నీశ్వరుడు
అతికీ నతుకదు చిత్తశాంతి యిదె ఆత్మవిహారం బిక నేదో ॥పల్లవి॥

కనుచున్నారము సూర్యచంద్రులకు ఘన వుదయాస్తమయములు
వినుచున్నారము తొల్లిటివారల విశ్వములోపలి కథలెల్లా
మనుచున్నారము నానాటికి మాయల సంసారములోన
తనిసీ దనియము తెలిసీ దెలియము తరువాతి పనులిక నేవో ॥అతడే॥

తిరిగెదమిదివో ఆసలనాసల దిక్కుల నర్థార్జన కొరకు
పొరలెదమిదివో పుణ్యపాపముల భోగములందే మత్తులమై
పెరిగెద మిదివో చచ్చెడి పుట్టెడి భీతిగలుగు దేహములోనే
విరసము లెరగము మరచీ మరవము వెనకటి కాలము విధియేదో ॥అతడే॥

అల్లైనారము హరినుతిచే నాలుడి (డి బోవక) గురు వనుమతిని
పట్టినారమిదె భక్తిమార్గమిదె (మును) బలువగు విజ్ఞానముచేత
గట్టిగ (శ్రీ) వెంకటపతి శరణని కంటిమిదివో మోక్షము తెరువు
నుట్టీముట్టము పట్టీపట్టము ముందటి కైంకర్యం బేదో ॥అతడే॥

అ :11—147

ప సమగమగ రిరిస | సని ని ధ | నీ సస ||
అత డే - యెరుగును | మముబు - | ట్టించిన ||

సా ని సా రి స ని | ని ధ స ని | సా - - ||
అంత రాత్మయగు | నీ - శ్వరు | డు - - ||

సగగా గమమమ | గా మ మ | దదదమ ||
అతికీ నతు కదు | చి త్త శాం | - తియి దె ||

మగమదమగగరి | స ని ధ ని | సా - - ||
ఆ - త్మవిహా - రం - | బిక నే - | దో - - || ||అతడే||

చ. గగమమగగరిరి | ససరిస | స ని ధ ధ ||
అ - ల్లై - నా - రము - | హరినుతి | చే - నా - ||

ధ ధ స ని స రి స ని | స స రి రి | సా - - ||
అడిగురువనుమతి | నీ - - - | - - - ||

పగగగగమమమ | గగమ మ | దదదమ ||
ప - ట్టినా - ర మి దె | భ - క్తి మా | - ర్గమి డె ||

గగమమగగరిరి | స సమగ | మా - - ||
బలు వ గు వి - జ్ఞా - | నము చే - | త - - ||

గగమమ దా దద | దనినిని | దదదద ||
గ - ట్టి గ (శ్రీ) వెం - | కటపతి | శరణని ||

గా మమదద దమ | ద దని ని | సా - - ||
కంటిమిదివో మో - | క్షము తెరు | వు - - ||

స ని స స మ గ రి స | ని ని సా | ని ని ద ద ||
ము - ట్టీ - ము - ట్టము | ప - ట్టీ | ప - ట్టము ||

ని ని స స ని దదమ | గమగరి | సా - - ||
ముం - దటికైం - క - | ర్యం - బే - | దో - - || ||అతడే||

అవతారిక :

అశాశ్వతములగు బంధములలో తగులుకొని మానవులు అలమటించు చుందురు. ఇతరులు తిరుచుండుట చూచి, పరుల భోగ భాగ్యములను చూచి, రూప సౌందర్యాదులను గాంచి, స్పర్శసుఖాదుల నాశించి, దుఃఖములను కొనితెచ్చుకొందురు వారి వారికి కలిగినంత వారి వారి దేహములు అనుభవములు వుండగా, తృప్తి నొందక, శ్రీహరిదాసులై తరించక, ఇంద్రియములకు దాసులై ఏల తిరుగుచుందురు? హరిదాసులను ఇంద్రియము లేమియును చేయజాలవు కదా!" అని అన్నమయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

లలిత — రూపకం

పని వడి యింద్రియాలే పరువులు వెట్టు గానీ
ఎడయని చుట్టరికా లెవ్వరికీ లేవు ॥పల్లవి॥

వన్నె సతుల రూపులు వారి వద్దనె నుండగా
కన్నుల జూచే వారికి కళ రేగును
ఎన్ని వారి గుణా లెడ మాటలాడ గాను
విన్నవారికి వూరకేను వేడుకలు బుట్టు ॥పని॥

అంతఁ నింతా గమ్మవిరులు అంగళ్ళలో నుండగా
సంత వారి లూరకే వాసన గొందురు
బంతి వారి కంచాలలో, పలురుచు లుండగాను
వింత వార లందుకు గా వెస నోరుదురు ॥పని॥

వెరవిడి దేహాలు వేరె వుండగాను
సురతాన సోకితేనే చొక్కుదురు
ఇరవై శ్రీ వేంకటేశు యిన్నిటికీ సూత్రధారి
నరి నితనీ దాసులు జడియ రిందుకును! ॥పని॥

ప. స ని స రీ రి || సా ని దా ద || గ గ మ దా మ ||
ప ని వ డి - || యిం ద్రి యా లె || ప రు వు లు - ||

గా రి సా ని || స మ గ మా మ || ద ద ని దా మ ||
వె ట్టు గా ని || ఎ డ య నీ - || చు ట్ట రి కా లు ||

మ గ మ దా - || స ని స రి సా ||
ఎ వ రి కి - || లే - - - వు || ||పని||

చ. స మ గ మా - || దా ద ద మ మ | ద స ని దా మ || మ గ మా మా - - ||
వె ర వి డి - || దే - హా - లు | వే - రె వుం డ || గా - - ను - - ||

గ మ దా ద మ || దా ని సా ని | ద మ ద ని స రి || రి స నీ సా - - ||
సు ర తా - న || సో కి తే నె | రొ - క్కు దు రు - || - - - - - - ||

స మ గా రీ - || స ని దా ని స | ని స ని ద ద ని || దా మ గా మ ||
యి ర వై శ్రీ - || వేం క టే శు డు | ఇ - న్ని టి కి - || సూ త్ర ధా రి ||

స మ గ రి సా || స ని ధ ని సా - | స మ గ మ ద మ || ద ని స రి స ని ||
న రి ని త నీ || దా - - సు లు - | జ డి య రిం - దు || కు - - - - ను ||
||పని||

అవతారిక :

శ్రీ వేంకటేశ్వరుని అలంకార శోభను వర్ణించుచు సహజములగు సౌందర్యము లన్నియు స్వామికి కై కేసిన సేతలముందు దిగదుడుపులాయెనని ఉపమాలంకారమును అత్యంత సుందరముగ నుపయోగించుచు అయ్యవారు, ముత్యముల వానలు కురిసినట్లు మజ్జనము చేయించి రనియు, తెల్లని మేఘములు చుట్టుకొన్నట్లు కప్పురములు జల్లిరనియు, నీలపు దట్టు పుణుగు లలది రనియు, అది నీలపు మణుల పేరులు స్వామికి చుట్టినట్లున్నదనియు, మెరపు తీగెవలెనుండు నట్లు సొమ్ములెన్నిటినో అలంకరించిరనియు, నవ రత్నములు రాసులు పోసినట్లు పుష్పహారము లను అమర్చిరనియు, ఇన్నిటికి మించినదగు అలమేలుమంగను ఉరమునందు బెట్టిరనియు చెప్పుచు, కన్నుల పండువైన ఆ స్వామి సౌందర్యమును వర్ణించుచున్నారు.

లలిత — రూపకం

మహిమెల్ల దొప్పదోగె మజ్జనవేళ
సహజ శృంగారాలు జడిసె శ్రీపతికి ॥పల్లవి॥

ముత్తేల వానలెల్ల ముంచి కురిసిన యట్టు
హత్తి పన్నీట జలకమాయ హరికి
తత్తరాన దెల్ల మొయిలు తను బొదిగిన యటు
కొత్తగా గప్పుర కాపు గుప్పిరి దేవునికి ॥మహి॥

నీలపు చేరులెల్లా నిండా గట్టిన యట్టు
తేల దట్టు పుణుగు మెత్తిరి పతికి
అలరు మెరుగు దీగె లలము కొనిన యట్టు
కోలు ముందై సొమ్ములెల్లా గుప్పిరి విష్ణునికి ॥మహి॥

పెక్కు నవ రత్నములు పెద్ద రాసి వోసినట్టు
యెక్కువ దండలు గట్టిరి మూరితికి
వొక్కట నలమేలుమంగ నురమున గట్టిరిదె
చిక్కని నవ్వులు మించె శ్రీ వేంకటేశునకు! ॥మహి॥

శృం : 23-531

(ఇది పెద తిరుమలాచార్యులవారి రచన)

ప.   గ మ దా మా ॥ గా మ గా రి ॥ సా ని̣ ధ̣ స ని̣ ॥
మ హి మె ల్లా ॥ దొ ప్ప దో గె ॥ మ జ్జె న - - ॥

స గ రి సా - ॥ గ మ దా ద మ ॥ ద ని సా స̇ ని ॥
వే - - శా - ॥ స హో జ శ్శ్రం - ॥ గా - రా లు - ॥

ద ని ద మ గ మ ॥ గ రి స రి గా ॥
జ డి సె - శ్రీ - ॥ ప తి కి - - ॥ ॥మహి॥

చ.   సా సా స̇ ని ॥ దా ని దా మ ॥ గ మ దా ద మ ॥ ద ని సా సా ॥
ము త్తే ల - ॥ వా న తె ల్ల ॥ ముం - చి కు రి ॥ సి ని య ట్టు ॥

ని స̇ గ̇ గ̇ మ̇ గ̇ ॥ రి̇ స̇ రి̇ స̇ స̇ ని ॥ దా మ ద ని ॥ సా - - - - ॥
హ - త్తి ప - - ॥ న్నీ - ట జ ల క ॥ మా య హా రి ॥ కే - - - - ॥

సా గ̇ రి̇ స̇ ॥ ని రి̇ స̇ స̇ ని ॥ ద ద ని̣ ని ద మ ॥ ద ని ద దా - ॥
త త్త రా న ॥ తె ల్ల మొ యి లు ॥ త ను పొ ది గి న ॥ య - టు - - ॥

మా స̇ ని దా ॥ ని ద మా మా ॥ గా మ మ గా ॥ రి రి స రి గా ॥
కొ త్త గ క ॥ ప్పు ర కా పు ॥ గు ప్పిం ం దే ॥ వు ని కి - - ॥ ॥మహి॥

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక విరహోత్కంఠిత. ఈమె చేష్టలను నాయకునికి చెప్పుచు "నీవు లేకున్న మా చెలి మాటలే యాడదు. విడెములే యొల్లదు. నిద్దురేపోదు. ఆమె యౌవనమెల్ల మీదుకట్టి నీకై తపస్సు చేయుచున్నది. ఓ శ్రీ వేంకటేశ్వరుడా ఆమెను ఏలుకొనరావయ్యా!" అని సఖి వివరించుచున్నది.

లలిత — రూపకం

ఎంత మీదు కట్టెనో యింతి నీకు జవ్వనము
కాంతుడ వేమి సేసితో కానుకలంపె చెలి ॥పల్లవి॥

నిద్దరించవలసినా నీ కాగటనే కాని
వొద్ద నిన్ను బాసి వొంటినొల్లదు చెలి
కొద్దిగా మాటాడినాను కోరి నీతోనే కాని
ముద్దరించి పరులతో మోసమే చెలి ॥ఎంత॥

ఆరగించవలసినా అటు నీ పొత్తునగాని
వూరకే వేరైయితే నొల్లదు చెలి
సారె విడెమిచ్చినాను సగమాకు నీ కియ్యక
చేరి వేరే తమ్ములము చేయదు చెలి ॥ఎంత॥

కొమ్మ పయ్యద గప్పినా గూడ నీతోగాని
వుమ్మడి దనంతనై తే నొల్లదు చెలి
యిమ్ముల శ్రీ వేంకటేశ యింతలో గూడితిగాని
బమ్మర వెట్టినా నీకు బాయదు చెలి! ॥ఎంత

శృం : 26—144

ప. స రి సా స ని || ద ని దా మా || గ మ మ గ రి సా ||
ఎం త మీ దు - || క - ట్టై నో || యిం తి నీ - - కు ||

స ని స రి రి స సా ||
జ వ్వ న - ము - - ||

ధ ని స రి స ని || స మ గా మ మ || ద ని స రి స ని ద మ ||
కాం తు డ - వే - || మి - సే సి తో || కా ను క - - - లం - ||

గ మ ద మ ద ని సా ||
పె - - - జె - లి || ||ఎంత||

చ. ద స ని దా మా || గ మ మ గ రి సా || స ని ధా సా - ని స స ||
ని ర్ద - రిం చ || వ ల సి - - నా || నీ - - కా - - గి ట ||

మ గ మ ద మ మా || గ మ దా ద మ || ద ని స రి స ని ||
నే - - కా - ని || వొ ద్ద ని న్ను - || జా సి వొం - టి - ||

ద మ ద స ని రి || సా - - - - ||
నొ - ల్ల దు - చె || లి - - - - ||

స మ గా రీ || స ని స రి స స || ద ని స రి స ని || ద మ గ మ దా ||
కొ ద్ది గా మా || టా - - - డి న || కో రి నీ - తో - || నే - కా - ని ||

గ మ ద ని స రి స ని ద మ || గ మ ద మ గ రి సా ||
ము ద్దిరిం - - - చి - - - || ప - రు - ల - తో ||

ధ ని సా శ గ మా గ మ దా || గ మ ద ని స రి స ని ద మ ద ని ||
స్నే - హ మే - - - - - || చె - లి - - - - - - - - - || ||ఎంత||

అవతారిక :

ఇందు ముగ్ధ, విరహోత్కంఠిత యగు నాయిక చేష్టలను చెలులు నాయకునికి విన్నవించుచున్నారు. "ఆమెను ఆరగింపజేయు సఖి భోజనమిడగా, పరాకున నుండి ఆమె చెలిపై యొరగినదట! కప్పురపు విడెమియ్యగా, కడకంటనైన చూడదట. తొలగిన కొంగునైన సరిచేసుకొనదట! ఈమె చేష్టలకు అర్థములు తెలిసిన ఓ శ్రీ వేంకటేశ్వరా! నీ పాదములపై ఒట్టిడుకొని చెప్పుచున్నాము. ఈమెను పాలించుటకు నీవే దిక్కు!" అనుచున్నారని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

భైరవి రాగము అతి ప్రాచీనము. భాషాంగము. రక్తిరాగము. 'ప ద ని సా' అనునప్పుడు చతుశ్రుతి ధైవతము, 'స ని ద పా' అనునప్పుడు శుద్ధధైవతము పలుకును. ఇది సంపూర్ణ సంపూర్ణము. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున గల భైరవికిని, క్షేత్రజ్ఞులవారి పదములలో గల భైరవికిని, పెద్ద తేడాలు లేవు. గంభీర ప్రకృతి గల యీ రాగము ప్రాచీనుల కాలము నుండి నేటివరకును ఇంచుమించు ఒకే విధముగా కనబడుచున్నది.

భైరవి—త్రిపుట

వనిత భాగ్యంబు దేవరచిత్తము మాకుం
బనిగాదు యింక నీ పాదంబులాన ॥పల్లవి॥

అడబాల సతి బోన మారగించు మటంచు
బడి బడి నీ కదు విన్నపము సేయంగ
వుడుగని పరాకున వుండి నెచ్చెలి మీద
బడలి వొరగినది నీ పాదంబులాన ॥వనిత॥

అడపంబు సతి వీడె మవధరింపు మటంచు
అడరి కప్పురపుం బలుకందియ్యగా
కడ కంటం జూడదిదే కాంతాళమో మరపో
ఫఢతి యప్పుడు నీ పాదంబులాన ॥వనిత॥

ఆలవట్టము విసరు అతివలను వలదనదు
పాలిండ్లపై కొంగు సవరించదు
యేలాగొనో వేంకటేశ నీ విపు డిట్టె
పాలించకున్న నీ పాదంబులాన ॥వనిత॥

శ్రీం : 3–23

ప. - - గ రి | సా - ని సా || రీ - | గ రి రి స రీ ||
1. - - వ ని | త - - భా || గ్యం - | బు - - - దే ||

గ రి రి స రి గ | మా పా ద ప || మ గ రి | గ రి రీ సా ||
- - - - వ ర | చి త్త - - || ము - - | మా - - కు ||

2. - - గ రి | సా - ని సా || మ రి ప మ ద ప | మ గా రి రీ ||
- - వ ని | త - - భా || గ్యం - - - - - - | బు - - దే ||

గ రి రి స రి గ | మ ప ద ప ని ని ద ప || ప ప మ గ రీ | గ రి రీ సా ||
- - - - వ ర | చి - - - త్త - - - || ము - - - - - | మా - - కు ||

3. - - గ రి | సా - ని సా || మ రి ప మ ద ప | మ గా రి రీ ||
- - వ ని | త - - భా || గ్యం - - - - - | బు - - దే ||

గ రి రి స రి గ | మ ప ద ప ద ని స రి || స ని సా - ప | ప ప మ గ రీ ||
- - - - వ ర | చి - - - త్త - ము - || - - మా - - | కు - - - - ||

4 సా గ రి | సా - ని సా || రి గ మ ప ద ప | మ ప ద ని సా ||
- వ ని | త - - భా || గ్యం - - - - - | బు - - - దే ||

సా రి స స నీ ద గ రి | స ని సా పా - ద ద ప మా ||
- - - - - - వ ర | చి - - త్త - - - - - ||

పా - ద ద ని స ప | ప ప మ గ రీ ||
ము - - - - - - - | మా - - - - కు ||

సా స రి | సా - ధ ధ స ని ధ || ని సా రీ - | గ రి గ మ పా ||
- ప ని | గా - - దు - - - || యిం - క - | నీ - - - - ||

- - ద ని | సా రి స ని స స ప || ప ప మ గ రి స | రీ - ని సా ||
- - పా - | దం - - - - - బు || లా - - - - - - | - - - న || ॥వనిత॥

చ - - రి గ | మా ప ద నీ || ద పా | ప ద మ పా ||
- - అ - | ల వ - - || ట్టము | వి - న రు ||

- - ద ప | మ గ రీ || సా గ రీ ని | స స సా ||
- - అ తి | వ ల ను || వ - ల - | ద న దు ||

- - స రి | సా - ధ స నీ ధ || ధ స ని సా - | రీ - గ గ రి రి స ||
- - పా - | టిం - - డ్ల - - || పై - - - - | కొం - - గు - - - ||

రి స రి గ | మా పా ద ప || ప దా ద ప మ | పా - - ||
- - స వ | రిం - - - || చ - - - - | దు - - ||

- - ద | పా ద ప ప మ || పా - | పా . ద నీ ||
- - ఏ | లా గా - - - || నో - | వేం - - క ||

దా - నీ - | స స ని సా || స ని ద ప | ప ద మ పా ||
ఠే - శ - | - - - నీ || వి భు - - | డి - - ట్టై ||

— - ప | గ ఠి ఠి స రీ || ఠీ ప మ మ గా రి | సా - ని సా ||
— - పా | లిం - - - చ || కు - - - - - | న్న - - నీ ||

— - ప | స ని సా పా ద ప || స ని ద ప మ గ | రీ సా ||
— - పా | దం - - బు - - || లా - - - - - - | - న || ||వనిత||

అవతారిక :

స్వాధీన పతికయు, రూప గర్వితయు, సంగీతము, కవిత్వము మొదలగు కళల యందు విదుషీమణియగు నాయికను పొగడుచు, "ఆమె కిన్నెర వాయించు చున్నది. నీపై పాటలు పాడుచున్నది. అద్దములో తన సౌందర్యమును చూచుకొని మురియు చున్నది. నీవు విచ్చేసితివి. నిన్ను జూచి కిన్నెరమీటుటను ఆపి, నీపై ఆమె పాడుచున్న పాటలకు నీ వద్ద మడుగగా నవ్వుచు మోమటు త్రిప్పుకొన్నది. ఇక మీద పనులు నీవు చూచుకొనవయ్యా!" అని చెలులు ఆ దివ్య దంపతులను మేలమాడుచు నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునకు విన్నవించుచున్నారు.

భైరవి — ఝుంపె

ఇట మీది కడ మెల్లా నిక నీవు దీర్చవయ్యా
పటుకున చెలి నీకు బాలుపెట్టీ నిదిగో ॥పల్లవి॥

నెలత మంచముపై కిన్నెర వాయించి వాయించి
తలకొని నీవు రాగా దలవంచెను
సొలసి చెలులతోడ సుద్దులు దా జెప్పి చెప్పి
చెలగి నీ మోము చూచి సిగ్గు వడీ నిదిగో ॥ఇట॥

పడతి నీ మీది పాట పాడి పాడి అర్థము నీ
వడిగితే నవ్వులి మోమై నవ్వీని
అడి యాలముల రూపు అద్దములో జూచి చూచి
కడు నీవు కొంగు వట్టగా భ్రమసీని ॥ఇట॥

సతి యేకతాన నుండి జవ్వాది పూసి పూసి
రతి నీవు గూడగా సరస మాడీని
ఇతవైన శ్రీ వేంకటేశ నీ వాపె గూడగా
పతి చూచి యిప్పుడిట్టె పక్కున నవ్వీని. ॥ఇట॥

శృం : 26—95

ప. గ రి సా స | స ని రి స నీ ద || ప మ పా ప | ప ద నీ స ||
ఇ ట మీ ద | క డ ల - మె ల్ల || ని క నీ వు | తీ ర్చ వ య్యా ||

ప ప గ రి రి స | స ని ని రి స ని దా ప ||
ఏ టు కు - - న | చె - లి - నీ - - కు ||

ప ప మ గ రీ రి స | రి స ని స రి గ మ ప ద ని ||
పా - - - లు పె - | ట్టి - - - ని - ది - వో - || ॥ఇట॥

చ. ప ద ప పా | ప ద ద ప ప మ మ || ప మ మ ని ని | ద ప ద మ ప ||
ప డ తి నీ | మీ ది పా - - - ట || పా డి పా - డి | అ ర్థ ము - నీ ||

గ మ ప పా ద ప | ప ప మ గ రి రి స ||
వ డి గి తే - - | న - వ్వు - లి మో - ||

రి ని స రి గ మ | పా - - - ||
మై - - న - వీ | ని - - - ||

ప మ పా ద | ని ద ని సా స ||
అ డి యా ల | ము - ల రూ పు ||

ద ని స రి స | రి మ గ రి సా స ||
అ ద్ద ము లో - | చూ - చి - చూ చి ||

ప ప గ రి రి స రీ | స స ని రి స ని ద ||
క డు నీ - - - వు | కొం గు - వ - - ట్ట ||

పా ప ప మ గ రి | రి స ని స రి గ మ ప ద ని ||
గా భ్ర - మ - సీ | నీ - - - - - - - - - || ॥ఇట॥

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక ప్రేమోత్కంఠిత. నాయకునియందు తనకు గల మక్కువను చెప్పుకొనుచు, "నీవు పరుసవేది వంటి వాడవు. నీ మహిమలు పొగడ గలనా? నీ నవ్వులు చూసినంతనే నా మనసు నందలి చీకట్లు మాయమగుచున్నవి. నీ చేయి సోకినంతనే నాయందుగల వలపులు పండుచున్నవి. నీ చూపులకు నా యందలి జవ్వనము పొంగులు వారుచున్నది. నీవు దయతో నన్నేలి నప్పుడు మన్మథ సామ్రాజ్యమే నాకు దొరకినట్లున్నది," అని నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునికి ప్రేమతో విన్నవించుచున్నది

రాగ లక్షణము :

నాగగాంధారి ప్రాచీన రాగములలో నొకటి. మేళకర్తల ఆవిర్భావమునకు పూర్వమే కొన్ని రాగములు స్వతంత్రములగు స్వరూపములను సంతరించుకొని యున్నవి. మేళకర్తలు వెలసిన తరువాత ఈ రాగములకు జనక రాగములుగా ఆయా మేళకర్తలను పేర్కొని, లక్షణకారులు చెప్పుకొని యున్నారు. నారీరీతిగౌళ స్థానమున నటభైరవి నిర్ణయింపబడినది. నాగ గాంధారి—నటభైరవి జన్యముగా ఇప్పుడు వినబడుచున్నది. ఇందు యితర వాగ్గేయకారుల రచనలంతగా కనబడుటలేదు. తాళ్ళపాకవారి రచనలు తగు మాత్రముగా నున్నవి. స రి మ గ మ ప ద ని స । స ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు.

నాగగాంధారి—రూపకం

ఇదివో నీ మహిమలు యేమని పొగడేమయ్యా
కడిసితేనే యినుము కనకమై మించెను ॥పల్లవి॥

సెలవి నీవు నవ్వితే చిత్తము చీకటి వాసె
వెలసెను నాలోని వేడుక లెల్లా
చెలిమిసేసి నాపై జేయి నీవు వేసి తేను
బలిమితో వలపుల పంటలెల్లా బండెను ॥ఇదివో॥

తప్పక నీవు చూచితే తనువుపై కాక మాని
వుప్ప తిల్లె జవ్వనము వుదుటునను
కొప్పు దువ్వి నీవు నన్ను గొనగోరు సోకించితే
కుప్పళించి తమకపు కొటారులు నిండెను ॥ఇదివో॥

చేరి నీవు పలికితే సిగ్గులు మూలకొదిగి
కారుకమ్మె నెమ్మోమున గళలన్నియు
యీ రీతి శ్రీ వేంకటేశ ఇన్నిటా నన్నేలితివి
సారె నాకిట్టె మదన సామ్రాజ్యము వొచ్చెను. ॥ఇదివో॥

శృ : 25–246

ప. - రి మ పా ని ద పా || ప ద ని స ని ద మా పా ||
- ఇ ది వో నీ - - || మ - హి - మ - - లు ||

రి మ ప ద ప మ పా గ రి || స రి మా గ రి గా సా ||
ఏ - - - మ - ని పొ గ || డే - - మ - - య్యా ||

మ ప ద ప ద సా స || ర్ని సా - - ||
క ది సి తే - - నే || ఇ ను ము - - ||

స రి మా గ రి సా || ని స ని ద ప మ రి మ గ రి సా ||
క - న క - మై || మిం - - - చె - ను - - - - || ॥ఇదివో॥

చ. - మ మ మ మా మ || ప ద మ ప మ గ రి స ||
- సె ల వి నీ వు || న - - వ్వి తే - - - ||

- స స ని ధ ఫ ధ ని స || రి మ మ గ రి రి స ||
- చి త్త ము - చీ - - - || క టి వా - - - సె ||

- స రి మ మా ప మ గ రి || స రి మా ప ద ప ద మ ప ||
- వె ల సె ను - - - - || నా - - లో - - - - ని ||

మ ప ద ని స ని ద పా ద మ || పా - - - - ||
వే - - - డు - క లె - - || ల్లా - - - - ||

- మ ప ని నీ స ని ద ప || మ గ రీ మ పా ప ||
- చె లి మి చే - - - సి || నా - - - పై - ||

- రి మ ప ని ద పా ప మ || ప ద సా స ని సా స ||
- జే - యి నీ - - వు - || వే - - సి - తే ను ||

- స స రి స రి మా ప మ గ రి || స రి ని సా - ||
- బ లి మి తో - - - - - - - || వ ల పు ల - ||

- ప ద స రి గ రి స ని ద ప || మ ప ద ప స ని ద ప మ గ రి స ||
- పం - ట - - - లె - ల్లా - || బం - - - డె - - - - - ను - || ॥ఇదివో॥

అవతారిక :

అతి సులభమగు సాధనములతో కొండ కోనేటిపతి యగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని కొలిచి, పుట్టుట గిట్టుట వంటి వగు ఆపదలు పోగొట్టు కొనుటకు ప్రయత్నించవలెను గాని, క్షణికములగు సుఖముల నాశించి దుఃఖములను పెంచుకొను చున్నాడే జీవుడు" అని అన్నమయ్యావారు చెప్పుచున్నారు.

రాగ లక్షణం :

శ్రీ రాగము పూర్వ ప్రసిద్ధములైన ఘనరాగములలో నొకటి. దీనిని వెంకటమఖి సంప్రదాయమున 22వ మేళముగా చెప్పుకొన్నారు. ఇప్పటి 22వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యముగా దీనిని చెప్పుకొనవలసియున్నది. 'ప ద నీ' అను ప్రయోగము అక్కడక్కడ వచ్చునని పూర్వాచార్యుల మతము మేళకర్తలు పుట్టుటకు పూర్వమే, యీ రాగము ప్రసిద్ధమై యున్నట్లు తోచుచున్నది. సంపూర్ణ సంపూర్ణములుగా నుండని రాగములు మేళకర్తలుగా ఎట్లు ఏర్పరుపబడినవో తెలియుని కొన్ని రాగములిట్టివి యింకను కలవు గంభీర ప్రకృతిగల ఈ రాగమును లలితములు, మృదు మధురములు నగు భావనములను వ్యక్తపరచుటకు అన్నమయ్యావాడి యున్నారు. వీరి తరువాత క్షేత్రజ్ఞులు కూడా యీ రాగమున పదములు చెప్పియున్నారు.

శ్రీ — చాపు

కూడు వండుట గంజి కొరకా — తనకు
వేడుకలు గల సుఖము వెదుకుటకు గాక ॥పల్లవి॥

కుప్ప నురుచుట కసవు కొరకా — తనువు
గొప్ప యవుటిది మదము కొరకా
ఒప్పయిన వేడుకల నొరసి మనసు
నెప్పునకు రా దివియ నేరవలె గాక ॥కూడు॥

కొలుచు దంచుట పొట్టు కొరకా తా
గులజుడై మూఢుడౌ కొరకా
తలపోసి యిన్నిట దగిలి — మీదు
తెలిసి సుఖ దుఃఖముల దెలియవలెగాక. ॥కూడు॥

కొండ దవ్వుట యెలుక కొరకా — తా
గొండ యెక్కుట దిగుట కొరకా
కొండ(ల) కోనేటిపతి గొలిచి — తనకు
నిండి నాపదపెల్ల సిగవలె గాక ॥కూడు॥

అ : 11(2)—19

ప. మ రీ । మా మా ॥ ప ప ని । పా ప మ ॥
కూ- । డు వం ॥ డు - ట । గం జి ॥

రి గా । రీ - - ॥ స నీ । సా - - ॥
కొ ర । కా - - ॥ త న । కు - - ॥

ని సా । స ని సా ॥ ని సా । గ రి సా ॥
వే - । డు క లు ॥ గ ల । సు ఖ ము ॥

మ రి మ । ప ని ప మ ॥ రి గ రి । సా - - ॥
వె ద కు । ట . కు - ॥ గా - - । క - - ॥ ॥కూడు॥

చ. పా ని । ని ని ప మ ॥ మ మ ప । ప ప పా ॥
కు ప్ప । ను రు చు ట ॥ క స వు । కొ ర కా ॥

- - - । సం ని ప మ ॥ పా ని । ని ని ప మ ॥
- - - । త ను వు - ॥ గొ ప్ప । య వు టి ది ॥

ప ని సం । సం సం సా ॥ ` సా । మా మా ॥
మ ద ము । కొ ర కా ॥ ఒ ప్పి । న వే ॥

రిం రిం గ । రిం రిం సా ॥ - - - । ని ని సా ॥
డు క ల । నొ ర సి ॥ - - - । మ న సు ॥

నీ సం । సం ని పా ॥ ప ని ప । మా ప మ ॥
నె ప్పు । న కు రా ॥ ది వి య । నే ర వ ॥

రి గ రి । సా సా ॥
లె - - । గా క ॥ ॥కూడు॥

అవతారిక :

నల్లనివాడైన వేంకటాచలపతిని నీలమణి ప్రభలతో పోల్చుచు, యాదవుల కులమున వసుదేవుని యింట పుట్టినప్పుడును, యీ దేవుడు నల్లనివాడై యున్నాడు. ఇక్ష్వాకు వంశమున శ్రీరాముడై జన్మించినప్పుడును ఈతడు నల్లని వాడుగనే యున్నాడని స్వామిని చమత్కారముగా అన్నమయ్యవారు వర్ణించుచున్నారు.

శ్రీ—ఝంపె

సకల సందేహమై జరుగుచున్నది యొకటి
ప్రకటింప జీవమో బ్రహ్మమో కాని ॥పల్లవి॥

వసుదేవు జఠరమను వననిధికి జంద్రుడై
అసమాన గతి బొడమినా డీతడు
వసుధ జంద్రుడు నీలవర్ణుడేటికి నాయ
కసరెత్తి నునుగందు గలయ గొనబోలు ॥సకల॥

ఇన వంశమున లోకహిత కల్పభూజమై
అనఘుడై జనియించి నాడీతడు
ననుపైన సురతరువు నల్ల నేటికి నాయ
పెనుగొమ్మలో చేగ పెరిగి రాబోలు ॥సకల॥

తిరు వేంకటాద్రిపై దెలియ జింతామణై
అరిదివలె బొడ చూపినాడీతడు
గరిమెనది యిపుడు చీకటి వర్ణమేలాయ
హరి నీలమణుల ప్రభ లిమి కొనబోలు. ॥సకల॥

ప. పని । సస ని ॥ నిప । ప పమ ॥ పని । సరీ ॥ గరి । స స స ॥
సక । లసం - ॥ దే - । హామై - ॥ జరు । గుచు ॥ న్నది । యొకటి ॥

1. పని । సా స ॥ సా । రి రి ని ॥ నీ । స ని ప ॥ నినిమా । పా - ॥
ప్రక । టిం ప ॥ జీ । వమో - ॥ బ్ర । హ్మమో - ॥ గా - - । ని - ॥

2. పని । స రి గ రి । నిసరీ । నిరి సనిపా ॥
ప్రక । టిం - - ప ॥ జీ - - । వ - మో - - ॥

పనిసని । పామా - రి ॥ గరిరిస । రిమపా ॥
బ్ర - - - । హ్మమో - - ॥ గా - - - । ని - - ॥ ॥సకల॥

చ. నిని । నీని ॥ పప । నినిపమ ॥
వసు । దేవు ॥ జర । ర - మను ॥

రిమ । పపనిసా ॥ సనిపా । పపమ ॥
వన । నిధి - కి ॥ చం - - । ద్రుడై - ॥

మమ । పామ ॥ రిరి । గరిస ॥ రీ । మామ ॥ పా । పా - ॥
అస । మాన ॥ గతి । బొడమి ॥ నా । డీత ॥ డు । - - ॥

మమ । మపా ॥ నిని । పపమ ॥ మమ । మపమ ॥ నిని । పాప ॥
వసు । ధచం ॥ ద్రుడు । నీ - ల ॥ వ - । ర్ణదే - ॥ టికి । నాయ ॥

పని । సరిగరిమా ॥ రిగ । రీస ॥ నిస । రిరిసనిప ॥ నీ । సా - ॥
కస । రె - - - త్తి ॥ నును । గందు ॥ గల । యగో - న - ॥ బో । లు - ॥

॥సకల॥

అవతారిక :

పరమాత్ముడవగు నిన్ను తెలుసుకొనుట అందరికిని సాధ్యము కాదు. ఎటువంటి వారికి నిను తెలుసుకొనదగు జ్ఞానము కలుగుననగా, నిరత సత్యవ్రతులు, నియమ నిష్ఠాపరులు, నారీ కటాక్షములకు లోనుగాని వారును, భోగ భాగ్యములకు పరవశించనివారును, యోగ నిష్ఠా గరిష్ఠులును, భాగవత సేవా నిరతులును, భక్త జనులును, వేద వేదాంగ కోవిదులును, నీ యునికి, నీ పలుకు, నీ రూపము, నీ సన్నిధి తెలుసుకొనగలరుగాని - ఇతరులకు అది యెట్లు సాధ్యపడునని (శ్రీ) వేంకటేశ్వరునకు అయ్యవారు విన్నవించుకొనుచున్నారు.

(శ్రీ) — ఝంపె

ఇతరులకు నిను నెఱుగ దరమా ?
సతత సత్యవ్రతులు సంపూర్ణ మోహా విర
హితు లెఱుగుదురు నిను నిందిరా రమణా ॥పల్లవి॥

నారీ కటాక్ష పటు నారాచ భయ రహిత
శూరు లెఱుగుదురు నిను జూచేటి చూపు
ఘోర సంసార సంకుల పరిచ్ఛేదులగు
ధీరు లెరుగుదురు నీ దివ్య విగ్రహము ॥ఇత॥

రాగభోగ విదూర రంజితాత్ములు మహా
భాగు లెఱుగుదురు నిను బ్రణుతించు విధము
ఆగమోక్త ప్రకారాభి గమ్యులు మహా
యోగు లెఱుగుదురు నీ వుండేటి వునికి ॥ఇత॥

పరమ భాగవత పద పద్మ సేవా నిజా
భరణు లెఱుగుదురు నీ పలికేటి పలుకు
పరగు నిత్యానంద పరిపూర్ణ మానస
స్థిరు లెఱుగుదురు నిను దిరు వేంకటేశ. ॥ఇత॥

ప. - ప మా రి గ రి || ని స రీ గ రి స ని ఫ ఫ ||
1. - ఇ త రు ల కు || ని - ను - - నె - ఱ గ ||

ని స రీ మ రి మ రి || గ రి సా - ||
త ర మా - - - - || త ర మా - ||

2. - ప మా రి గ రి || ని స రీ గ రి స ని ఫ ఫ ||
- ఇ త రు ల కు || - ని ను - - నె - ఱ గ ||

ని స రి మ ప ని స ని ప మ | రి గ రీ సా - ||
త - ర - మా - - - - - - | త ర మా - - ||

3. - ప మా రి గ రి || ని స రీ గ రి స ని ఫ ఫ ||
- ఇ త రు ల కు || ని - ను - - నె - రు గ ||

ని స రి మ ప ని నీ పా || స ని ప మ రి గ రి స ||
త - ర - మా - - - || త - ర - మా - - - ||

రి గ రి ని స రీ గ రి || స ని ఫ ని స రి ||
స త త స - - - - || త్యా - - వ్ర తు లు ||

రి మ పా ప మ || ప ని స రి గ రి స ||
సం - పూ ర్ణ - || మో - - - హా వి ర ||

స ని ని రి స ని పా ప మ || రి గ రీ స ||
హి - తు - లె - రు గు - || దు రు ని ను ||

ప ని స రి గ రి స రి ని స || ప ని మ ప రి గ రి స రి మ ||
ఇం - - - ది - రా - - - || ర - ఘు - ణా - - - - - ||

||ఇత||

చ - ని సా రి గ రి || సా స ని స స ||
- నా - రీ - క || టా కు - ప టు ||

- ని సా రి గ రి || స ని పా ని స స ||
- నా - రా - చ || భ - య ర హి త ||

రీ మ ప ప || ని ని ప మ ప ప ప ||
శూ రు లె రు || గు - దు - రు ని ను ||

ప మ రీ గ రి రి స ని స || రి మ పా - ||
చూ - - చే - - - టి - || చూ - పు - ||

- మ మ పా || ప ని స ని ప ప ప మ ||
- ఘో ర సం || సా - - - ర సు - - ||

మ మ ప పా || ప ని స ని ప ప మ ||
కు ల ప రి || చ్ఛే - - - దు ల గు ||

- ప ని సా రీ గ రి || స ని ప ని సా ||
- ధీ - రు లె రు - || గు - దు రు నీ ||

- ప ని స రి ప మ రీ || గ రి రీ సా - ||
- ది - వ్య - వి - - || గ్ర - హా ము - ||

||ఇతి||

అవతారిక :

ఈ పదము నందలి నాయిక విరహోత్కంఠిత, ముగ్ధ. ఈమె వెఱగు పడుట, కన్నీరు కార్చుట, తలయూచుట, మొదలగు చేష్టల వలన, నాయకుని యందు తనకు గల మోహమును సూచించు చున్నదే గాని, చెలులతో వాగ్రూపమున ఏమియు చెప్పకున్నది. వారును ఈమె భావముల నూహించి నాయకునితో చెప్పకొనుచున్నారు

ఇందలి వాక్యముల తీరు, భావముల సొగసు, తెలిసి యానందించగల చిత్రకారుడే యున్నచో ఈ పదమే ఒక అద్భుతమగు వివిధ వర్ణచిత్ర సముచ్చయ మగునేమో యనిపించు చున్నది.

(శ్రీ)—ఝంపె

తెలియ దెవ్వరికిని దేవ దేవేశ యీ
నెలత భావ బెల్ల నీ వెఱుగు దికనూ ॥పల్లవి॥

నిలుచు దలయూచు గన్నీరు వాలిక గోళ్ళ
జినుకు నివ్వెఱగుపడు జింతించును
పులకించు నలయు దలపోయు నిను జిత్తమున
నిలుపు నంగన విధము నీ వెఱుగు దికను ॥తెలియ॥

కమలంబు చెక్కుతో గదియించు నెన్నుదుట
చెమట బయ్యెద దుడుచు నెలవి నగును
తమకంపు గోరికలు తరుణి యిదె నిను జూసి
నిమిష మోర్వగలేదు నీ వెఱుగు దికను ॥తెలియ॥

వెక్కసపు నును దురుము వెడవ దలనేరదు
చిక్కుదేరగ గొంత సిగ్గు వడును
ఇక్కువల దిరువేంకటేశ నిను గూడె నిదె
నిక్క మీచెలి వగల నీ వెఱుగు దికనూ ! ॥తెలియ॥

శృం : 4–72

ప - రి మ | ప ప మ రి || గ రి | స నీ || - ధ ని | స రి గ రి || సా | స ని సా ||
- తె లి | య దె - - || వ్వ రి | కి ని || - దే - | వ దే - - || వే | శ - యీ ||

- రి మ | ప ప మ రి || గ గ రి స | రి మ ప ప ||
- నె ల | త భా - - || వం - - - | బె - - ల్లి ||

1. ప ని స | స ని ప మ || రి గ | రి సా ||
నీ - - | వె - ఱు గు || ది క | ను - ||

2. ప ని స రి | గ రి స ని ప మ || రి గ | రి సా ||
నీ - - - | వె - రు - గు - || ది క | ను - ||

||తెలియ||

చ - రి మ | ప ప ప || ని ని ప మ | ప పా - మ ||
- ని లు | చు త ల || యీూ - - - | చు క - - ||

రి మ | ప ని ని ప మ || రి గ | రి స స ||
న్ని - | రు వా - - - || లి క | గో - ల్లి ||

- రి గ | రి సా || స ని పా | ని స స ||
- జి ను | కు ని || వ్వో - అ | గు ప డు ||

రి గ రి స | రి మ పా ప మ || పా | - - - ||
చిం - - - | తిం - - చు - || ను | - - - ||

- ప ప | పా ని ని ప మ || ప ని | స రి గ రి ||
- వు ల | కిం - - చు - || న ల | యు త ల - ||

సా | స నిప || నీ | స స స ||
పో | యు ని ను || చి | త్త ము న ||

- గ రి | స సా || స ని పా | ని స ని స ||
- ని లు | పు నం || గ - న | వి ధ - ము ||

ప ని స రి | గ రి స ని ప మ || రి గ | రి సా ||
నీ - - - | వె - లు - గు - || దిక | ను - || ||తెలియ||

అవతారిక :

ఈ పదము నందలి నాయిక ప్రౌఢ, స్వాధీ పతిక నాయకుని పట్ల కోపమును నటించుచు, తన సౌందర్యాతిశయమున ఆతనిని యెట్లు స్వాధీనుని చేసుకొని తన వెనువెంట త్రిప్పుకొనగలదో చెప్పుకొనుచు ఆనందించు చున్నది.

శ్రీ — ఝుంపె

తనివి దీరక నన్ను తమకమున నెంతేని
చెనకేవు వద్దు నీ చిత్తమిక నోరి ॥పల్లవి॥

దంటవై నాచేత దలపించు కొనగ దొర
కొంటి వింక నిది నీకు కొలది బడునా
నటున నా ప్రియము నాటిలను నిన్ను నా
వెంట ద్రిప్పక నిన్ను విడుతునా వోరి ॥తనివి॥

గబ్బివై నావాలు గనుగొనల నవ్వులకు
సుబ్బేవు నీవు నీ వొడబడికల
నిబ్బరపు నా వలపు నెలకొన్నయపుడేని
అబ్బురంబగు గర్వమణచనా వోరి ॥తనివి॥

మెట్టుకొని నీవు నా మెఱుగు బయ్యెద చెఱగు
పట్టేవు నీకు నీ పరిణామమా
ఱట్టవై కడిమి తిరువేంకటేశ్వరుడ
యిట్టట్టు నిన్ను బోనిత్తునా వోరి ! ॥తనివి॥

శృం. 4-38

ప - ప మ పా ప ని సా || రీ గ రి సా స | - గ రి సా స రి || స ని పా ని స ||
స్తుతని వి తీ - - || ర క - స న్ను | - త మ కా న - || నె - - తే వి ||

- ప ని స రి గ రి || స ని ని రి స ని స ప ||
- చె న కే - - వు || వ - - - ద్దు - సీ - ||

- మ మ పా ని ని || ప మ రి గ రి స రి || మ
- చి త్త మి క - || నో - - - - - రి || - ||తని||

చ. - మ మ పా - మ || రి గ రి స స | - గ రి సా స రి || స ని పా ని స స ||
- దం ట వై - - || నా - చే - త | - వ ల పిం చు . || కో - న గ దో ర ||

- ప ని స రి గ రి || రి స నీ స | రి మ ప ని ని ప మ || పా - - - ||
- కొం - టి విం క - || ని ది నీ కు | కో ల ది బ - డు - || నా - - - ||

- ప మ పా ప ని సా || రీ గ రి స స స ||
- నం - టు న - - || నా - - ప్రి య ము ||

- గ రి సా స రి || స ని పా ని సా ||
- నా - టి ల ను || ని - - న్ను నా ||

- ప ని స రి గ రి || స ని ని రి స ని ని ప ||
- వెం - ట - ద్రి - || ప్ప - క - ని - - న్ను ||

- మ మ మ పా ని ని || ప మ గ రి రి స రి ||
- వి డు తు నా , - || ఓ - - - - - రి || ||తనివి||

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక ప్రేమోత్కంఠిత. "ఇంత వలపు గల దానను. నాకు కోపము లేటికే? అతడు దగ్గరకు రాగానే అన్నియు మరచి పరవశమగుదును. కన్నులతో జంకించెదను ఆతనిని కౌగలింపక మానుదునా? అతడు చేరువైనప్పుడు నా సిగ్గులన్నియు మాయ మగును. ఇటువంటి దానను నన్నేలిన నా నాధునికి నా గుణములు తెలియవా"? అని తన మనోభావములను చెలికి చెప్పుకొనుచున్నది.

రాగ లక్షణము :

కన్నడ గౌళ ప్రాచీన రాగము ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము ఇది 22వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యము మేళకర్తల పుట్టుపూర్వోత్తరమునకు ముందే ప్రచారమునకు వచ్చియున్న రక్తిరాగములలో కన్నడగౌళ యొకటి. మేళకర్తలు ఏర్పడిన పిదప ఇట్టి రాగములకు జనక రాగములు నిర్ణయింపబడినట్లు తోచుచున్నది ఇటీవలి వాగ్గేయకారులు కూడ యీ రాగము నందు రచనలుచేసి యున్నారు.

ఆరోహణ : స రి గ మ ప ని స
అవరోహణ . స ని ద ప మ గ స

కన్నడగౌళ_రూపకం

ఇటువంటి దాన నాకేటి యలుకే
గట కట తా రాగా గా దనేనా నేను? ॥పల్లవి॥

మాటలాడ కుందు గాని, మనసు లోపల నైతే
నాటినది తన మీద నా చిత్తము
కాటుక కన్నుల జూచి కసరుదుగాని నేను
వాటపు వలపు మీద వంతుబో లోలోనే ॥ఇటు॥

దగ్గరి రాకుందుగాని, తా నన్ను నంటినప్పుడే
వెగ్గళించి సిగ్గులెల్లా వీడ గలవే
యొగ్గు వట్టి వుందుగాని, యేపాటి నవ్వించిరాను
అగ్గలపు సరసము లాడుదుబో నేను ॥ఇటు॥

నివ్వెర గందితి గాని, నేడు నన్ను గూడ గాను
పవ్వళించి నప్పుడే పో పరవశము
యివ్వల శ్రీ వేంకటేశుడే తమాయ నాతోను
జవ్వన భారము చేత జడిసీ బోతనువు! ॥ఇటు॥

శృం: 25–366

ప. - గ మ పా ప మ || - ని ద ప ని సా ||
- ఇ టు వం - టి || - దా - - - న ||

- స ని ని ద ద ప ప మ మ గ || గ స రి గ మా - - ||
- నా - కే - - - టి - _ - || య - లు - కే - - ||

- రి గ మ పా - || ని ద ద ప మా మ గ మా ||
- క ట క ట - || తా - - - రా - - గా ||

- ని స రి గ మా || ప మ గ గ స సా ||
- కా ద నే - - || నా - - నే - ను || ||ఇటు||

చ. - మ గ మ పా ప || మ గ ప మ గ గ స స ||
- మా - ట లా డ || కుం - - - డు గా - ని ||

- ని ధ ఫ ఫ ని ఫ || నీ సా సా ||
- మ న సు లో - ప || ల నై తే ||

- ఫ ని స రి గ మ మ || గ స రి గ మా ||
- నా - టి న - - ది || త న మీ - ద ||

- ప ని సా ని ద పా ప మ || పా - - - - ||
- నా - - చి - - త్త - || ము - - - - ||

- ప నిపనీ || సా సనిసా సా ||
- కాటుకక || న్నుల - జూచి ||

రిరిగమ మగపమగా || సా నిసనిదపా ||
కస - రుదు - గా - - || ని నే - - - ను ||

- పనిసరిగమగస || రిగససనిసనిదప ||
- వా - టపు - - - - || వ - లపుమీ - - - ద ||

- పనిసా సనినిదదప || సనినిదదపపమమగగస ||
- వం - తుబో - - - - - || లో - - - లో - - - నే - - - || ||ఇటు||

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక విరహోత్ర. నాయకుని చేతలకు తానెంత వ్యథ చెందినను ఆతనిని బాయలేని ప్రేమచే, "నీవెంత చేసినను ఎట్లు చేసినను యౌవనవంతురాలనగు నేను నిన్ను బాయగలనా? ఇల్లాలినైన నాయెడ నీ కరుణయుండుటయే నాకు చాలునులే! నిన్ను మాటలని దెప్పుటకు నాకు వశమా?" అని నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునకు చెప్పుకొనుచు ఆతని కరుణకు అర్థించుచున్నది.

కన్నడగౌళ—రూపకం

లోకపు నీ చేతలకు లోనే కాదా
నీకు మారుకొని యుండ నేరుపా నాకు ? ॥పల్లవి॥

వుడివోని జవ్వనము వొడిగట్టుకొని నీతో
పడిబెట్టి యలుగగ సంగతే నాకు
చిడిముడి కోరికలు చిత్తములో నుండగాను
తడిసి నిన్ను బాయగ తగునా నాకు ? ।లోకపు॥

వుప్పతిల్లు జన్నులు వురమున మోచుకొని
చిప్పిలనీ నేరాలెంచ జెల్లునా నాకు
ముప్పిరి మొగమోటలు మోముమీద నుండగాను
అప్పుడే నిన్నణకించ ననువా నాకు ? ॥లోకపు॥

నించుకొన్న జవ్వనము నిలువున బెట్టుకొని
చండసేసి పెనగగ సరవే నాకు
అండనే శ్రీ వేంకటేశ అంతలో నన్నేలితివి
అందుకాచి దూరదగ నవునా నాకు ? ।లోకపు॥

రేం : 23–218

(ఇది పెదతిరుమలాచార్యులవారి రచన.)

ప. - రి గ । మ మ గ గ స ॥ ని ధ ప । ని ని సా ॥
- లో - । క పు - నీ - ॥ చే - - । త ల కు ॥

ని స । రి గ మా గా ॥ సా । - - - - ॥
లో - । నే - - కా ॥ దా । - - - - ॥

- స । స స ని ని ధ ॥ ధ ని పా । ని ని సా ।
- నీ । కు మా - - రు ॥ కొ - ని । యుం - డ ।

రి గ మా । మ గ మా - ॥ ప మ గా । ప మ గా సా ॥
నే - - । రు - పా - ॥ నా - - । - - - కు ॥ ॥లోకపు॥

చ. - ప ప । ప పా - ॥ మా । రి గ మా ॥
- పు డి । వో ని - ॥ చి । వ్వ న ము ॥

- రి గ । మా పా ॥ ని ద ద ప । మా మ గ మా ॥
- వా డి । గ ట్టు ॥ కొ - ని - । నీ - - తో ॥

- ని స । రి గ మా ॥ ప ప । ని ప నీ ॥
- స డి । బె - ట్టి ॥ య లు । గ - గ ॥

- సఁ । సా ని ద పా ॥ నీ । సా - - ॥
- సం । గ తే - - ॥ నా । కు - - ॥

- ని స । రీ - గ మా ॥ రి గ మా । మ గ గా సా ॥
- చి డి । ము - - డి ॥ కో - - । రి - క లు ॥

- సఁ । సఁ స సా ॥ గఁ స ని ద । ప నీ స ॥
- చి । త్తము లో ॥ నుం - - - । డ గా ను ॥

- ప ని । సఁ సా సఁ ॥ ని స ని । ద పా ప ॥
- త డి । సి ని న్ను ॥ జా - - । య గ - ॥

మ ప । స ని ని ద ద ప ప మ ॥ రి గ మా । గ గ సా ॥
త గు । నా - - - - - - - - ॥ నా - - । - - కు ॥ ॥లోకపు॥

అవతారిక :

ఇది నాయిక ముగ్ధ మానవతి. ఈమెను చెలి, "అతడు నీ కడకు వచ్చి విడె మియ్యగా ఏల వద్దందువే? ఉంగరములు మొదలగు ఆభరణములు ఇయ్యగా నీవు అలుక లేల చూపెదవే? నిన్ను కౌగిట నలమి కప్పురపు బాగాలు కోరికియ్యగా గైకొనక అలయింతురా? ఆతని వలపు చేతలను తెలుసుకొని ఆనందముతో ఒడబాటును చూపక వట్టి ముద్దరాలవలె నీ వేల యుందువే? పట్టపు దేవులలో మేటివైన ఓ అలమేలుమంగా! అతని చేతల కియ్యకొని ఆనందించవమ్మా!" అని బుజ్జగించి, లాలించి చెప్పుచున్నది.

రాగ లక్షణము :

మనోహరి ప్రాచీన రాగము తాళ్ళపాకవారి రచనల తరువాత ఇందు త్యాగరాజ స్వామివారి ఒక్క కీర్తనయే కనబడుచున్నది. నిజమునకు అతి మనోహరమైన ఈ రాగమునందు వాగ్గేయకారులు రచనలు చేయక యెందుకు వదలినారో తెలియదు. ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 22వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యము. స రి గ మ ప ద స | స ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణనులుగా త్యాగరాజస్వామి కీర్తనమునందు కనబడుచున్నవి. లక్షణకారుల గ్రంథములయందు ఈ రాగమును గురించిన చర్చ ఇంతవరకును కనిపించుటలేదు.

మనోహరి—ఝంపె

అలమేలు మంగవు నీ వన్నిటా నేరుపరివి
చలము లేటికి నిక సమ్మతించవే ! ॥పల్లవి॥

విడియము చేతికిచ్చి విభుడు వేడుక పడి
వొడి వట్టి పెనగగా నొద్దనకువే
వుడి వోని వేడుకతో నుంగరము చేతికిచ్చి
యెడయక వేడుకొనగా నియ్యకొనవే ! ॥అల॥

చిప్పిలు వలపు తోడ చెక్కులు నొక్కుచు మోవి-
గప్పుర మందియ్యగాను కాదనకువే
కొప్పు దువ్వి బుజ్జగించి కొసరి మాటలాడి
అప్పసము నవ్వగాను అట్టె కానిమ్మనవే ! ॥అల॥

యిచ్చగించి శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు నిన్ను గూడి
మచ్చిక గాగిలించగాను మారాడకువే
పచ్చడము మీద గప్పి పట్టపు దేవుల జేసి
నిచ్చలాన నేలుకొనె నీవూ గైకొనవే! ॥అల॥

శృం· 25-31

ప. - ప మ పా ద । సా స స ద స ॥ - ప ద స స ద ప మ । రి గ గ రి రి స ॥
- అ ల మే లు । మం గ వు - నీ ॥ - వ - న్ని టా - - - । నే రు ప - రి ది ॥

- స ద స గ రి రి స । రి గ మ గ గ రి రి స ॥
- చ ల ము లే - - - । టి - కి - నిం - - క ॥

- రి గ మా పా ద స । దా ప మ పా - ॥
- స - మ్మ తిం - - । - చ - వే - ॥ ॥అలమేలు॥

చ. - రి గ మా పా - మ । మ రి గా గ రి రి స ॥
- వి డి య ము - - । చే - తి కి - - చ్చి ॥

- గ రి స స ధ స । స గ రి గ గ రి రి ॥
- వి భు డు వే - - । డు - క ప డి - - ॥

- ప మ పా ద । ప ద సా ద ప మ గ రి ॥
- పొ డి వ ట్టి । పె - న గగా - - - ॥

స గ రి గ మ ప మ । పా - - - ॥ - ప ద సా రి । స గ రి గ గ రి రి ॥
వొ - - - ద్ద న కు । వే - - - ॥ - వు డి వో ని । వే - డు క తో - - ॥

- రి గ మా మ రి గ । గ రి రి సా స ॥
- నుం - గ ర - ము । చే - తి కి చ్చి ॥

- ప దస రి గ రి రి స । ద ప మ గ రి ॥

- యె డ య క - - - - । వే డు కొ న గ ॥

స గ రి గ మా గ రి । సా గ రి గ మ పా ॥

ని - - - య్యా కొ న । వే - - - - - ॥

॥అలమేలు॥

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక విరహోత్కంఠిత, స్వీయ, ముగ్ధ. ఈమెకు ఉపచారములు చేయుచు చెలికత్తెలు, "ఏమిమందులు వేసినను ఈమెకు సుఖము చేకూరదు. చిత్తజగురుడగు ఈమె నాథుని గొనివచ్చి ఆతనితో చికిత్స చేయించిననే ఈమె సుఖపడగలదు. మగువలకు వలపు తాపములయందు మగడుగాక మరేమి మందు గలదు?" అని ఎకసెక్కములాడుచు ఆమెను మేలమాడుచున్నారు.

రాగ లక్షము :

సైంధవి ప్రాచీన రాగము. భాషాంగము. ని స రి గ మ ప ద — ని ద ప గ రి స ని ధ అనునవి ఆరోహణావరోహణములు ఇది యిప్పటి 22వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యము. 'పా ద ప మా' — 'పా ద మా' అనునప్పుడు శుద్ధధైవతమును 'పా మా' అనునప్పుడు అంతర గాంధారచ్ఛాయగల శుద్ధ మధ్యమమును పలికించుట సంప్రదాయము. 'రి ని సా రి గ మా' 'రి గ మ రి గ సా' అనునవి తరచుగా వచ్చు ప్రయోగములు. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున సంపూర్ణముగా యీ రాగము చెప్పబడి యున్నది. కాని వాడుకయందు నిషాదాంత్యముగనే కనబడుచున్నది. 'దేశాళం' అని తాళ్ళపాకవారి రచనలలో కనబడుచున్న రాగమునకు స్వరూపము తెలియవచ్చుటలేదు. కాని యీ రాగమునందలి రచనలు కొన్ని మనోజ్ఞములుగా నుండుటచే వీటిని సైంధవి రాగమున స్వరపరచడమైనది. సైంధవి రాగమునందు తాళ్ళపాక వారికి ఒక వంద సంవత్సరముల తరువాతి వాగ్గేయకారులైన క్షేత్రజ్ఞులవారి రచనలు కనబడు చున్నవి దీనికి తాళ్ళపాకవారి కాలమునందు పేరేది యున్నదో తెలియుటలేదు. కాని ఇది ప్రాచీన రాగమనుట మాత్రము తథ్యము.

సైంధవి—తిశ్రఏక

ఏమి మందు గద్దె యింతులాల యీ
రామకు దిరుపతి రాముడే మందు ||పల్లవి||

వెలసెటి విరహాన వేగేటి యింతికి
చెలియలాల మనమేమి సేతమే
చలి వేడి వలపుల చవిగన్న యీపెకు
వలపించిన తన వరుడే మందు ||ఏమి||

పొది గొన్న తమకాన బొరలెటి కాంతకు
చెదరక మనమేమి సేతమే
పుడుటు గోరికల నొనరెటి యీాపెగు
మదిలోపలి తన మగడే మందు ॥ఏమి॥

పొల్లవోని యాస బొరలెటి మగువకు
చెల్లబో మనమేమి సేతమే
కొల్లగా రతి నించిగూడినా డీపెకు
నల్లని (శ్రీ) వేంకట నాథుడే మందు ! ॥ఏమి॥

శృ : 1౮(2)–108

(ఇది తాళ్ళపాక చిన తిరుమలాచార్యులవారి రచన)

ప. ని స రీ రి గ | మా గ రి సా || సా స గ రి ని | సా - సా - ||
ఏ - మి మం - | దు క - ద్దె || ఇం తు లా - - | ల - యీా - ||

సా పా పా | ప ప ని ద మా || గ మ పా మా | గ రి సా - - ||
రా మా కు | తి రు ప - తి || రా - ము డే | మం - దు - - || ॥ఏమి॥

చ. రి గ మా గ రి | స స రి ని సా || ని స రి గ మా | గ రి గ రీ - ||
వె ల సె టి - | వి ర హా - న || వే - గె - టి | యిం - తి కి - ||

స ప పా ని ద | ద మ మ గ రీ || ని స రి గ మా ప మ | గ రి గ రి సా ||
చె లి య లా - | ల - మ - న || మే - మి - సే - - | - - - త మే ||

స ప పా పా | ప ప ని ద మా || ప ద ప ద ని ద నీ | ద ప మ గ రీ ||
చ లి వే డి | వ ల పు - ల || చ వి గ - - - న్న | యీా - పె - కు ||

స ప పా పా ద ప | మ రి గ రి రీ || ని స రీ - గ మా | గ రి గ రి సా ||
వ ల ఫిం చి - - | న - త - న || వ రు డే - - - | మం - - దు || ॥ఏమి॥

అవతారిక :

తినుటయు, తిరుగుటయు, పాప పుణ్యములు చేయుటయు, కంపులు ఇంపులు, కలవి, లేనివి ఊహించుటయు తప్ప వేరొక విధములేని యీ శరీరము కంతల బొంతవలె జీవుడు మోసికొని తిరుగుచున్నాడే కాని, ముక్తిమార్గమును తెలుసుకొనలేకున్నాడు. శ్రీ వేంకటపతిని నమ్మి కొలిచిన వారికి జ్ఞానము, సుఖము మొదలగునవన్నియు కలుగుచున్నవి కదా అని అయ్యవారు యీ రచనయందు చెప్పుచున్నారు.

ఈ రచన 323వ రేకునను కలదు. అందు దీని రాగము 'దేసి', దేశాళం యొక్క లక్షణములుగాని సంపూర్ణ స్వరూపము గాని లభ్యముకానందున దీనిని, ఇతర దేశాళ రాగ రచనలను సైంధవిలో స్వరపరచడమైనది.

సైంధవి — ఆది

ఎన్నాళ్ళున్నా నిట్టె కదా
విన్నని వెరగులె వేడుకలాయ ॥పల్లవి॥

భువి నెట్టున్నా బోయేదే కా
చవులకు జవియగు శరీరము
ధ్రువమని యీ సుఖ దుఃఖ రోగములు
భవముల కిదియే బంధము లాయ ॥ఎన్నా॥

ఎంత వొరలినా నిదే తాగద
కంతల కంతల కాయమిది
బొంత దగులుచుక బొరలగ బొరలగ
సంత కూటములె సరసము లాయ ॥ఎన్నా॥

కైపుసేసినా ఘనమౌనే కా
పాపము బుణ్యము బైపైనే
యీ పుట్టుగునకు ఈ వెంకటపతి
దీపించగ బెను దెరు వొకటాయ! ॥ఎన్నా॥

అ : 11(2)–59

ప. నీ సా సా స ని̣ | సా రి గ | రీ̇ - - ||

ఎ న్నా ళ్లు న్నా - | ని ట్టై క | దా - - ||

మా ప ప ద ప ప మ | గ రి గ స | రి ని̣ సా ||

వి న్న ని వె ర గు తె | వే - డు క | లా - య || ॥ఎన్నా॥

చ స ప పా పా ప మ | ప ని ని ద | ద ప పా ||

భు వి నె ట్టు న్నా - | బో - యే - | దే - కా ||

మ మ ప ప ద ప మ మ | గ రీ గ | మా - - ||

చ వు ల కు చ వి య గు | శ రీ ర | ము - - ||

ప ని ని ద ద ప ప ప | ప మ ప మ | మ గ రి స ||

ధృ వ మ ని యీ - సు ఖ | దుః - ఖ రో | - గ ము లు ||

ని̣ ని̣ స స రి గ మా | గ రి గ స | రి ని̣ సా ||

భ వ ము ల కి ది యే | బం - ద ము | లా - యె || ॥ఎన్నా॥

అవతారిక :

ఇందు నాయిక ప్రౌఢ. ఈమె "నేనేమి చేసినను, ఎట్లు చేసినను నీవు మ్రానువలె నిశ్చలుడవై యున్నావు కారణమేమి ? నాకడ వేసాలు వేసిన నీకత లెల్ల నేనే పైకొని కూడిన యప్పుడు బైటపడినది." అని నాయకుని మందలించుచున్నది. ఇందు అయ్యవారు అనన్య సామాన్యమైన శృంగార సౌరభములను సరసమైన పదములతో చిత్రించినారు.

సైంధవి — చాపు

మీద మీద వలపెక్క మేలు మేలోయి
చీదర రేచేవు నన్ను చెల్లు లేవోయి ॥పల్లవి॥

నిద్దురో నివ్వెరగో నేనేమో చెప్పగాను
వొద్దనుండే వూ కొనవు వోయి మేలోయి
పెద్దరికమో బీరమో బెట్టి పీడె మడిగితే
కద్దనవు లేదనవు గర్వమేలోయి ॥మీద॥

కాకలో పీకలో కడు నేను నవ్వినను
మాకు వలె నున్నాడవు మతక మౌనోయి
వేకమో వెరపో వేగనే జేయి వేసితే
కేకరించి ములిగేవు గేలి యేలోయి ॥మీద॥

ఆసలో వాసులో అండ నేను నిలుచుంటే
మేసుల గాగలించేవు మెత్తితేవోయి
జాసతో శ్రీ వేంకటేశ పంతాన నన్ను గూడితి
వేసము లెల్లా దీరె వింతలాయ నోయి! ॥మీద॥

శృం : 26—91

ప. ప పా | ప మ గ రి || గ రి | సా సా ||
మీ ద | మీ - ద - || వ ల | పె క్కె ||

ని సా | రి గ మా ప మ || గ రీ | గ రి సా ||
మే లు | మే - లో - - || - యి | - - - ||

ని సా | రి గ మ రి || గ రీ | గ రి రి స సా ||
చీ ద | ర - రే - || చే వు | న - - - న్ను ||

ని సా | రి గ మా || పా - | ప మ గ రి గ మ పా ||
చె ల్లు | లే - వో || యి - | - - - - - - - ||

||మీద||

చ. - - మ | మా మా || ద ప ప మ గ | రి రి సా ||
- - ని | ద్దు రో || ని - - - - | వ్వె ర గో ||

- - ని | సా రీ || రి గ మా - రి | గ రి రీ ||
- - నే | నే మొ || చె - ప్ప - - | గా - ను ||

- - స | పా ప మ || గ రీ | గ రి స స ||
- - వ | ద్ద నుం - || డే - | వు - కొ న ||

స గ రి ని | సా సా || రి - గ మ | పా పా ||
వు - - - | వో యి || మే - - - | లో యి ||

- - ప | పా ప మ || ప ద ని ద నీ | ని ద పా పా ||
- - పె | ద్ద రి క || మో - - - - | చే - - ర ||

మా రి గ | మా పా ద ప || మ మ రి | గ రి రీ ||
మో హ - | ట్టి పీ డ - || మ డి గి | తే - - ||

- - స | ప మ ప ద ని ద || నీ ని ద | ద ప మ రి గ రి ||
- - క | ద్ద న వు - - - || - లే - | ద - - - న - ||

రీ ని | సా రి గ || మా ప మ గ రి | సా స రి గ మ ||
వు గ | ర్వ మే - || లో - - - - | - యి - - - ||

॥మీద॥

అవతారిక :

ఈ పదము నందలి నాయిక మానవతి. నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని చిలిపి చేతలకు ఓర్వక, "నీవు వేయు పథకములు నాకు తెలియవా? ఇందరు సతులను ఒడబరచి వారిని వేధించనేల? ఊరకే యుండరాదా? మగువలను పలి గుంపులుగా జేసి తలలు వంచుకొనునట్లు చేయుట నీకు తగునా? ఊరకే యుండలేవా నన్ను వేడుకొని నాతో నానందించి పువ్వులను వేసెదవేలా? నీకు పొద్దుపోక నీ కూరిమి సతులకు పోరులు పెట్టి ఆనందించుటయేనా నీ పని?" అని నాయకుని మందలించు చున్నది.

సైంధవి (దేశాళం)—రూపకం

ఇంతేసి మతకాలు నే నెఱగనివా
పొంత నుండి నవ్వేవు పొద్దు వోదా నీకు ॥పల్లవి॥

తారుకాణ లంతేసేల తగవు నడపరాదా
గారాపు నీ వెఱగని కల్ల వున్నదా
కూరిమి సతులమూక కూరిచి తలవంచేవు
పోరులేల పెట్టేవు పొద్దు వోదా నీకు ॥ఇంతే॥

వొడ బరచగనేల వూరకే వుండగరాదా
తడవితిమా నీ వింతయు నేరవా
కడగడ లటుదొక్కి కమ్మినన్ను వేడుకొంటా
బుడికేవు నన్ను నీవు పొద్దు వోదా నీకు ॥ఇంతే॥

నివ్వెరగందగ నేల నిచ్చలాన నుండరాదా
జవ్వనపు నా చేత నీసలిగె కాదా
యివ్వల శ్రీ వేంకటేశ యిట్టె నిన్ను గూడితివి
పువ్వులనేల వేసేవు పొద్దు వోదా నీకు? ॥ఇంతే॥

శృం : 27–81

ప. ని స రి గ మా ప మ || గ రి గ రి సా ||
ఇం - తే - సి - - || మ త కా - లు ||

గ రి ని స రి గ || మా - - - - ||
నే - నెఱ గ ని || వా - - - - ||

ప ద ప ద ని ద నీ || ని ద ద ప మా ||
పొం త నుం - - - డి || న - వ్వే - వు ||

రి గ మా పా ద ప || మా ప మ గ రి సా ||
పొ ద్దు వో దా - - || నీ - - - - కు || ॥ఇంతేసి॥

చ. ప ప పా పా || మా ప మ గ రి సా ||
తా రు కా ణ || లం తే - సే - ల ||

ని స రి గ మా ప మ || గ రి గ రి సా ||
త గ వు న డ - - || ప - రా - దా ||

ప ద ప ద ని ద నీ || ని ద ద ప ప మ ||
గా - రా - - - వు || నీ - వె ఱ గ ని ||

రి గ మ ప పా ద ప || మా ప మ గ రి సా ||
క - ల్లి - వు - - || న్న - - - - దా ||

ప ప పా ప ప || మా ప మ గ రి సా ||
కూ రి మి స తు || ల - - మూ - క ||

ని స రి గ మా ప మ || గ రి గ రి సా ||
కూ రి చి - త ల - || వం - చే - వు ||

ప ద ప ద ని ద నీ || ని ద ద ప ప మ ||
పో రు లే - - - ల || పె - ట్టే - వు - ||

రి గ మ ప పా ద ప || మా ప మ గ రి సా ||
పొ ద్దు వో - దా - - || నీ - - - - కు ||

॥ఇం తేసి॥

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక జాణ, ఖండిత. ఈమె నాథునితో "నీవు కావలెనన్న నేను వద్దంటినా? నిన్నేమైన గద్దింపులతో అడ్డకుంటినా? నీ గుణములనేమైన దిద్దుటకు ప్రయత్నించితినా? నీ వద్ద నేనెట్లుండినను యుండితిని గాక, చలముతో నిన్నేమైన సాధింపవచ్చితినా? ఉన్నవి లేనివి కల్పించి తారుకాణలేమైన బెట్టితినా? అవ్వలయేమైన అనుకొని నవ్వుకొన్నా నేమోగాని, నిలువునా నిన్ను ఏమైన అని నొప్పించితినా? పంతములాడి వంతులు వేసుకొని నిన్నేమైన భంగపరుప జూచితినా! నీవు నాకెంత చనవిచ్చినా ఇచ్చెదవు గాక నీ వెరుగవా? ఊరకున్నవారితో వూరే ఓపదు సుమా!" అని తన నాథుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని కల్లబొల్లి మాటలను ఖండించి చెప్పుచున్నది,

సైంధవి (దేశాళం)—తిశ్రఏక

ఊరకున్న వారితోడ వూరునోప దెఱగవా
చేరినాతో సుద్దులెల్లా జెప్పేవు గాక

వద్దని నీతో నేను వాదులాడి చేనా ॥పల్లవి॥
గద్దించి యప్పటి నిన్ను గాదనేనా
తిద్ది నీ గుణాలు నేడు తీరుచ వచ్చేనా
వొద్దనే నీ వెట్టుండినా నుంటివి గాక ॥ఊర॥

చలపట్టి నిను నేను సాధించ వచ్చేనా
కలవి లేనివి తారు కాణించేనా
నిలువుకు నిలువే నిన్ను నేశా లెంచేనా
వెలినెంత నవ్వినా నవ్వితివి గాక ॥ఊర॥

పంతమాడి సారెసారె బంగించ దొరకొనేనా
వంతులకు నంతేసి వాసి పట్టేనా
యింతలో శ్రీవేంకటేశ యెనసితి విటునన్ను
యెంత చనవిచ్చినాను ఇచ్చేవుగాక !

శృం: 27–161

ప. పా ప పా మ | గా రి సా స || స్ధి స రి గ | మ మ గ మా - ||
ఊ ర కున్న | వా రి తో డ || వూ రు నో వ | దె రు గ వా - ||

ప ని ద ప ద ప | మ ప మ గ రి గ || మ ప మ గ రి గ | సా సా - - ||
చే - రి నా - తో | సు ద్దు - లె ల్ల - || చె ప్పే - వు - - | గా క - - || ||ఊర||

చ. రి గ రీ సా | రి ని సా సా || ని స రి గ మా ప మ | గ రి గ రి సా ||
వ ద్ద ని నీ | తో - నే ను || వా - దు - లా డి - | చే - - - నా ||

రి గ రీ సా | రి ని స స స స || ని స రి గ మా ప మ | గ రి గ రి సా ||
గ - ద్దిం చి | య - ప్ప టి ని న్ను || గా - ద - నే నా - | - - - - - ||

స ప పా పా | ప ద ప మా గ || రి ని స రి గ రి | గా మా - - ||
తి ద్ది నీ గు | ణా - లు నే డు || తీ - రు చ వ - | చ్చే నా - - ||

ప ద ని ద సా | ని ద ద ప మ మ || రి గ మా ప మ గ రి | సా - - - - ||
వొ ద్ద నే - నీ | వె ట్టుం - - డి నా || నుం - టి వి - గా - | క - - - - ||
||ఊర||

అవతారిక :

ఇందు నాయిక ముగ్ధ. తన నాథునియందు గల ప్రేమాతిశయమున చెలులతో "నేను స్వామికి అడిగినప్పుడు ఆనందము నియ్యనిదాననా? నాకు ప్రేమలేఖ లంపుట, ప్రియములు చెప్పిపంపుట, కానుక లంపుట, దగ్గర వున్నప్పుడు పాదములంటి మ్రొక్కుట ఏల చేసేనమ్మా నా ప్రియమగు స్వామి? అందరి సతులలోను నన్ను ఎక్కువగా గారవించునని నాకు తెలుసు నమ్మా!" అని చెప్పుకొనుచున్నది.

రాగ లక్షణం :

హిందోళము ప్రాచీన ప్రసిద్ధ రాగములలో నొకటి. ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 20వ మేళమగు భైరవి జన్యముగానున్నది. కాని కొందరు 22వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యముగా కూడ పాడుచుందురు. 'ప్రాచీనమగు పాఠము ఇది' అని నిర్ణయించుటకు వీలు కాకున్నది. నిజమునకు దీనిని చతుశ్శ్రుతి ధైవతముతో పాడినచో ఒక సొంపు కనబడుచున్నది ప్రాచీనులు బహుశః ఇట్లే పాడియుండిరేమోనని తోచుచున్నది. హిందుస్తానీ సంగీత ప్రభావము కర్నాటక సంగీతముపై ప్రసరించిన కాలము నుండియే, ఈ రాగము మార్పు చెందినదా యను ప్రశ్నకు సమాధానము దొరకుటలేదు. తాళ్ళపాకవారి తరువాత దీనిని ఇటీవలి వాగ్గేయకారులు పాడియున్నారు. కాని మధ్యకాలపు రచయితల రచనలు ఇందు కానరాకుండుట వలన ఎట్టి నిర్ణయములు చేయుటకును వలనుపడకున్నది. ఇందలి తాళ్ళపాకవారి రచనలు 22వ మేళ జన్యముగా పాడదగిన హిందోళ రాగమునందే స్వరపరుపబడినవి.

ఆరోహణ : స మ గ మ ద ని స, **అవరోహణ :** స ని ద మ గ స

హిందోళ — ఆది

రమ్మనగా దనతో నే రానంటినా
చిమ్ముచు నింత ప్రియము చెప్పనేలెనాకు ॥పల్లవి॥

వెల్లవిరి దనమాట విననైతినా నేను
చెల్లబో నా కేల సేవ సేసీనె తాను
యెల్లవారి దా నేలీ నెవ్వరి బోలుదు నేను
ఒల్లిదుడు నా కేల వాతిపడీ దానూ ॥రమ్మనగా॥

చెప్పినట్లెల్లా నేను సేయకుండే దానవా
అప్పటి లేక లేటికి నంపినె తాను
కప్పురపు పడిగల కాంతలు గాచు కుండగా
విప్పుచు నాకుగా నేల వేగించీనె తానూ ॥రమ్మనగా॥

గక్కన దా గూడగాను కాదు గూడదంటినా
ముక్కు మోవ సాగి లేల మొక్కినె తాను
యెక్కువ (శ్రీ) వేంకటేశు డెనసె చా నన్ను నిట్టె
పెక్కుసతులలోననె పెద్ద సేసీ దాను ॥రమ్మనగా॥

శ్లం : 17–208

ప. గ మ ద ని సా గ స స ని । ద ని ద మ । గ మ గ స ॥
ర - మ్మ న గా - - - - - । ద న తో - । నే - - - ॥

ని స ని ధా ని సా । మ గ గా । గ స సా ॥
రా - నం - టి నా । - - - । - - - ॥

సా ని ద నీ సా । - - మ గ । సా - - ॥
చి మ్మ చు నిం త । - - ప్రి య । ము - - ॥

ద ని స స ని ని ద మ ని । ని ద దా మ । గ గ సా ॥
చె - ప్ప నే - - లె నా - । కు - - - । - - - ॥ ॥రమ్మనగా॥

చ. మా ని ద మా - - । గ మ గా మ గ గా సా ॥
వె ల్ల వి రి - - । త న మా - - - ట ॥

ధ ని సా గ స ని స మ గ । సా మ గ । గా మా ॥
ధి న నై - - - తి నా - । - నే - । - ను ॥

గా మ ద ని సా ని ద । ని ద మా । మా ద మ గా ॥
చె ల్ల బో - - నా - । కే - ల । సే - - వ ॥

స మ గ మ ని ద మా । గా మ గ గా । సా - - ॥
సే - - సీ - - సె । తా - - - । ను - - ॥

ద ని ద మా గ గ స । గ మ ని ద । నీ సా ॥
యె - ల్ల వా రి తా - । నే - లి - । - నే ॥

స మ గ స ని గ స ని । దా ని స ని ద । ని గ సా ॥
ఎ - వ్వ రి బో - లు దు । నే - - - - । ను - - ॥

స గ స ని సా - - । ని ద ని ద । మా - - ॥
బ - ల్లి దు డ - - । నా - కే - । ల - - ॥

మ ని దా ని స ని ద మా । గ మ గా । సా - - ॥
శా - తి ప - డీ - - । తా - - । ను - - ॥

॥రమ్మనగా॥

అవతారిక :

ఇందు నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు అన్యకామినులతో కలసి వచ్చిన చిన్నెలను గమనించియు, నాయిక కోపించుకొనక అతనిని లాలించి, పదములు పాడి, చేయెత్తి మ్రొక్కి, తన ప్రేమాతిశయమును వెల్లడిజేయుచు తన చేతలకు తానే సిగ్గునడునట్లు నాయకుని ఆదరించుటను చూచి చెలికత్తెలు నాయకుని మందలించుచున్నారు.

హిందోళ—త్రిపుట

నీ వేల సిగ్గుపడేవు నెట్టన దలవంచుక
భావించి భావించి నిన్ను బైకొని మెచ్చీని ॥పల్లవి॥

వాడలు దిరిగి నీవు వచ్చిన రాక చూచి
వేడుకలు వెదచల్లీ వెలది
జాడలతో నీ మోము చంద్రకళలు చూచి
వీడెపు నోటనే వేమారు బొగడీని ॥నీవేల॥

వుదుటు దమకమున వుండే నీ వునికి చూచి
కదిసి నవ్వులు నవ్వీ గలికి
పొదిగిన నీ శిరసు పువ్వులదండలు చూచి
యెదుట నిలుచుండి చేయెత్తి మొక్కీని ॥నీవేల॥

గక్కున వస్తా వచ్చి కౌగిట గూడగా చూచి
చెక్కులు నొక్కీ నిన్ను జెలియ
నిక్కి శ్రీ వేంకటేశుడ నీ మన్ననలెల్లా జూచి
పక్కన నీ మీదటి పదాలు పాడీని ! ॥నీవేల॥

రేకు : 19—34

ప. - - సా | స ద ని ద మా || గ మ ద మ | మ గ గా సా - ని ||
- - నీ | వే - - - ల || సి గ్గు - - | ప - - డే - - ||

సా ధ ని | సా గ గ సా || గ మా | ద ని సా - ని ||
వు నె - | ట్ట న - - || త ల | వం - చు - - ||

గ గ సా ద ని | సా సా || స గ మ గ స | స స ని ద నీ ||
క - - భా - | విం చి || భా - విం - చి | - - - - ని ||

సా గ మ | ధ ని సా ని ద మా || గ మ గ స | గ మ ద ని ||
న్న పై - | కొ - - ని - - || మె - - - | చ్చి - ని - || ||నీవేల||

చ. - - మా | ని ద ద మా || గ మ ద మా | గ మ గ గ సా ||
- - గ | కు క్క - - న || వ స్త్రా - - | వ - - - చ్చి ||

- - ధ ని | సా గ గ స || గ మా | ద మ దా ని స ని ద ||
- - కొ - | గి ట - - || కూ డ | గా - చూ - - - - ||

మా ధ ని | స స గ గ స ని || సా ధ ని | స గ మా గ మ గ గ ||
చి చె - | కు క్క లు నొ - - - || క్కి ని - | న్న - - చె - లి - ||

సా స | గా మా || గ మ ద మ | దా - ని సా స ని ||
య ని | క్కి శ్రీ || వెం - క - | టే - - శు డ - ||

సా ద ని | సా గ స స స ని ద || ని స ని ద మా | దా - ని సా ||
నీ మ - | న్న - - న - - - || లె - ల్లా - - | చూ - - చి ||

- - సా | మ గ మ గ సా || గ గ స ని స | స స ని ద ని ని ||
- - ప | కృ - - - న || నీ - - - - | మీ - - - ద టి ||

ని ని ద మ | ద ద మ గ మ మ గ స || గ మా | దా - ని సా - ని ||
ప - దా - | - - - - లు - - - || వా - | డీ - - - - - ||

గ గ సా సా | స ద ని ద మా ||
ని - - నీ | వే - - - ల || ||నీవేం||

అవతారిక :

ముగ్ధ యగు నాయిక చేతలను నాయకుడైన శ్రీ వేంకటేశ్వరునకు ఆమె చెలి, విన్నవించుచు, "మీ ఉద్దండపు చేతలు కట్టిపెట్టుడు. మోవిచ్చి చేతులెత్తి మ్రొక్కిన యాపెకు మీయందు ప్రియముండదా? అంతకుమించి దగ్గరినచో కాలుచేతులు తాకి దేవరలు ఎక్కడ పవిత్రులగదురోయని భయపడుచున్నది. కొలువులో తమరుండగా గోరింట పూవులను అందించినది. ప్రియములేకున్న ఇట్టివి ఇత్తురా? పలుకబోయిన పలుకుల యందలి వ్యంగ్యములు ప్రియములౌనో అప్రియములౌనో ఎఱుగని ముద్దరాలు మా చెలి. తమకు ఆరతి పట్టి సర్వాంగ శోభలను అందించినది. అట్టి మా చెలి యందు తప్పులు పట్టుదురా? ఆమె ముగ్ధత్వమును ఎరుగని వారా తమరు?" అని నాయిక భావములను స్వామికి విశదీకరించుచున్నది.

హిందోళ–రూపకం

పెద్దలు మీ రంతేసి పెరగ నేల
వుద్దండవు నీ చేతలు వుట్టిబెట్టవయ్యా ॥పల్లవి॥

మోవిపండు గానుకిచ్చె మొక్కె నీకు జేతులను
సేవ లింకానేమి యాపె సేసునయ్యా
కావిరించి దగ్గరితే కాలుదాకు జేయి దాకు
దేవర వంటి నీ కంతేసి తగదయ్యా ॥పెద్దలు॥

గోరంట పూవంది ఇచ్చె కొలువున నిలుచుండె
పేరి యుచ్చకము లేమి పెంచునయ్యా
వేరె మాటలాడబోతే వెంగెమానో వెగటౌనో
ఆ రీతి దొరవు నీ కవి చెల్లవయ్యా ॥పెద్దలు॥

ఆరతిచ్చె నానాంగాల నన్నిటికి సమ్మతించె
కూ రిమి నిన్నెట్లాను కొసరునయ్యా
యీరీతి శ్రీ వేంకటేశ యింపు లేదో సొంపులేదో
అరితేరినట్టి నీకు అస మానదయ్యా ! ॥పెద్దలు॥

రేకు : 27–91

ప. మ ద ని సా - || ని ద ని ద మా - గ మా ||
పె ద్ద లు మీ - || రం - - - తే - - సి ||

స గ మా మ ద మ గ సా - ని || ని ధ నీ సా - - ||
పె - న గ - - - నే - - || - - - లా - - ||

- మ దా - ని స స || గ గ సా స ని ద ని స స ||
- వు ద్దం - - డ పు || నీ - - చే - - - త లు ||

స గ స ని స ని ద ని ద మ ద మ || గ మ గ స గ స ని ధ ని స గా ||
ఉ - - ట్టి - - బె - - ట్ట - - || వ - - - - - - - య్యా - - ||

||పెద్దలు||

చ. - ద ని ని ద దా మ || గా - మ ద మ గ మ గ గ ||
- మో వి పం - - డు || గా - ను - - కి - - చ్చె ||

- స స స గ మ గ స || గ గ స ని ని ధ నీ సా ||
- మొ క్క నీ - - - కు || జే - - - - తు ల ను ||

- ని ద సీ సా - || గ స గ మా మ || ద ని ద మా మ || గ మ గ గ మా - ||
- సే - వ లిం - || కా - - నే మి || యా - పె నే సు || న - - - య్యా - ||

- మ గ మ దా మ || స ని ద ని ని సా ||
- కా - వి రిం చి || ద - - గ్గ రి తే ||

- స గ మా గ మ గ గ స || ని స ని ని ద ని స స ||
- కా - లు దా - - - కు || చే - - - యి దా - కు ||

||పెద్దలు||

అవతారిక :

నేను తేటతెల్లమగునట్లు నా గుట్టు చెప్పుకొనవలెనా? నీ యందు నాకు గల ఆశ తెలియని వాడవా? చేయిబట్టి చేరదీసిన వాడవు నన్నేలుకొనజాలవా? సేసవెట్టి సంతసించిన వాడవు నన్నేలుకొనజాలవా? సేసవెట్టి సంతసించిన వాడవు చెనకి నన్నేలక మానేవా? తమకము నాపుకొనజాలక వేడుకొనుచుంటినిగాని, నన్ను వలిన వాడవు నా యింటికి రాక మానేవా? శ్రీ వేంకటేశ్వరుడా! నీ యందు గల మక్కువ ఎక్కువై బ్రతిమాలుకొందునే గాక వేరేమి గలదు?'' అని అనురాగ పరవశయగు నాయిక నాయకునితో చేలన మొనరించుచున్నది.

రాగ లక్షణము :

రీతిగౌళ ఒకప్పుడు 20వ మేళకర్తగా భావించబడుచుండెడిది. కాని వక్ర సంపూర్ణమగు దీనిని తరువాతి కాలమున మేళముగ భావింపక 22వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యముగా ప్రచారమునకు తెచ్చియున్నారు. ఘనరాగ ఉత్తర పంచకమునందు గల రాగములలో నిది యొకటి. ఇందు సకృత్తుగా శుద్ధధైవతమును పలికించెడి సంప్రదాయమున్నదట. కాని ఇప్పుడు వాడుక యందు ఇది కనబడదు. తాళ్ళపాకవారే యిందు శృంగారపదములు చెప్పియున్నారు. తరువాతి పదకర్త లెవ్వరును ఇందు పదములు చెప్పినట్లు తెలియవచ్చుటలేదు. స గ రి గ మ ని ని స | స ని ద ప ద ని ద మ గ స అనునవి ఆరోహణా వరోహణములు.

రీతిగౌళ — రూపకం

తెలిపి చెప్పేనంటే తేటతెల్లమి నాగుట్టు
కలసిన వాడవు కరుణించవయ్యా ॥పల్లవి॥

మోము చూచిన వాడవు మోహించక మానేవా
కోమలపు దాననై కొసరే గాక
చేముట్టిన వాడవు సేవగొనక మానేవా
దామెన కోరికలతో దమకించేగాక ॥తెలిపి॥

సేస వెట్టిన వాడవు చెనకక మానేవా
ఆసపడ్డదాననై యడిగే గాక
బాస యిచ్చిన వాడవు పైకొనక మానేవా
ఛే సూటి వలపుల జిమ్మిరేగే గాక ॥తెలిపి॥

యూడ నన్నేలిన వాడ వింటికి రాక మానేవా
జోడైన దాననయి సొలసే గాక
కూడితి విట్టె నన్ను గొబ్బున శ్రీవేంకటేశ
జాడెఱగక మానేవా చాటి చెప్పే గాక ॥తెలిపి॥

శ్లో౦ 24–323

ప. ప ప పా ని ద ద మ || మా ప మ గ రి రి గ రి స సా ||
తె లి పి - - చె - || ప్పే - - - - నం - - - చే ||

- ని స ని ఫ నీ || స స మ మ గ రి గ మ ||
- తే - ట - తె || ల్ల మి నా - - - గు ట్టు ||

- గ మ ని స ని ద మా || మ ని నీ సా - ని సా ||
- క ల సి - - - న || వా - - డ - - వు ||

- ని ద ని స ని ద ద మ || మా ప మ గ రి ని స గ రి || గ మ
- క రు ణిం - - - చ - || వ - - - - - - - - - || య్యా - ॥తెలిపి॥

చ. - ప పా మా || గా ప మ గ రి రి గ రి స ||
- మో ము చూ || చి న - - - వా - - - ||

సా సా రి స ని సా || - ని ఫ నీ సా ||
డ వు - - - - || - మో - హిం చ ||

నీ సా మా ప మ గ రి || గా మా - - ||
క మా నే - - - - - || వా - - - ||

- గ మ ని ని సా || ని ద ప ద ని స ని ద మా ప మ గ రి ||
- కో - మ ల పు || దా - - - న - - - నై - - - - - ||

గా గ మ పా ని ప ప మ గ రి || రి గా రి సా - - ||
- కొ స రే - - గా - - - || క - - - - - - ||

- గ మ నీ ని ప || - ని ని సా - ని సా ||
- చే - ము ట్టి - || - న - వా - - డ ||

సా రి స ని ప నీ సా || - ని సా గ గ ||
వు - - - - - - - || - సే వ గొ న ||

మా - - గ రి || రి గా రి సా - - ||
క - - మా - || నే - - వా - - ||

- ని స గ రి సా || ని స ని స ని ద ద ని ద ని ద మ ప మ గ రి ||
- దా - మె న కో || రి - క - - - ల - - - - - - తో - - - ||

గ గ మ పా ని ప ప మ గ రి || రి గా రి సా - - ||
- ద మ కిం - - చే - - - || గా - - క - - ||

|| తెలిపి ||

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక మానవతి, ప్రౌఢ. నాయకుని యందుగల అనురాగముచే, ఆతని దుడుకు చేతలను తెలిసిన దైనను, కటువైన మాట యన జాలని కోమలి. "నెయ్యాని పోసుకోరాదు. నీళ్ళను చల్లగరాదు జాము రాత్రి గడచిన వెనుక నీవు వచ్చి, నాయందనురాగము చూపు చున్నావు. ఎట్లు నీ కొడబడుదును! నీతో నవ్వుచు మాటలాడుదమని యత్నించినను నీవు పరాకున నుందువు. నీరాక కలయో నిజమో తెలియకున్నది నా వలపు విచ్చల విడియాయె" నని అనునయముగా శ్రీ వేంకటేశ్వరునకు విన్నవించుకొనుచున్నది.

రీతిగౌళ — రూపకం

నెయ్యాని పోసుకోరాదు నీళ్ళని చల్లగరాదు
చెయ్యార గంటిమి నేదు చేరి నీతో పొందుట ॥పల్లవి॥

ప్రేమము చాలా జేసి పెక్కు సతుల నీతోను
మోము చూడ సిగ్గువడి ముసుగుతో నున్నదాన
జాముపోయి వచ్చినీవు సరసములాడేవు
యేమని నేనియ్యకొందు నేటిజన్మమయ్యా ॥నెయ్యాని॥

పలుమారు నీతోనవ్వి పరాకై వుండిన నీతో
పలుకగ సిగ్గువడి భావింపుచు నున్నదాన
కలగన్నట్లా వచ్చి కందువలంటేవు నన్ను
బలిమి యేమున్నది నాబదుకు నీ చేతిది ॥నెయ్యాని॥

మచ్చికతో నిన్నుగూడి మన్నించిన నీతోను
పచ్చిసేయ సిగ్గువడి పదరక వున్నదాన
యెచ్చుగా శ్రీ వేంకటేశ యిట్టెనన్ను నేలితివి
విచ్చన విడాయ నా విభవము లెల్లను! ॥నెయ్యాని॥

శ్లో౦ : 14–?5

ప. పా ప స ని ద మా || గ రి గ రి సా ||
నె య్య - ని - పో || సు కో రా - దు ||

సా సా రి స ని ప || ని స గ రి గ మ ||
నీ ళ్ల ని - చ - || ల్లి గ రా - దు - ||

ని ప ని ని సా || ని ద మ ప మ గ రి ||
చె - య్యా - ర || గం టి మి నే - - డు ||

రి గ మ ప ని ద మ || మ గ రి గ రి సా ||
చే - రి నీ - తో - || పొం - - - దు లు || ||నెయ్యని||

చ. గా మ పా ని ప ప మ గ రి || సా రి స ని ప నీ ||
ప్రే మ ము - - చా - - - || లా జే - - - సి ||

పా ని స గ రి || గా మా మా ||
పె క్కు స తు ల || నీ తో ను ||

గా మ పా ని ప మా ప మ గ రి || సా రి స ని ప నీ ||
మో ము చూ - - - - - డ - || సి గ్గు - వ - డి ||

ప ని ని సా ని || స గ గ మా మ || గా మ ని ద మ || ని ప ని సా స ||
ము సు గు తో - || ను - న్న దా న || జా ము వో - యి || వ - చ్చి నీ వు ||

ని ప ని ని సా || గ మ గ రి రి సా రి సా ||
స ర స ము లా || డే - - - - - - వు ||

ని స గ రి స రి స రి నీ || ని ద ప ద ని స ని ద మా ||
యే - - - మ - ని - నే || ని - - య్యకొం - - - దు ||

రి గ మ ప ని ద మ || మ గ రి రి గా రి సా ||
నే - టి జ - - న్మ || మ - - - - - య్య || ||నెయ్యని||

అవతారిక :

ఈమె స్వీయ ప్రౌఢ. నాయకుని చేష్టలను చక్కగా నెరిగినది. ఐనను తనయందు మక్కువ గలిగిన నాథుడురాగా, "నిన్ను నే నేమిఁయు జంకించను. నీ చేష్టలకు కోపించుకొనను. భయపడను. నీకు నాసర్వస్వమును ఎప్పుడో అర్పించియున్నదానను. నీవు కోరినచో ఇందఁదునా నీసేవచేయుచు సన్నిధిని యుండుమన్నను యుండెడిదాననేకదా! నీయందు యెగ్గుపెంచి నీతో వాదులాడి నిన్నునొప్పించెడి దానను కాదుసుమా! ఓ శ్రీవేంకటేశ్వరుడా! నేను నీఅలమేలు మంగనేకదా!" అని 'నాయిక స్వామివారికి విన్నవించుకొనుచున్నది.

రాగ లక్షణము :

మాళవశ్రీ ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము 22వ మేళమగు ఖరహరప్రియజన్యము ప్రాచీనరాగము. ఇందు ముద్దుస్వామిదీక్షితులవారు, త్యాగరాజస్వామివారు చేసిన రచనలు ఒకటి రెండు కానవచ్చుచున్నవి. దీక్షితులవారి రచనయందుగల రాగస్వరూపము నిశ్చితమై మనోజ్ఞముగా కనబడు చున్నది. దీని నాధారముగా నుంచుకొనియే తాళ్లపాకవారి రచనల నూహించుటకు ప్రయత్నము జరిగినది. ఇంతమనోజ్ఞమగు రాగమునం దితరులెవ్వరును రచనలేల చెప్పలేదు ? లేక చెప్పినను దొరకలేదేమో! ఇది పరిశోధించవలసిన యంశము. స గ గ మ ప ని ని స, ని ని ద ప మ ప ని ద మ మ గ స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. అయినను ఈ రాగమును మధ్యస్థాయి గాంధారము, తారస్థాయి పంచమము వరకు పాడుట పద్ధతియని తోచుచున్నది. అనగా దీనిని కురంజి, పున్నాగవరాళివంటి రాగములవలె మధ్యమ శృతియందు పాడుకొనవలసి యుండును.

మాళవశ్రీ—రూపకం

అప్పణిచ్చేనిదె నీకు ననుమానించకు మిక
చిప్పిల మోహించిన నీ చేతిలోని దానను ॥పల్లవి॥

యెంత నవ్వినా మేలే యెరిగిన విభుడవు
చెంత నుండి మరియేమి సేసినా మేలే
యింతమాత్రమునకే యెగ్గులెంచ తప్పులెంచ
సంతోసాన నీకులోనై సమ్మతించే దానను ॥అప్పణి॥

అలయించినా మేలే ఆయము లెరుగుదువు
కొలువు యిట్టె సేయించు కొన్నా మేలే
మలసిన మాత్రానకే మచ్చరించ నెచ్చరించ
చెలగుదు నీపాదాల సేవచేసేదానను ॥అప్పణి॥

చేరి కూడితివి మేలే శ్రీవేంకటేశుడవు
యీరీతి నలమేల్ మంగ నేమన్నా మేలే
సారె యీమాత్రానకే జంకించ బొంకించ
మేరతో నుండుదు నిన్ను మెచ్చేటిదానను। ॥అప్పణి॥

శృం : 14-83

ప. గ మ పా మా ॥ గ మ ప మ గ గ సా ॥
అ ప్ప ణి చ్చే ॥ ని - దె - నీ - శు ॥

సా గ స ని ధ ధా ॥ మ ప ని ని స స ॥
అ ను - మా - - ॥ నిం - చ కు మి క ॥

గ మ పా - మ గా ॥ ప మ గా స ని సా ॥
చి ప్పి ల - - మో ॥ హిం - - చి న నీ ॥

ధ ని సా స ని స గా స ॥ స ని ధ ని ని ధ మ ధ ని స ॥
చే - - తి లో - - ని ॥ దా - - - - - - న - ను - ॥ ॥అప్పణి॥

చ. ధ ని సా స గ స ॥ నీ - ధ పా పా ॥
యెం త న వ్వి - - ॥ నా - - మే లే ॥

మ ప ని ద ని స ॥ గ మ గ గ సా - - ॥
యె రి గి న వి భు ॥ డ - - - వు - - ॥

సాగస నిదపా ॥ నిదమగమా ॥
చెంత - నుం - డి ॥ మరియే - మి ॥

నిదపా నినిసా ॥ గమగగసా - - ॥
సే - - సి - నా ॥ మే - - - లే - - ॥

గ మ పా - ప ॥ మగమా - - । నిసగా మా ॥ పమగా మా ॥
యింత మా - త్ర ॥ మున కే - - । యెగ్గెం చ ॥ తప్పెం చ ॥

గమ పా - మగా ॥ పమగా సా - నిసా ॥
సంతో సా - - న ॥ నీ - కులో - - నై ॥

దనిసా నిసా సగా ॥ సనినిదనిపమపనిస ॥
స - మ్మతిం - - చే ॥ దా - - - - . - న - ను - ॥ ॥అప్పణి॥

అవతారిక :

ఒకరితో నొకరు వంతులు పడుచు, తమ తగవులను దీర్చమని నాయకుని వేడుకొనుచు, వలపు మత్సరమున వాదులాడుకొను చెలులు నాయకుని అనుగ్రహము తనపైననే కలదను తగవులు తీర్చలేక నవ్వుచున్నాడేమోనని, ఆ నవ్వును తననుగాక ప్రక్కనున్న చెలిని హేళన చేయుటకేనని భావించుకొనుచున్న ఇరువురు ప్రేమగర్భితలగు నాయికల చర్యలను, ఇందు అన్నమయ్యవారు వర్ణించుచున్నారు. ఇందు నాయకుడగు శ్రీవేంకటేశ్వరుడు నవ్వుట తప్ప వేరేమియు పలికినట్లు కనబడదు. ఆ నవ్వులయందెట్టి మర్మములు గర్భితమై యున్నవో రసహృదయలగు ఆ భామలకే యెరుక.

రాగ లక్షణము :

ఫలమంజరి ప్రాచీనరాగములలో నొకటి. ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 22 వ మేళమగు ఖరహరప్రియజన్యము. 'స గ మ ద స । స ని ద ప మ గ మ రి స' అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. దీనికి దగ్గరగా 'కానడ' రాగముకలదు. ఇందుగల సంచారములు తెలుసుకొనుటకు త్యాగరాజస్వామి వారివి రెండుకీర్తనలు మాత్రమే వినబడుచున్నవి. ఒకప్పుడిదియు మంచి ప్రచారముననున్న రాగమేగాని, ఇందు ఇతర వాగ్గేయ కారుల రచనలు దొరుకుటలేదు. దీనిని ఫళవంజరము అనుటయు కలదు.

ఫళవంజరం — ఝంపె

ఎదురు గుదురుగాను యేల నవ్వీనే
యెదుగా తడవునుండి యేల నవ్వీనే ॥పల్లవి॥

వరుసలు వంతులును వనితలమాడుకోగా
యిరవైన విభుడు తానేల నవ్వీనే
తరమిడి నిద్దరము తన్ను దగ వడిగితే
యెరవులు సేసుకొని యేల నవ్వీనే ॥ఎదురు॥

వొక్కరొక్కరము సొమ్ముల్లొనర సిరిగూడగ
యిక్కువైన రమణుడు యేల నవ్వీనే
చక్కగామాలోనే మమ్ము సంతముసేయిమంటాను
యిక్కడా మామోము చూచి యేల నవ్వీనే ॥ఎదురు॥

మోవిమీది గుఱుతులు మూసుకోనే మమ్మెఱుంచి
యీవేళ (శ్రీ)వేంకటేశుడేల నవ్వీనే
భావించి మమ్మేలితివి పాడి దిద్దుమంటేను
యే వెలదులతోనైన నేల నవ్వీనే ! ॥ఎదు

శ్రీం : 19–48

ప. - గ మ ప ప ప | ప మ గ మ రి స || - స ని ధ సా | గా మా - ||
- ఎ దు రు గు దు | రు - - - గా ను || - యే - ల న | వ్వీ నే - ||

- గ మ ద స స | స ని ద సా స ||
- యె దు గా త డ | వు - - నుం డి ||

- స ని ద ప మా | గ మ ప మ గ మ రి స ||
- యే - ల - న | వ్వీ - - - నే - - - || ॥ఎ

చ. - మ ద ని ని ప | ప మ గ మ ప మ గ మ రి ||
- వ రు స లు - | వం - - - తు - లు - ను ||

- స స స స ని ధ | ని ద సా గా మ ||
- వ ని త ల - - | మా - డు కో గా ||

- గ మ ద స స | స ని ద ప మ గ మా ||
- యి ర వై - న | వి - భు - డు - తా ||

గ మ పా ప మ గ మ | రి సా - || - గ మ ద సా | స ని ద స స స ||
నే - ల న - వ్వి - | నే - - || - త ర మి డి | ని - - ద్ద ర ము ||

- ని ద స గ గ | మ రి రి సా || - ద స గ మ రి రి | సా ని ద స |
- త - న్ను త గ | వ డి గి తే || - యె ర వు - లు - | చే సు కో ని |

మ ద సా ని ద ప మ గ మ | రి సా - ||
యే - - ల - న - - - | వ్వీ నే - || ॥ఎ

అవతారిక :

విభుడు, చనవిచ్చిన వాడు, వినయము చేసేవాడు, ప్రియములు చెప్పేవాడు, దయ గల వాడు, మెచ్చి సరసము లాడేవాడు. "ఈతనిని కోపించి విరసములాడి వెంగెములాడి నొప్పించి తప్పించుకు తిరుగ గలనా? ఇటువంటివాడె నా విభుడైన (శ్రీ) వేంకటేశ్వరుడు!" అని చెలితో నాయిక చెప్పుచున్నది.

రాగ లక్షణము :

శుద్ధదేశి ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము 22వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యము. ఇందు త్యాగ రాజస్వామివారి కీర్తన ఒకటి మాత్రమే కనబడుచున్నది. స గ రి గ మ ప మ ని ద ప ద ని స| స రి గ స ని ద ప మ రి మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. వక్ర సంపూర్ణముగా యీ రాగ మును మా గురువులు చెప్పియున్నారు. రాగ సంచారములు రచన యందు గమనించి గుర్తించు కొన వలసి యున్నది. ఇందు తాళ్ళపాక వారి రచనలు కనబడు చుండుటచే, ఒకప్పుడు బహుళ ప్రచారము నందుండి క్రమముగా లుప్తమై పోయిన రాగములలో ఇదియు నొకటియై యుండునని తోచుచున్నది.

శుద్ధదేశి — రూపకం

ఇటువంటివాడు తాను యెదురాడేనా నేను
చిటుకన చెప్పినట్టు సేసేనే తనకు ॥పల్లవి॥

వినయము సేసే చోట వెంగెము లాడగ రాదు
చనవిచ్చిన చోటను జరయరాదు
మనసొక్కటైన చోట మంకులు చూపగరాదు
ననువులు గలిగితే నమ్మకుండరాదూ ॥ఇటువంటి॥

ప్రియము చెప్పేయప్పుడు బిగిసె ననగరాదు
క్రియగల పొందులు తగ్గించగరాదు
నయమిచ్చి మాటాడగా నవ్వక మానరాదు
ధయతో ధగులగాను దాగగ రాదు ॥ఇటువంటి॥

పచ్చిదేర గూడగాను పంతము లడుగరాదు
కచ్చుపెట్టి చెనకగా గాదనరాదు
ఇచ్చట శ్రీ వేంకటేశు డింతలోనే నన్ను గూడె
మెచ్చి సరస మాడగా మితి మీఱరాదు ! ॥ఇటువంటి॥

శ్రృం : 18–219

ప. ని స గ రి గా ॥ ప మ గ రి సా ॥ మ ప ని ద సీ ॥ సా ని ద ప మ గ రి సా ॥
ఇ టు వం - టి ॥ వా డు తా - ను ॥ యె దు రా - డే ॥ నా నే - - - - - - ను ॥

మ ప ని ద సీ ॥ స స ని సా సా ॥
చి టు క - న ॥ చెప్పి - న ట్టు ॥

రి గ మా గ రి సా ని ద పా ॥ ని ద ద ప ప మ మ గ గ రి రి స ॥
సే - - సే - - నే - - ॥ త - - - న - - - కు - - - ॥ ॥ఇటువంటి॥

చ. ప ప పా ని ద ద ప ॥ మ మ రి గ రి రీ ॥
వి న య ము - - - ॥ సే సే - చో - ట ॥

ని స రి గ రి గ మా ॥ ప మ మ గ రీ రి స ॥
మొం - గొ - ము - లా ॥ డ గ రా - - దు - ॥

స ని ద ని ప ద మ ॥ ప ని ద నీ సా ॥
చ - న వి - చ్చి న ॥ చో - - - ట ॥

ధ ని సా రి గ మా ప మ గ రి ॥ సా - ని సా - - ॥
జ - ర య - - - - - - - ॥ రా - - డు - - ॥

మ మ ని ద ని ప ॥ ని ద నీ సా ॥
ఘ న సౌ ఖ్య మై - ॥ న - చో ట ॥

ద ని సా ఠి గ మా గ ఠి || గ ఠి సా సా ||
మం - - కు - లు చూ - || ప గ రా దు ||

ద ని స గ ఠి గ మా గ ఠి సా || మ గ గ ఠి ఠి స స ని ని ద ద ప ||
న - ను - వు - లు గ - లి || గి - - - తే - - - - - - - - ||

సా స ని ద ప మ || పా ని ద ద ప ప మ మ గ గ రి ||
న మ్మ కుం - - డ || రా - - - - - - - - - దు - || ||ఇటువంటి||

అవతారిక :

నాయిక తన అనుంగు దూతికలకు తన నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని తోడి తెమ్మని అతనికి చెప్పవలసిన ప్రియములు చెప్పి పంపగా, ఆ చెలుల సౌందర్యమునకు ఆనందించిన స్వామి, వారి మనోభావముల నెరిగిన ఆ పరమాత్ముడు వారికి పరవశములు దీర్చి ఆనందింప జేసెను. వారు "మేము పెదవులపై గల పలు గాటులతోను, అంగములపై గల నఖక్షతములతోను కస్తూరి యంటిన వదనముతోను మా చెలికడ కెట్లు పోగలము? పోయి యేమని బొంకగలము? ఆమె నీ కొరకు ఎదురు తెన్నులు చూచుచున్నది. నీవు మనసు పట్టజాలక యిట్లు చేసితివి. మీ యిద్దరి తమకములును బాగున్నవి. ఇప్పుడేమి చేయవచ్చును? ప్రొద్దు ప్రొద్దుటనే ఎట్లబద్ధము లాడవలెను?" అని మొరబెట్టుకొనుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

మధ్యమావతి ప్రాచీన రక్తి రాగములలో నొకటి. దీనిని భాషాంగమని కొందరు లక్షణకారులు చెప్పుకొన్నారు. కాని భాషాంగ లక్షణములు యిప్పుడీ రాగములో కానవచ్చుటలేదు. ఇది 22వ మేళ జన్యముగా కనబడుచున్నది. స రి మ ప ని స | స ని ప మ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఇందు ప్రాచీన వాగ్గేయకారుల రచనలనేకములు గలవు. సుమారు మూడు నాలుగు వందల యేడ్ల క్రిందటివగు రచనలయందుకూడ యీ రాగ స్వరూప మిప్పటి యట్లే కనబడుచున్నది. దీనిని మధుమాద్ సారంగ్ అని ఉత్తరాది సంగీతజ్ఞులు చెప్పుదురు.

మధ్యమావతి — ఆది

ఇద్దరి తమకము నిటువలెనే
పొద్దున నేమని బొంకుదుమయ్యా ? ॥పల్లవి॥

లలిసీ కధరము లంచమియ్యగా
పలుసోకులయి పరగెనవే
పిలువగరాగా బెరసి నిందవడె
భ్రాళ్లతికి నేమని బొంకుదమయ్యా ? ॥ఇద్దరి॥

అడుగు కొసుచు నిన్నంటి పెరగగా
తడయక నఖములు తాకెనవే
తొడుకొని రాగా దూలు మీదబడె
పొడవుగ నేమని బొంకుదమయ్యా? ॥ఇద్దరి॥

పెక్కులు చెవిలో ప్రియములు చెప్పగ
ముక్కున జవ్వాది మోచె నిదే
యిక్కడ శ్రీ వేంకటేశుడ నడి వడె
పుక్కటి నేమని బొంకుదమయ్యా? ॥ఇద్దరి॥

శృం : 16—33

ప. రి ప మ రి రి స స । ని స రి స రీ - - ॥
1. ఇ ద్ద రి త మ క ము । ని టు వ లె నే - - ॥

రీ మ మ పా ని ప । స ని ప మ రి స ని స ॥
పొ ద్దు న నే మ ని । బొం - కు ద మ - య్యా - ॥ ॥ఇద్దరి॥

2. రి ప మ రి రి స స । ని స రి స రీ - - ।
ఇ ద్ద రి త మ క ము । ని టు వ లె నే - - ।

రీ మ మ ప ని స రి । మ రి స ని ప మ రి స ॥
పొ ద్దు న నే - మ ని । బొం - కు దు మ - య్యా - ॥ ॥ఇద్దరి॥

చ. మ మ మా ప ని ప మ । రి మ ప మ రి రి సా ॥
ల లి నీ క ధ ర ము । లం - చ మి - య్య గా ॥

ని స రి మ రి స రి మ । ప ని స ని ని ప పా ॥
ఫ లు స్తో - కు ల ళ్ళు - । ఫ ర గె న వే - - ॥

ప ని స రి మ రి రి స । స రి స ని ప ని ని స ॥
పి లు వ గ రా - గా - । బె ర సి నిం - ద వ డె ॥

ప ని స రి ని స ప ని । మ ప ర మ రి ని సా ॥
పొ ల తి కి నే - మ ని । బొం - కు దు మ - య్యా ॥ ॥ఇద్దరి॥

అవతారిక :

ఇందు నాయిక విరహార్తయై యున్న విధమును నాయకునికి విన్నవించుచు, ఆమెను ఆదరింపుమని చెలులు శ్రీవేంకటేశ్వరునకు చెప్పుచున్నారు.

మధ్యమావతి — ఝంపె

ఎటువంటి వలపో యెవ్వరి కోలది గాదు
ఘటనతో దమకించీ గనుగొనవయ్యా ! ॥పల్లవి॥

తటుకున నిన్ను జూచి తలవంచుకొని యింతి
తలపోసీ నీ రూపు తనలోననె
నిలువు జెమటతోడ నిట్టూరుపులతోడ
చెలరేగి గుబ్బతిలీ జిత్తగించ వయ్యా ! ॥ఎటు॥

కోరినీపై నాస పడి గొబ్బునను సిగ్గుపడి
పేర బెట్టి మాటలాడీ జెదవుగనె
సారపు తురుము తోడ జవ్వనభారము తోడ
ఆరీతి నివ్వెరగందీ నాదరించవయ్యా ! ॥ఎటు॥

కాగిటికి జెయ్యి చాచి కన్నులనే నీకు మొక్కి
మూగిన మోవి యిచ్చీ మతకాననె
చేగదేర నిన్నుగూడె శ్రీవేంకటేశుడ
వీగ దలమేలుమంగ వినోదించవయ్యా ! ॥ఎటు॥

శృం : 25—24

ప. - రి మ పా ప మ | రి రి స స ని ధ || ని స రీ మ రి రి స | రి మ పా - ||
- ఎ టు వం టి - | వ ల పో యె - - || వ్వ రి కో ల - ది - | గా - దు - ||

- ప ని స స రి ని స | ప ని మ పా మ ||
- ఘ ట న తో - - - | ద - మ కిం చీ ||

రి మ ప ని ని ప మ | రి రి సా - ||
క ను గొ న - - - | వ - య్యా - || ॥ఎటువంటి॥

చ. - మ మ మ ప మ రి స | రి స ని ధ నీ స ||
- త ళు కు న - - - | ని - న్ను - జూ చి ||

- ధ ని స రి మ రి | రి మ ప మ రి స స ||
- త ల వం - - చు | కొ - ని - యుం - ది ||

- రి మ ప ని ని | స ని ప మ రీ రి || ని ప రి మ ప మ | పా - - - ||
- త ల పో - సి | నీ - - - రూ పు || త న లో - - న | నే - - - ||

- ని స రి మ ప మ రీ | రి స ని స సా స ||
- ని - ట్టూ - - - రు | పు - ల - తో డ ||

- ప ని సా స | ని స నీ పా మ || - మ మ ప ని ప మ | రి మ ప మ రి స స ||
- చె ల రే గి | గు - బ్బ తి లీ || - చి త్త గిం - - - | చ - - - వ - య్యా||
||ఎటువంటి||

అవతారిక :

పాంచభౌతికమగు శరీరమునందు విహరించు జీవుడొకడు, వానిని నడిపించెడి నాథుడొకడు వుండగా, మంటి ముద్దవంటి ఈ దేహమునకు బంధములను తగుల్చుకొని వాని కొరకై పడరాని పాట్లు పడుచుండెడి జీవుని తెలివి తక్కువ తనమునకు విచారించుచు, వెలుగు వెల్లువ వంటి వేంకటేశ్వరుని కృపా దృష్టిని పొందవచ్చునని అయ్యావారు చెప్పు చున్నారు.

రాగ లక్షణము :

ఈ ముఖారి రాగము అతి ప్రాచీనము. భాషాంగము. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము 22వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యముగా చెప్పుకొనవచ్చును. ఆరోహణమున చతుశ్రుతి ధైవతమును, అవరోహణమున శుద్ధధైవతమును వచ్చుట పరిపాటి 'స ని ద మా' 'ప ని ద మా'— 'ప ద మా' అను సందర్భములలో అవరోహణమే అయినను, చతుశ్రుతి ధైవతమే పలుకును. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున చెప్పిన ముఖారియు, క్షేత్రజ్ఞుని పదములయందలి ముఖారియు ఇంచుమించు ఒకటిగానే యున్నవి. భాషాంగ స్వరము చతుశ్రుతి ధైవతమైనచో ఈ ముఖారి నట భైరవి జన్యముగను, భాషాంగ స్వరము శుద్ధ ధైవతమైనచో ఖరహరప్రియజన్యముగను చెప్పు కొనుటకు అవకాశము కలుగుచున్నది. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున ఈ రాగము నారీ రీతి గౌళ జన్యము. కొందరు ఇతర గ్రంథకర్తల మతములో నిది ఖరహర ప్రియ జన్యము. ఇటువంటి రాగములకు జనక రాగములను నిర్ణయించుటకు పాటింపదగిన ఒక నియమము మా గురువుల వలన తెలుసుకొంటిని. సకృత్తుగా వచ్చి భాషాంగ స్వరూపమును నిర్ణయించుటకు మాత్రము తోడ్పడు స్వరమును వదలి, అన్యస్వరములను గమనించి, జనక రాగమును నిర్ణయించవలెను. ఈ నియమము చెప్పుటకు సులభముగానే యున్నది. కాని నిర్ణయము చేయుటకు దిగినప్పుడు మాత్రము కష్టముగానే యున్నది. కారణము ముఖారి రాగమునందలి రెండు ధైవతములును, ప్రత్యేకమైన ఒడుగులు, బరువులు, మొదలగు వాటితో రాగ స్వరూపమును నిర్ణయించునది గాను, 'ఇది ఎక్కువగా వచ్చును, ఇది తక్కువగా వచ్చును' అని చెప్పుటకు వీలు లేకుండగను, వుండుటవలన వెంకటమఖియు, ఆధునికులును కూడ సరిగానే చెప్పి యున్నారనక తప్పదు కాని ఇంకొక్క సంప్రదాయమున్నది. ఇటువంటివే గాక ఔడవ షాడవములైన కొన్ని రాగములకు జనక నిర్ణయము చేయునప్పుడు 72 మేళకర్తలలో ఒకటి నుండి ప్రారంభించి, ముందుగా ఏ మేళకర్తకు యీ రాగము అన్వయించుటకు వీలుగా నున్నదో, ఆ మేళకర్త జన్యమని చెప్పు

వచ్చునను మతము కూడ ఒకటి యున్నది. ఏది యెట్లున్నను ముఖారి చతుశ్శ్రుతి ధైవతముతో ఎక్కువగా రాగస్వరూపమును వ్యక్తము చేయుచు ఒప్పుచున్నది.

ముఖారి — ఆది

ఎట్టు దరించీ నిదె యీ జీవుడు
బట్ట బయలుగా బరిచీ నొకటి ॥పల్లవి॥

చెడని మంటిలో జేసిన ముద్దే
నడుమ ముంచు కొన్నది వొకటి
తడియని నీరై తడి వొడ మింపుచు
వడసీని వేపుర వడితో నొకటి ॥ఎట్టు॥

పాయని తను దీపనములుగా నటు
చేయుచు మదవేచీ నొకటి
కాయపు చుట్టరికమ్ములు సేయుచు
రేయుబవలు విహరించీ నొకటి ॥ఎట్టు॥

ఇన్నియు దానే యేచి కపటములు
పన్నీ నిదె లోపల నొకటి
వెన్నెల చూపుల వేంకటేశ నిను
యెన్నికతో గడు నెదరీ నొకటి ! ॥ఎట్టు॥

అ : 11(2)–61

ప. పా ప ప దా పా । రి రి గ రి । సా ని ద ॥
ఎ ట్టు ద రిం చీ । ని దె యీ - । జీ వు డు ॥

పా ద ప మ మ ప మ । గ రి మా । ప ప పా ॥
బ ట్ట బ య లు గా - । బ రి చీ । నొ క టి ॥ ॥ఎట్టు॥

చ. ప ని ని ని ద ద ద మ | మ ప ప ద | మ ప ప ప ||
ఇ - న్ని యు తా - నే - | యే - చి క | ప ట ము లు ||

రి మ ప ప ద ప ప మ | గ రి మ మ | పా - - ||
ప - న్ని - ని దె లో - | ప ల నొ క | టి - - ||

మ మ ప ద సా స రి | రి మ గ రి | స స రి రి ||
వె - న్నె ల చూ పు ల | వేం క టే - | శ - ని సు ||

స రి గ రి సా ని ద | మ మ ప ద | స స సా ||
యె న్ని క తో క డు | నె ది రీ - | నొ క టి || ॥ఎట్టు॥

అవతారిక :

పరమార్థము నెరుగక దానములు చేయుట, పూజలు, వ్రతములు మొదలగు పుణ్యకార్యములు చేయుట, సత్సంతానములు, సంసారములు చేసుకొనుట, ధనకనక వాహనాదులను సంపాదించుట, చదువులు చదివి విజ్ఞానమును పొందుట, అన్నియు తనలో గల శ్రీహరిని తెలుసుకొననిచో వృథాయే కదా! శ్రీ వేంకటనాథుని నమ్మి భజింపని వానికి ఎన్ని యున్నను అన్నియు నిష్ఫలములే యగునని అన్నమయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

ముఖారి_ఆది

వెరపులు నొరపులు వృథా వృథా
ధరపై మరియంతయును వృథా! ॥పల్లవి॥

తడయక చేసిన దానంబులు వృథ
యెడనెడ నెఱిగిన యెఱుక వృథా
ఒడలిలోన హరి నొనరగ మతిలో
దడవని జీవమె తనకు వృథా! ॥వెరపులు॥

జగమున బడసిన సంతానము వృథ
తగిలి గడించిన ధనము వృథా
జగదేక విభుని సకలాత్ముని హరి
దెగి కొలువని బుద్ధియును వృథా! ॥వెరపులు॥

పనివడి కూడిన పరిణామము వృథ
వొనరగ నుండిన వునికి వృథా
ఘనుడగు తిరువేంకటగిరి హరిగని
మననేరని జన్మములు వృథా! ॥వెరపులు॥

అ: 11(2)–88

ప. ని ధ స స స స రి రి | రి మా మ | పా ద ప ||
వె ర పు లు వొ ర పు లు | వృ ధా వృ | ధా - - ||

మ మ పా ద ప మా | గ రి స స | సా - - ||
ధ ర పై మ రి యు | త యు ను వృ | ధా - - || ॥వెరపులు॥

చ. మ మ ప ప ప ని ని ద దా | ప ద సా | ని ద స స ||
త డ య క చే - సి - న | దా - నం | బు లు వృ థ ||

స రి గ రి సా రి స ని ద | మ మ ప ద | పా - - ||
ఎ డ నె డ నె రి - గి న | యె రు క వృ | ధా - - ||

ప ద స స స స స స | స ని ని ద | ద ప ప మ ||
ఒ డ లి లో - ని హా రి | నొ స ర గ | మ తి లో - ||

ప ప ద ప మా ప మ గ రి | స రి గ రి | గ స సా ||
ద డ వ ని జీ - - వ మె | త న కు వృ | ధా - - || ॥వెరపులు॥

అవతారిక :

మానవులకు సహజముగా నుపకరించు మంచి గుణములను చెప్పుచు నేర్పు, ఓర్పు, కరుణ, సరసత, కూరిమి, వెరవు మొదలగునవి కలిగిన వారికి సర్వ సుఖములు చేకూరుననియు, కలిమి, బలము మొదలగు వానికంటె ఆపదలు వేరేమియు లేవనియు, శ్రీహరి కటాక్షమును కోరుకొనుచుండెడి యభిమతముకన్న యింకేమియు లేదనియు అన్నమయ్యవారు ఈ రచన యందు వివరించుచున్నారు.

ముఖారి — చాపు

నేర్పుకంటె పెన్నిధి గద్దా
ఓర్పుకంటె సుఖమొకటిక గద్దా? ॥పల్లవి॥

కరుణకు నెక్కుడు గతి యిక గద్దా
సరసత కెక్కుడు సరిగద్దా
గురుమతి జిత్తము కూరిమి నిలిపిన
వెరవుకంటె విధమిక గద్దా? ॥నేర్పు॥

కలిమికంటె జీకటి మరి కద్దా
బలిమి కంటె నాపద గద్దా
గెలుపు (గ) దెలిసి లంకించిన మతితో
జెలగుకంటె నిజసిరి యిక గద్దా? ॥నేర్పు॥

పాయము కంటె నపాయము గద్దా
కాయపు రోతకు గడ గద్దా
పాయక వేంకట పతికృప గోరిన
యీ యభిమతమున కెదురిక గద్దా? ॥నేర్పు॥

ప. ని ద స | రీ గ రి || సా స | ని ద ద మ || పా - | పా - - ||
నే - ర్పు | కం - చె || పె న్ని | ధి - క - || గ - | ద్దా - - ||

మ ప మ | పా ద ప || మ పూ | గ రి రి స || రి మ | పా - - ||
ఓ - ర్పు | కం చె - || సు ఖ | మొ క టి - || గ - | ద్దా - - || నేర్పు ||

చ. మా మ | మా మా || ప ద ప | ప మ గ రి || స రి | మా మా ||
పా య | ము కం || చె - - | న - పా - || య ము | క ద్దా ||

మ ప ప | ప ని ని ద దా || ద మా | ప ని ని ద దా || సా - | సా సా ||
కా - య | పు - రో - - || త కు | గ - డ - - || గ - | ద్దా - ||

మ పా | ప ద సా || ద స రి | గ రి రి స || రి రీ | మ మ గ రి ||
పా - | య క వేం || క ట - | ప - తి - || కృ ప | గో - రి న ||

రి స రీ | గ రి రి స || స సా | ని ద ద మ || ప నీ | ని ద దా సా ||
యీా - య | ఖి - మ త || ము న | కె - దు - || రి గ | క - - ద్దా ||
|| నేర్పు ||

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక విరహోత్కంఠిత. నాధుని రాకకై ఆర్తితో వేచియున్న సమయమున "పూవులేల పెట్టేరే అవి రతిరాజు బాణములుగదా! గంధమేల పూసేరే, అది మలయ పవనుడు జల్లు మత్తుమందు గదా! సొమ్ములేల పెట్టేరే, ఇవి అన్నియు నా నాధుడైన శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు పెట్టినవే గదా! నాధుని రాకకై పరితపించుచున్న నాకు ఇవి అన్నియు బాధాకరములు గదా!" అని యామె చెలులతో మొరపెట్టుకొను చున్నది.

ముఖారి — త్రిపుట

తతిగాని తతినేల తమకించేరే
మతిలోని నొప్పి గొంత మాన నియ్యరే! ॥పల్లవి॥

పతి బాసి వున్న దాన బలు విరహపు వేళ
యిత వంటా విరులు నాకేల యిచ్చేరే
రతిరాజు నమ్ములివి రంట దెప్పరపు వేళ
కతుకున నాటు జేసు గవిళన నిడరే! ॥తతి॥

కందువ జవ్వనమున గావరించి వున్న వేళ
యిందమంటా గందము నాకేల పూసేరే
మంద మారుతాన కవి మచ్చు చల్లే చొక్కుమందు
యిందుకేల పెట్టె గట్టి యింటిలోన నిడరే! ॥తతి॥

శ్రీ వేంకటేశువొద్ద సిగ్గువడి వున్న దాన
చేవదేర నిప్పు డేమి సింగారించేరే
యీవల నాతడు గూడె యీ సొమ్ము లన్నియును
ఛేవే లాతడిచ్చినవె వేగిర పడకురే! ॥తతి॥

రేకు : 17—221

ప. - - గ రి | సా సా || స స స ని ద | ద మ మా ||
- - త తి | గా ని || త తి - - - | నే - ల ||

- - రి మ | పా స ని ని ద దా || సా - | సా - - ||
- - త మ | కిం - - - - - || చే - | రే - - ||

- - ప ద | స రి గ రి రి గ సా || సా ద రి స ని | ని ద దా పా ||
- - మ తి | లో - - - ని - - || నొ - ప్పి - - | కొం - - త ||

- - రి మ | పా ద ప ప మ గ రి || రి స రి మా - | పా స ని ని ద దా ||
- - మా - | న - - ని - - - || య్యా - - - - | రే - - - - - ||

||తతి||

చ. సా ప ద | పా ప మ గ రి || రి స రీ | ప మ గ రి రి స ||
- ప తి | బా సి - - - || వు - న్న | దా - - - న - ||

సా ధ స | రి మ మా || మా ద ప మ గ రీ | రి స సా ||
- బ లు | వి ర హా || పు - - - - - | వే - ళ ||

- - రి మ | పా ద ప || ప మ పా ద ప | ప మ ప మ గ రి రి ||
- - ఇ త | వం ట - || వి - రు - - | లు - - - - - - ||

మా ని ద | దా ని ద రి సా ని || ని ద దా | పా - - ||
నా కే - | ల - - యి - - || చ్చే - - | రే - - ||

- - ప ద | సా రీ || రి స రీ | ప మ గ రి రీ గ స ||
- - ర తి | రా జు || న - మ్మ | లి - - - వి - - ||

సా స | సా రీ గ రి రి స || స ని ని ద ప ద | సా సా ||
- రం | ట దె - - - - || ప్పు - గ - పు - | వే ళ ||

- - ప ద | సా సా || సా ద రి స ని | ని ద దా పా ||
- - క తు | కు న || నా - టు - - | జే - - సు ||

- - రి మ | పా ద ప ప మ గ రి || స రి మా | పా స ని ని ద దా ||
- - గ వి | శ - - న - - - || ని - డ | రే - - - - - - || ||తతి||

అవతారిక :

ఇందు నాయిక ప్రేమోత్కంఠిత, ప్రౌఢ. "నీవు నాయందు దయకలిగి నాతో నుండి నప్పుడు విరసములైన ఎన్ని తిట్లు తిట్టినను అవి వెగటుగా నుండవు. నీవు నన్ను ఎన్ని విధములుగా ఆదరించినను అవి యన్నియు ఇష్టములే యగును. ఇద్దరమొకమై యున్నప్పుడు నన్ను ఎన్ని విధముల కౌగిళులయందు అలయించినను అవి ఆనందములే యగును. అట్టి వేళల యందు యెంగిళులనుకోనరాని పనులు ఎన్నిచేసినను, అవి ఇంపులై మనసునకు గిలిగింతలే పెట్టును. వెయ్యేల నీ వెగటులన్నియు వేడుకలాయ"నని నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని నెయ్యపు చేతలను మెచ్చుకొనుచు ఈమె ఆనందించు చున్నది.

రాగ లక్షణం :

వేళావళి ప్రాచీన రక్తిరాగములలో నొకటి, ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము 23వ మేళమగు గౌరీ మనోహారి జన్యము. 'స రి గ మ ప ద స | స ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఇందు ప్రాచీన వాగ్గేయకారుల రచనలు అచ్చటచ్చట కనబడుచున్నవి.

వేళావళి — ఆది

తగు తగు నీ దొరతనము లిక
వెగటు లన్నియును వేడుకలాయ ! ॥పల్లవి॥

విరసపు తిట్లు వేవేలు దిట్టిన
సరసపు వేళల చవులాయ
యెరవుల చేత నీ వేమి సేసినా
సరినా కౌగిట చందములాయ ! ॥తగు॥

బొమ్మ జంకెనలు పోరి నేసైనా
సమ్మతించితే చవులాయ
దిమ్మరివై యెందు దిరిగి వచ్చినా
నెమ్మి నన్నేలగా నేరుపులాయ ! ॥తగు॥

అంగము లలయగ నంటబెనగినా
సంగడి రతులను చవులాయ
రంగు (శ్రీ) వేంకట రమణ నన్నెనసితి-
వెంగిలి మోవుల కిచ్చకమాయ ॥తగు॥

శ్రీం : 25—74

ప. - గ రిసరి గా మ ప | గ మ పా ద ప మా ప మ గ రి | సా - - ||
- త గు త గు నీ దొ ర | త - న - - ము - - లి - | క - - ||

- ప పా మ ప ద స సి | స ద స ని ద ప | మ గ రి గ రి రి స ||
- వె గ టు ల న్ని యు ను | వే - - - డు క | లా - - య - - - || ॥తగు॥

చ. - ద పా మ పా దా ద ప | ద స స ని స రి | గ రి గా గ రి రి ||
- వి ర స పు తి ట్లు పే | వే - లు - తి - | - - ట్టి నా - - ||

- రి గా మ గా రి గ రి స | స ని దా ద సా ని | సా - - ||
- స ర స పు వే - శ ల | చ - వు లా - - | య - - ||

- స స ని ద పా ద ప మ ప ద | మ ప ద స ద ప మ రి | గ గ గ రి రి ||
- యె ర - వు ల చే - - త నీ | వే - - - మి - సే - | - సి నా - - ||

- స నీ ధ ధా సా స ని స రి | స రి గ మ పా ప మ | మ గ రి గ రి రి స || స
- స రి నా - కౌ - - గి ట | చం - - - ద ము - | లా - - య - - - ||

||తగు||

అవతారిక :

ఇందు స్వాధీనపతిక యగు నాయికయు ఆమె పతియును, ఆనందించెడి విధమును చూచి పాలయలుకలలో వారు ఒకరిపై నొకరు తనతో చెప్పుకొను మాటలను విని "వ్యంగ్య ములగు మాటలాడి చనవులు చూపుకొనచున్నారు. ఇందలి వ్యంగ్యములు మీకన్నియు తెలుసును. నన్నేల న్యాయమడిగేరే? మీ ఇద్దరి సుద్దుల మరుగులు మీవే కావా? ఆ గిలిగింతలు నవ్వులు మీ నేర్పులకు తార్కాణములు. క్రిందు మీదేల జూచేరే? నిలువెల్ల మీ నేర్పులు తెలియుచునే యున్నవి. నాకేమి అప్పగింతలు పెట్టేరే? మీ కొలదిలేని వలపులు గుంభనములు కావా? భావములయందు చొక్కుచు పైపైని చేతులు వేసుకొనుచు శ్రీవేంకటేశ్వరుడును, నీవును సిగ్గులేల పడేరే ? గూటిని పడ్డ గువ్వల జంటవలె నుండరే! మిక్కిలి విచ్చి చెప్పితే మేడిపండు బోన నయ్యీనే" అని వ్యంగ్యముగా చెప్పును నాయికా నాయకులను చెలి అనునయించి ఆనందించుచున్నది.

వేళావళి — త్రిపుట

మిక్కిలి విచ్చి చెప్పితే మేడిపండు బోన మిది
తొక్కు మెట్టు సందడెల్ల తో దోపులే కావా? ॥పల్లవి॥

చాయలకే మాటలాడి చనవులు మెఱసేవు
యీ యెడ దెలుసునే మీ కిద్దరికిని
నాయమే మడిగేవే నన్ను నీ వింతటి లోనే
మాయదారి సుద్దులెల్ల మఱుగులేకావా? ॥మిక్కిలి॥

గిలిగింత నవ్వు నవ్వి కిందు మీదు జూచేవు
నిలువుల నున్నవే మీనేరుపు లెల్లా
మలసి మీ సరితలు మాకేమి అప్పగించేరే
కొలది లేని వలపు గుమితమే కాదా? ॥మిక్కిలి॥

భావపు రతి గరగి పై జేయి వేసేవు
వావిరి దేటపడె మీ పగలెల్లను
శ్రీ వేంకటేశుడు నీవు సిగ్గు లిందేల పడేరే
కువ్వలై వున్నవి మీగుట్టింతే కావా? ॥మిక్కిలి॥

ప. - - ప | ప ప మ గ రీ || సా రీ గ రి సా | సా స ధ స ని ||
- - మి | క్కి - - - - లి || వి చ్చి - - - | చెప్పి - - - ||

సా ద గ | రి రి స || రీ - రీ - | గ రి రి స రి గ ||
తే మే - | డి పం - || డు - బో - | న - - - మి - ||

2. మా ప | ప ద స ని ద ప || మా పా ద ప మ గ | రి స ధ స ని ||
ది మి | క్కి - - - - లి || వి చ్చి - - - - | చెప్పి - - - ||

సా ద గ రి రి స || రీ - రీ - | గ రి రి స రి గ ||
తే మే - డి పం || డు - బో - | న - - - మి - ||

సా ప | పా ప ద స ని || ద పా | మా ద ప మ గ రీ ||
ది తో | కు్క మె - ట్టు - || సం ద | డె - - - - ల్ల ||

- - రి గ | మా ప మ గ రి రి స || స ని ధా | గ రి గా || మా
- - తో - | దో - - - - - - పు || తే - - | కా - - || వా ||మిక్కిలి||

చ. - - గ | రి రి రీ || స ని ధా | గ రి రి స రీ ||
- - చా | య ల కే || మా - ట | లా - - - డీ ||

- - స రి | గ రి గ మ పా || ద ప మ గ రి గ | మా పా ||
- - చ న | వు - - - లు || మె - ర - - - | సే వు ||

- రి గ | మా పా || ప ద ప | దా సా ||
, ఖా - | యె డ || తె లు - | సు నే ||

- - స ని | ద ప పా || మ గ రి గ | గ రి రీ సా || సా
- - మీ - | కి - ద్ద || రి - - - | కి - - ని || -

- - ద స | రి గ రి గ రీ || స స ని ద ప | దా సా ||
- - నా - | య - - - మే || మ డి - - - | గే వే ||

- - ప ద | ని ద ప || ద ప మ పా మ | ప ప దా ||
- - న - | న్ను నీ - || విం - - - - | త టి లో ||

సా స ని | ధా ద గ రీ || రి గ రి రి గ రి | రి గ మ గ గ రి రీ ||
నే మా - | య దా - - || రి - - సు - - | ద్దు - - - లె - - ||

సా స ని | ద గ రీ || స స ని ద ద | ద ప మ గ రి స || రి గ మా |
ల్ల మ ఱ | గు - శే || కా - - - - - | వా - - - - - || - - - |మిక్కిలి||

అవతారిక :

ఇందు నాయకుని ఉదాసీనమున గల విరహార్ద్రితను గుర్తించి సన్నిహితురాలగు నాయిక చెలి "ఏలయ్యా! నీ అలపులను దీర్చి ఆనందిప చేయుటకు మా చెలి అలమేలు మంగ యున్నది కదా! ఆమె తోడి సరసమున నీ మేను చెమరించును. చక్కెర బొమ్మవంటి ఆమెను ఏలుకోనరాదా ? ఆమె పొందులు నీకు నిలువెల్లా సింగారమౌను. ఓ శ్రీ వేంకటేశ్వరుడా! ఆమె చుట్టములు నీకు ఆనందము చేకూర్చగలవు" అని చెప్పుచున్నది.

రాగ లక్షణము :

నట్ట నారాయణి ప్రాచీన రాగము. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము 28వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యము అయినను దీనికి వెంకటమఖి సంప్రదాయమున గల ఆరోహణావరోహణ ములు ఇతర గ్రంథకర్తలు చెప్పిన ఆరోహణావరోహణములు వేరువేరుగా నుండి భిన్నప్రకృతి గల రెండు రాగస్వరూపములు కనబడుచున్నవి. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున ఆరోహణావ రోహణములు స రి గ స రి మ ద ప । ప ద ప మ గ రి స । అనియు ఇతరుల సంప్రదాయమున స రి గ మ ద ని స । స ని ద ప మ గ మ రి స అనియు ఉండుట వలన, ఇందు రెండవ పక్షమున గల రాగ స్వరూపమునే స్వీకరించి స్వరపరచితిని. మొదటి రాగ స్వరూపమున చాల వరకు సామ మొదలగు కొన్ని రాగముల ఛాయలు ఎక్కువగా నుండి దీని ప్రత్యేకత స్పష్టముగా ఏర్పడదను భావముతో విడచితిని.

నట్ట నారాయణి — రూపకం

చెక్కిటి చేయిక నేల చింతలేల
అక్కరతో నాపె నీ యలపారిచీ గాక ॥పల్లవి॥

జవ్వనపు సతి తోడి సరసము
చివ్వన నీ మేనెల్లా జెమరించిపించె
పువ్వుల వసంతాలు పొలయాటలూ
నవ్వి నవ్వి నీ మనసు నాము లెక్కించిపించె ॥చెక్కిటి॥

చక్కెర బొమ్మవంటి యీ సతి పొందులు
చిక్కించి నీకు వలపు చిమ్మిరేగించె
నిక్కి నిక్కి యాపె జూచె నీ వేడుకలు
చెక్కుల చెనకులయి సిగ్గు విడిపించె ॥చెక్కిటి॥

అలమేలు మంగతో నెయ్యపు రతులు
నిలువెల్ల సింగారమై నీకు నమరె
నెలవై శ్రీ వేంకటేశ నీ తమకవు
అలరిన చుట్టరికమై తగిలించె ! ॥చెక్కిటి॥

శ్లం : 24_27లె

గ మ రి రి సా ॥ స ని ధా సా సా ॥
చె - క్కి టి చే ॥ యి - క నే ల ॥

స రి గ మ ద ని ద సా - ॥ స ని ద ని పా మ గ మ రి ॥
చిం - - త లే - - - - ॥ ల - - - - - - - - ॥

సా - రి గ మ పా ॥ ప మ గ మ రి గ మ ॥
అ - - క్క ర తో ॥ నా - - పె నీ - - ॥

ద ని ద సా సా ॥ స ని ద ని పా మ గ మ రి ॥
య - ల పారి చీ ॥ గా - - - - క - - - ॥ ॥చెక్కిటి॥

చ. - ప ప ప ప మ గ మ ॥ ద ని ద సా సం ॥
- జవ్వనపు - - - ॥ స - తి తో డి ॥

స ని ద ని ప మ గ మ రీ ॥ - స ని ధ ని ఫా ॥
స - ర - స - - - ము ॥ - చి - వ్వ న నీ ॥

మ ధ ని ధ సా సా ॥ స రి గా మ గ మా గ రి గ మ ॥
మే - - - నె ల్లా ॥ చె - మ రిం - - పిం - - - ॥

పా - మ పా - - ॥ ద ని ప ప మ గ మ రి ॥
చే - - - - - ॥ పూ - వు ల - - - వ ॥

గా - మ పా - మ దా ॥ మ ద ని ద సా స స ॥
సం - - తా - - లు ॥ పొ - ల - యా ట లూ ॥

స రి గ గ మ రి రి ॥ స రి గ గ మ రి స స ॥
న - వ్వి న - వ్వి - ॥ నీ - - మ - న సు - ॥

మ ద ని ద సా ॥ స ని ద ని పా మ గ మ రి ॥
నా - ము లె - ॥ క్కిం - - - పిం చె - - - ॥

॥చెక్కిటి॥

అవతారిక :

ఇది నాయిక స్వాధీన పతిక ప్రౌఢ. ఈమె నాథుని చిత్తమును తన యందు నిలుపుకొను నేర్పరి తనము కలది. నాయకుడు శ్రీ వేంకటేశ్వరునితో "నిను వలసిన విధము లన్నియును నేర్చినది సుమా మా అలమేలు మంగ! నీవు యీమె యందు తప్పులెంచుటకు వలను గాదు ఇట్టి మా నాయికను ఏలుకొనవయ్యా శ్రీ వేంకటేశ్వరుడా!" అని చెలులు స్వామికి విన్నవించుచున్నారు

నారాయణి—తిశ్రఏక

అన్నిటా నేరుపరిగా అలమేలు మంగ నీకు
చిన్ని చిన్ని ముద్దులనే సిగ్గువిడిపించెను ॥పల్లవి॥

చనవు మెరసి నిన్ను సారె సారె జేకొని
మనసు దనియ నాపె మాటలాడెను
కనుసన్న చూపులనె కప్పుర పిడెము లిచ్చి
తనువు దనియ నీపై దల జాలు వోసెను ॥అన్నిటా॥

పన్ను గడల తోడనే పానుపు చేరువనే
కన్నులు దనియగ దగ్గరి నిల్చెను
మన్ననలు దైవార మచ్చికలు వెడరేచి
విన్న వీనులు దనియ విన్నపాలు సేసెను ॥అన్నిటా॥

మాగిన మోవి యిచ్చి మనసు గరచి యిట్టె
కాగిలి దనియ నీకు గప్పెబయ్యెద
వీగక శ్రీ వేంకటేశ వెలది గూడితివిట్టె
రాగి వయసు దనియ రతికేలి సేసెను! ॥అన్నిటా॥

శృం: 14—89

ప. సా ఠి సా ని | పా ప ప ప మ || రి మ ప ద పా | మ గ రీ సా ||
అ న్ని టా - | నే రు ప రి గా || అ ల మే - లు | మం గ నీ కు ||

స రి సా స ని | ప ద ప సి సా || స రి మ ప దా | గ ప ప మ ప ద ప ని ||
చి న్ని చి న్ని - | ము ద్దు ల - నే || సి గ్గు వి డి పి | చే - - - - - - ను - ||
||అన్నిటా||

చ. మ మ మా ప ద ప మ | గ రి ప మ గ రి సా ||
చ న వు మె - ర - | సి - ని - - - న్ను ||

స రి సా - ని ప ధ | ప ని స రి సా ||
సా రె సా - - రె - | జే రు కొ - ని ||

స రి మా ప మ గ రి | స రి గా రి స నీ సా ||
మ న సు - - ద ని | యు - - నా - - పె ||

స రి మా పా | ద ప ప మ ప ద ప ద ప ||
మా - ట లా | డె - - - - - - - ను ||

రి మ ప ద పా | మ ప స ని సా || స ఠి మ గ రీ | స రి గా రి ఠి సా ||
క ను స - న్న | చూ - పు ల నే || క ప్పు ర - వి | డె - ము లి - చ్చి ||

ప ద ప ని స సి | సా ఠి గ రి స నీ సా ||
త ను పు - ద ని | య - - సీ - - పై ||

స రి మ ప దా | ద ప ప మ ప ద ప ని ||
ద ల బా - లు | వో - - - - సె ను - || ||అన్నిటా||

అవతారిక :

ఇది దునాయక జాణ-నాయకుని యందుగల ప్రేమాతిశయముచే ఆతని తప్పులను మన్నించియు వ్యంగ్యమున "నీవు కొలువునందు ఉండెడి తీరును నేను చూచితిని. అట్టి స్థితి యందున్న నిన్ను ఎవ్వతె యేమనుకన్నను అనుకొనవచ్చుగదా! ఊరి వారి సొమ్ములెల్ల అలంకరించుకొని వచ్చిన నీ వెట్లుండినను ఉండవచ్చుగదా! నీ మొగమునందు కళలు రేగి అందమొలుకుచున్నది. మోహమెచ్చటనున్నదో యేమో నాకేమి తెలియునుగాని సేవ చేయుట యందును, నీ మేను సోకినప్పుడును నాకు పులకింతలగును. పూవువలె పొదిగి నిన్ను లాలింతును. నీ మోవి తేనె విందులు వేరు సేయుదును సుమీ! నీ చిత్తమెందుండినదో యని వెరపుపడుచున్న దానను" అని నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునితో చెప్పుచున్నది

నారాయణి — రూపకం

చిత్తమెందుండెనో యంటా సబ్బిలిపడేను నేను
కొత్తలేమిగలిగినా గోరి తెలుసుకొమ్మి! ॥పల్లవి॥

నివ్వటిల్లి కొలువులో నీ వున్న భావము చూచి
యెవ్వతె యేమాడునో యెఱిగేనుకో
పువ్వువలె బొదుగుదు భోగించేవేళ నేను
నవ్వుల నీ మైరేకలు నావిగాపు సుమ్మీ! ॥చిత్త॥

వూరి వారి సొమ్ములెల్ల సొగిబెట్టుక రాగాను
యే రీతినున్నాడవో నాకెట్టు దెలుసు
నేరుపుతో సింగారింతు నీ మేను సోకేటివేళ
భారపు దండలు నాకు బనిలేదు సుమ్మీ! ॥చిత్త॥

సందడి నీ మోమునకు సరికళలు రేగెను
యెందు గలదో మోహమెరుగుదునా
పొందితి శ్రీ వేంకటేశ పొరపొచ్చెము లేకుండ
విందుల నీ మోవితేనె వేరుసేయుసుమ్మీ! ॥చిత్త॥

ప. - ద స రి మా ॥ ప మ రి స రి మ పా ॥
- చి త్త మెం దుం ॥ డే - నో - యం - టా ॥

- ప ద సా ని ద ॥ ప ద ని ద ప మ రి మ ప మ రి స ॥
- సి బ్బి తి ప - ॥ డే - - - ను - నే - - - ను - ॥

ని ధ స రి స రి మా రి ॥ రి మ పా మ మ ప దా ॥
- - కొ త్త లే - - మి ॥ గ - లి గి నా - - ॥

- రి మ ప ద ని ద ప మ రీ ॥ ప మ రీ సా - - ॥
- కో - రి - తె - లు - సు ॥ కొ - - మ్మ - - ॥ ॥చి త్త॥

చ. - ద ని దా ద ॥ ప ద సా ని ద ప ని ద ప మ రి ॥
- ని వ్వ టి ల్లి ॥ కొ - లు వు - లో - - - - - ॥

- రి మ పా దా ని ద ప మ రీ ॥ రి స ని ధ సా ॥
- నీ - వు న్న - - ఖా - - ॥ వ ము చూ - చి ॥

- ధ స రి మ ప మ రి స ॥ రి మ పా మ ప దా ॥
- ఎ వ్వ తె - - - - - - ॥ యే - మూ డు - నో ॥

ప ద స స ని ద ప ద ॥ ప మ రి మ పా - - ॥
యే - - మి సే - - సు ॥ నో - - - - - - - ॥

ప మ పా ద సా - రి ॥ స ని దా స స రీ ॥
పు - వ్వ వ లె - - ॥ పొ - దు గు చు నే ॥

స రి ప మ రీ - మ ౭ స రీ ॥ స ని ని ధా ధ సా స ॥
భో - - - గిం - - చే - - ॥ వే - - - శ నే సు ॥

- ప ద ప రి మ రి ॥ సా - రి స ని దా ప ద ॥
- న వ్వు ల - - నీ ॥ మై - - రే - - క లు ॥

రి మ ప ద సా ని ప ద పా ॥ ప మ రీ సా రి స ని ధ సా ॥
నా - - - వి కా - - - వు ॥ సు - - - మి్మ - - - - ॥ ॥చి త్ర॥

అవతారిక .

ఇందు ఊడిగపు వారైన చెలులు తమ స్వామి వారిని సేవించుచు, ఆ సేవలకు ఆనందించి చొక్కియున్న ఆ స్వామిని తమయందు కరుణాకటాక్షముంచి యేలుకొనుమని రాగ పరవశలై వేడుకొనుచున్నారు.

నారాయణి — ఝంపె

పంతగాడ విక మమ్ము బాయనేలయ్యా
బంతి చెట్టుకొని మమ్ము బాలార్చవయ్యా ! ॥పల్లవి॥

జవ్వనపు వారమో సముకపు వారమో
యెవ్వర మేమన్నా నెగ్గులెంచకువయ్యా
నవ్వు నవ్వే వారమో సనసైన వారమో
తవ్విన మోవి రసాల దప్పిదేర్చవయ్యా ! ॥పంత॥

సేవచేసే వారమో చిత్తములో వారమో
కావరించినా మమ్ముగైకొనవయ్యా
పూపువంటివారమో భోగించేవారమో
వేవేలు మన్ననల వెలయించవయ్యా ! ॥పంత॥

కడుమేన వారమో క్రప్పుబడివారమో
యెడయక ఇట్టె పీడేలియ్యవయ్య
కడగి శ్రీ వేంకటేశ కలసిన నీ వారమో
జడియక యిట్లనే చనవియ్యవయ్యా ! ॥పంత॥

రేకు : 19–112

ప. రి మ | ప ద ని ద సా || స ని ద ప | మ రి మ రి స ||
పం త | గా - - - డ || వి - క - | మ - - - ము్మ ||

స ని ధా | స రి మ || ప మ | పా - || రి మ | ప ద ని || ద ప | మా మ ||
బా - - | య కు - || వ - | య్యా - || బం తి | బె - ట్టు || కొ ని | మ ము్మ ||

రి మ ప మ | రి స ని ధ సా || రి మ | పా - ||
బా - - - | లా - - - ర్చ || వ - | య్యా - || ||ఎంత||

చ. ద ని | దా ప || మా | మ రీ || ధ స | రి స రి || మా | రి మా ||
జ వ్వ | న పు || వా | ర మో || స ము | ఖ పు - || వా | ర మో ||

ధ స | రి మా || ప మ రి స | రీ - ||
ఎ వ్వ | ర మే || మ - - - | న్నా - ||

రి మ | ప ద స ని ద ధ || మ రి మా | పా ప ||
ఎ గ్గు | లెం - - - చ - || కు - - | వ య్యా ||

మ ప | ద సా || రీ స ని ద | స రీ ||
న వ్వు | న వ్వే || వా - - - | ర మో ||

స రి | స రి మ రి || రి స ని ద | స సా ||
న ను | పై - - న || వా - - - | ర మో ||

ప ద | స సా || రి స ని ద | ప ద ప ||
త ప్పి | న మో || వి - ర - | సా - ల ||

మ ప | ద సా ని ద || ప మ రి మ | ప మ రీ స ||
ద ప్పి | దే - ర్చ - || వ - - - | య్యా - - - || ||పంత||

అవతారిక :

అహోబల క్షేత్రమునందు వెలసిన శ్రీ నారసింహస్వామిని కొనియాడుచు, "నీవే కలియుగమునందు భక్తుల కల్పవల్లివలె శ్రీ వేంకటేశ్వరుడవై ఏడుకొండలపై వెలసియున్నావ"ని చెప్పుచు ఆ హోబలేశ్వరుని నాటి వైభవమును, దేవతలు, మానవులు, మునులు, ఋషులు ఎట్లు ఆ స్వామి కృపా కటాక్షమునకు పాత్రులైరను విషయములను అయ్యవారు గానము చేయుచున్నారు.

నారాయణి — ఆది

అనాది జగమునకౌ భళము
అనేకాద్భుతంబౌ భళము ॥పల్లవి॥

హరి నివాస మీయౌ భళము
అరిది పరమ పదమౌ భళము
అరిదైత్యాంతకమౌ భళము
హరముఖ సేవితమౌ భళము ॥అనాది॥

అమలరమాకరమౌ భళము
అమితమునీంద్రంబౌ భళము
అమరవందితంబౌ భళము
అమరె ఋణ్యాములనౌ భళము ॥అనాది॥

అగరాజంబీ యౌ భళము
అగణిత తీర్థంబౌ భళము
తగు శ్రీ వేంకటధామ విహారం
భగు శుభాంచితంబౌ భళము! ॥అనాది॥

ప. ధ సా స రి మ ప మ రి స | రి మ ప మ | పా - - ||
అ నా ది జ - గ - ము న | కౌ - భ ళ | ము - - ||

ద సా సా రి స ని ద ప మ | రి మ ప మ రి రి | సా - - ||
అ నే కా - - - ద్భుతం - | బౌ - - - భ ళ | ము - - || ॥అనాది॥

చ. ప మ ప ద ప ద సా | రి స ని ద ద ప దా | సా - - ||
హా రి ని చా - స మీ | యౌ - - - భ - ళ | ము - - ||

ద స రి రి మ ప మ రి స స | స రి మ రి స ని దా | సా - - ||
అ రి ది ప - ర - మ ప ద | మౌ - - - భ - ళ | ము - - ||

ద స స రి మా రి స స ని దా | ప ద సా స ని దా | పా - - ||
అ రి దై - - త్యాం - త - క | మౌ - - భ - ళ | ము - - ||

రి మ ప ద స ని ని ద ద ప ప మ | రి మ ప మ రి రి | సా - - ||
హా ర ము ఖ సే - - - వి - త - | మౌ - - - భ ళ | ము - - || ॥అనాది॥

అవతారిక :

ఇందు జీవుల వ్యాపారములను ఎత్తి చూపుచున్నారు. ఇవి "మనము తినెడి రుచులు మనలను మభ్యపరుచు కోరికలు, మనకు కలుగు కోపతాపములు నిదురలు మన జననమరణములు మాయలు లంపటములు ఇవి అన్నియు దేహమునకుకాని ఆత్మకు లేవు. శ్రీ వేంకటేశ్వరుని కృపను సంపాదించినచో సమస్త సుఖములు కలుగును. ఈ సత్యమును తెలుసుకొనుడ"ని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

నారాయణి—ఆది

హరి శరణాగతి యాతుమది
సరుస నిదియెపో సత మయ్యెడిది ॥పల్లవి॥

దిన దిన రుచులివి దేహము వి
చెనకెటి కోరిక చిత్తముది
యెనసెటి కాంతలు యింద్రియంబులవి
పనివి యాత్మకివి పనిలేదయ్యా ॥హరి॥

పదరెటి కోపము పావ(ప)ముది
అదన గాలములు అనాదివి
నిదుర తమోగుణ నిలయముది
యెదుట నాత్మకివి యెవరయ్యా ॥హరి॥

కాయపు జననము కర్మముది
మాయ లంపటము మమతలది
యేయెడ శ్రీ వేంకటేశుడితని కృప
పాయని యాత్మకు ప్రమాణమయ్యా ! ॥హరి॥

అ : 10-81

ప. - ద సాం ని దా పా - మ రి స | - ని ధా స రీ | మా - - ||
- హ రి శ ర ణా - - గ తి | - యా - తు మ | దీ - - ||

- రి మా ప దా ని ద సా | స రీ మా రీ స | ని ద పా ప మ రి స || రి మ
- స రు స ని ది యెపో | స - త మ - | య్యో - డి ది - - - || - -
||హరిశరణా||

చ. - ద నీ ద పా ప ప ప ప | మ ద ప మ రి స | రి మ ప ద ని ద నీ ||
- ది న ది న రు చు లి వి | దే - - - హ ము | వి - - - - - - ||

- రి మా ప దా ప ద సా ని ద ప మ | రి మ ప మ రి స ని ధ | సా - - ||
- చె న కె టి కో - - రి - క - | చి - - - త్త - ము - | ది - - ||

- ద మా ప దా సా స స | రి మ ప మ రి స | స ని దా సా ||
- యె న సె టి కాం త లు | ఇం - - - ద్రి య | ము - ల వి ||

- ద సా రి రి మ రి స స ని దా | ప ద సా | ని ద ద ప ప మ రి స || రి మ
- ప ని వి యా - - త్మ కి - వి | ప ని లే | ద - - - య్యా - - - || - -
||హరిశరణా||

అవతారిక :

నీయందు భక్తి కలిగి, ప్రేమాభిమానములు కలిగియున్న దానను నేను. నీ మీద తప్పులు మోపి కొత్త కొత్త మాటలాడి, పంతములాడ నోపను. నీతో వ్యంగ్యములాడ నోపను. నిన్ను కౌగిళులయందు అలయింప నోపను. నన్ను మన్నించి యేలిన చాలును. ఓ శ్రీ వేంకటేశా! నీకు చేలోకువ దానను నేను" అని వినయముతో పలుకుచు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడగు తన నాథుని మన్ననలను పొందుచున్నది.

రాగ లక్షణము :

మాళవి ప్రసిద్ధములగు ప్రాచీన రక్తి రాగములలో నొకటి. ఇది యిప్పటి శాడుక ప్రకారము 28వ మేళమగు హరి కాంభోజి జన్యము. 'స రి గ మ ప ద ని స | స ని ద ని ప మ గ మ రి స,' అనునవి ఆరోహణా వరోహణములు. ఇందు త్యాగరాజ స్వామి వారి రచన యొక్కటి తప్ప ప్రాచీనుల రచనలు కాన వచ్చుటలేదు. శృంగార పదములు అసలున్నట్లు తెలియవచ్చుటలేదు

మాళవి—త్రిపుట

ఇందరివలె జూడకు యింకా నన్ను
మంచలించి యెటువలె మన్నించినా మంచిదే ! ॥పల్లవి॥

తత్తరించి నీ మీద తప్పులు మోపగ నోప
కొత్త కొత్త మాటలను కొసర నోప
బత్తి గల దాన నీతో బంతము లాడగ నోప
చిత్తగించి యేమి దయసేసి నాను మంచిదే ! ॥ఇందరి॥

చేయి చాచి కొనగోర జెనకగ నే నోప
చాయల సన్నల నిన్ను జరయనోప
నీ యాధీనపు దానను నిన్ను వెంగెమాడ నోప
థాయడించ కెటువలె రక్షించినా మంచిదే ! ॥ఇందరి॥

అట్టే కాగిట గూడితి వలయించ నే నోప
పట్టి సట లాడి నీతో వాదించ నోప
ఇట్టే శ్రీ వేంకటేశ యెనసితి విటు నన్ను
పట్టముగట్టి నన్నెంత పాలార్చినా మంచిదే ! ॥ఇందరి॥

శృం : 19–498

ప. - - ప | పా పా || ప మ గ మ | రీ సా - ని ||
- - ఇం | ద రి || వ - లె - | జూ డ - - ||

సా - | ధ ని సా రి గ మా || దా స ని ద ని | పా మ రి గ మ ||
కు - | యిం - - కా - - || న - - - - | న్ను - - - - ||

పా మ | దా ని ద || సా - | స ని ద ని పా ||
- మం | ద లిం - || చి - | యె - టు - వ ||

పా రి గ | మ ప ప మ గ మ || రీ - | ప మ గ మ రి || సా ప | పా పా ||
లె మ - | న్నిం - చి - - - || నా - | మం - - - చి || దే ఇం | ద రి ||

చ. - - ద ని | పా పా || పా - | ప మ గ మ రీ ||
- - త - | త్త రిం || చి - | నీ - - - మీ ||

సా రి | గ మ పా ప మ గ మ || రీ స | స ని ధా నీ ||
ద క | ప్పు - - లు - - - || మో ప | గ - - నో ||

సా స | పా ప ప మ గ || మ రీ | గ మ పా ||
ప కొ | త్త కొ - - - || త్త మా | ట ల ను ||

పా మ | ద ని సా స ని ద ని || పా ప మ | పా - - ||
, కొ | స - , ర - - - || నో - - | ప - - ||

- - మ | దా ద ని సా || స రి గ మ | రీ సా - ని ||
- - బ | త్తి గ - ల || దా - - న | ము నీ - - ||

సా స | రి గ మా రీ || సా స ని | సా సా ||
తో పం | త - - ము || లా డ - | గ నో ||

సా స | సా స ని ద ని || పా - | స ని ద ని పా ||
ప చి | త్త గిం - - - || చి - | యే - - - మి ||

పా రి | గ మ పా పా ద ప మా || ని దా | ప మ గ మ రీ ||
- ద | య - - సే - - - || సి నా | ను - - - మం ||

గ మ ద ని | పా పా ||
చి - దే - | - - || ॥ఇందరి॥

అవతారిక :

ఇందు విరహార్తయగు నాయిక నాయకునితో కలిసిన పిదప చెలి గేలిగా "నీవు వెన్నెల యందు వేడిని భరింపలేవైతివి. కోయిల పలుకులకు కలత చెందితివి. చల్లగాలి యందు వేడిని అనుభవించితివి. నాయకుని పొందిన వెనుక ఆ వెన్నెల వేడుకైనది. ఆ కోయిల పలుకులే కులుకులైనవి. ఆ చల్లగాలియే ఆనందమైనది నీ భావములు తెలుసుకొనుట కష్టముగా నున్నది సుమా" అని ఎకసెక్కము లాడుచున్నది.

మాళవి — రూపకం

ఎట్టు నమ్మవచ్చునే ఇంతి నీ మనసు నేడు
పొట్టి యొక వేళ బుద్ధి యొకవేళ వచ్చునా ? ॥పల్లవి॥

వెన్నెల బయట నుండి వేడి బడి యుండాకా
సన్నల నీ పతి గూడి చల్లనైతివి
వున్నతపు జందురు డొక్కడే వెన్నెలొక్కటే
కన్నె భావాలు రెండుగతులాయ నివిగో ! ॥ఎట్టు

కోయిల కూతలకే గుండె బెదరి యుండాకా
యీ యెడ నీ పతి గూడి యిచ్చగించేవు
ఆ యెడా బలు కొక్కటే అప్పటి నీవు నీవే
రాయడి నీ గుణములే రెండుదెఱగులాయ ! ॥ఎట్టు॥

వేడుక చల్లగాలికి విసిగితి విందాకా
కూడి శ్రీ వేంకటేశుతో కోరే వదియే
ఆడనే నీ యాల వట్ట మదియును నొకటే
యీడా నాడా దలపోత లివియే వేరు ! ॥ఎట్టు॥

శృం : 25—506

ప. - గ రి గ మ ప ప || ప మ గ మ రి సా - ||
- ఎ - ట్టు న - మ్మ || వ - - - చ్చు నే - ||

స ని ధ ని ఫా || ఫ మ ధ ని సా స ||
ఇం - - తి నీ || మ - న సు నే డు ||

- గ రి గ మ పా || ప మ ద ని సా ||
- వొ - ట్టి యొ క || వే - ళ బు ద్ది ||

స రి గ మ రి స ని ద ని ప || స ని ద ని ప మ గ మ రి స ||
యొ - క - - వే - - - ళ || వ - - - చ్చు - నా - - - || ||ఎట్టు||

చ. - ప ప ప పా || ప మ గ మ రీ రీ ||
- వె న్నె ల బయ || ట - - - నుం డి ||

- గ రి గ మ పా || గ రి గ మా పా ||
- వే - డి బ డి || యుం - - డా కా ||

- ప ప ప మ గ మ రి || స స స ని ధ నీ ||
- స న్న ల - - - నీ || ప తి గూ - - డి ||

- స రి గ మ రి || గ మ ని ద పా ||
- చ ల్ల నై - తి || వి - - - - ||

- ప ప మ ద దా || ద మ ద ని స స ||
- ఉ న్న - త పు || చం దు రు డొ క్క డే ||

ద ని స స రి స ని ద ద ని || పా - - - - ||
వె - - న్నె - లో - - క్క - || చే - - - - ||

- ద ని స సఁ రి గా || మా గ మ రి సా ||
- క - న్నె భా - వా || లు రెం - - డు ||

స రి గ మ రి స ని ద ని పా || స ని ద ని ప మ గ మ రి స ||
గ - తు - లా - - - - య || ని - వి - గో - - - - - || ||ఎట్టు||

అవతారిక :

మహాప్రళయము సంభవించినప్పుడు భూ నభోంతరములు ఏకమై జలరాశిగా నున్నప్పుడు హంసవలె తేలియాడుచు మర్రాకున పవ్వళించియున్న ఆ పరమాత్ముని లీలలను చెప్పుకొనుచు "ఈతడే జీవుల హృదయకమలములయందు వెలుగుచునుండి, తన్నుశరణుజొచ్చిన వారిని కాపాడుచు, వేంకటగిరియందు వెలసి విహరించుచున్న రాజహంస" అని అయ్యవారు వర్ణించుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

కాంభోజి రాగము అతిప్రాచీనమైన రక్తిరాగములలో నొకటి. ఇది భాషాంగము. 'స ని ప ద సా' అను సందర్భమున పలుకు కాకలి నిషాద స్వరమే ఇందలి భాషాంగస్వరము. ఈ రాగము యిప్పటి 28వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యము. నిజమునకు హరికాంభోజి కన్న యెంతో ప్రాచీనమైనది కాంభోజి. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున చెప్పిన కాంభోజియు క్షేత్రజ్ఞుని పదములయందలి కాంభోజియు ఒకే విధముగానున్నది. తెనుగున గల కొన్ని కావ్యములలో యీ రాగప్రసక్తికలదు. 16వ శతాబ్దపుకవి, సంగీత సాహిత్య భరత శాస్త్ర కోవిదులు. మహాకవియునైన శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారి ఆస్థానకవులలో నొకరునగు రామరాజ భూషణుడు తన వసుచరిత్రయను ప్రబంధమునందలి ఒక పద్యమున యీ రాగ ప్రసక్తి కలదు.

"ఆ జాబిల్లి వెలుంగు వెల్లికలడాయన్ లేక రాకానిశా
రాజశ్రీ నఖమైన మోమున పటాగ్రంబెత్తి యెగ్గెత్తి యా
రాజీవానన యేడ్చె, కిన్నర వధూరాజత్ కరాంభోజ కాం
భోజీమేళ విపంచికా రవ సుధాపూరంబు తోరంబుగన్"

కాంభోజి రాగమును కరుణ, విరహభావములను వ్యక్తము చేయుటకు వాగ్గేయ కారులెందరో చక్కగా ఉపయోగించియున్నారు.

కాంభోజి — ఆది

దిబ్బలు వెట్టుచు దేలిన దిదివో
ఉబ్బు నీటిపై నొకహంసా ! ||పల్లవి||

అనువున గమల విహారమే నెలవై
వొనరి వున్న దిదే వొకహంసా
మనియెడి జీవుల మానస సరసుల
వునికి నున్నదిదే వొకహంసా ! ||దిబ్బలు||

పాలు నీలు నేర్పఱిచి పాలలో
నోలలాడె నిదే వొకహంసా
పాలు పడిన యీ పరమ హంసముల
వోలి నున్నదిదే వొకహంసా ! ||దిబ్బలు||

తడవి రోమ రంధ్రంబుల గ్రుడ్ల
నుడుగక పొదిగినొక హంసా
కడు వేడుక వేంకటగిరి మీదట
నొడలు వెంచనిదే యొక హంసా ! ||దిబ్బలు||

అ : 5–15

ప. పా ద ద సా నీ ద | పా ద ద | ని ద పా ||
దిబ్బలు వెట్టుచు | తేలిన | దిదివో ||

దని దపదపమగ | రిగ మమ | పా - - ||
ఉ - బ్బునీ - టి - పై | ఒక హం - | సా - - || ||దిబ్బలు||

చ. పదసససనిదద | పదసస | సనిదద ||
అనువునకమలవి | హా - రమే | నెలవై - ||

ప̇ ప ప̇ ప ద ద మ గ | ప̇ ప ద ద | సా - - ||
ఒ న రి యు - న్న ది దె | ఒ క వాం - | సా - - ||

స స̇ రి̇ రి̇ గ̇ మ̇ గ̇ రి̇ | స̇ రి̇ స̇ ని | ద ప ద ద ||
మ ని యొ డి జీ - వు ల | మా - న స | స ర సు ల ||

ప ద స̇ ని ద ప మ గ | స రి గ మ | పా - - ||
వు ని కి ను - న్న ది దె | ఒ క వాం - | సా - - ||

॥దిబ్బలు॥

అవతారిక :

ఇందు ప్రౌఢనాయికయగు యీమెకు నాథుని వలపు ఎంత లభించినను ఆతని దక్షిణ నాయకత్వపు చేతలు చక్కగా తెలియును. "నీవు చేయుచేతలు కారమువలె, ఎండవలె ఎంత ఎంత కటువుగా నున్నను నీ ప్రేమలు, నీ పలుకులు, నీ నవ్వులు, వెన్నెలవలె, తీపివలె, మధుర ముగా నుండి మైమరపించు చున్నవి. ఉమ్మడిగా అందరి యెదుట నేయున్నాను. నన్ను జాణనని దూరము చేయకుము నా సామీ" అనుచు నాయకుని పొందు ననుభవించుచున్నది.

కాంభోజి–త్రిపుట

ఉమ్మడినే యేమనినా మారకుండను
అమ్మరో యెంతట గబ్బియవటమీ నన్నును ॥పల్లవి॥

మాటలు నీ వాడితేను మంచి తేనెలుగారీని
గాటమై నీ చేతవైతే కారమయ్యీని
యీటు వెట్టితే నవి యిదొకటి నదొకటి
కూటమి కాననరాదు కోపగించరాదు ! ॥ఉమ్మడి॥

కన్నుల నీవు చూచితే కడు వెన్నెల గాసీని
యెన్నబోతే నీ సుద్దులు యెండగాసీని
పన్ననవి నీ గుణాలు పచ్చియును వెచ్చియును
అన్ని జేతబట్టరాదు అటు దోయరాదు ! ॥ఉమ్మడి॥

నీ వాసలు వెట్టితేను నిలువు నూరు వండీని
భావించ నీ సింగారాలు పాలుకొనీని
యీవల శ్రీ వేంకటేశ యింతలో నన్నేలితివి
చేవదేరె ననరాదు చిగురనరాదు ! ॥ఉమ్మడి॥

శృం : 19–392

ప. - - స | సా సా || స రి గ మ రి గ | సా స ని ధా ||
- - ఉ | మ్మ డి || నే - యే - మ - | ని నా - - ||

దా స రి | గ మ ప ప మ గ రి || సా - | స ని ధా ధా ||
మా - - | ర - - కుం - - - || డ - | ను - - - ||

సా ప | ప ప మ గ మా || పా - | ద ప దా ||
- అ | మ్మ - - - రో || యెం - | త ట గ ||

సా ప ద | సా - రి స ని దా || ని ద పా | ప మ గా మ గ రి ||
బ్బ య న | కు - - మీ - - || న - - | న్ను - - ను - - || ||ఉమ్మడి||

చ. - - గ | గా మ ద ప మ || గా మ ప మ గ | మ గ రి ప మ గ రి ||
- - మా | ట లు - - - || నీ వా - - - | డి - - తే - - - ||

సా సా రి గ | సా స ని ధా || ధ సా | స రి గ మ ప మ గ రి ||
ను మం - - | చి తే - - || నె లు | గా - - - రీ - - - ||

సా స | పా ప ప మ గ || మ పా | ద ప ద ని ద ని ||
ని గా | ట మై - - - || నీ చే | త - లై - - - ||

దా ప | ద సా స ని ని ద || మ ప దా రి స ని ద | ద ప పా ||
తే కా | - ర మై - - - || య్యా - - - - - - | ని - - ||

- - మ గ | ప ద సా || సా రి గా స | రీ రీ ||
- - యీ - | టు వె || ట్టి - తే - | జ వి ||

- - స రి | గ మ రి గ సా || సా స ని | పా దా ||
- - యి - | దొ - - - క || టి న - | దొ క ||

సా మ ప | ధా ఠి సఁ స ని దా ప || పా - | ప ప మ గ మా ||
టి కూ - | ట - - - - మి - || కౌ - | న - న - రా ||

పా ప ద | సా - ఠి సఁ ని దా || ని ద పా | ప మ గా మ గ రి || సా
ధు కో - | - - - ష - - || గిం - చ | రా - - - - - || దు ॥ఉమ్మడి॥

అవతారిక :

స్త్రీ ప్రియమునకు ఎదురాడ నేర్తునా? నీవు చేయివేసితే, ఆదరించి కౌగలించితే, ప్రేమతో విడెమిచ్చితే, పరవశించి నీ దాననై నీకు ఆనందము నిత్తును" అని స్వాధీనపతికయగు నాయిక శ్రీ వేంకటేశ్వరునితో విన్నవించుచున్నది.

కాంభోజి–త్రిపుట

ఎట్టు సేసినా జేయి యెదురాడను
నెట్టుకొని చూచేవి నీ మహిమలికను ! ॥పల్లవి॥

మొగము నీవు చూచితే మొక్కుచును సంతోసింతు
నగితేనే నీ మేలు నమ్మెదు నేను
బిగి వీడెమిచ్చితేనే చెప్పుకొందు జెలులతో
వగటు నీ చిత్తము నా భాగ్యమికను ! ॥ఎట్టు॥

మాటలు నీ వాడితేనే మనసు గరగుదును
గాటాన చేయి వేసితే గడు మెత్తును
పాటించి గోరనంటితే పలుమారు జెలగుదు
కోటికి నీ కరుణే కోరితి నేనికను ! ॥ఎట్టు॥

పచ్చడము గప్పితేను పలుమారు నిన్ను మెత్తు
మచ్చిక నీవు చూపితే మరుగుదును
ఇచ్చకుడ శ్రీ వేంకటేశ నన్ను గూడితివి
వచ్చియైన నీ మన్ననే బ్రతుకు నా కికను ! ॥ఎట్టు॥

రేం : 19–57

ప - - పా । ప ప మ గ ప మ గ రి ॥ సా రి గ రి స సా । స ని ఫా దా ॥
- - ఎ । ట్టు - - - సే - - - ॥ సి నా - - - - । జే - - - - ॥

సా స రి । గ మ పా ప మ పా ॥ ద సా । సం స ని ద ని ద పా ॥
ఋ యె దు । రా - - - - డ ॥ ను - । - - - - - - - - ॥

మా మ గ । పా దా ॥ సా - । సం రిం గ స రీ ॥
- నె - । ట్టు కో ॥ ని - । చూ - - - చే ॥

సా ప మ గా । పా - ద సా స ని దా ద ప ॥
నీ - - - । మ - - హి - - - - - ॥

ప మ గా మ గ రీ । స రి గ మ పా ॥
మ - - లి - - । క - - - ను ॥

॥ఎట్టు॥

చ. మా గ మ । గా గ రి గ రి ॥ ప మ గ రి సా । స ని పా ధా ॥
- మొ గ । ము నీ - - - ॥ వు - - - - । చూ - - చి ॥

సా ప ద । స రి గ స రి రి ॥ ప మ గ రి సా । స ని ఫా ధా ॥
తే మొ - । కు్క - - - చు ను ॥ సం - - - - । తో - - సిం ॥

సా స రి । గ మ పా పా ద ప మా ॥ ప ద సా । స స ని ద ద ప ॥
తు న గి । తే - - నే - - - ॥ నీ - - । మే - - - లు - ॥

మా ని ద । మ గ పా ॥ ప ద ప । దా సా ॥
- న - । ము్మ - దు ॥ నే - - । ను - ॥

- - ద ని । దా దా ॥ ని దా । ని ద ద ప దా ॥
- - జి గి । పీ డె ॥ మి చ్చి । తే - - - నే ॥

ని ద ద ప ప ద । సా సా ॥ దా రి స ని ద । ద ప దా ॥
॰ - - - - చె - । ప్పు కొం ॥ దు - - - - । చెలు ల ॥

సా ప ద । స రి గ మ గా ॥ గ రి ప మ గ రి । సా సా ॥
తో ప గ । టు - - - నీ ॥ చి - - - - - । త్త ము ॥

ప మ గా పా ద ప సా । స ని దా ని ద పా ॥ ప మ గా మ గ రి । స రి గ మ పా ॥
నా - - భా - - - । గ్య - - - - - ॥ మి - - క - - । ను - - - - ॥

॥ఎట్టు॥

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక ముగ్ధ. తన మనో భావములను నాధునితో చెప్పుకొన జాలని బేల. ఈమెకు నిందల వలని భయము ఎక్కువ సవతులు తనను ఆడిపోసికొందురని వెరపు. తన నాధుని నడవడికలు తెలిసినదైనను ఏమియును అనలేని ఆర్ద్ర హృదయ ఈమె చెలికత్తెకు చెప్పుకొని తన బరువును దించుకొను చున్నది. "పొందు గాని తమకములు చెప్పుకొనును. లోతు మాటలాడి జాణ తనములు చూపును. తె సిన నాకడ బొంకులు బొంకును. ఐననుఏమాయె ! నన్ను గూడిన శ్రీ వేంకటేశ్వరునికి ఏమైనను చెల్లును గదమ్మా" యనుచున్నది.

కాంభోజి — త్రిపుట

చూచితి దనసరిత సుద్దు లేటికో యమ్మ
చేచేత నిక బొంక జెల్లదో యమ్మ ! ॥పల్లవి॥

జడిసి లోతుమాటల జాణతనా లాడీ నన్ను
తడివితే దలదీసి తక్కించీ నమ్మ
చిదుముడి చిల్లరపు సేతల మమ్మ జెనకీ
పదుచు మాటల వాని పనయేటిదమ్మా ! ॥చూచితి॥

ఆ రీతి నాఅడి బెట్టి యంతలో నడుగుకొనీ
గోర బొయ్యేదాని కింత గొడ్డ లేలమ్మ
సారెకు మాట పట్లు సాధించి నడచీని
తీరకుండా జగడాలు తిద్ద బొయ్యీ నమ్మా ! ॥చూచితిని॥

పొందుగాని తమ కాల బోదించ వచ్చీని
యిందరిలో నెక్కుడా యనిక నేలమ్మా
అందపు శ్రీ వేంకటేశుడాదరించి కూడెనన్ను
నింద లెల్ల బాసె నింక నెమ్మదినే యమ్మా ! ॥చూచితి॥

శృం : 15—140

ప. - - సరి | గమరిగసా || సస ని ఫ | ధ ధ సా ||
- - చూ - | చి - - - తి || దన - - | సరి త ||

1. - - స | సరిగా గమపా || ద దప | దా రి స ని ద ప ||
- - సు | ద్దు - - లే - - || టి కో - | య - - - మ్మా - ||

2. సరిగమపద | సరిగమరిగసా || సా దరిసనిద | దప ని దదప ||
- - - - సు - | ద్దు - లే - - - - || టి - కో - - - | య - మ్మా - - - ||

పమగరిమగ | పదసా || సగరిపగమ | రి గ సా సా ||
- - - - చే - | చే - త || ని - క - - - | బొం - - క ||

- - దస | రి - గ సా || సా ని దా - | దప ని దదప || పమగరి ||
- - జె - | ల్లి - - దో || య - - - | - - మ్మా - - - || - - - - ||
||చూచితి||

చ. - - గమ | గరిగా సా || స సా | సని ఫా ధా సా ||
- - జ డి | సి - - లో || తు మా | ట - - ల - ||

సా సరి | గసరి || గా - మగా | మా పా ||
- జా - | ణ - త || నా - - లా | డీ న ||

పా గమ | పా దప || దసా | సనినిదదప ||
న్నత డి | పీ తే - || ద ల | తీ - - - సి - ||

- - పద | ప పమగమా || మగమపామ | పా - - ||
- - త - | క్కం - - - చీ || న - - - - | మ్మా - - ||

- - పద | సా సా || సరిగస | రీ రీ ||
- - చిడు | ము డి || చి - ల్ల - | ర పు ||

- - స గ | రి̇ ప గ̇ మ రి̇ గ సా || ద స̇ రి̇ గ రి రి̇ స̇ | స ని దా ద ప ||
- - సే - | త - - - ల - - || మ - మ్మ్రు - - - - | బె - న కి - ||

పా ప ద | మ గ̇ గ̇ రి̇ సా || ద స̇ రి̇ గ̇ రి̇ రి̇ స | స̇ ని దా ద ప ||
- ప డు | చు - - - మా || ట - ల - - - - | వా - - ని - ||

పా గ మ | ప ద సా స̇ ని దా || ద పా | పా ని ద ద ప || ప మ గ రి
- ప స | యే - - టి - - || ద - | మ్మా్రె - - - - || - - - -

||చూచితి||

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక ముగ్ధ, స్వాధీనపతిక. నాయకుని మనసు నొచ్చునేమోనని ఆమె మాటలాడనేరదు. నవ్వనైనా నవ్వనేరదు. తన సిగ్గులను దాచుకొనుచు నాయకుని తమిరేచి సంతసింపజేసెడి ఈమెను చెలికత్తె 'ఏలనమ్మా ఇంతసిగ్గు' అని ముదలించుచున్నది

రాగ లక్షణము :

బలహంస మేళకర్తల ఆవిర్భావమునకు ముందునుండియు వాడుక యందుగల రక్తి రాగములలో నొకటి. ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 28 వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యము. తాళ్ళపాకవారి రచనల తరువాత ఇందు త్యాగరాజస్వామివారు, దీక్షితులవారు మొదలగు ఇటీవలి వాగ్గేయకారుల రచనలు మాత్రము కనబడుచున్నవి. 'మ రి మ గ స' అను ప్రయోగమును వీరి రచనల యందు ప్రస్ఫుటముగా కనబడుచున్నది.
స రి మ గ రి మ ప ద స | స ని ద ప మ రి మ న స అనునవి ఆరోహణావరోహణలు.

బలహంస — త్రిపుట

ఎక్కడా నెఱగమమ్మ యిటువంటి బత్తి
చిక్కించే దెటువలెనే చేతిలోనికతని ! ॥పల్లవి॥

మనసు నొచ్చీనంటా మాటలాడ వెరచేవు
చెనకే దెటువలెనే చెలువునిని
వనితరో పతి కొప్పు వంగీనంటా లోగేవు
పెనగే దెటువలెనే ప్రియమైన వేళను ? ॥ఎక్కడా॥

వెంగెమవునో యనుచును వెస నవ్వజాలవు
సంగతయ్యే దెటులనే సరసములు
యెంగిలయ్యీ నంటా మోవి యించుకంతా నడుగవు
ముంగిటి రతులనింక ముంచెదెటువలెనే ? ॥ఎక్కడా॥

సిగ్గువడినో యంటా చెరగుపట్టి తియ్యవు
వెగ్గళించె దెట్టే శ్రీ వేంకటేశుని
యెగ్గు వట్టినోయంటా నిట్టెగోరు దాకించవు
వొగ్గి కూడితివి యిట్టే వుబ్బుతెలిసే దెట్టే! ॥ఎక్కడా॥

శృం : 19–386

ప. - - ప ద | సా ని ద పా || ప ద ప | మ గ స రి గా ||
- - ఎ - | క్క డా - - || నె ఱ గ | మ - - - మ్మ ||

సా సా | ని ధ ఫ ధ సా || రి గ స | రి మ పా ||
- ఇ | టు - - - వం || టి - - | బ - త్తి ||

మా ప ద | స రి గ సా || సా రి స ని ద | ప ద పా ||
చి - - | క్కిం - - చే || దె టు - - - | వ ౦ నే ||

- - రి మ | ప ద సా ని ద పా || మ గ స రి | గ స రి మ ||
- - చే - | తి - - లో - - || ని - క త | ని - - - || ||ఎక్కడా||

చ. - - ప ప | పా మ గ సా || రి గ స | సా సా ||
- - మ న | సు నో - - || చ్చి - - | నం టా ||

- - సా | రి స ని ధ ధ ఫ ధా || స రి గ స | రి రి మ మ ||
- - మా | ట - - - లా - - || డ - - - | వె ర చే - ||

పా రి మ | ప ద సా ని ద పా || ద ప మ గ స రి | గా సా ||
వు చె న | కే - - దె - టు || వ - ౦ - - - | నే - ||

రి స ని ధ ఫ ధ | సా సా || సా - | - - - - ||
చె - లు - - - | వు ని || ని - | - - - - ||

- - రి మ | పా దా || స సా | ని ద ప ద పా ||
- - వ ని | త రో || ప తి | కొ - - - వ్వు ||

- - ప ద | సా స రి గా || స సా రి స | ని ద ప ద ప ||
- - వం - | గీ నం - - || టా లో - - | గే - - పు - ||

దా స రి | గ స రి స || ని ద ద ప ద | సా - - ||
- పె న | గే - దె టు || వ - లె - - | నే - - ||

- - రి మ | ప ద సా ని ద పా || మ గ రి స గ | సా రి మ ||
- - ప్రియ | మై - - న - - || వే - - - - | శ ను - ||

పా ప ద | సా ని ద పా || ప ద ప | మ గ స రి గా ||
- ఎ - | క్క డ - - || ఎ రు గ | మ - - - మ్మా || ||ఎక్కడా||

అవతారిక :

అనుకూలుడైన నాయకునితో నాయిక "నీకును నాకును ఇష్టమైనచో ప్రియములు కానివేవి ? మన పెనుగులాటలు సుఖవంతములగును ఎంగిళులు అమృతములగును. భోజనములు రుచించును మాటలన్నియు సరసములేయగును నేను నీ యిల్లాలినగు అలమేలు మంగనుకానా? ప్రియముతో నన్నేలితివి అంతేచాలు !" అని నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునకు లాలనగా చెప్పుకొనుచున్నది.

బలహంస — ఝంపె

వనితలకు బతికి వలపే కీలు
నను వు గలిగితేను నాను ప్రియములూ ! ॥పల్లవి॥

చిత్తమువచ్చినచోట సేవలెల్లా నీడేరు
అత్తుగ డయితే మాట లనువు లౌను
పొత్తులు గలిసితేను భోజనాలు రుచులౌను
బత్తి గలిగితేను యేపనులైనానౌను ! ॥వనిత॥

చెలిమి సేసినచోట చెలగు మంచితనాలు
తలపు గలిగితేను తమిరేగును
బలిమి బొగడితేను భావములు గరగును
నెలవై పాయకుండితే నిలుచు మచ్చికలూ ! ॥వనిత॥

కందువ గలుగుచోట కాపురాలు వేడుకలౌ
చందముగా పెనగితే సరసమౌను
యిందునే శ్రీ వేంకటేశ యే నలమేలుమంగను
పొందితివి నన్ను నిట్టే పొసగుమన్ననలూ ! ॥వనిత॥

శృం : 18—295

ప. స రి మ గ స | రి స సా ని ద || ప ద సా - |
వ ని త ల కు | ప తి కి - - || వ ల పే - |

స రి మ గ స రీ || స రి మ ప ద | ప ద సా ని ద ప ద ||
కీ - - - - లు || న ను వు గ లి | గి - - తే - - ను ||

పా మ గ స రి | స స ని ధ ప ధ స ||
నా ను - - ప్రి | య ము లు - - - || ||వనిత||

చ. ప ప ప పా | ద ప మ గ గ స రి రి || స స సా రి స | ని ధ ప ధ సా స ||
చి త్త ము వ | చ్చి - న - చో - - ట || సే వ లె ల్లా - | నీ - - - డే రు ||

ప ధ స రి మ | గ స రి మ ప || ప ద సా ని ద ప ద | పా - - - ||
అ త్తు గ డ యి | తే - మా - ట || ల - ను వు - లా - | ను - - - ||

ప ద స రి రి | స రి మా గ స రి ||
పొ త్తు లు గ లి | సి - - తే - ను ||

స స సా రి స | ని ద ప ద పా ప || ప ద స స స | రి స ని ద ప ద ప ||
భో జ నా లు - | రు - చు - లా ను || బ త్తి క లి గి | తే - - - ను యే - ||

రి మ పా ప ద సా ని ద | పా మ గ స రి గా స ||
ప - ను లై - - న - | నౌ - - - - - ను || ||వనిత||

అవతారిక :

సిగ్గుల భరిణ యైన నాయిక ముగ్ధ. ఈమెకు నాథుని చేతలు ప్రతినిత్యము క్రొత్తలు. ప్రౌఢయగు చెలి యామెను మందలించుచు "నాథుని యెడల ఇంతసిగ్గు తగునటమ్మా? మోవి నిమ్మనగా, యురమున నుండుమనగా, నీకు పన్నీరు జలకములార్చెదననగా, నీసౌందర్యము లను చూచెదననగా, నీ కొప్పు దిద్దెదననగా, వారించెదరా? కనుబొమ్మలజంకించెదరా ? పెడమోమై యుందురా? నీమేను ఆతని సొమ్మేకదా ! నాథునికి ప్రియమైనట్లు చేయుటయే ఇల్లాలిలక్షణము" అని బుజ్జగించుచు చెప్పుచున్నది.

బలహంస—రూపకం

వింతలేల సేసేవే విభుడు నీకు నితడు
చెంత నీమతి యాతని చిత్తముగాదా ? ॥పల్లవి॥

చిప్పిల మోవి ఇమ్మంటే సిగ్గువడనేటికే
చొప్పున నిది యాతని సొమ్ముగాదా
కొప్పు నీకు బెట్టేనంటే గొణగగ నేటికే
యెప్పుడూ నితని సేస కిరవుగాదా ॥వింత॥

చన్నులు నూపుమంటేను జంకించ నేటికే
పన్ని యీతనికి చేపట్లుగావా
పన్నీట నోలార్చేనంటే పలునవ్వులేటికే
అన్నిటా నీ మేనితని కరడు తీరెగాదా ? ॥వింత॥

మొలనూలు వెట్టరాగా మొక్కే విదేటికే
పొలుపు శ్రీ వేంకటేశు పొలముగాదా
అలరి నిన్నుర మెక్కుమనగా నొంక నేటికే
నెలత నీవె యతవి నిండు సొమ్ముగాదా ? ॥వింత॥

శృం : 19—210

ప. పా ద సా స || ని ద ప ద పా || స రి మ గా స || రి మ ప ద పా ||
వింత శే ల || సే - సే - వే || వి భు డు నీ కు || ని త డు - - ||

ప ద స స రి మ గ || స రి సా ని ద పా ||
చెం - త నీ - - మ || తి - యా త - ని ||

రి మ ప ద సా ని ద పా || మ గ స రి గ స రి మ ||
చి - త్త - ము గా - - || దా - - - - - - - - || ||వింత||

చ. - రి మ ప ప ని ద ద ప || మ గ స రి గ స సా ||
- చి - ప్పి ల మో - - - || వి - ఇ - మ్మం - చే ||

- స స ని ధ ధ ధ || స రి గ స రి సా ||
- సి గ్గు వ - డ - || నే - - - - తే ||

- ధ స రి మ గ || స రి మ ప ద ప ||
- చొ ప్పు న ని ది || యా - త ని సా - ||

ప ద సా ని ద ప దా ప || పా - - - - ||
మ్మో - - కా - - - - || దా - - - - ||

రి మ ప ద ప ద || సా రి స రీ | స రి మ గ స రి స || సా రి స ని ద పా ||
కొ ప్పు నీ - కు పె || ట్టే నం - చే | గొ - ణ గ గ నే - || - టి - కే - - ||

- ప ద స సా || రి స ని ద ప ద పా ||
- యెొ ప్పు డు ని || త - ని - సే - స ||

రి మ ప ద స ని ద ప ద ప || మ గ స రి గ స రి మ ||
కి - ర - వు గా - - - దా || - - - - - - - - - || ||వింత||

అవతారిక :

ఇందు మానవ స్వభావమును వివరించుచు "మాయలతో నిండిన సంసారమున మనసు మరుగుచున్నది. మన్మథుని కేళికై మనసు మరి మరి వరుగులిడుచున్నది. మానవులను నాటకము లాడించుచున్నది. కనక మేనని తెలిసియు మనసు విడువలేకున్నది పదవు లశాశ్వతము లని తెలిసియు వానికై మనసు ప్రాకులాడుచున్నది. పాప పుణ్యముల విచక్షణ మెరుగని మనసు నీ పాలబడి సుఖములను పొందనేరకున్నది. నాలోనే యున్న ఓ శ్రీ వేంకటేశ్వరా ! ఏమిసేతు నయ్యా ఇందుకు మందేమైన పోయరాదా ?" అని అయ్యవారు ఆత్మారాముడైన స్వామితో విన్నవించుకొనుచున్నారు.

బలహంస — ఆది

ఏమిసేతు నిందుకు మందేమైన బోయరాదా
సామజ గురుడ నీతో సంగమొల్లదేటికే ? ॥పల్లవి॥

మాయల సంసారము మరిగిన కర్మము
యీ యెడ నిను మరుగ దేటికో హరి
కాయజ కేలిపై దమి గలిగిన మనసు
కాయజుతండ్రి నీపై గలుగు దదేటికే ॥ఏమి॥

నాటకపు గనకము నమ్మినట్టి బదుకు
యేటికి నీ భక్తి నమ్మదేలే హరి
గూటబడే పదవులు గోరేటి జీవుడు
కూటువైన నిజముక్తి గోరది(డ)ది యేటికి ? ॥ఏమి॥

పాప పుణ్యములకె పాలుబడ్డ నేను
యేపున నీ పాల జిక్కనేఁకో హరి
శ్రీపతి నాలోని శ్రీ వేంకటేశుడ
నీ పేరి వాడ నాకు నిందు మాయలేటికి ? ॥ఏమి॥

ప. ప ద సా సా రి స ని ద పా ద ప మ గ గ స | స రి మ గ సా | రి మ ప ద ||
ఏ - మి సే - - తు - నిం దు - కు - మం - | దే - మై - న | పో య రా దా ||

పా ద ప మ గ సా రి స ని ధ ఫా | ఫ ధ స రి మ గ సా | రి మ పా ||
సా మ జ గు రు డ నీ - - - తో | సం - గ - వె ు - ల్ల | దే టి కో || ||ఏమి||

చ. పా ద ప మ గ సా రి మ పా | రి మ ప ద సా రి స ని ద | ద ప దా పా ||
మా య - ల - సం సా ర ము | మ ర గి - న - - - - | క - ర్మ ము ||

మ గ స రి గా సా ఫ ధ సా | రి మ ప ద సా ని ద | ద ప దా ప ప ||
ఝా - ఝె డ ని సు మ రు గ | దే - - - - టి - | కో - - హా రి ||

రి మ ప ప ని ద ద ప మ గ రి మ ప ద సా | ప ద స రి మ గ సా | ని ద ప ద సా ||
కా - య జు కే - లి - పై - - - త - మి | గ లి గి - న - - | మ - న - సు ||

స రి గా స రి సా ని ద పా | ప ద సా ని ద పా | మ గ స రి మా ||
కా - య జు తం డ్రి నీ - పై | క లు గ ద దే - టి | కో - - - - || ||ఏమి||

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక స్వీయ. ఈమెకు నాథుని చేతలను మన్నించి, అతనిని బుజ్జగించి పలుకొను నేర్పుగలదు. నాథుడు పతిదెంతకు వచ్చి పిలిచి లాలించినచో ఈమె కరగి ఆతనికి వశురాలు కాగలదు. అందుకే "నా కడకు రాగానే మన మనసులేకమైనవి. నీవు బాసలియ్యగానే నా కోపము పోయినది. నీ సరసములకు నామేను చల్లనాయెను. నీవు సరసను కూర్చుండగనే నా సమ్మతిని పొందితివి. నీవు మిక్కిలి మన్నించగానే నిన్ను మెచ్చితిని. నేను నీ అలమేలు మంగను సుమా!' అని పరవశురాలై ఆ స్వామి యందలి వ్యామోహమును వెల్లడించు చున్నది.

రాగ లక్షణము :

ఈ యదుకుల కాంభోజి రాగమును 'ఎరుకల కాంభోజి' అనుటయుకద్దు. ఇది ప్రాచీనము. భాషాంగము. 'స ని ధ ధా సా', 'స ని సా' అను ప్రయోగములలో భాషాంగ స్వరమయిన కాకలినిషాదము వినబడుచున్నది. స రి మ ప ద స స ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఐనను 'గ మ పా ద ప మ ప మా గా ద ని సా రి స ని సా ని దా' అను ప్రయోగములు విశేషరంజకములుగా యిందు వచ్చుచున్నవి. సకృత్తుగా 'స ని స ధ దా సా' అను మంద్రస్థాయి సంచారమును 'స రి గ సా' అను తారస్థాయి ప్రయోగమును తప్ప మంద్రతారస్థాయిలలో సంచారములు కానరావు. 'స రి పా మ'—'మ గ రి గ సా' అను సంచారములు రాగస్వరూపమును తెలియజేయునవిగా నున్నవి. ఇది యిప్పటి 28వ మేళమగు రికాంభోజి జన్యము.

యదుకుల కాంభోజి (తెలుగు కాంబోది) - త్రిపుట

ఇందాకా నెలుగనైతి నిక గపటములేదు
చెంది యిట్టె నాతోడ జెప్పవయ్యా మాటలు ! ॥పల్లవి॥

మంతనానకు రాగాను మనసెల్లా నొక్కటాయ
పంతము నీ వియ్యగాను పాసెగోపము
అంతరంగము చెప్పగా ననుమానమిక నెంచ
ర్థంతులు సేయక యిట్టె రావయ్యా యింటికి ! ॥ఇందాకా॥

సరసము నీ వాడగా చల్లనాయనా మేను
సరుస గూచుండగాను సమ్మతించితివి
యెరవులేక నవ్వగా నిరవాయ గూరిములు
బిరుదులెల్లా గంటి బెట్టవయ్యా విడెము ! ॥ఇందా॥

గక్కన నీవు గూడగా కాతాళము లణగె
మిక్కిలి మన్నించగాను మెచ్చితి నేను
అక్కున (శ్రీ) వేంకటేశ అలమేలు మంగను నేను
వొక్కటై కూడితి విట్టె వుండవయ్యా వొద్దను ! ॥ఇందా॥

శృం : 27–253

ప. - - స రి । గ స రీ ॥ మ గా । మ ప మ గ గా మ రి ॥
- - ఇం - । దా - కా ॥ నె అ । గ - - - నై - - ॥

రీ రి మ । ప ద సా ॥ పా ద స ద రి స స । ద పా మ మ గా రి ॥
తి ని క । క ప ట ॥ ము - - - - - - । లే - - - - - ॥

రి మ రి స సా రి గ । రి స సా స ని ఫ - ॥ ధా - । సా సా ॥
దు - - - చెం - - । ది - - యి - - - ॥ టై - । నా తో ॥

సా రి మ । ప ద సా ద ప ॥ ద ప మ గ మ రి । రి మ రి సా ॥ సా
డ చె - । ప్పు - - వ - ॥ య్యా - - - - - । మా - - ట ॥ లు
॥ఇందా॥

చ. - - మ గ । సా స స ॥ స ని ఫా । ధా సా ॥
- - మం త । నా న కు ॥ రా - - । గా ను ॥

- - స రి । గ స రీ ॥ రి మ ప చా ప । ప ప మ గ మ గ రీ ॥
- - మ న । నె - ల్లా ॥ నొ - క్క - - । టా - - - - - - ॥

సా సరి । మా మా ॥ గ మ పా । పా మా ॥
యె పం - । త ము ॥ నీ - వి । య్యా గా ॥

పా పద । సా సా ॥ ద ని సా రి స ని ద । ద ప పా ॥
ను పా - । సె కో ॥ ప - - - - - - - । ము - - ॥

- - ప ద । సా సా ॥ స రి గ రి సా । స స ని ద ద ని పా ॥
- - అం - । త రం ॥ గ - - ము - । చె - - - - ప్పొ - ॥

మా ప ద । సా సా ॥ ద ని సా రి స ని స । స స ని ద ద ని పా ॥
గా అ ను । మా న ॥ మి - క - - - - । నెం - - - చ - - ॥

మా స రి । మా మా ॥ గ మ పా - మ । మ ద పా దా ॥
క రం - । తు లు ॥ సే - య - — । క - — యి ॥

సా ప మ । పా ద స ద రి స స ద ప ॥ ప మ గా । మ గ మ రి రి మ రీ ॥ సా
ట్టె రా — । వ - - - - య్యా - - - ॥ యిం - - । టి - - - కి - - ॥ -

॥ఇందాకా॥

అవతారిక :

నాయిక యగు అలమేలుమంగ వింజామరలు విసరుచు, పాదము లొత్తుచు, గంధము పూయుచు, సేవలు చేయుచున్నది. ఇంతలేసి పనులు ఆ సుకుమారిచే చేయించుకొనుచు కులుకుచు నీ వుండదగునా ? ఆమెను కౌగలించుకొని మోవితేనెలాని మన్నించరాదా" అని చెలికత్తెలు వేంకటనాధునితో విన్నవించుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

కుంతల వరాళి ప్రాచీన రాగము. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము 28వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యము. 'స మ ప ద ని ద సఁ । సఁ ని ద ప మ స' అనునవి ఆరోహణావరోహణ ములు. ఈ రాగము నందు శృంగార పదములు చెప్పిన ఘనత తాళ్ళపాక వారిదే. ఒక్క త్యాగ రాజస్వామి తప్ప, కృతులైనను ఇతర వాగ్గేయకారులు చెప్పినవి కనబడవు. దీక్షితుల వారి రచనలు ప్రచారమున లేవు. రిషభ గాంధారములు వర్జ్యములు గనుక ఇందు అందమగు సంచా రములను నప్పించి ఒప్పించుట కష్టము

కుంతలవరాళి — త్రిపుట

ఇంతేసి సేవలు సేయ నెందాకా నోపు చెలి
కాంతుడవు మెచ్చి మెచ్చి కౌగలించవయ్యా ! ॥పల్లవి॥

పయ్యెదకొంగు జారగ పాలిండ్లు గదలగ
చయ్యన గుంచ (చె?) వేసీని సతి నీకు
చెయ్యెల్ల బడలంగ జెక్కులు చెమరించగ
వొయ్యనే పాదా లొత్తీ నుల్లసాన నీకు ! ॥ఇంతేసి॥

గరిమ దురుము వీడ గస్తూరి బొట్లు రాల
పరగగ గాళాంజి పట్టీ నీకు
సరులు చిక్కువడగ సందడి నూర్పులు రేగ
సిరుల గంధము పూసీ జెలరేగి నీకు ! ॥ఇంతేసి॥

తనువు పులకించగ తమకములు ముంచగ
యొనసి యాకు మడిచి యిచ్చి నీకు
అనుగు శ్రీ వేంకటేశ అలమేలుమంగ యీకె
చనవున గెమ్మోవి చవిచూపీ నీకు ॥ఇంతేసి॥

శృం : 19–575

ప. - - స | మా పా || ని ద - ప - | సా సా ||
- - ఇం | తే సి || సే - - - - | వ లు ||

- - ప ద | సా సా || ని ద ప ద ప | స ని ని ద ద ప ప మ ||
- - సే - | య సెం || దా - - - క | నో - - - పు - - - ||

ప ప మ | ని ద పా || మ మా ప మ మ | మ స సా ||
జెలి కాం | తు డ వు || మె చ్చి - - - | మె - చ్చి ||

- - ని ధ | సా మా || ప ద ని ద స | స ని ని ద ద ప ప మ ||
- - కా - | గ లిం || చ - - - - | వ - - - య్యా - - - || ॥ఇంతేసి॥

చ. పా ద ద | దా ని ద || స ని ని ద ద ప | మా మా ||
- త ను | వు పు ల || కిం - - - - - | చ గ ||

- - స మ | ప ప పా || మ ప స ని ని ద | ద ప ప మ మా ||
- - త మ | క ము లు || ముం - - - - - | చ - గ - - ||

సా స స | స ని ని ధ ధ ధ ధా || సా - | మా మా ||
- యొ న | సి - - - యా - - || కు - | మ డి ||

మా మ | ప ద స ని ని స ద ప || ని ద ద ప ప మ | పా - - ||
చి యి | చ్చీ - - - - - - - - || నీ - - - - - - | కు - - ||

- - స స | స ని ని ద ద ప దా || స మ ప మ | సా సా ||
- - అను | గు - - - (శ్రీ) - - || వేం క - - | టే శా ||

- - స స | స ని ని ద ద ప || మ ప ద ని ద | సా సా ||
- - అ ల | మే - - - లు - || మం గ - - - | యీా కె ||

- - ప ద | సా సా || ని ద ప ద | పా పా ||
- - చ న | వు న || గె - - - | మ్మో వి ||

- - స మ | ప ద ని దా || మ ప ద ప | స ని ని ద ద ప ప మ || పా
- - చ వి | చూ - - పి || నీ - - - | కు - - - - - - - - || - ॥ఇం తేసి॥

అవతారిక :

మన్మథుడు ఎంత గొప్పవాడు! ఈతని చేతలు యెంత చిత్రములు! ఆలు మగల ఒకరితో నొకరు వాదులాడుకొందురు. కలహించుకొందురు. శరీరము లొరసికొని పెనగ లాడుదురు. దాచుకొనక సర్వాంగములను ఒకరికొకరు దగ్గరించుకొని ఆనందింతురు. ఇ యన్నియు మనసులు కలసిన వారికి ప్రియములు, హితవులు, ఒప్పులు, ఆనందదాయకములు యగుచున్నవి కదా-అని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

కుంతలవరాళి — రూపకం

మరుడు సేసిన మాయ మగలకు నాండ్లకు
విరసాలు పుట్టవు వేడుకే కాని ! ॥పల్లవి॥

యెంత దూరి మాటడినా యింపులయ్యే వుండుగాని
పంతము రేగ ది తి పై బటికి
పొంత నండి సారె సారె బొమ్మల జంకించినాను
వింతలు దోచవు మరి వేడుకే గాని ! ॥మరుడు॥

చలపట్టి సరసము జరయుచు నాడినాను
అలయిక పుట్టదు దేహమునకును
పెలుచుదనాన మరి పెనగులాటాడినాను
వెలయ వేసట గాదు వేడుకే కాని ! ॥మరుడు॥

మిన్నక కొసరి మంచెమేళ మెంత సేసినాను
అన్నిటాలోలో నెగ్గులై మించవు
యెన్నగ శ్రీ వేంకటేశుడే నలమేలు మంగను
విన్నపుడే కూడె మాకు వేడుకలె కాని ! ॥మరుడు॥

శ్లో : 18—162

ప. - స మ ప ధా ద ప ॥ ప ద స ని ని ద ద ప మా ॥
- మ రు డు సే సి - ॥ న - - - మా - - - య ॥

- ప ని ద సా - ॥ ని ద ప ని ధా ప మ మా ॥
- మ గ ల కు - ॥ నాం - - - - - డ్ల కు ॥

- స మ పా ధా ని ద ప మ ॥ పా ద సా - ॥
- వి ర సా లు - - - - ॥ పు ట్ట వు - ॥

- ప ద సా సా స ని ని ద ॥ స ని ని ద ద ప ప మ మా ॥
- వే - - డు కే - - - ॥ కా - - - - - - - - ని ॥ ॥మరుడు॥

చ. - మ మ మా మ ॥ పా ద ప మ ప ద ని ద ॥
- ఎం త దూ రి ॥ మా - - - టా - డి న ॥

- మ ప ద సా ॥ ప ద సా ని ద ప ని ద ప మా ॥
- ఇం పు ల య్యే ॥ వుం - - డు - గా - - - ని ॥

- స స స ని ని ద ప ద ॥ స ద స మ స మ ॥
- పం త ము - - - - - - ॥ రే - గ దిం - తి ॥

ప మ ప ద ని ద ॥ పా - - - - ॥
పై - - ప తి - ॥ కి - - - - ॥

- మ మ ప ద ని ద ప ద ॥ సా స ద సా స ॥
- పొం త నుం - - - డి - ॥ సా రె - సా రె ॥

- ద స సా మ ॥ మ స స ద స ని ని ద ద ॥
- బొ మ్మ ల జం ॥ కిం - చి - నా - - - ను ॥

- స స సా - ॥ స ద స ని ని ద ద ప ద ద ॥
- వి౦ త లు - ॥ దో - - - చ - వు - మ రి ॥

- మ మ దా ని ద పా ॥ స ని ని ద ద ప ప మ మా ॥
- వే డు కే - - - ॥ గా - - - - - - - - ని ॥

॥మరుడు॥

అవతారిక :

ఇందు నాయిక గడుసరి. ఈమె తానేమియు నెరుగననియు, అన్నియు అతడే చేసి తనపై నేరములు మోపుచున్నాడనియు, వాటిని ఉదహరించుచు చెలులు తనను ప్రశ్నించు చున్నారనియు చెప్పుచున్నది.

రాగ లక్షణము :

ఆందోళి ప్రాచీనరాగము ఇప్పుడు దీనిని 'ఆందోళిక' అనుచున్నారు. ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 28వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యముగా వాడుకయందున్నది ఇందు త్యాగరాజస్వామి వారి రచన ఒక్కటి మాత్రమే కనబడుచున్నది. ఇతర వాగ్గేయకారుల రచనలు ఉన్నవేమో తెలియుటలేదు.

'స రి మ ప ని స । స ని ద మ ప రి స' అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఇంకను 'ఆంధాళి' అను పేరున వేరొక రాగము దీక్షితుల వారి సంప్రదాయమున వాడుకయందున్నది కాని అది భిన్నమగు లక్షణములు గల రాగము.

ఆందోళి — రూపకం

ఇంతులాల నావంక నిదే తప్పు
కొంతైనా బిలువనంటా గొసరీ మనసు ! ॥పల్లవి॥

మాటకు మాటాడను మరి కల్లలెంచను
నాటుకొన్న చూపుంతో నవ్వితి నేను
గీటు గొనగోర దానే కిందుపడ నొక్కె దానే
కూటమికి రానంటా గోపగించీ దాను ! ॥ఇంతు॥

పతికి బతిసేయను పచ్చలేమి నడుగను
అతికాక దనమేనే అంటితి నేను
కతలు చెప్పేదానే ఘాతలు సేసీదానే
తతితో దగ్గరనంటా దమకించీ దాను ! ॥ఇంతు॥

కాదు గూడదనను కలుకరి సేయను
యీదెస దనకు బంతమిచ్చితి నేను
సేదదేర నన్నుగూడె శ్రీ వేంకటేశుడు దాసె
పోదితో మెచ్చితినంటా బోదిగీదాను! ॥ఇంతు॥

శృం : 25–513

ప. - మ రి మ పా ప || మ ప ని ద మా || రి మ రీ సా || రి స ని ధ నీ సా ||
- ఇం - తు లా ల || నా - వం - క || ని దే త ప్పు || ఇ - దె - త ప్పు ||

- రి మా ప నీ సా || రి మ రి సా స ||
- కొం - తై - నా || బి లు వ నం టా ||

ప స ని ద మ రి రి స || రి స ని ధ నీ సా ||
కొ - స - రి మ న సు || ఇ - ది త ప్పు || ॥ఇంతు॥

చ. - మ మ మ మా || రి మ ప మ రి రి సా ||
- మా ట కు మా || టా - - - - డ ను ||

ని స రి మ రి ప || రి స ని ధ మ ధ ని స ||
మ రి క - - ల్ల || లెం - - - - చ ను - ||

రి మ పా పా || మ ప స ని ద ద మా ||
నా టు కొ న్న || చూ - - - పు ల తో ||

రి మ ప మ రి స రి మ || పా - - - - ||
న - - - వ్వి తి నే - || ను - - - - ||

- రి మ ప పా || మ ప ని ద మ ప ప ||
- గీ జె ణో న || గో - - ర తా - నె ||

- ని స రి̇ మా || రి̇ స ని ద ని స̇ ||
- కిం దు ప డ || రో - క్కృ తా - నె ||

- స̇ స̇ స̇ సా̇ || ని స̇ రి̇ మ రి̇ స̇ ని ద మా ||
- కూ ట మి కి || రా - - - నం - - - టా ||

ప ని స̇ రి̇ మా రి̇ స ని ద మా || రి మ ప స ని ద మా రి మ రి స ||
కో - - - ప శం - - - చి || తా - - - - - - ను - - - || ||ఇంతు||

అవతారిక :

ఇందలి నాయకుడు అనురాగవంతుడు. నాయిక ముగ్ధ. నాయకుని చేతలను గుర్తించుటయందు సిగ్గుపడెడి స్వభావము కలది గనుకనే ఈమె చెలి "యేమమ్మా! నీవు చేయు చేతల యందలి ముగ్ధతను నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు గమనించి చిరునవ్వులతో మాతులు త్రిప్పుట, నీవు పోయిన జాడలను వెదకుకొనుట, వంటివి చేయుచు ఇతరులపై చీకాకు పడుచు నీకడకు వచ్చుచున్నాడు రమ్మనవమ్మా వలపులు చల్లుచున్న ఆసామిని" అని బుద్ధులు గరపుచున్నది.

ఆందోళి_ఝంపె

రమ్మనవే ఇకను నీ రమణునిని
పమ్మి వలపులు చల్లీ బదిమారులు ! ॥పల్లవి॥

నెలకొనప్పటినుండి నిన్నే తప్పక చూచీ
తలపోసి తలపోసి తడబడీని
మొలక నవ్వులతోడ మూతులు గిరిపీనదె
నలువంక పొంచి పొంచి నవ్వులు నవ్వీని ! ॥రమ్మనవే॥

పెనగుచు బలుమారు పెచ్చుపెరిగీ దాను
గునిసి పరులపైద కోపగించీని
వెనుకొని నీ జాడలే వెదకీ నితడు నేడు
మనసుమర్మాలు చూడమచ్చిక సేసీని ! ॥రమ్మనవే॥

పొరుగు పొంతలనుండి బుద్ధులు చెప్పేనదె
గరిమల మించీ గలికి తనపనను
యిరవై శ్రీ వేంకటేశు డిన్నిటా నిన్ను గలసె
సరసములాడు తానే చనవు చూపీని ! ॥రమ్మనవే॥

శృం : 27_54

ప. ప ని ద మ ప మ | రి మ ప మ రి సా ||
ర - మ్మ న వే - | ఇ - క - ను నీ ||

స ని ధ ఝ ఫ ని సా | స రి మ రి మా - ||
ర - మ - ణు - ని | ని - - - - - - ||

2. ప ని సా ని ద దా మ | రి మ ప ని ద మ ప మ రి స ||
ర - - మ్మ - న వె | ఇ - క - ను - నీ - - - ||

స ని ధ ఝ ఫ ని సా | స రి మ ప ని స రి స ||
ర - మ - ణు - ని | ని - - - - - - - - ||

- ప ని సా రి రి | స రి మ రి రి మ మ ||
- ప - మ్మి వ ల | పు - లు - చ - ల్లి ||

రి మ రి స ని ద మ ప | రి మ ప ని సా - ||
ప - ది - మా - - రు | లు - - - - - - ||

||రమ్మనవే||

చ. - ప ప ప పా | ప ని సా ని ద దా మ || - రి మ పా ప ని | ద మ రి స ||
- నె ల కో న | ప్ప - టి నుం - - డి || - ని - న్నే త - | ప్ప క చూ చీ ||

- ఫ ని స రి మా రి | రి మ ప మ రీ స ||
- త ల పో - - సి | త - ల - పో సి ||

రి మ ప ని స ని ద మ | పా - - - ||
త - డ - బ - డే - | ని - - - ||

- రిం రి రిం రీ | రిం స ని ద మా మ || ప ని స రిం మ | స రిం ని సా ||
- మొ ల క వ | వ్వు - ల - తో డ || మూ తు లు గి రి | పీ - న దే ||

- సం స సా సం | ని ద మా మ || - రి మ ప ని సా రిం స ని ద ||
- న లు వం క | పొం చి పొం చి || - న - వ్వు - లు - - - - ||

మ ప ని ద మా ప మ రి స రి మ ||
న - వ్వి - - - - - - సు - || ||రమ్మనవే||

అవతారిక :

అనుకూలుడగు నాయకుని నాయిక ఇచ్ఛవచ్చిన ట్లాడించుచున్నది. అతడును ఆమె యందలి ప్రేమాతిశయమున ఆమె చెప్పినట్లు వినుచున్నాడు ఆమె తిట్టినను దండించినను కొంగుపట్టి కూర్చుండబెట్టినను కోపించుకొనక "అతడుండగా మనకేలనమ్మా కోపములు, తాపములు, వెగటులు, వగపులును" అని చెలికత్తెలు నాయకీనాయకుల వేడుకలు చూచి ఆనందించుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

కేదారగౌళ ప్రాచీన ప్రసిద్ధ రాగములలో నొకటి. ఇది యిప్పటివాడుక ప్రకారము 28వ మేళమగు హరికాంబోజి జన్యము. స రి మ ప ని స । స ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. కొందరు లక్షణకారులు హరికేదారగౌళ యనుపేరుతో దీనినే 28వ మేళముగా చెప్పుకొనియున్నారు. కాని మేళకర్తలు సంపూర్ణ సంపూర్ణములుగా నుండవలె ననుభావముతో కాబోలు తరువాతి లక్షణకారులు హరికాంభోజిని 28వ మేళముగా చెప్పి కేదారగౌళను దానిజన్యముగా చెప్పుకొన్నారు నిజమునకు మేళకర్తల ఆవిర్భావమునకు పూర్వమే కేదారగౌళ మంచి ప్రచారములోనున్నదని వాగ్గేయకారుల రచనలవలన తోచుచున్నది.

కేదారగౌళ—త్రిపుట

చూతమే యీ సంతోసాలు నొరిదినుండి
ఐతేనేమి సవతుల మది మనమేలే ! ॥పల్లవి॥

సతి తిట్టులతనికి చవులై వుండగాను
మతిలోన వగవగ మనకేల
యితవై యీపె గుంపెన కితడు లోగుచుండగా
కుతిల కుడువ నేలే కొమ్మలాల మనము ! ॥చూతమే॥

ఆపెసేసే ఉద్దండాలు ఆతడోరుచుకుండగా
కోపమేలే మనకును కోపులనుండి
వోపి యాలియాజ్ఞ మగడొట్టి జవదాటడు
ఆపసోపాలేలే మనమందరిలో వారము ! ॥చూతమే॥

కొంగా పెవట్టి తియ్యగా కూచుండాతడులోగాగా
పంగించనేలే మనము పలుమారును
యెంగిలిమోవిచ్చె నాపె యెనసి శ్రీ వేంకటేశు
డంగదేలేయేలిద్దరట్టే మనములను ! ॥చూతమే॥

శ్లోం 19-470

ప. - - ప | పా ని ద ద ప || మ గ గా మ రి | మ గ గ రి సా - ని ||
- - చూ | త మే - - - || యీా - సం - - | తో - - - సా - - ||

సా స | సా - ని రి స ని ధ || ప ని సా రి | మ గ గ రి సా ||
లు సొ | రి - - ది - - - || నుం - - డి | - - - - - ||

రీ రి మ | పా సా రీ స నీ || సా సా రీ స | ని ద దా ని ప ||
- బ - | తే నే - - - || మే స - - | వ - తు - - ||

పా రి మ | పా ని ద ద ప మ గ || రీ - | మ గ గ రి సా || రీ
ల మ ది | మ - - న - - - || మే - | లే - - - - || - ॥చూతమే॥

చ. - - రి మ | పా పా || మ ప ని ద ద ప | ప ప మ గ గా మ రి ||
- - న తి | తి ట్టు || ల - త - - - | ని - - - కి - - ||

రీ రి మ | ప ప మ గ గా మ రి || మ గ గ రి స | సా రి స నీ సా ||
- చ - | వు - - - లై - - || యుం - - - - | డ - - గా ను ||

- - ధ ని | స రి రీ || రి ప ప మ గ | గా మ రి రీ ||
- - మ తి | లో - న || వ గ - - - | వ - - గ ||

రీ రి మ | ప సఁ సఁ ని ని ద || ద ని పా | - - - - ||
- మ న | కే - ల - - - || - - - | - - - - ||

- - రి మ | పా ప సఁ || సా రిఁ స నీ - - | సా సా ||
- - ఇ త | వై యీ - || పె - - - - - | గుం పె ||

సా ప ని | సా రీ మ గ || గ రిఁ సా | ని ద పా సీ ||
న కి త | దు లో - - || గు - చుం | డ - - గా ||

సా స రిఁ | మఁ గ గ రిఁ సఁ సఁ || సా రిఁ స ని ద ప | నీ సా ||
- కు తి | ల - - - కు డు || వ - - - - - | నే తే ||

- - రి మ | ప సఁ సా రి స ని ద || పా ద ప మ గ గ రి | మ గ గ రి సా || రీ
- - కో - | మ్మ - లా - - - - || ల - - - - - - | మ - న - ము || -

॥ చూతమే॥

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక దివ్య. పతివ్రతయగు ఈమె తన నాయకుడు పలుతావులయందు ఎట్లు మసలివచ్చినను తాను పట్టించుకొనదట. తనయందు ప్రేమను మాత్రము పోగొట్టుకొనక యాతడుండిన చాలునట. "నీవు కూరిమి గలిగ నాపై కోపము చేసుకొన్న మేలే. నీ మనసునందు నన్ను మరువకుండిన చాలు. నీవేడ నున్నను, ఎవతె గూడినను నాకేమియు కష్టము గలుగదు. పానుపుపై నాయందు మక్కువలు చూపినచాలు నీవెన్ని బింకాలు పోయినను నేను బాధపడను." అని ప్రేమతో నాయకునికి విన్నవించుచున్నది.

కేదారగౌళ — రూపకం

కూరిమి గల్గితే జాలు కోపించినా మేలువో
అరయ నోరమణుడ అంతాను మేలువో ! ॥పల్లవి॥

మనసున నీవు నన్ను మఱవకున్నా జాలు
యెనసి నీ వేడ నున్నా నియ్యకోలే పో
ననువు వలపు నీవు నాపై జల్లితే జాలు
వెనక నీవేమన్నా వేడుకవే పో ! ॥కూరిమి॥

పాయము నీ మేని మీద పచ్చిగా నుండితే జాలు
రాయడి విరహమైన రాజ్యపదవి
యే యెడ నీ చూపొక మాటిటు పై జారితే జాలు
నాయములు దప్పి నీవు నడచినా మేలువో ! ॥కూరిమి॥

పానుపుపై కూడి నాకు పంతమిచ్చితే జాలు
కానని కన్నుల నీ బింకాలు మేలేపో
ఆనిన శ్రీ వేంకటేశ అంతలో నన్నేలితివి
కోనల నీ కొనగోరి గుఱుతులు మేలువో ! ॥కూరిమి॥

రేకు : 26—96

ప. సా స ని దా పా || మ ప ని ద ద ప మ గ గ రి ||
కూ రి - మి గ || ల్లి - తే - చా - - - - లు - ||

రి మ గ స రి మ ప || పా స స ని సా ||
కో - - పిం - చి నా || మే - లు - వో ||

ప ని స రి రీ || రి ప మ గ రి గ రీ సా ||
అ - ర య వో || ర - మ - ణు - - డ ||

స రి మ రి ని స రి స ని ద పా || ద ప మ గ రి మ ప నీ ||
అం - - - తా - - - ను - - || మే - - - లు వో - - || ||కూరిమి||

చ. రి రి రి రి ప మ గ రీ || రి మ రి స సా రి స ని ద పా ||
మ న సు న - - - - || నీ - - వు న - - - - న్న ||

మ ప ని స రి స || రి మ గ రి రీ ||
మ ఱ వ కు - న్నా || - - చా - లు ||

రి మ ప ప స ని ద పా || మ ప ని ద ద ప మ గ ||
ఘ న సి నీ - - - - || వే - డ - ను - - న్నా ||

రి రి రి మ గ గ రి || సా - - - - ||
ని య్యా కో లే - - - || పో - - - - ||

రి మ ప ప స ని || - స రి స రి రీ ||
న ను ప్పు వ ల పు || - నీ - వు నా పై ||

రి ప మ గ రీ రి మ రి స || సా రి స ని సా - - ||
జ - - - ల్లి తే - - - || చా - - - లు - - ||

ప ని స రీ గ రి సా || సా రి స ని ద పా ద ప ప ||
వె న క నీ - - - || వే - - - - - మ - న్నా ||

మ ప ని ద ద ప మ గ రీ || మ గ గ రి స రి మ ప నీ ||
వే - - - డు - క - లే || పో - - - - - - - - ||

॥కూరిమి॥

అవతారిక :

ముఖము చంద్రబింబమును పోలిన పూవనియు, ఆ పూవునందు కన్నులనే తామరలు విరిసెననియు, ఆతామరల నడుమ నాసిక చంపకపుష్పమై యున్నదనియు, ఆ పూవునకు దిగువ ముప్పదిరెండు మొగ్గలు వరుసగా అవతరించెననియు, నాయిక సౌందర్యమును మనోజ్ఞమైన ఉపమాలంకారముల అన్నమయ్యవారు యీ పదమునందు వర్ణించుచున్నారు.

కేదారగౌళ—ఝంపె

భామ శృంగారించు భావమే యందము
కామునిరతిసాటి కాంతలీలాగు ! ॥పల్లవి॥

పూవొకటి వికసించె పున్నమి చంద్రుని వలెనే
పూమీద మరిరెండు పూలుఃబూసె
రెండుపూవుల నడుమ పూసెనొకపువ్వు
పూవు కింద ముప్పదిరెండు మొగ్గలెత్తె ! ॥భామ॥

పక్షి యొక్కటి వాలె భద్రదేశమనగాను
పక్షిమీదను రెండు పక్షులాయెన్
రెండు పక్షుల నడుమనే గ్రాలెనొక పక్షి
పక్షితో జోడుగా పలికే నొకపక్షి ! ॥భామ॥

చిగురునే రెంటి చెందామరోయనగ
చిగురు మీదను రెండు చిగురులెత్తె
చిగురుబోణి యింట శ్రీ వేంకటేశుడు
చిగురు లోపలితేనె చెలగి చవిచూచె ! ॥భామ॥

ప. స్ని స రి | రి గ మ గ గా మ రి రీ ||
భా మ శ్శం | గా - - - రిం - - చు ||

రి మ ప ని ద ద ప | పా ద ప మ గ గ రి మ రి సా ||
భా - వ మే - - - | యం - - - - ద - ము - - ||

రి మ ప ప ని | స రి మ గ గ రి సా ||
కా - ము ని - | ర తి సా - - - టి ||

సా రి స ని ద పా పా ద ప మ గ | రి మ రీ సా - || ని స రి
కాం - - - - త లీ - - - - | లా - - గు - || భా మ శ్శం

చ. - ప ప ప ప | మ ప ని ద ద ప మ గ గ రి ||
- పు వ్వో క టి | వి - క సిం - - - - - చె - ||

రి రి మ గ గ రి సా | స స ని స స స ||
పు న్న మి - - - చం | ద్రు ని - వ లె నె ||

- స స స ని ధ ని | ధ మ ఫా సా స ||
- పూ మీ - - - ద | మ - రి రెం డు ||

రి మ ప స స స ని ద | దా ని ప పా - ||
పూ - - లు పూ - - - | సే - - - - ||

- రి మ ప ని | స రి రి రి రి || రి ప మ గ గ రి రి మ రీ | సా - ని సా - ||
- రెం డు పూ - | వు ల న డు మ || పూ - - - నె - నొ - క | పూ - - వు - ||

ప ని స రి మ గ గ రి | సా స ని రి స ని ద ప ||
వూ - వు కిం ద - ము - | ప్పు ది - రెం - - - డు ||

ప ని సా సా రి స ని ద పా | పా ద ప మ గ గ రి మ రి సా || నీ స రి
పూ - - మొ - - - - గ | తె - - - - - - త్తె - ను || భా మ ళ్ళం

అవతారిక :

ఇది నాయిక ప్రౌఢ, చతుర. ఈమె తనతో కలసి యలసి సొలసిన నాయకుని వ్యంగముగా "నిన్ను చూచి నేను నవ్వినందుకు సంతసించవలదా ? మెరుగులు పోయిన నీమోవికి నేను విడియ మిచ్చితే తప్పా ? అలసి చెమటలతోనున్న నీపై గంధపుపొడి చల్లితే ఆనందించవలదా? నీకన్నుల కంటిన కుంకుమలు పోవునట్లు పన్నీరు చిలికితే పాపమా? పిప్పియైన నిన్ను తిరిగి పురికొల్పితే సంతసించిపై కొంటివి. చప్పుడు సేయక యూరకున్నానుసుమా" అనితన యానందమును స్వామికి నివేదించుచున్నది.

కేదారగౌళ—త్రిపుట

మాఱు మోవిదేటికి మంకుదన మేటికి
జాఱువడ నే నవ్వితే సంతసించవలదా ? ॥పల్లవి॥

వడి నీకెమ్మోవి మీది వన్నెదీసినది చూచి
తొడరి పీడెమిచ్చితే దోసమాయిది
కడుచెమటల నీపై గందవొడి చల్లితేను
జడియక నీవిందుకు సంతసించవలదా ? ॥మాఱు॥

కులికి నీకన్నులపై కుంకుమ వన్నెలుచూచి
బలిమి బన్నీరిచ్చితే పాపమాయిది
కలసిన పేడి వేడి కాకలమే నటుచూచి
చలిగా నే విసరితే సంతసించ వలదా ? ॥మాఱు॥

పిప్పియైన నీమేని పెక్కులాగులటు చూచి
ముప్పిరి గళలంటితే మోసమాయిది
అప్పటి శ్రీ వేంకటేశ అలమితి విటునన్ను
చప్పుడు గాకియ్యకొంటే సంతసించవలదా ? ॥మాఱు॥

శృ : 13–43

ప. – – ప | సా – ని ఁరి సఁ ని ద || పా ని ద ద ప | మ గ గ రి సా ||
– – మా | ఱు – – మో – వి – || దే – – – – | టి – – – కి ||

– – ఫ ని | స రి మ గ గ రి సా || స ని రి స ని ధ | ధ ని ఫా నీ ||
– – మం – | కు – – – త – – || న – – – – – – | మే – – టి ||

సా ఫ ని | సా రి రి || రీ – మ గ స | రీ మా ||
కి జా – | ఱు వ డ || నే – – – – | న వ్వి ||

పా ప | సా సా ఁరి సఁ ని ద || ద మా పా – | నీ సా ||
తే సం | త సిం – – – – || చ . వ – | ల దా || ||మూఱు||

చ. – – రి రి | రీ రీ || రి మ పా ద ప మ గ | గ మ రీ రి మ రీ ||
– – వ డి | వీ కె || మో్మ – వి – – – – | మీ – – – – – – ||

సా ఫ ని | సా రీ గ రి సా || సా రి స ని ధ ఫా | నీ సా ||
ది వ – | న్నె దీ – – – || సి – – న – – | చూ చి ||

– – రి రి | రి మ గ గ స || రీ – | మా పా ||
– – తొ డ | రి – – వీ డె || మి – | చ్చి తే ||

– – రి మ | ప స ని ద ద ని పా || పా ద ప మా | పా – – ||
– – దో – | స – – – మా – – || యి – – – | ది – – ||

– – ప ప | ని ద ద ప మ గ గ రి || గ సం | రి మ పా ||
– – క డు | చె – మ – ట – ల – || నీ – | పై – – ||

– – రి మ | ప సఁ సా ఁరి స ని ద || ద మా పా – | సా సఁ ని సా ||
– – గం – | ద – వొ – – – – – || డి – చ – | ల్లి – – తే ||

సా పని | స రి రీ || రి ప మ గ మ రి | రి మ రీ సా ||
ను జ డి | య – క || నీ – విం – – – | దు – – కు ||

– – ని స రీ గ రి | పా సా రి స ని ద ||
– – సం – త – – | – సిం – – – – ||

మ ప దా ని ద పా | పా ద ప మ గ రి మ రి స ||
చ – వ – – – | ల – – – – దా – – – ||

రి మ పా
– – –

||మా ఋ||

అవతారిక :

రామాయణ గాథలను అన్నమయ్యవారు కీర్తనలుగా రచించినట్లు వాడుక. ఇందు శ్రీరామ చంద్రుని రాక్షస సంహార సంరంభమును వర్ణించుచు, ఆ స్వామి పరాక్రమములను కొనియాడుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

శంకరాభరణము ప్రాచీన మేళము. సర్వగమక వరికాదులతో నొప్పుచు అత్యంత మనోహరముగా నుండెడి రక్తి రాగములలోనిది నొకటి. ఈ రాగము సంపూర్ణ సంపూర్ణము. వెంకటమఖి సంప్రదాయమునను ఇదే విధముగా చెప్పియున్నారు. ఇప్పుడిది 29వ మేళకర్త ధీర శంకరాభరణముగా వాడుక.

శంకరాభరణం — ఆది

వినుడిదె రఘుపతి విజయములు
పనువడి రాక్షస బాధలుడిగెను ! ॥పల్లవి॥

కులగిరులదరెను కుంభినివడకెను
ఇల రాముడు రథమెక్కినను
కలగె వారిధులు కంపించె జగములు
బలు విలునమ్ములు వట్టినను ! ॥వినుడిదె॥

పిడుగులు దొరిగెను పెనుగాలి విసరె !
తొడిబడ బాణము దొడిగినను
ముడివడె దిక్కులు మొగ్గె దిగ్గజములు
యెడపక రావణునేసినను ॥వినుడిదె॥

చుక్కలు డుల్లెను స్రుక్కె భూతములు
తొక్కి యసురతల దుంచినను
గక్కన శ్రీ వేంకటగిరి నిలువగ
అక్కజమగు శుభమందరి కొదవె ! ॥వినుడిదె॥

ప. స ని స రి గ గ గ రి | గ మ ప మ | గా మ రి ||
వి ను డి దె ర ఘు ప తి | వి జ య ము | లు – – ||

గ మ ప మ గ రి స ని | స రి గ స | రి స స ని ||
ప ను ప డి రా – క్షస | బా – ధ లు | తొ ల గె ను || ॥వినుడిదె॥

చ. గ మ ప మ గ రి స ని | స రి గ స | రి రి రి రి ||
కు ల గి రు ల ద రె ను | కుం – భి ని | వ ణ కె ను ||

గ మ పా ద ప ప మ | మ ప ద ని | సా – – ||
యి ల రా ము డు ర థ | మె – క్కి న | ను – – ||

ప స ని స రి స ని స | రి గ మ గ | రి రి స ని ||
క ల గె వా – రి ధు లు | కం – పిం చె | జ గ ము లు ||

ద ని స ని ద ద ప మ | ద ప ప మ | గ రి సా ||
బ లు వి లు న – మ్మ లు | వ – – ట్టి | న పు డు || ॥వినుడిదె॥

అవతారిక :

వేద వేదాంతములను చదువుట, పురాణములను, వినుట పెద్దలను కొలుచుట, మొదలగునవి యెన్ని చేసినను పాపచింతలు, పాపకార్యములు, చీకటి బ్రతుకులు విడనాడని మనసుండినచో ఏమి ప్రయోజనము? తిరువేంకటనాథుని సేవించి తరించని బ్రతుకులకు పాపములే సంబళములని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

శంకరాభరణం—ఆది

పాపములే సంబళ మెపుడు - యీ
యాపద బడి నే నలసేనా ! ॥పల్లవి॥

ఎన్ని పురాణము లెటువలె విన్నా
మన్న మనువు దిమ్మరి తనమే
నన్ను నేనె కానగ లేనట నా
విన్న వినుకులకు వెలచేనా ! ॥పాపము॥

ఎందరు పెద్దలనెట్ల గొలిచినా
నిందల నామతి నిలిచీనా
కందువెటిగి చీకటికి దొలగనట
అందపు బరమిక నందేనా ! ॥పాపము॥

తిరువేంకట గిరి దేవుడె పరమని
దరగని తెలివిక దాగీనా
తిరముగ నిను జింతించిన చింతే
నిరతము ముక్తికి నిధిగాదా ! ॥పాపము॥

అ : 11(3)–16

||ఇందు||

ప. రి గ మ గ రి రి సా | ని స ధ ని | సా సా ||
పా - ప ము లే - సం | బ ళ మె పు | డు యూ ||

స ధ సీ స స రి రి స ని | స రి గ స | స రి రి స ||
యా - - ప ద బ డి నే - | న ల సే - | నా - - - || ॥పాపము॥

చ. మ గ మ ప ద ప ప ప | ద ని స ని | ద ద ప ప ||
ఎ - న్ని పు రా - ణ ము | లె టు వ లె | వి - న్నా - ||

ద ని స ని ద ప ప మ | గ రి గ మ | పా - - ||
మ - న్న మ ను వు ది - | మ్మ రి త న | మే - - ||

స స ని స రి రి స ని | స రి గ మ | గ రి స ని ||
న - న్ను నే - నె కా - | న గ లే - | న టనా - ||

ద ని స ని ద ప ప మ | గ రి స ని | సా - - ||
వి - న్న వి ను కు ల కు | వె ర చే - | నా - - || ॥పాపము॥

అవతారిక :

ఇందు నాయిక విరహోత్కంఠిత. ఈమె విరహావస్థలను చెలులు వేంకట నాధునితో విన్నవించుకొని అలుకలు వలదనియు యీతరుణిని కరుణించమనియు వేడుకొను చున్నారు.

శంకరాభరణం—ఝంపె

తరుణి నీ యలుక కెంతటిదింత యీ వేళా
గరుణించ గదర వేంకటశైల నాధా ! ॥పల్లవి॥

ఒక మారు సంసార మెల్లంబొమ్మని తలంచు
వొక మారు విధిసేత లూహించి పొగడు
వొక మారు తనుం జూచి వూరకె తలవూచు
నొక మారు హర్షమున బొందిమై మఱచు! ॥తరుణి॥

నిన్నుంజూచి వొకమారు నిలువెల్లంబులకించు
తన్నుం జూచి వొకమారు తలపోసినగును
కన్ను దెరచి నినుం జూచి కడు సిగ్గువడి నిలిచి
యిన్నియునుం దలపోసి యింతలో మఱచు ! ॥తరుణి॥

వదలైన మొలనూలు గదియించు నొకమారు
చెదరిన కురులెల్లం జెరుగునొక మారు
అద నెరింగి తిరు వేంకటాధీశ పొందితివి
చతురుండవు నినుబాయం జాలదొకమారు ! ॥తరుణి॥

శృం : 3—455

ప. - స రి గ మ ప మ గ | రి రి స సా ||
- త రు ణి నీ ॰ - - | య లు క కెం ||

స ని గ రి సా ని | స ధ నీ సా స ||
త - టి - దిం త | యీా - - వే ళ ||

- స ప ప ప మ గ మ రి | గ మ ప ప ద నీ ||
- క రు ణిం - - - చ - | గ ద ర వేం - - ||

సం ని ద ప మ | గ రి సా - ||
క ట కై - ల | నా - థా - || ॥తరుణి॥

చ. - సం ని ద ప మ | గా మ ప మ గ మ రి రీ ||
- వ ద లై - న | మొ ల - నూ - - - లు ||

- మ గ సా స ని | స రి గ స రి రి ||
- గ ది యిం చు - | నొ - క - మా రు ||

- మ గ మ పా | పా సం ని ద ప ప ||
- చె ద రి న | కు రు - లె - ల్ల ||

మ ద ప మ గ ప మ గ గ రి | స రి గ మ పా - ||
చె - రు - గు - నొ - క - | మా - - - రు - ||

- సం ని సం రిం రిం | రిం సం రిం రిం గం ||
॰ అ ద నె రి గి | తి రు వేం - క ||

స మ గ రి గ రి స | స ని సా ద ని స ||
టా - - ధీ - - శు | పాం - - ది తి వి ||

- స స స స స ని | ద రి స ని ద ప మ ||
- చ తు రు డ వు - | ని - ను - జా - య ||

గ మ పా ద ని ద ప మ గ | రి మ గ రి సా - ||
జా - - ల - దో - క - | మా - - - రు - ||

॥తరుణి॥

అవతారిక :

ఇందు విరహార్తయగు నాయిక విరహ వేదనను గమనించి చెలికత్తెలు ఒకరితో నొకరు చెప్పుకొనుచున్నారు "నాయకుని పిలుచుకొని రండమ్మా!. ఈమెకు వెన్నెల పోగుల కాకలు ఎక్కువై చెమటలచే ఒడలు తడిసి యున్నది. పూపాన్పుపై తొల్లిటి పనులను తలచి తలచి కాకలకులోనై పొరలుచున్నది ఈమె విరహమును శ్రీ వేంకటేశ్వరునకు విన్నవించ గదరమ్మా! అతడు వచ్చి చలువలు చల్లగలడు." అని యనుకొనుచున్నారు.

శంకరాభరణం — ఆది

పిలువా గదరే ప్రియునిని
చలువా లాతడు చల్లీ గానీ! ॥పల్లవి॥

తలపొ రాదింతి తమకము రేగి
చెలపా చెమటాయ చెక్కులను
పొలపా వెన్నెల పోగులకు మతి
గొలుపొ దీకె కెక్కుడు విరహమునా ॥పిలువా॥

కెరలి మును మరిగిన పొందూ, లోలో
మరలీ కాకలై మనసుననూ
పొరలీ బూజానుపున నీపెకు, వాడు
దొరలీ దియ్యారె తొలు విరులెల్లా ॥పిలువా॥

అలసె మోహపు టాసల, కడు
బలిసె జన్నులు పైపైనే
కలసె శ్రీ వేంకట పతి మారు
ఘలసే విదివో మరు బలములకూ! ॥పిలువా॥

ప రి రి గా రి గ మా | గ గ గ రి | సా - - ||
పి లు వా గ ద రే | ప్రి యు ని - | నీ - - ||

ని స రీ రి రి రి స | స రి గ మ | గా గా ||
చ లు వా లా త డు - | చ - ల్లీ - | గా నీ || ॥పిలువా॥

చ. ప ప పా ప మ గా రి | స ని స రి | గ మ పా ||
త ల పా ర - దిం తి | త మ క ము | రే - గి ||

మ ప ద ని సా స ని ద ప | పా ప మ గా మ రి | గ మ పా ||
చె ల పా - చె మ - టా - | య - - చె - - | క్కు లు ను ||

స ని స రి రి స స ని | స రి గ మ | గ రి స స ||
పొ ల పా - వె - న్నె ల | పో - - గు | ల కు మ తి ||

ప ప సా స ని ద ప పా | ప మ గ రి | స ని సా ||
గొ లు పా దీ - - కె కె | క్కు డు వి ర | హా ము న || ॥పిలువా॥

అవతారిక :

ఇందు నాయిక కోపోద్దీపిత. నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని చిలిపి చేతలను చెప్పుచు మందలించుచున్నది. "దొరవగు నీతో సంగతి యెంతదొరికితే అంతే చాలును లేవయ్యా. తెరలోనుండి ఏల నయగారముల నొలుకబోయుచున్నావు? నిజముగు తమి నాపై కలిగిన తెరదీసుకు రావయ్యా! నీవు వేరొకతెతో నుండి నన్ను రమ్మనుట చెల్లునా?" యని ఆతని పనులను మొగమాటమిలేకుండ చెప్పుచున్నది.

శంకరాభరణం—రూపకం

దొరతో సంగాతము దొరికిన పాటే చాలు
వొరసి మీరగ బోతే నొక్కరీతి నుండునా! ॥పల్లవి॥

యేకతాన లోన నుండి యేలనన్ను బిలిచేవు
వాకిటికి రావయ్యా వలసితేను
చేకొని యొకతె యుండె సిగ్గువడి వెళ్ళి వచ్చి
కూకలు వత్తులుగాను కూళదాననా! ॥దొరతో॥

మరగించి మరగున మాట లేలాడించేవు
తెరదియ్యవయ్యా అంత తీట గలితె
వరుసకు వచ్చి నాపె వాడు నాతో బెట్టుకొంటె
విరసమై యూరకుండ వెఱ్ఱిదాననా? ॥దొరతో॥

పట్టె మంచముపై నుండి పైగాలు చాచనేల
యిట్టె వుర మెక్కవయ్యా యింత గలిగె
జట్టిగా శ్రీ వేంకటేశ సరినొకతె గూచుంటె
వట్టి యితవు సేసుకో వాసిలేని దాననా! ॥దొరతో॥

శృం : 17–189

ప. - స పా ప మ గ మా ॥ పా మ ప దా ప ప ॥
- దొ ర తో - - - ॥ సం గా - - త ము ॥

- ప ద ని సా - స ద నీ ॥ పా - మ ద ప మ గ ప మ గ రి ॥
- దొ రి న - - పా - - ॥ చే - - చా - - - - లు - ను - ॥

స స రీ గ మా గ రి గా ॥ సా స ధ నీ సా ॥
- వొ ర సి మీ ర - గ ॥ బో - - - తే ॥

పా గ రి సా - ని ద ప మ గ ॥ మ ప ద ని సా - ని ద ప మ గ ॥
నొ క్క - రి - - తి - - - ॥ నుం - - - - - డు నా - - - ॥దొరతో॥

చ. - ప ప పా ప ॥ ప ద ని ప ద ప మ ॥
- ఏ క తా న ॥ లో - - న నుం - డి ॥

- గా మ ప గ మ రి గ ॥ స రి గ మ పా ॥
- యే ల - న - - న్ను ॥ బి లి చే - వు ॥

- మ పా ద నీ సా ॥ గ మ ద ప గ రి సా ॥
- వా - కి టి కి ॥ రా - వ - - - య్య ॥

ని రి స ని స స ధ నీ ॥ సా - - - - ॥
వ - ల - సి తే - - ॥ ను - - - - ॥

ప ప ప ప మ గ మ రి ॥ మ గ మ పా ప ॥
ఛే కొ ని - - - - - ॥ యొ క తె యుం టె ॥

మ ప ద ని ద ॥ ప ద ని సా స ॥
సి గ్గు వ డి - ॥ వె - ళ్లి వ చ్చి ॥

- గ గ గ రి ప మ గ రి ॥ స స స ధ నీ సా ॥
- కూ కు లు - - - వ - ॥ త్తు లు గా - - ను ॥

స రి గ మ గ రి స ని ద ప ॥ మ ప ద ని సా - ని ద ప మ గ ॥
కూ - - - - - - - - - ళ ॥ దా - - - - - - న నా - - - ॥ ॥దొరతో॥

అవతారిక :

లౌకికులు కాకులవంటివారు. ఏమనుకొందురు ? వీరి నోళ్ళు మూయించుటకు ఎవరి వశము ? చెరువు మూయుటకు మూకుడున్నదా ? నీవు దానవపతుల మానములను కొల్లగొట్టి వారి పతులను సంహరించుటకు కల్లలాడి యుందువు. కాని మాతో నసత్యములు పలుకుటకు మేమంత వారమా ?" అని నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని చేష్టలను వక్కాణించుచు నాయిక చెప్పుచున్నది.

శంకరాభరణం—త్రిపుట

ఏమైనా నాడేవారి నేమందును
మోము చూచితే చెరువునుయ్యి మూకుడున్నదా ? ॥పల్లవి॥

అడియాలముగ నీవు ఆడేవి సత్యాలేకాక
కడు మావంటి వారితో గల్ల లాడేవా
జడిసి తొల్లి అసురసతులతో నేమోకాక
తడవితే నేటి వేళ తప్పు నీయందున్నదా ? ॥ఏమైనా॥

చిమ్మురేగ నీ విన్నిటా జేసేవి పుణ్యాలేకాక
పమ్మి నీ వొళ్ళ నెంచితే పాపమున్నదా
కుమ్మరించి యీ సుద్దులు గొల్లతలందేమో కాక
నెమ్మది నీ పొద్దుకు నింద నీయందున్నదా ? ॥ఏమైనా॥

దగ్గరితే నీ వల్లను దయ దాక్షిణ్యాలేకాక
కగ్గిన నిష్ఠూర మించుకంత గలదా
వెగ్గళించి నన్నును శ్రీ వేంకటేశ కూడితివి
వొగ్గి నిన్ను దూరబోతే వొచ్చము నీకున్నదా ? ॥ఏమైనా॥

శ్లో : 14-67

ప. - - స । స ని ద ని పా ॥ ప పా - మ । ద ప మ గ మా ॥
- - ఏ । మై - - - న ॥ నా డే - - । వా - - - రి ॥

పా గ మ । పా ప ద నీ ॥ సా - । స ని ద ప మ గ మ ప ॥
నే - - । మం దు - ను ॥ - - । - - - - - - - - ॥

ద ని సా ని స । రీ రి స ॥ స గ రి గా - । మ గ గ రి సా ॥
- - - మో - । ము నూ - ॥ చి - - తే - । చె - రు - వు ॥

- - స । స ని ద ని పా ॥ ప మ ద పా మ । గా మ రి గ మ ॥
- - ము । య్యా - - - మూ ॥ కు - - - - । డు - - న్న - ॥

ప ద ని స । స ని ద ని పా ॥
దా - - ఏ । మై - - - న ॥

చ. - - ప ప । పా పా ॥ ప మ ద పా మ । గా మ రి గ స ॥
- - అ డి । యా ల ॥ ము - - గ - । ని - - వు - ॥

రీ మ గ । సా సా ॥ స రి సా - ధ । ని ఫ ఫ ధ నీ ॥
- అ - । దే వి ॥ స - త్యా - - । లే - గా - - ॥

సా స ని । సా రీ ॥ గా - సా - । రీ గా ॥
క క డు । మా వం ॥ టి - వా - । రి తో ॥

- - గ మ । పా ద స ద ప ॥ ద ప మ గ మా । పా - - ॥
- - క - । ల్లి - - లా - ॥ దే - - - - । వా - - ॥

- - ప ప । ప ప మ గ మా ॥ పా - । మ ప ద ని ॥
- - జ డి । సి - - - తో ॥ ల్లి - । అ - సు - ॥

సా ని స । రీ రి స ॥ ని రి స ని సా । స ద నీ సా ॥
ర స తు । ల తో - ॥ నే – మో - - । కా - - క ॥

– – ని స । రి గ మ ప గ రి సా ॥ ని రి స ని స ద । ని ప ద ని సా ॥
– – త ద । వి – – – తే – – ॥ నే - టి – – – । వే - - - శ ॥

– – గ మ । ప ద ద మ ॥ పా మ ద పా । ప ప మ గ మా ॥
– – త – । ప్పు - నీ – ॥ యం – – – । దు - - – – ॥

ప ద నీ స । స ని ద ని పా ॥
న్న - దా ప । మై - – – న ॥

అవతారిక :

నాయిక ముగ్ధ, విరహోత్కంఠిత. ఆమె సౌందర్యమును వర్ణించుచు ఆమె మోము వాడుటకు, పలుకు సన్నగిలుటకు, ఊర్పులు వేడియగుటకు, కురులు చెదరుటకు, మోవినలగుటకు కారణములు విరహముతో వ్యథ నొందుచుండుటయే గాని మన్మథుని సంపదలగు చంద్రుడు, కోవెల, గంధపుగాలి, తుమ్మెదలగుంపు, లేజిగురులు వంటి వానికి తీసిపోవునవి కావని, వేంకట నాథునికి చెలులు విన్నవించుచున్నారని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

శంకరాభరణం—ఝంపె

అతను సంపద కంటె నసదా చెలిరూపు
మతి చింత చేత వేమరు నలగె గాక ! ॥పల్లవి॥

తగు జందురుని నణచ దగదా చెలి మోము
వగలచే నొకయింత వాడెగాక
పగటు గోవెల మించి పాడదా సతి పలుకు
జగడమున బతి బాసి సన్నగిలె గాక ! ॥అతను॥

కదలు గందపు గాలి గా (వ) దా చెలియూర్పు
కదిమేటి మదనాగ్ని గ్రాగె గాక
కొదమ తుమ్మెద గమికి గొఱతా చెలి తురుము
చెదరి మరు బాణముల చేజాఱె గాక ! ॥అతను॥

లీల బన్నిటికిని లేతా చెలి చెమట
లోలి బూబానుపున నుడికె గాక
యేల చిగురున కంటె నెరవా చెలి మోవి
గేలి వేంకట విభుడు గీలించెగాక ! ॥అతను॥

శృం : 4—7

ప. స రి గ మ గ | గ రి సా ని || స ధ నీ సా - | ప మ గ రి స ని ||
1. అ త ను సం - | ప ద కం బె || న - న దా - | చె లి రూ పు - ||

2 స రి గ మ గ | గ రి సా ని || స ధ ని సా - | ద ప మ గ ప మ గ రి స ని ||
అ త ను సం - | ప ద కం బె || న - స దా - | చె - లి - రూ - - - పు - ||

3. స రి గ మ ద ప మ | గ ప మ గ రి మ గ రి స ||
అ త ను సం - - - | ప - ద - కం - - - బె ||

స ధ నీ సా - | స ని ద ప ప మ గ రి స ని ||
న - స దా - | చె - లి - రూ - - - పు - ||

4 స రి గ మ ప ద ని | స రి స ని ద ప మ గ మ రి ||
అ త ను సం - - - | ప - ద - కం - - - బె - ||

స ధ నీ స రి గ మ ప | స ని ద ప ప మ గ రి స ని ||
న - స దా - - - - | చె - లి - రూ - - - పు - ||

స ప ప ప మ గ మా | ప ప ద నీ స ని ||
మ తి చిం - - - త | చే - - త వే - ||

స గ రి స ని ద ప | రి స ని ద ప మ గ రి స ని ||
మ రు - న - ల గె | గా - - - క - - - - - ||

||అతను||

చ. - ప ద పా | ప మ గ మ రి మ గ రి గా ||
- లీ ల వ | స్నీ - - - టి - కి - ని ||

మ ద పా - | మ గ మ ప ద మ రి స ||
తే - తా - | చె - లి - చె - మ ట ||

- స స సా | స ధ నీ స రి స || స రి గ మ ద ప మ | పా - - - ||
- లో లి బూ | పా - - ను పు స || ను డి కె గా - - - | కా - - - ||

- సే స స ద ని | సే స ని ద ప మ || గ మ ప ద ప | ప ద నీ సా స ||
- యే ల చి - గు | రు న - కం - టె || నె ర వా - - | చె - లి మో వి ||

స గ రీ రి మ గ రి | సా స ని స ద నీ స ||
గే - లి వేం - - - | క ట - వి - భు డు ||

స రి స ని ద ప ప మ | ద ప మ గ ప మ గ రి స ని ||
గీ - - - లి - చె - | గా - - - క - - - - - - || ॥అతను॥

అవతారిక :

ఇందు విరహోత్తయగు నాయిక అవస్థలను చెలులు నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునితో విన్నవించుచున్నారు. "ఆమెకు సందేశమేదైనా చెప్పెదవా! ఆమె పంపిన పూలబంతి సువాసనల నాఘ్రాణించి ఆనందించితివా! ఆమె కొట్టిన సేసలకు నీకు పులకలు నిండినవా! ఈమె అలమేలుమంగయై నీ చెంతనుండగా నీవు అప్పటి చేతలను చూపులను తలచుకొనుచుంటివా. చెప్పవయ్యా!" అని అడుగుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

కురంజి ప్రాచీన రక్తిరాగములలో నొకటి ఇది ధైవతాంత్యములగు రాగముల యందలిది. ఇందు 'ని స రి గ మ ప', ద ప మ గ రి స ని అనునవి ఆరోహణావరోహణములుగా చెప్పబడియున్నను క్రింది పంచమమును 'స ని ని ధ' అని పట్టుట వాడుక యందు కలదు. దీనిని నవరోజు రాగముతో వేరుపరచుట లక్ష్యజ్ఞానము గల వారి నుండి తెలుసుకొనవలసి యుండును. ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 29వ మేళమగు, శంకరాభరణ జన్యము. ప్రయోగములు, స్వర సందర్భములు, గమక వరికాదులు మాత్రమే రాగములను గుర్తించుటకు ఆధారములుగా నుండెడి రోజులలో జనించిన కొన్ని రక్తిరాగములకు ఆధారములు అందలి ప్రాచీనుల రచనలు మాత్రమే!

కురంజి — త్రిపుట

అంగన నిన్నడిగి రమ్మనె నీ మాట
సంగతిగ మరుమాట సరి నాన తీవయ్యా! ॥పల్లవి॥

చెలులచే నింతి నీకు చెప్పిపంపిన మాటలు
తలచుకొన్నాడవా దయతో నీవు
తొలుత గాను కంపిన దొడ్డపూవుల బంతి
లలిమించిన పరిమళము గొంటివా! ॥అంగన॥

చాయల నాసతో నాపె సారె జూచిన చూపులు
ఆయములు గరచెనా అంటుకొనెనా
చేయెత్తి సిగ్గుతోడ చేరి మొక్కిన మొక్కులు
ఆయనా నీకు కలవు అందరిలోనా! ॥అంగన॥

బెరసి తెరమాటున బెట్టిన నీపై సేసలు
శిరసుపై నిండెనా చిందెనా నీపై
అరుదై శ్రీ వేంకటేశ అలమేలుమంగ యీకె
గరిమ నిన్ను గూడి గద్దెపై గూచున్నది! ॥అంగన॥

శృం : 18–461

ప. - - ని | సా సా || స రి గా స | రి రి గా ||
- - అం | గ న || ని - - - | న్న డి గి ||

మ పా - గ | మ గ గ రి || రి మ రి స | సా సా ||
ర మ్మ - - | - - నె - || నీ - - - | మా ట ||

- - ని | స స సా || స ని నీ ఫ | ఫా స ని సా ||
- - సం | గ తి గా || మ - రు - | మా - - ట ||

- - స రి | గ స రీ || ప మ గా | మ గ రీ సా ||
- - స రి | నా - న || తీ - - | వ - - య్యా || ||అంగన||

చ. - - మ గ | సా స స || సా - | స ని నీ ని ఫ ||
- - జె ర | సి తెర || మా - | టు - - న - ||

ఫా ఫ | స ని సా || స రి గ స | రి స స న ||
- జె | ట్టి న నీ || పై - - - | సే - స లు ||

సా ప రి | గ స రీ || గా - | మ గ గ రి ||
- శి ర | ను - పై || నిం - | డె - నా - ||

రీ గ | మ ప ప ప మ గ || గ రి రి మ రీ | సా - - ||
- చిం | దె - నా - - - || నీ - - - - | పై - - ||

- - స ప | ప ప మ గ గా ప మ గ రి || మ గా మా - | పా పా ||
- - అరు | దై - - - [illegible] - - - - || వేం - క - | టే శ ||

- - మ గ | మా ప ద పా ప ప మ గ || రి గా మా గ | రీ రీ ||
- - అ ల | మే - - - లు - - - || మం - గ - | యీా కె ||

రీ మ గ | మ ద పా || ప ప మ గా - | గా మ ర రీ ||
- గ రి | మ - ని || న్నె - - - - | గూ - - డి ||

- - స ని̣ | సా స రి గ మ || పా - | గ రి స ని̣ || సా ని̣ | సా సా ||
- - గ - | ద్దై పై - - - || గూ - | చు - న్న - || ది అం | గ న ||

అవతారిక :

ఇది కోపోత్కంఠితయగు నాయికను చెలులు మందలించుచున్నారు. "అతని తప్పేమియు లేదు. అతడు కొలువుండి యుండుట నేరమా ? నీతో చనవున నుండి సరసమాడుట నేరమా ? వాకిలి తెరిచి ఆతనిని పిలిచి ఆదరించరాదా !" అని దగ్గరి వారగు చెలులు తరచి తరచి నాయికకు చెప్పుచున్నారు.

కురంజి—రూపకం

దండనున్న చెలుల మిందరము సాక్షి
నిండు దొర యీతనికి నేరమేమి లేదు ! ॥పల్లవి॥

వట్టి చలములుమాని వాకిలి దెరవరాదా
యిట్టె విభుడు వచ్చి యీడనున్నాడు
వొట్టినట్టు కొలువై వుండిన దొక్కటే కాని
నెట్టన నితని వల్ల నేరమేమీ లేదు ! ॥దండ॥

దిచ్చరి కోపము మాని తెర దియ్యరాదా
చొచ్చి వచ్చి రమణుడు చూచీ నిదే
అచ్చముగ సరసము లాడిన దొక్కటే కాని
నిచ్చలు నితని వల్ల నేరమేమీ లేదు ! ॥దండ॥

పంతపు వేసాలు మాని పయ్యె దెడలించరాదా
చెంత శ్రీ వేంకటేశుడు చేయిచాచీని
యింతలోన నిన్నుగూడె నిదియొక్కటే గాని
నింతము సేసలితని నేరమేమీ లేదు ! ॥దండ॥

శృం : 19–49

ప. రి మ గ సా స || - ని స రి సా ని || - ధ స ని సా రి || గ స రీ - - ||
దం - డ ను న్న || - చె లు ల మిం - || - ద ర ము సా - || డీ - - - - ||

- స రి గ మా || పా ప ప మ గ మా ||
- నిం డు దొ ర || యీా త - ని - కి ||

- రి మ గ సా స || స ని సీ సా ప మ గ రి || స రి మ గ సా స ||
- నే - ర మే మి || లే - - దు - - - - - || - దం - డ ను న్న ||

చ. - స స స స స || ని స గ రి రి స సా స ని నీ ||
- వ ట్టి చ ల ము || లు - - - మా - - ని - - ||

- ధ స సా ని స స || రి రి గ స సా || - ని సా రి రి || గ స రీ గా ||
- వా - కి లి - తె || ర వ రా - దా || - యి ట్టె వి భు || డు - వ చ్చి ||

- గ మా పా || గ మ రీ సా - - ||
- యీా డ ను || న్నా - - డు - - ||

- ప పా ప మ గా || గ మ రీ మ గ మా ||
- వొ ట్టి న - - || ట్టు - - కొ లు వై ||

- ప ప ప ప మ గా || మ ద ప మ గ రి ||
- వుం డి న దొ - క్క || చే కా - ని - ||

- మ గ మ గ మ || పా - మ గా - రి రీ ||
- నె ట్ట న ని త || ని - - వ - - ల్లి ||

- ధ స ని స రి గ స || రీ సా - - || - రి మ గ సా స ||
- నే - ర మే - - మీ || లేదు - - || - దం - డ ను న్న ||

అవతారిక :

ఇందు బాలకృష్ణుని చేతలను తల్లి యశోదమ్మకు చెప్పుచు, తమలో తాము ఆనందించుచు గోపికలు గానము చేయుచున్నట్లు అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

ఇందు ఉద్ధగిరి యను క్షేత్రమును పేర్కొన్నారేమోనని తోచుచున్నది. బిళ్ళ గోళ్ళు, సముద్ర బిళ్ళలు, పుట్టచెండులు, సిరిసింగన వత్తి, అను ఆటల పేర్లను చెప్పియున్నారు. వీటిలో ఏవైన ఆటలిప్పుడు మనబాలురు ఆడుచున్నారో యేమో !

రాగ లక్షణం :

ఒకప్పుడు యీ దేవక్రియ రాగము మంచి ప్రచారమున యుండి యుండవచ్చును. ఇది ప్రాచీన రాగము. దీనికే తరువాతి కాలమున 'శుద్ధ సావేరి' యను పేరువచ్చినట్లు తోచుచున్నది. దీక్షితులవారి సంప్రదాయమున ఇంకను దీనిని 'దేవక్రియ' యనియే చెప్పియున్నారు.

స రి మ ప ద స ఆరోహణము

స ద ప మ రి స అవరోహణము

ఇది యే పేరుతో పిలువ బడినను 29వ మేళమగు శంకరాభరణ జన్యముగానే వాడుక యందున్నది.

దేవక్రియ—తిశ్రఏక

విచ్చన విడిచె యాడీ వీడె కృష్ణుడు
వొచ్చము లేనివాడు వుద్దగిరి కృష్ణుడు ! ॥పల్లవి॥

గల్లు గల్లు మనగాను గజ్జెలు నందెల తోడ
బిల్లగోట్లాడీని పిన్న కృష్ణుడు
కెల్లురేగి వీధులను గేరి పుట్ట చెండులాడీ
బల్లిదుడు గదవమ్మ బాలకృష్ణుడు ! ॥విచ్చన॥

తమితోడ గోపాలులు తాను గూడి ముంగిటను
సముద్ర బిల్ల లాడీ సాధుకృష్ణుడు
చెమటలుగార సిరిసింగన వత్తియాడీ
గుమితాన వీడేయమ్మా గోపాలకృష్ణుడు ॥విచ్చన॥

వుదుటున జారి సారి వుద్ద గచ్చకాయలాడీ
ముదము దొలకగాను ముద్దు కృష్ణుడు
అదివో శ్రీ వేంకటేశుడాట లెల్లా దానెయాడీ
పదివేలు చందాల శ్రీపతియైన కృష్ణుడు ॥విచ్చన॥

అ : 10-172

ప. దా సా రి స దా | ప మ ప పా పా || మ ద ప మ రి స | రి మ పా - - ||
వి చ్చ - - న | వి డి నెయా డీ || వీ - డె - కృ - | ష్ణు - డు - - ||

మా ప ద పా | పా ద ప మ రీ స || స ధ స రి మా | పా ద పా - ||
వొ చ్చ - ము | లే - - ని వా డు || వు - ద్ద గి రి | కృ ష్ణు డు - || విచ్చన ||

చ. దా ద దా ద | పా ద ప మా మ || రి మ రి స నీ | మ మ పా పా ||
గ ల్లు గ ల్లు | మ న - గా నె || గ - జ్జె లు అం | దె ల తో డ ||

దా స పా ద | మా ప రీ మ || స ధ స మ రి మ | పా - - - - ||
బి ల్ల గో - | ట్లా - డీ ని || పి - న్న కృ - ష్ణు | డు - - - - ||

ప మ ప స ద స | రీ మ స రీ || రీ మ సా రీ | దా స పా ద ||
పె - ల్లు రే - గి | వీ ధు ల ను || గే రి పు ట్ల | చెం డు లా డీ ||

ప మ ప ద సా రీ స | ద ప ద రీ సా || స ద స మ రి మ | పా - - - - ||
బ ల్లి దు డు - - - | గ ద వ - మ్మా || జా - ల కృ - ష్ణు | డు - - - - ||
||విచ్చన||

అవతారిక :

ఇందు 'మానవులు చేయు సర్వ కర్మములును పరమాత్ముండగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని లీలలే దానములు, తపములు, మోనములు, జ్ఞానములు, జపములు వినుతులు, వేదాధ్యయనములు, ఉపవాసాది దినములు దుటయు, తీర్థయాత్రలు చేయుటలు, ఘనమగు పుణ్యములు చేయుటయు, చదువులు చదువుటయు, యోగాభ్యాసాదులను జేయు ఫలము యివన్నియు మానవులకు భగవంతుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని కృపాకటాక్షమే ఇవి యన్నియు నిజమునకు ఆతనికే చెందుచున్నవి' అని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు

రాగ లక్షణము :

బంగాళ ప్రాచీన రాగము. ఇందు అన్నమయ్యవారి రచనలు అక్కడక్కడ ఉన్నను, వారి తరువాతి వారైన క్షేత్రజ్ఞులు, రామదాసు, నారాయణ తీర్థులు, మొదలైన వారి రచనలు దొరకుటలేదు. ఇటీవలి వారైన త్యాగరాజస్వామివారి రచనలు ఒకటిరెండు యిప్పుడు వాడుక యందున్నవి రాగస్వరూపమును ఈ రచనల వలననే తెలుసుకొనుటకు వీలున్నది ఇది యిప్పుడు 29వ మేళమగు శంకరాభరణ జన్యముగా పాడుచున్నారు.

స రి గ మ ప ద ప స · ఆరోహణము.

స ని ప మ గ మ రి స : అవరోహణము.

ప ద ప ని స' అను ప్రయోగమును కనబడుచున్నది. దీనిని ఇప్పుడు వాడుక యందు వినబడుచున్న పూర్ణచంద్రిక, జనరంజని మొదలగు రాగముల నుండి వేరుచేసి అభ్యసించుట కొంత కష్టసాధ్యమే.

బంగాళ–త్రిపుట

భావించి తెలుసుకొంటే భాగ్యఫలము
ఆవలీవలి ఫలము లంగజ జనకుడె ॥పల్లవి॥

దానములలో ఫలము, తపములలో ఫలము
మోనములలో ఫలము ముకుందుడె
జ్ఞానములలో ఫలము జపములలో ఫలము
నానా ఫలములును నారాయణుడె ॥భావించి॥

వినుతులలో ఫలము వేదములలో ఫలము
మనసులోని ఫలము మాధవుడె
దినములలో ఫలము తీర్థయాత్రల ఫలము
ఘన పుణ్యముల ఫలము కరుణాకరుడె ॥భావించి॥

సతత యోగఫలము చదువులలో ఫలము
అతిశయోన్నత ఫలము యచ్యుతుడె
యతులలోని ఫలము జితకామిత ఫలము
క్షితి మోక్షము ఫలము శ్రీవేంకటేశుడె ॥భావించి॥

అ: 10–291

ప. సా రి | గా మా || ప ప మ | రీ సా ||
భా - | విం చి || తె లు సు | కొం టే ||

స ని̣ ధ̣ | ని̣ స రీ || గ మ ప మ రీ | సా - - ||
భా - గ్య | ఫ ల ము || - - - - - | - - ||

పా ప | ప మ గ మ రి స || రి గ మ | పా ద ప ||
ఆ వ | లీ - - - వ లి || ఫ ల ము | లం గ జ ||

ప స̇ ని | సా - - || స ని ప మ గ మ | రీ సా ||
జ న కు | డే - - || - - - - - - - | - - || ॥భావించి॥

చ. స రి గ | మ ప పా || ప మ గ మ | రీ - - ||
దా - న | ము ల లో || ఫ - ల - | ము - - ||

స ని̣ ధ̣ | ని̣ స రీ || గ మ ప మ గ మ | రీ సా ||
త ప ము | ల - లో || ఫ ల - - - | ము - ||

పా ప | ప మ ప మ రీ || స రి గ మ ప ద | పా - - ||
మో న | ము - ల - లో || ఫ - ల - - - | ము - - ||

ప సని | ప మ రీ || గ మ ప మ గ మ | రీ సా ||
ముకుం - | దు - డే || - - - - - - | - - ||

గ మ ప | ద ప పా || ప స ని | సా - - ||
జ్ఞా - న | ము ల లో || ఫ ల - | ము - - ||

స రి గ | గ మ రీ || స ని పా | సా - - ||
జ ప ము | ల - లో || ఫ - ల | ము - - ||

పా - | సా స ని || ప స ని | పా - - ||
నా - | నా ఫ ల || ము లు - | ను - - ||

స ని ప మ గ మ | రి రి || గ మ పా - ద | ప మ రీ సా ||
నా - రా - - - | య ణు || డే - - - - | - - - - || ||భావించి||

అవతారిక :

ఇందు కోరికలను పూర్తిగా అనుభవించి విడిచెదమనుకొను వారిని మనసునందుంచు కొని అట్టివారికి తృప్తి యెట్లు కలుగును, వారెట్లు మృగతృష్ణలను విడువగలరని అన్నమయ్యావారు చెప్పుచున్నారు. కోరికలు తీరని దాహము వంటివని వారి భావము.

రాగ లక్షణం :

ప్రాచీనములగు రాగములకు ఆరోహణావరోహణ క్రమము అంత నిష్కర్షగా కనబడదు. అట్టి రాగములలో శుద్ధవసంత మొకటి. దీనిని యిప్పటి వాడుక యందు గల మేళకర్తలలో 29వ దగు శంకరాభరణ జన్యముగా చెప్పియున్నారు. కాని శంకరాభరణము నుండి దీనిని వేరు చేయుట కొంచెము కష్టసాధ్యమే. ఇతరుల రచనలు యీ రాగమునందు కానవచ్చుటలేదు బహుళః శంకరాభరణము నుండి దీనిని విడదీయుట నావశ్యము, అసాధ్యము అని ఇతర వాగ్గేయకారులు తలచి యుండవచ్చునని తోచుచున్నది. వక్రములగు కొన్ని దాటు స్వరప్రయోగములను గమనించి రాగభావమును పోషించు కొనవలెను.

ఆరోహణ : స రి గ మ ప ద ని స.

అవరోహణ : స ని ద మ ప మ గ రి స.

శుద్ధవసంతం – ఝంపె

కడలుడిపి నీ రాడగా దలంచు వారలకు
కడలేని మనసు నకు గడమ యెక్కడిది ॥పల్లవి॥

దాహమణగిన వెనక తత్వ మెరిగెదనన్న
దాహ మేలణంగు తాతత్వమే మెఱుంగు
దేహంబుగలయన్ని దినములకు బదార్ధ
మోహ మేలుడుగు దాముదమేల కలుగు ॥కడలు॥

ముందరెరిగిన వెనుక మొదలు మరచెదనన్న
ముందరే మెరుంగు దా మొదలేల మఱచు
అందముగ దిరు వేంకటాద్రీశు మన్ననల
కందు వెరిగిన మేలు కలనైన లేదు ॥కడలు॥

అ · 2–215

ప. ప ప | ద ద మ || ప ప | ద ద మ || పా | ద ద మ || గా | రి రి స ||
క డ | లు డి పి || నీ - | రా - డ || గా | ద ల చు || వా | ర ల కు ||

ని̣ ని̣ | సా స || రి రి | గ గ రి || స రి | గ గా || మ గ | మా - ||
క డ | లే ని || మ న | సు న కు || గ డ | మ య్యో || క్క డి | ది - ||
||కడలుడిపి||

చ. ప ద | ద ద మ || ప ద | ద ద మ || పా | ద ద మ || గ గ | రి రి స ||
దా - | హ మ ణ || గి న | వె న క || త | త్వ మె రి || గె ద | న - న్న ||

స ని̣ | స స రి || గ గ | స రీ || గా | మ మ ప || ద మ | పా - ||
దా - | హ మే - || ల ణ | గు తా || త | త్వ మే - || మె రు | గు - ||

రి గ | మ గ మ || గ మ | పా ప || మ ప | ద ద ద || దా | నీ ని ||
దే - | హం - బు || గ ల | య న్ని || ది వ | ము ల కు || ప | దా ర్థ ||

ని స | రి రి స || స రి | గ గ రి || మ గ | సా ని || ద ని | సా - ||
మో - | హ మే - || లు డు | గు తా - || ము ద | మే ల || గ లు | గు - ||
||కడలుడిపి||

అవతారిక :

ఇందు దక్షిణ నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని కృష్ణావతారపు కథలు జ్ఞాపకము చేయుచు "స్వామీ నీవు కోరి రాక్షస వివాహము చేసుకొన్నావు రుక్మిణీదేవి యున్నది. చనవు లిచ్చి నిన్ను మన్నించి నీచే మన్నింపబడిన సత్యభామ యున్నది. నీవు కోరి యేలుకొన్న 16 వేల మంది గోపికలు, రాచకన్యలు ఇంకను గోపికలు, ఇందరుగాక నీకు రాజవీధిలో గంధములు, పుష్పమాలికలు మొదలగునవి తమ మనసుతో నిచ్చి ఆదరించిన కుబ్జ మొదలగు వారున్నారు. ఇందరు సతులను లాలించి ఏలిన నీకు నేను కావలసి వచ్చితినా ఇది నిజమగు ప్రేమయా లేక నాతో నవ్వులాటలా" అని నాయకునడుగు చున్నది. ఈమె యందు నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని అనుగ్రహము పూర్తిగా ఉన్నట్లు తోచు చున్నది.

శుద్ధవసంతం — రూపకం

నేనెంత నీవెంత నిక్కమా యిది
కాని లేరా యిది యెుక్క కాకు నేసే జాడలా ॥పల్లవి॥

కోరివేడి తగిలిన గోపసతు లుండగాను
అరయ నా కొంగు పట్టే వలసతినా
మేరతో బెండ్లాడిన రుక్మిణిదేవి వుండగాను
యేరా నాతో నవ్వేవు యెగసక్కెమా ॥నేనెంత॥

చనవిచ్చి మన్నించిన సత్యభామ వుండగాను
చెనకేవు నే నీకు జిక్కితినా
పదివడి తెచ్చుకొన్న పదారువే లుండగాను
నను జెక్కు నొక్కేవు నాటకములా ॥నేనెంత॥

గంద మిచ్చి మెప్పించిన కలికి యెుకతె యుండ
అంది నన్ను గాగిలించే వాగడములా
కందున శ్రీవేంకటేశ కలసితి విటు నన్ను
చిందేవు మోహము నాపై చిత్తమింత వచ్చెనా ॥నేనెంత॥

శృం : 17–271

ప. గా మ గ గ రి గ రి సా || ని రి స ని స ధ నీ సా ||
నే - - నెం - - - త || నీ - - - వెం - - త ||

- స రి గా || మ గ గ రి స రి ||
- ని క్కా మా || - - - - యి ది ||

- గ మ పా ప ద ని || సాం ని రి స ని స ద ని ||
- కా - నీ తే - - || రా యి - ది - యొ - క్క ||

- స స ద మ పా || ద మ ప గ మ రి ||
- కా - కు - సే || సే - జా - డ లా || ||నేనెంత||

చ. - ద ద దా ద || ప ద ని ప దా || - మ ప మ గ మ || రి గ మ పా ప ||
- కో రి వే డి || త గి లి న - || - గో ప స ఖు లుం || - - డ గా ను ||

- గ మ ప ప ద ద || ని ప ద ని సా || ని రి స ని స ద నీ సా ||
- ఆ ర య నా - - || కొం - గు ప ట్టె || వ - ల - స - తి నా ||

స రి గ స రి || గా మ గ రి | రి మ గ గ రి సా || స ద నీ సా సా ||
మే ర తో - బొ || డ్లా డి న రు | క్మి - ణీ దే - వి || యుం - డ గా ను ||

- మ పా ప ద నీ || స రి స ని ద మ పా ||
- యే రా నా - తో || న - - - వ్వే - వు ||

ద మ ప గ మ రి ||
యొ గ సె క్క - మా || ||నేనెంత||

అవతారిక :

అమాయకురాలైన నాయిక నాయకునితో తనకు పొందు సమకూర్చుమని చెలికత్తెను వేడుకొనుచు అతడు నిన్ను గమనించి నీ మనవి యాలకించి అభయమిచ్చు వరకు విడువక సేవించి కొనియాడి కొలిచి, నీ జాణతనమంతయు కనుబరచి నాపై కరుణ కలుగునట్లు చేయవలెను సుమా అని లాలించి చెప్పుచున్నది.

రాగలక్షణం :

ఆరభి ప్రాచీన ఘన రాగములలో నొకటి. ఇందు శృంగార రసమునకు తావున్నదా అనిపించు రాగస్వరూపము మాత్రమే నేడు మనకు కనబడు చున్నది. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము ఇది 29వ మేళమగు శంకరాభరణ జన్యము

ఆరోహణము . స రి మ ప ద స

అవరోహణము : స ని ద ప మ గ రి స

ఇందు పూర్వాచార్యుల రచనలనేకములు కనబడు చున్నవి. మత భేదములు లేక ఒకే విధమగు స్వరూపము కలిగియున్న ప్రాచీన రాగములలో నిది యొకటి.

ఆరభి—త్రిపుట

చెలియా నాకు నీవు సేసే వుపకారముది
వెలలేని గుణముల వేడుకకాడతడు ॥పల్లవి॥

వచ్చిన దాకా నీవు వద్దనే కాచుకుండు
మెచ్చిన దాకా గొలువు మిగులాను
ఇచ్చగించి నందాకా నింపుగ సేవలు సేయు
అచ్చపు బొందులు సేయుమాతనికి నాకును ॥చెలియా॥

సమ్మతించి నందాక సారె విన్నపాలు సేయు
నెమ్మది బత్తైన దాకా నేర్పులు చూపు
కొమ్మని యిచ్చిన దాకా గుట్టున జేయెత్తి మొక్కు
యిమ్ముల బొందులు సేయు మిద్దరికి నీవు ॥చెలియా॥

నవ్వీన దాకా నీవు ననుపు లెల్లా జేయు
మివ్వలి మోమైన దాకా నింపులు చల్లు
రవ్వగా శ్రీ వేంకటరాయడిదే నన్ను గూడె
మవ్వపు బొందులు సేయు మాకు నీ వెప్పుడును

శృం : 19—22

ప. - - - ద రి | సా స ని దా || ద పా | ద ప మ గ రి ||
- - చె లి | యా నా - - || కు - | నీ - - - వు ||

- - స | రి రి ప మ గ || రి స | స ని ధా సా ||
- - సే | సే వు - వ - || కా ర | మి - - ది ||

- - రి మ | పా దా || సా స ని దా | రి స రి ||
- - వె ల | లే నీ || గు ణ - - | ము - ల ||

- - స రి | మ గ రి సా || స ని దా | ప మ పా ||
- - వే - | డు - - క || కా - - | డ త డు || ||చెలియా||

చ. - - రి | ద ప పా || పా - | పా ద ప మ గ ||
- - వ | చ్చి - న || దా - | కా నీ - - - ||

రి స | రి రి ప మ గ || రి రి | స ని ధా సా ||
వు వ | ద్ద నే - - - || కా చుం | - - - డు ||

- - స | స ని ధా ధా || సా - | రి స రి ||
- - మె | చ్చి - - న || దా - | కా - - ||

రి ప మ గ రీ । రి రి స ॥ స రి ధ । సా - - ॥
కొ - లు - - । వు మి గు ॥ లా - - । ను - - ॥

- - రి । ద ప పా ॥ పా - । పా ద ప మ గ ॥
- - ఇ । చ్చ - గిం ॥ చి - । నం దా - - - ॥

రీ స । రి రి ప మ గ ॥ రీ రి । స ని ధా సా ॥
క ఇం । పు గ - - - ॥ సే వ । లు - - సే ॥

సా రి మ । పా పా ॥ ద ప మ ప ద ప । దా సా ॥
య అ - । చ్చ పు ॥ పొం - దు - - - । లు సే ॥

రీ స రి । మ గ రీ సా ॥ స ని దా । ద ప మ పా ॥
యు మ - । త - - నీ ॥ కి - - । నా - - కు ॥

పా ద రి । సా స ని దా ॥
ను చె లి । యా నా - - ॥

అవతారిక :

నీపు నాయకుడైన శ్రీ వేంకటేశ్వరునితో నవ్వుచు నయగారములు చూపి సరసములాడి మరగియుండి, అతని ఇచ్చ వచ్చినట్టు వెల్ల చేసి మర్మములు చూపి మనసు రంజంపవలెను గాని రట్టు చేసికొని రభస చేసుకొందురటవే, అట్లుండిన అతనికి ప్రియము లెట్లు పుట్టునే అని చెలిమికత్తె నాయికను మందలించు చున్నది.

రాగలక్షణం :

నీలాంబరి ప్రాచీన రక్తి రాగములలో నొకటి. ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము ఇరవై తొమ్మిదవ మేళమగు ధీర శంకరాభరణ జన్యము. 'ప ని ద ని ప' అను ప్రయోగమున కైశికి నిషాదము పలుకుచున్నది. అదియే భాషాంగ స్వరము. కొందరు లక్షణకారులు దీనిని 28వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యమనియూ చెప్పియున్నారు. అది న్యాయము కాదు ఇందు కాకలి నిషాద ప్రయోగము ప్రధానముగా నుండి సకృత్తుగా కైశికి నిషాదము పలుకు చుండుట వలన ఇది 29వ మేళకర్త జన్యమనుటయే ఉచితముగా తోచుచున్నది. విలంబకాలమున దీర్ఘములగు స్వరములను ఒదుగులతో పలికించు కొనుచు ప్రస్తరించు నప్పుడే ఈ రాగచ్ఛాయలు ఒప్పి నిండుదనము నిచ్చుచున్నది.

ఆరోహణ : స రి గ మ ప ద ప ని స

అవరోహణ : స ని ద ని ప మ గ రి గ స।

కొన్ని ప్రాచీన రాగములు ఆరోహణావరోహణముల పైనను జనక రాగముల పైనను అంతగా ఆధారపడక కొన్ని స్వతంత్రములగు సంచార సందర్భములు కలిగి శోభించుచుండుట కర్నాటక సంగీతము నందు పరిపాటి, బేగడ, నీలాంబరి, ఆనందభైరవి. అఠాణా, దేవగాంధారి మొదలగు రాగములు ఇటువంటి కోవకు చెందినవి.

నీలాంబరి — త్రిపుట

నవ్వవే యెక్కడి సుద్ది నయముగా నతనితో
రవ్వలు చేసుకొందేను రాపు కెక్కదా ॥పల్లవి॥

సరసములాడగానే చనవులెల్ల బుట్టుగాక
యెరవులు చేసుకొంటే నెనసుండునా
మరిగి వుండగానే మనసు లెనసు గాక
వొరటులు చూపితేను వొడబాటు గలదా ॥నవ్వవే॥

ఇచ్చకాలు సేయగానే ఇంపులు రేగుకాక
మచ్చరాన బెరగితే మట్టు పడునా
మచ్చికలు చూపగానే మర్మములు సోకగాక
పచ్చిగా గాతాళించితే భావాలు గరగునా ॥నవ్వవే॥

చుట్టరికాన మించితే సులభమౌగాక మేలు
అట్టులు చేసుకొంటే మఱగు సేయవచ్చునా
ఇట్టె శ్రీ వేంకటేశు డెనసె దానే నిన్ను
గుట్టులు చూపకుండితే కొంకుదేరునా ॥నవ్వవే॥

రేం : 19– 53

ప. - - గ మ | పా - ద ప ప మ గ || రి గ మ ప మ గ | గ రి గా సా ||
- - న - | వ్వ - - వే - - - || యొ - క్క - - - - | డి - - సు ||

సా స ని | స ధ నీ సా || పా ప ప ప మ గా - | గా మ గ గ రి గా మా ||
ద్ది న య | ము - - గా || న - త - - - - - | ని - - - - - తో ||

- - గ మ | పా పా ద ప మ || పా స స ని ద ని | స ని స ని పా ||
- - ర - | వ్వ లు - - - || చే - - - - - - | కొం - - - టే ||

పా గ మ | పా ద స ద ని పా || మ గ రి గ మ ప | మ గ గ రి గా ||
ను రా - | పు - - - - కె || క్క - - - - - - | - - - - - దా || నవ్వవే||

చ - - | ప ప | పా ని ప ప ప మ గ || గ రి గా మ ప మ గ | గ రి గా గ స ||
- - | స ర | స - - ము - - - || లా - - డ - - - | గా - - నే - ||

సా స స | సా స ధ ని || సా స | పా ప ప మ గ ||
- చ న | వు తె - - || ల్లి బు | ట్టు గా - - - ||

మా గ మ | పా ప ప మ గ || గ రి గా మ ప మ గ | గ రి గా సా ||
క యె ర | వు లు - - - || చే - - సు - - - | కొం - - శే ||

సా స ప । ప ప మ గ రి గ మ ప ॥ స స ద ప మ గ । గ రి గ సా ॥
- నె - । న - - - సుం - - ॥ - - - - - - । డు - - నా ॥

- - స స । సా - స ॥ సా - । స ద నీ సా ॥
- - మ ర । గి - వుం ॥ డ - । గా - - నే ॥

- - స ని । స రి గ స ॥ సా - । స ద నీ సా ॥
- - మ న । సు - లె న ॥ సు - । గా - - క ॥

- - గ మ । పా పా ॥ ప సా సా ని । స ద నీ పా ॥
- - వొ ర । టు లు ॥ చూ - పి - । తే - - ను ॥

- - గ మ । పా ద ని ద ని స ద ॥ మ ప మ గ రి గ । మ ప మ గ గ రి గా ॥
- - వొ డ । బా - - - - - టు ॥ గ - - - - - । ల - - - - - - ॥

సా గ మ । పా - ద ప ప మ గ ॥
దా న - । వ్వ - - వే - - - ॥

అవతారిక :

"నేను స్వామికి లోబడి యౌవనము నిచ్చుకొన్నాను. గనుకనే నాతని దానను. ఇంకా గొణుగుటలు, సణుగుటలు, కోరికలు, వొడబడికలు ఇవన్నియు ఎందులకు, **అతని** **కిష్ట** మైనపుడు నన్నేలు కొనవచ్చును అట్లు పలుకొనుచునే యున్నాడు. ఎన్నడైనా వేరుమాట నేనాడితినా? ఊరకుండుమనవే, జవ్వనపు బరువులు మోయుచున్న దానను, గనుక **అతనితో** జగడములాడ నేరను" అని నాయిక తన చెలితో చెప్పినా నాయకునికి కబురంపు చున్నది.

రాగలక్షణం :

సామ ప్రాచీన రక్తి రాగములలో నొకటి ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 29వ మేళమగు ధీర శంకరాభరణ జన్యము కాని కొందరు 28వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యమ నియు చెప్పియున్నారు. ఇది నిషాద వర్జ్యమగు రాగము గనుక ఎల్లైనను అనవచ్చును. కాని, ఇందుగల సంగతుల కూర్పు, స్వరముల స్వభావములు పరిశీలించినచో ఇది శంకరాభరణ జన్య మనుటయే న్యాయమని తోచుచున్నది ఇందు తాళ్లపాక వారి తరువాత దీక్షితులవారు, త్యాగ రాజస్వామి తప్ప పేరొకరు రచనలు చేసినట్లు కనబడదు.

ఆరోహణ : స రి మ ప ద స

అవరోహణ : స ద ప మ గ రి స.

'స రి మ గ రి మ ప', 'రి ప మ ప', 'మ ద స', ద రి స', 'ప స ద ప' 'మ గ గ రి', వ టి ప్రయోగనులు రక్తిని కలిగించుచున్నవి.

సామ — త్రిపుట

ఊరకుండు మనవే వొడబాటులిక నేలే
కోరికలు గోరుకొంటూ గొణగే గాని ॥పల్లవి॥

అగ పడితిమి తొల్లే ఆయను తన పొందు
యెగసెక్కె లాడక తానిక నెన్నడే
జగడించ నోపము జవ్వనము మోచుకొని
మొగము చూచి చూచి మ్రొక్కిగే గాని ॥ఊరకుండు॥

సేవలెల్లా జేసేము చెల్లుబడి గలవాడు
యీ వలనవ్వులు నవ్వకిక నెన్నడే
చేపట్టి తియ్యనేల సిగ్గులుపై వేసుకొని
దేవరంటా మొక్కుకొంటా దీవించే గాక ॥ఊరకుండు॥

కూడితిమి కాగిటను గురుతు చన్నుల నంటె
యీడనే ప్రియాలు సేయకిక నెన్నడే
జోడై శ్రీ వేంకటేశ (శు) చుట్టరికపు దనాన
మేడెపు రతులలోన మెచ్చేము గాక ॥ఊరకుండు॥

శ్లో : 20–7

ప. - - ధ । సా రీ ॥ మా - । మ గ గ రి రి స ॥
- - ఊ । ర కుం ॥ డు - । మ - - - న - ॥

రీ రి మ । పా - ద స ద ప ॥ మ మ గ గ రి । స రి గ స రి ॥
వే వా డ । బా - - - - టు ॥ లి క - - - । నే - - లే - ॥

ధ స ప మ । ద ద సా ॥ ॥ స రి ప మ మ గ । గ రి గా రి ॥
- - కో - । రి క లు ॥ ॥ కో - రు - - - । కొం - - టా ॥

- - ప స । ద రి సా ద ప ॥ పా ద స ద ప మా । మ మ గ రి స రి గా ॥
- - గో - । ణ - - గే - ॥ గా - - - - - - । ని - - - - - - ॥

॥ఊరకుండు॥

చ. - - మ మ । మ మ మా ॥ మ ప ద మ । మ మ గ రి రి స ॥
- - అ - । ప డి తి ॥ మి - - - । తో - - - ల్లే - ॥

రీ స ధ । సా రీ ॥ స రి ప మ మ గ । గ రి గా రీ ॥
- ఆ - । యు ను ॥ త - న - - - । ఘం - - డు ॥

రి స రి మ । పా పా ॥ ప ద సా । ద ద పా ॥
- - యొ గ । సె క్కే ॥ లా - - । డ - క ॥

- - రి మ । ప ద సా ద ద ॥ పా - । మ మ గ రి రి ॥
- - తా - । ని - - క - ॥ నె - । న్న - - - డే ॥

- - ప మ । దా సా ॥ సౕ రిౕ గ సౕ । రీ రీ ॥
- - జ గ । డిం ప ॥ నో - - - । ప ము ॥

- - స రి । ప మ మ గ గ రి రి స ॥ సౕ రిౕ గ సౕ । రిౕ స ద ప ॥
- - జ - । వ్వ - - - న - ము - ॥ మో - - చు । కో - ని - ॥

దా ప స । ద రి సా ద ప ॥ పా ద ప మ ప । ప ద సా ॥
- మొ - । గ - - ము - ॥ చూ - - - చి । మా - చి ॥

- - రి మ । పా ద స ద ప మా ॥ మ మ గ రి రి । స రి గా స రి ॥
- - మూ - । - - - - - లి ॥ గే - - - - । గా - - - - ॥

సా ధ । సా రీ ॥ మా
ని ఊ । ర కుం ॥ డు

అవతారిక :

“వటురూపుడగు వామనుని సౌందర్యమును వర్ణించుచు “హేమ కౌపీనమును ధరించి గొడుగు, కర్ర, కమండలము, అజినము, మొదలగునవి గైకొని, బలిచక్రవర్తిని దాన మడుగుటకు వచ్చిన యాత్రి విక్రముడు” వేంకటగిరి యందు నివసించి శ్రీ వేంకటేశ్వరుని రూపమున విరాజిల్లుచు లోకములకు శుభములను చేకూర్చుచున్నాడు” అని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

రాగ లక్షణం :

బిలహరి రాగము ప్రాచీనము. భాషాంగము, రక్తిరాగము. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము ఇది 29వ మేళమగు ధీరశంకరాభరణ జన్యమని చెప్పుకొనవలెను. ‘ప ని ద పా’– ‘గ ప ద ని పా’ మొదలగు ప్రయోగములలో కైశికి నిషాదము పలుకుచున్నది. వెంకటమఖ సంప్రదాయమందును యిట్లే చెప్పియున్నారు.

ఆరోహణ : స రి గ ప ద స

అవరోహణ : స ని ద ని ద ప మ గ రి స ।

బిలహరి—ఆది

పృథుల హేమ కౌపీన ధరః
ప్రథిత వటుర్మేబలం పాతు ! ॥పల్లవి॥

సూపా సప్తః శుచిస్సులభః
కోప విదూరః కులాధికః
పాప భంజనః పరాత్పరోయం
గోపా లోమే గుణం పాతు ! ॥పృథుల॥

తరుణః ఛత్రీ దండ కమండలు
ధరః పవిత్రీ దయాపరః
సురాణాం సంస్తుతి మనోహరః
స్థిరస్సుధీర్మే ధృతిం పాతు ! ॥పృథుల॥

త్రివిక్రమః శ్రీ తిరువేంకటగిరి
నివాసోయం నిరంతరం
ప్రవిమల మసృణ కబళ ప్రియోమే
దివా నిశాయాం ధియం పాతు ! ॥పృథుల॥

అ 11(2)–72

ప. ప మ గ ప దా స స ని | ద ప మ గ | రి గ రీ ||
పృ - థు ల హే మ కా - | పీ - న ధ | రం - ||

స ని ధ ధ సా రీ | గ ప ద స ని ద ప | మ గ రి గ రి రి ||
ప్ర థి త వ టు ర్మే | బ లం - - - - - - | పా - - - - తు || ||పృథుల||

2 ప మ గ ప దా స ప ద స రి | గ మ గ రి స ని ద ప | ద ప మ గ రి గా రి ||
పృ - థు ల హే మ కా - - - | పీ - - - న - ధ - | రం - - - - - - ||

చ. ద దా ద దా ద ప మ గ | గ రి గా పా | ద ప మ గ రి రి ||
త్రి వి క్ర మః శ్రీ - - - | తి - రు వేం | క - ట - గి రి ||

స స ని ధ ధ సా రీ | స రి గా గ రి గా | పా - - ||
ని వా - - - సో యం | ని - రం - - త | రం - - ||

స రి గ రి గ ప ద ప | ద సా స ని | ద ప దా ||
ప్ర వి మ ల మ శృ ణ క | బ ళ ప్రి - | యో - మే ||

ద దా గ రి సా - ని ద ప | గా ప ద స ని ద ప | మ గ రి గ రి రి ||
ది వా ని - శా - - యాం - | ధి యం - - - - - - | పా - - - - తు ||
||పృథుల||

అవతారిక :

నాయిక సౌందర్యమును ఉత్ప్రేక్షాలంకారములతో వర్ణించుచు ఆమె లావణ్యము సముద్రము వంటిదనియు, దాని నుప్పొంగించుటకు ముఖచంద్రుడుద్భవించెననియు, మన్మథుడను విషమునకు విరుగుడుగా ఆమె అధరామృతము జనియించెననియు, ఇట్లే భవజలధి యనెడు పాలసముద్రమున లక్ష్మివలె ఆమె యవతరించినదనియు. శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు ఆ మహా సౌందర్య రాశిని యేలుకొని ధన్యుడైనాడనియు అయ్యవారు యీ పదమునందు వర్ణించి యున్నారు.

రాగ లక్షణం :

దేశాక్షి ప్రాచీనములగు ప్రసిద్ధ రాగములలో నొకటి. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము ఇది 29వ మేళమగు ధీరశంకరాభరణ జన్యము. ప్రాచీన రాగములలో కొన్ని కాలక్రమమున మరుగుపడి వాటికి సన్నిహితములుగా నుండిన కొన్ని ఇతర రాగములు ప్రచారమునకు ఎక్కువగా వచ్చుట జరుగుచున్న ఒక సత్యము ఉదాహరణకు 'స ని ద ని ద ప అనునప్పుడు కైశికి నిషాదపు ప్రయోగము కలిగి బిలహరియను పేరుతో భాషాంగముగా ఉండిన రాగము దేశాక్షిని ప్రక్కకు నెట్టినది. ఇట్లే సామంతమును కేదారము, ఈ కేదారమును నీలాంబరి ప్రక్కకు నెట్టివేయుట జరిగినది. ఇటువంటి రాగములు కర్నాటక సంగీతమున ఎన్నియోగలవు. ఇప్పటికిని దేశాక్షి రాగస్వరూపమును తెలియజేయుటకు మహానుభావులైన పురందర దాసుల వారి గీతమొక్కటి ఆధారముగా నున్నది. ఇంకను కొన్ని గ్రంథములయందు శైలదేశాక్షి, నారాయణ దేశాక్షి మొదలగు రాగములు కనబడుచున్నవిగాని, దేశాక్షి రాగమునకును, వీటికిని నామ సారూప్యము తప్ప, ఇతర సంబంధములు కనబడుటలేదు.

ఆరోహణ : స రి గ ప ద స

అవరోహణ : స ని ద ప మ గ రి స ।

దేశాక్షి — ఝంపె

అటువంటి వైభవము లమర- జేసిన దైవ
మిట్టువంటి యోగ బు లిన్నియును జేసి ! ॥పల్లవి॥

జలజాక్షి లావణ్య జలధిని పొంగింప
నలివేణి ముఖచంద్రు డభ్యుదయ మాయె
కలికి వలరాయడను కాలకూటంబుతో
దలకొన్న యధరామృతంబు జనియించె ! ॥అటువంటి॥

వనిత సౌభాగ్యంబు వనధిలోపల దోచె
గొనకొన్న గుబ్బలైన కుచపర్వతములు
తనివోని కోరికల తగు తురంగములతో
ననువైన విరహ బడబానలము గలిగె ! ॥అటువంటి॥

భామయవ్వన మనెడి పాలజలనిధిలోన
వామాక్షి యైన యవ్వన లక్ష్మి గలిగె
యీ మంచి తిరువేంకటేశ్వరుం డిందులో
బ్రేమమున సుఖియించి పెంపొందగలిగె !

శృం : 4–164

ప. - ద రి సా స ని || ప ద స ని ద ప ప ||
- అ టు వం టి - || వై - - - భ వ ము ||

- మ గ పా ప ప మ గ || గ రి గా పా ద ||
- ల మ ర చే - - - || సి - న దై వ ||

- ద రి సా స ని || ప ద స ని ద ప ప ||
- మి టు వం టి - || యో - - - గం - బు ||

ద ప మ గ ప ద స || స ని ని ద ద సా ||
లి - - - న్ని యు ను || జే - - - సి - || ||అటువంటి||

చ. - గ ప దా ద || ద ప మ గ గ రి గ రి ||
- జ ల జా క్షి || లా - - - వ - ణ్య - ||

- గ ప ద సా || స ని ని ద ప ప ద ప ||
- బి ల ధి ను || పొ్ా - - - గిం - - ప ||

- గ ప పా ద ప || ద ప మ గ గ రి గ రి సా ||
- అ లి వే ణి - || ము - ఖ - చం - - - ద్రు ||

స ని ధా స రి గ || మ గ రి గ పా - ||
డ - - భ్యు ద య || మా - - - యె - ||

- మ గ ప ద స || స ని ని ద ద ప ద ||
- క లి కి వ ల || రా - - - య డ ను ||

- ప ద స రి గ మ గ రి || స ని ప ద స సా ||
- కా - ల - కూ - - - || టం - - - బు తో ||

- ద రి సా స ని || ప ద స ని ద ప ప ||
- త ల కొ న్న - || య - థ - రా - మ్రు ||

ద ప మ గ ప ద స || స ని ని ద ప ద సా ||
తం - - - బు జ - || నిం్ం - - - చె - ను || ||అటువంటి||

అవతారిక :

ఇది నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని సేవలు చేయించుకొనుచు ఆనందించెడి విధమును చెప్పుచు "జలకములాడునిప్పుడును, కప్పురపు కాపు పెట్టించుకొనునప్పుడును, పువ్వులు ముడిపించుకొనునప్పుడును, పునుగు జవ్వాదులు అలదుకొనునప్పుడును నీవు అలమేలు మంగను ఆదరించి పలుకులాడుచు, సేవలు చేయించుకొనుట నీ కలవాటే కదా, ఆమెను పెండ్లాడేవేళ కొలువులోనివారు చేయు వినతులు నీకు సొంపులే కదా" అని చెలులు ఎకసెక్కెములాడు చున్నారు.

దేశాక్షి — ఆది

కంటిమయ్యా నీ చేతలు కన్నులపండుగ గాను
పెంటలైన ముచ్చటలే ప్రియమునీకు ! ॥పల్లవి॥

మంతన మాడేటివేళ మజ్జన మాడేటివేళ
ఇంతితోడి సరసము లింపులు నీకు
అంతలో గప్పురకాపు అవధరించేటివేళ
సంతతపు వసంతము చవులు నీకు ! ॥కంటి॥

పొందుల వేళల దట్టు పుణుగు పూసేటివేళ
ఇందుముఖి తోడిమాట లితవు నీకు
చెందమ్మి పూవుదండలు సింగారించుకొనే వేళ
విందుల మోవి యీవులు వేడుక నీకు ! ॥కంటి॥

సొలసి నవ్వేటి వేళ సొమ్ము లిడుకొనే వేళ
అలమేల్మంగ కూటమి అనువు నీకు
యెలమి శ్రీ వేంకటేశ ఇద్దరు బెండ్లాడే వేళ
కొలువులోని మొక్కులు కొసరు నీకు ! ॥కంటి॥

శృం : 25–136

ప. - సీ సా ః ని ద ప | ద ప మ గ | గ రి సా ||
- కం టి మ - య్యా - | నీ - చే - | త - లు ||

- స రి గ ప మ గ గ రి | స ని ధ ప | ధా సా ||
- క - న్ను - ల - పం - | డు - గ - | గా ను ||

- స రి గా పా ద ప | ప మ గా గ రి | రి స రీ ||
- పెం - ట లై న - | ము - - - చ్చ | ట - లే ||

- గ ప దా సా - - | స ని ని ద ద ప దా | సా - - ||
- ప్రి య ము నీ - - | - - - - - - - | కు - - || ||కంటి||

చ. - ప పా పా ప మ గా | గ రి గా పా | ద ప పా ||
- మం త న మా - - | డే - - టి | వే - ళ ||

- గ ప ద స ని ద ప పా | ద ప ప మ గా | గ రి రీ సా ||
- మ జ్జ - - - న - మా | డే - టి - - | వే - - ళ ||

- స స ని ధా సా రీ | గ స రీ | గా పా ||
- ఇం తి - - తో డి | స ర స | ము లు ||

- మ గ పా - ద సా - ని ద ప | ద ప మ గ రి స రి గ | పా - - ||
- ఇం - పు - - లు - - నీ - | - - - - - - - - | కు - - ||

- ద దా దా ప ద స ని | ప ద పా | ద ప మ గ పా ||
- అం త లో క - - - | ప్పు - ర | కా - - - పు ||

- మ గ పా - ద సా సా | స ని ని ద ద ప దా | సా - - ||
- అ వ ధ - - రిం చే | టి - - - వే - - | ళ - - ||

- స రి గ ప మ గ రి మ గ రి సా | గ రి సా స ని | ద ప దా ||
- పం - త - - - త - - - పు | వ - సం - - | - త ము ||

- ప ప ద ప ప మ గా గ రి సా | స ని ధా సా | రి గ ప ద సా ||
- చ పు లు - - నీ - - - - | - - - కు | - - - - - || ||కంటి||

అవతారిక :

శ్రీ వేంకటేశ్వరుల అనుగ్రహమును పొందిన నాయికల అదృష్టమును కొనియాడుచు, సతీపతులకు మన్మథు డొక్కడే సాక్షి, గురువు. అన్యోన్యత కలిగిన వారికి అన్యులతో పనిలేదు. మనసులు కలిసిన వారికి అడ్డు ఆపులు, ఎగ్గుసిగ్గులు, హెచ్చుతగ్గులు, ఉచితానుచితములు, పిన్న పెద్ద తారతమ్యములు వుండవు. మన్మథుడు వారిని ఆటలాడించునని అయ్యవారు లోక వ్యవహారమును దృష్టియందుంచుకొని యీ పదము పాడినట్లు తోచుచున్నది.

దేశాక్షి — తిశ్రగతి రూపకం

ఇతరు లేమెరుగుదు రేమని చెప్పగ వచ్చు
పతులకు సతులకు భావజుడే సాక్షి ! ॥పల్లవి॥

తలపు గలిగితేను దవ్వులేమి చేరువేమి
అలరు సమ్మతించితె నడ్డాకలేమి
కొలది మీరినప్పుడు కొంచమేమి దొడ్డయేమి
సెలవిచ్చి యేకతాన జేసినది చేత ! ॥ఇతరు॥

యిచ్చకమె కలిగితే యెక్కువేమి తక్కువేమి
హెచ్చిన మోహములకు నెగ్గు సిగ్గేది
పచ్చియైన పనులకు పాడియాల పంతమేల
చెచ్చెర దమకు దాము చెప్పినది మాట ! ॥ఇతరు॥

అన్నిటా నొక్కటియైతే నైన దేమి కానిదేమి
యెన్నికల కెక్కితేను యీడు జోడేది
వున్నతి శ్రీ వేంకటేశు డొనగూడె నేర్పులివి
కన్నెలు దా గూడిన గతులే సంగతులు ! ॥ఇతరు॥

శృం : 17—26

ప. సరిగపాప ॥ పమగరి రిగరి ॥
1. ఇతరు లే - ॥ మె - రుగుదురు - ॥

గపదపమగరి ॥ స సని ధ ధ సా ॥
ప - - మనిచె - ॥ ప్ప గ - వ - చ్చు ॥

2 సరిగపదసనిదప ॥ దపమగరి రిగరి ॥
ఇతరులే - - - - - ॥ మె - రు - గుదురు - ॥

గపదపమగరి ॥ ససని ధా సా ॥
ప - - మనిచె - ॥ ప్పగ - వ చ్చు ॥

సరిగపదప ॥ దససనిదపదప ॥
పతులకు - - ॥ సతుల - కు - - - ॥

సా సనిదపదప ॥ దపమగగరిగరి ॥
భా వ - జు - డే - ॥ సా - - - డీ - - - ॥ ॥ఇతరులే॥

చ. దా ద ద దా ॥ దపమగ రి రిగరి ॥
అన్నిటానొ ॥ క్క - టి - యై - తే - ॥

సరిగపాప ॥ దసనిదాప ॥
ఐ - న దేమి ॥ కా - ని దేమి ॥

పమగప దసా ॥ పదసని దపమగగరిసా ॥
ఎ - - న్నిక ల ॥ కె - - - క్కి - తే - - - ను ॥

స రిగస రిసా ॥ సనినిధఫధసా - ॥
యీ - - డు జో - ॥ డే - - - - - - ది - ॥

దా ద ద ద ప మ గ ॥ స రి గ రి గ ప ప ॥
వు న్న తి శ్రీ - - - ॥ వేం - - క టే - శు ॥

ప మ గ ప ద సా ॥ స ని ని ద ద ప ద సా ॥
డొ - న గూ - డె ॥ నే - - - ర్పు - లి వే ॥

స రి గ ప మ గ గ రి సా ॥ స ని ని ద ప ప ద రి ॥
క - - - న్నె - లు - తా ॥ గూ - - - - - డి న ॥

సా స ని ద రి స ని ద ప ॥ ద ఎ మ గ రి రి గ రి ॥
గ తు - లే - - - నం - ॥ గ - తు - లు - - - ॥

॥ఇతరులే॥

అవతారిక :

పంచ మహా పాతకముల బారి పడ్డ చిత్తము దంచి దాచి చెప్పినాను తాకి వంగినా ! అంటే తప్పు త్రోవల బట్టిన మనసు త్రిప్పుకొనుట అసాధ్యమని అయ్యావారి భావము. దీనిని వేపమానుకు పాలుపోసి పెంచినను చేదుపోదు, కుక్క తోకయెట్లు కట్టివుంచినను చక్కబడదు. తేలును యెంత ప్రేమతో దాచుకొన్నను కుట్టక మానదు — వంటి ఉదాహరణలు చెప్పుచు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని కృపగలిగిన వారికి తప్ప భవబంధములు వీడునని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

'వేరులేని మహిమల శ్రీ వేంకట విభుని కృప' యనుటలో పరబ్రహ్మ స్వరూపుడగు భగవంతుడు ఆద్యంతములు లేని వాడని యెంతో చక్కగా చిన్నమాటలలో సూచించినారు. ఇందు వారిచ్చిన యుదాహరణములు నిత్యము మన కళ్ళముందు కానవచ్చునవియే ఇవి మనసునకు చక్కని గుణపాఠములకు నేర్పుచున్నవి.

రాగ లక్షణము :

దేవగాంధారి ప్రాచీన రాగము. భాషాంగము ఈ రాగమునందు ' ని సా ని' అనునప్పుడు కాకలి నిషాదము 'ద నీ ద' అనునప్పుడు కైశికి నిషాదము పలుకుచుండుటచే ఇది 2౯వ మేళ జన్యమా 29వ మేళ జన్యమా అను సందేహము లక్షణకారులకు కలుగుచునే యున్నది. ఇందు తరచుగ కాకలి నిషాదమే పలుకుచుండుట వలన ధీరశంకరాభరణ జన్యముగా చెప్పి కైశికి నిషాదమును భాషాంగ స్వరముగా నిర్ణయించుట న్యాయము. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున యీ విధముగనే చెప్పియున్నారు. ఇది రక్తిరాగము. స రి గ మ ప ద ని స ।
స నీ ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు.

దేవగాంధారి—తిశ్రఏక

భారమైన వేపమాను పాలు వోసి పెంచినాను
తీరని చేదేకాక తియ్యనుండీనా ! ॥పల్లవి॥

పాయదీసి కుక్కతోక బద్దలు వెట్టి బిగిసి
చాయకెంత గట్టినాను చక్కనుండీనా
కాయపు వికార మిది కలకాలము చెప్పినా
పోయిన పోకలే కాక బుద్ధి వినీనా ॥భారమైన॥

ముంచి ముంచి నీటిలోన మూలనాన బెట్టుకొన్నా
మించిన గొడ్డలి నేడు మెత్తనయ్యానా
పంచమహాపాతకాల బారి బడ్డ చిత్తమిది
దంచి దంచి చెప్పినాను తాకి వంగీనా ! ॥భారమైన॥

కూరిమితో దేలుదెచ్చి కోకలోన బెట్టుకొన్నా
సారె సారె గుట్టుగాక చక్కనుండీనా
వేరులేని మహిమల వేంకట విభుని కృప
ఘోరమైన ఆస మేలుకోర సోకీనా ! ॥భారమైన॥

అ. 5–190

ప. రీ రి గా మ । గా రి రీ రి ॥ స రి గ స రి స । సా స ని ధా ధ ॥
భా ర మై న । వే ప మా ను ॥ పా - లు పో - సి । పెం చి - నా ను ॥

ని స రి రి మ ప । దా ద నీ ద పా ॥ పా ద ప మ మ గ । గ రీ రీ ॥
తీ - ర ని చే - । దే కా - - నీ ॥ తీ య - నుం డీ - । నా - - ॥

స రి గ స రి స । సా - - - - ॥
తీ - య నుం డి - । నా - - - - - ॥ ॥భారమైన॥

చ. ద ని ద పా ప । మా గ రి రి ॥ రి రి మ పా ప । ద ద ని సా స ॥
పా - య తీ సి । కు క్క తో క ॥ బ ద్ద లు వె ట్టి । బి గి సి నా ను ॥

రీ రి గా మ । గా రి రీ రి ॥ స రి గ స రి స । స రి స సా - ॥
చా య కెం త । క ట్టి నా ను ॥ చ - క్క నుం డి - । నా - - - - ॥

స రి గ స రి స । సా - - - - ॥ దా ని సా స । స ని ద ద ని ద పా ॥
చ - క్క నుం డి - । నా - - - - ॥ కా య పు వి । కా - - ర మి - ది ॥

పా - మ ప ప పా ద ప । మ గ గ రి రీ ॥ స రి గ స రి స । సా - - - - ॥
పో - - యి న పో - - । క లె గా - క ॥ బు - ద్ధి వి నీ - । నా - - - - ॥

॥భారమైన॥

అవతారిక :

ఇది అనురాగవతియు ప్రౌఢయగు అగు నాయిక "నీ యందు గల మక్కువచే నిన్ను పైకొనినను, ప్రేమతో సరసము లాడినను, అనురాగముతో నేమిచెప్పినను, చేసినను- నేను జాణనని, హద్దులు మీరుచున్న దాననని అనుకొనబోయ్యేవు. ఎప్పుడు ఏ పనులయందు ఎట్లు మెలగవలెనో నీవే నేరుపరాదా?" అని వ్యంగ్యముగా నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునకు విన్నపము చేయుచున్నది.

దేవగాంధారి—ఆది

దేవర గుణములు దెలియవు
నీవే మాకును నేరుప వయ్యా ! ॥పల్లవి॥

వదలక నీతో వాసికి బెనగిన
యెదుటనె నీ మన సెట్టుండునో
కదిసి నీరతికి గడు దమకించిన
యిది వేసాలని యెంతువో నీవు ॥దేవర॥

చెనకగ నీ యెడ సిగ్గులు నెరపిన
పనులవి యేమని భావింతువో
ననిచి నీ యెదుట నవ్వులు నవ్విన
తనివి లేనిదని తగ నాడుదువో ! ॥దేవర॥

కూడుచు నిన్నిటి గుబ్బల నొత్తిన
వోడ దనుచు గో రూదుదువో
యీడనె శ్రీ వేంకటేశ యేలితివి
ఫీడెమిచ్చితే వెరగందుదువో ! ॥దేవర॥

ప. పా - మ ద ద ని సఀ స సఀ । సఀ ని ద ద నీ ద । పా - - ॥
దే - - వ ర గు ణ ము లు । తె - లి య - - । వు - - ॥

ప ద ని ద మ ప ద ప మ గ గ రి । రి స రి మ । పా - - ॥
నీ - - - వే - - - మా - కు - । తె లు ప వ । య్యా - - ॥ ॥దేవర॥

చ. - రి రి ని ద పా ద ప మ గ రీ । స రి గా స రి । స ని ధా స స ॥
- వ ద ల క నీ - - తో - - । వా - - సి కి । బె - న గి న ॥

- స నీ ధ ధా ని స రి రి । మ ప ద ని సా రిఀ స । ని ద ని ద పా ॥
- యె దు ట నే నీ - మ న । సె ౯ ట్టుం - ౯ - - । - - డు - నో ॥

- సఀ సాఀ ని ద ప మ ద సఀ సఀ ని । ద ద ద ని సా । రిఀ సఀ రిఀ రిఀ ॥
- క ది సి - నీ - ర తి కి - । క డు త - మ । కిం - చి న ॥

సఀ రిఀ గఀ సఀ రిఀ సఀ ని దా ని ద పా । ద ప మ గ రి రి । మా పా ॥
ఇ - ది వే - సా - - ల - ని । యెం - - - తు వో । నీ వు ॥ ॥దేవర॥

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక గడుసరి, ప్రౌఢ, స్వాధీనపతిక. నాయకునితో "నయగారము లతో నన్ను చేకొంటివే, ఇక నూటినూటికి ప్రియములేం చెప్పేదవు? క్రియ లన్నియు నీకు తెలుసు అందుకే కేలు చాచుచున్నావు నీ యీ చేతలకు సంతసించియే నేను నీ దాననైతిని చలములు గలవాడవైనను నాకు సతమైయున్నావు బలిములు ఏల? నీకు కలకాలము కైవశమై యున్నాను. నా భావములను తెలిసిన వాడవు ఇది అంతయు దైవికమే కాబోలు వే వేలకు నీకు వెల్ల విరినైతిని. నీ పనులకు ఇయ్యకొంటిని కదా ఇంతా మేలే" అనుచున్నది.

రాగ లక్షణం :

ఆహిరినాట 29వ మేళమగు ధీరశంకరాభరణ జన్యము. వక్రషాడవము. ఇందు పూర్వుల రచనలు కానవచ్చుటలేదు. తాళ్ళపాకవారి కాలమున ప్రసిద్ధమై యుండవచ్చును.

స మ గ మ ప ద ని స : ఆరోహణము

స ని ప ద ని ప మ గ స : అవరోహణము

ఇందు స్వరములు సందర్భములు ఆరోహణావరోహణములను దృష్టి యందుంచుకొని ప్రస్తరించుకొనినచో, ఇదియు సొంపగు శంకరాభరణ జనరాగములలో నొకటిగాచేరును.

ఆహిరి నాట — ఝంపె

ఇయ్యకొంటి నీ పనులు ఇంతా మేలే
చెయ్యి మీదాయ నాకు సిరులేమి బాతి ! ॥వల్ల వి॥

నయగారి వాడవు నాకు నీవు గలవు
ప్రియములేమి గడమ పెక్కుమారులు
క్రియ లెఱుగుదువు కేలు చాచేవు నా మీద
న్నియ్యకొన నిందుకే నీ యాలనైతిని ! ॥ఇయ్య॥

చలపాది వాడవు సతమై వున్నాడవు
చిలిమి నేమి గడమ పై పై నేడు
వలపించ నేరుతువు వంచేపు నాపై ననపు
కలకాలమును నీకు గై వశమైతిని! ॥ఇయ్య॥

శ్రీ వేంకటేశుడవు చేరి నన్ను గూడితివి
దైవిక మేమి గడమ తగులాయను
భావ మెఱుగుదువు పచ్చిగా నన్వేపు నాతో
షే వేళకను నీకే పెల్లివిరి యైతిని! ॥ఇయ్య॥

శృం : 27—342

ప. గ మ పా గ | మ గ స స స || స ని ఫా ధ ని సా | స మ గ మ పా ||
1. ఇ య్య కొం టి | నీ - ప ను లు || ఇ ం - - - - | మే - - - లే ||

2. స ని ప ద ని ప ప | ప గ మా గ స స ||
ఇ - య్య - కొం - టి | నీ - - ప ను లు ||

స ని ఫా ధ ని సా | స మ గ మ పా ||
ఇం - - తా - - | మే - - - లే ||

స మ గ మ పా | ద ప గ మ ప ద ని స ||
చె - య్యి - మీ | దా - యె - నా - - కు ||

గ మ గ స ని స ని ద పా | స ని ప ద ని పా ||
సి - రు - - లే - - మి | బా - - - - తి || ॥ఇయ్య॥

చ. - స మ గ మ పా ప గ | మ గ గా గ సా ||
- న య గా - - రి - | వా - - డ వు ||

స ని ధ ఫ ఫ ధ ని ఫ | ఫ స ని సా - ||
నా - కు - నీ - - వు | గ ల - వు - ||

- ప ధ నీ సా | స ని సా స స || స మ మ గ గా మ | ప గ మా పా - ||
- ప్రి య ము లే | మి - గ డ మ || పె క్కు మా - - రు | లు - - - - ||

- గ మ ప ద నీ ప | ద ప పా - || ప ద నీ స స స ని | స ద ని సా స ||
- క్రి యి లె - రు గు | దు - వు - || కే - లు చా చే వు - | నా - - మీ ద ||

- స మ గ మ గ స | స ని ద ప ద ని సా - ||
- ని య తా - _ న | నిం = = - దు - కే - ||

స మ గ మ ప ద నీ ప | స ని ద ప ద ని పా ||
నీ - - - యా - - ల | నై - - - తి - ని || ||ఇయ్య||

అవతారిక :

మనసునకు గల చంచలత్వమును పోగొట్టుకొనలేక అలమటించుట యెట్లున్నదనగా చక్కని పతిని బాసిపోయిన యిల్లాలివలెను, కామధేనువును వదలి యెద్దును పితుకుట వలెను యున్నది. సత్యమును పలుకుటకు నోరియ్యగా అసత్యమును మాత్రము పలుకుట, శ్రీ వేంకటేశ్వరుని వంటి దేవుని సేవించక తదితర క్షుద్రదేవతల నుపాసించుట వంటి పనులు చేసినచో మోక్షమెట్లు కలుగును? గద్దరి జీవునకు యెట్లు చెప్పినను తెలియకున్నదే!" అని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

అతి ప్రాచీనమైన రాగములలో సామంతం ఒకటి. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము 30వ మేళమగు నాగాభరణ జన్యము. స రి గ మ ప స । స ని ద ని ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఐనను 'ప ద ని స' అను ప్రయోగము అచ్చటచ్చట కానవచ్చు చున్నది. షట్శ్రృతి ధైవతమును, చతుశ్శ్రృతి ధైవతమునందు అదిమి పట్టి పలుకుట సంప్ర దాయము. నీలాంబరి రాగము నుండి దీనిని వేరుచేయుట కొంత కష్టమే! పదము నందలి సంచారములు గమనించి రాగస్వరూపమును తెలుసుకొనవలసియున్నది. ఈ సామంతము కొండమలహారి, గుమ్మకాంభోజి, దేశాక్షి మొదలగు కొన్ని రాగములతోపాటు 16వ శతాబ్దము తరువాత మరుగు పడిపోయినట్లే తోచుచున్నది. పదకవితాపితామహులు తాళ్ళపాక అన్న మయ్యవారి రచనలు ఈ రాగమునందెన్నియో గలవు.

సామంతం — ఝంపె

గద్దరి జీవుడు కామధేనువు మాని
యెద్దు బిదుక బొచ్చె నేది దెరగు ! ॥పల్లవి॥

మట మాయముల దనమనసె చంచలమంది
ఇటునటు దిరిగిన నేది దెరగు
కట కట పూరేలు కర్తే దొంగల గూడి
ఘెటువలె జేసిన నేది ధెరగు ! ॥గద్దరి॥

కల్లలాడగ జొచ్చె గలుషపుమతి సత్య
మిల్లు వెడలగొట్టె నేది దెరగు
చెల్లబో నోరే చేదుమేయగ జొచ్చె
నెల్లవారికి నింక నేది దెరగు ! ॥గద్దరి॥

తిర్యుని వెంకటాధిపు జాసి పరసేవ
కియ్యకొనెడి జిత్తమేది దెరగు
అయ్యొ చక్కని బతినాలు విడివిపోయి
యెయ్యెడ దిరిగిన నేది దెరగు ? ॥గద్దరి॥

అ· 11–65

ప సా ని సా | రి రి గ సా || ని ద ని స ని | ప మ గా మ ||
గ ద్ద రి | జీ - వు డు || కా - మ ధే - | ను వు మా ని ||

మ గ రి గ మ | ప ద పా మ || పా ని స ని | సా - - - ||
యె - ద్దు బి దు | క - జొ చ్చె || నే ది తె ర | గు - - - || ॥గద్దరి॥

చ. మ గ మ ప మ | గ గ రి స రి || ని స రి రి స | రి రి గా గ ||
మ టు మా - య | ము ల త న - || మ న సె చం - | చ ల మం ది ||

మ మ మ మా | ద ప మ గ రి || గ రి గ మ మ | పా - - - ||
ఇ టు న టు | ది రి గి - న || నే - ది తె ర | గు - - - ||

మ మ మ మా | ద ప ప మ మ || గ మ ప ద ప | ని ని సా స ||
క ట క ట | వూ - రే - లు || క - ర్తే దొం - | గ ల గూ డి ||

ని స రి రి స | రి గ మ గ రి | సా ని ద ని | సా - - - ||
యె టు వ లె - | జే - సి న - | నే ది తె ర | గు - - - || ॥గద్దరి॥

అవతారిక :

ముగ్ధయగు నాయిక అలుకలు దీర్చుటకు వేంకటనాథుడు రాగా, ఆస్వామికి నాయిక యగు అలమేలుమంగ సౌందర్యమును, అలంకారములను, ఆహ్వానములుగా మన్మథుడేర్పరచినాడని చమత్కారముగా, అమ్మవారి సొగసును, అన్నమయ్యవారు ఇందు వర్ణించి యున్నారు.

సామంతం—ఝంపె

ఎట్టు దొరికెనె చెలియ యిద్దరికి నిటువంటి
పట్టి నిలుపగరాని బరువైన వలపు ! ॥పల్లవి॥

నిడివి తమకములచే నిట్టూర్పులివె నీకు
అడియాస తమకంబు లాతనికిని
కడలేని వేదనల కన్నీళ్ళివే నీకు
అడలు బరితాపంబు లాతనికిని ! ॥ఎట్టు॥

గుఱుతైన యతనిపై గోరాట లదె నీకు
అరుదైన ప్రియమాన మాతనికిని
పురిగొన్న విరహమున బొరలాటలవె నీకు
అరమరపు బరవశము లాతనికిని ! ॥ఎట్టు॥

ఎనసి యాతనిరాక కెదురు చూచుట నీకు
అనుకూలుడై కలయు టాతనికిని
అనయంబు తిరువేంకటాధీశుడిదె నీకు
అనుభవన కెల్ల నీ వాతనికిని ! ॥ఎట్టు॥

శృం : 4–79

అ. - ప ద ప ప ప మ గ | గ రి గా మ ప మ గ గ స ||
- ఎ ట్టు - దొ రి - | కె - నె చె - లి - య - ||

- సా స ని స రి | గ మ ప ప మ గ మా ||
- యి ద్ద - రి కి | ని టు వం - - - టి ||

- గ మ పా ద ప | ప ని స ని సా స ||
- ప ట్టి ని లు - | ప - గ - రా ని ||

- ప స స ని పా ప మ | మ గ రి గ మ ప మ గ మా ||
- బ రు వై - - న - | వ - ల - పు - - - - - || ||ఎట్టు||

చ - స స సా స స | స ని ద ని స ని పా ||
- ని డి వి త మ | క - ము - ల - చే ||

- గ మ పా ద ప ప మ | మ గ రి గ మ ప గ మ ||
- ని - ట్టూ - - ర్పు - | లి - వె - నీ - - కు ||

- ప స స ని ద ని స రి | స ని ప ద ప ప మ గ మా ||
- అ డి యా - - - స - | త - మ - కం - - - బు ||

రి గ మ ప మ గ గ రి గ రి | గా సా - ||
లా - - - త - ని - కి - | ని - - ||

- గ మ పా ద ప మ గ మా | సా స ని స ద ని సా ||
- క డ లే - - - - ని | వే - - ద - న ల ||

- సనిస రిగమగా | రీగాస ||
- క - న్ని - - - శ్రీ | వేనీకు ||

- పస సా సనిదని | సరి సనిపా పమ ||
- అడలు ప - రి - | లా - - - పాబు - ||

మగరిగ మపమగగరి | గా సా - ||
లా - - - త - ని - కి - | ని - - ||

||ఎట్టు||

అవతారిక :

ఇందు నాయకుని విరహమును వర్ణింపుచు, "విరహతాపమును భరింపలేక వేగుచున్న నాకు చెలి ఊర్పులు, ఆమె సరసములు, ఆ దేవి నెయ్యములు, మొదలగునవి ఇపుడు వలయును గాని చలువమందులు మీ రెన్ని చేసినను నా తాపము తీరునా? ఆమె చెక్కుటద్దములందు నన్ను చూచుకొని ఆనందించెడు వేళ మాకు సమకూర్పరే!" అని చెలులకు నాయకుడు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు చెప్పుకొనుచున్నాడు.

సామంతం—తిశ్ర రూపకం

నీరువట్టు గొన్నవేళ నేయి మందవుగా
కూరిమి మమ్మిద్దరిని గూరుచరే చెలులు ! ॥పల్లవి॥

నెలత చెక్కులే నాకు నిలువుటద్దములు
అలరుల తావి వూర్పులాల వట్టాలు
సెలవుల నగవులే చేతికిచ్చే కప్పురాలు
చలిమందు లిక నన్ని జాలునే నాకు ! ॥నీరు॥

వనిత మాటలే నాకు వలరాచ మంత్రాలు
నినుపు జెమటలే పన్నీటి సోనలు
ఘనమైన సరసాలే గంధపు కస్తూరి పూత
యెనలేని వుపచారా లివియేలే నాకు ! ॥నీరు॥

సతి తోడి పానుపే చంద్రకాంతపు వేది
యితవుగ గూడించితి రిందరూ మమ్ము
రతుల శ్రీ వేంకటాద్రి రాయడ నేనిది వో
మితి మీర నూచకురే మేలాయ బనులు ! ॥నీరు॥

రేం : 26—7

ప. సా స ని ని ద ని | సా స ని పా ప మ ||
నీ రు - వ - ట్టు | కొ న్న - వే ళ - ||

గ మ పా ద ప ప మ | మ గ రి గ మ గ మ ||
నే - యి - - ము - | ద ద వు నా - - - ||

స ప ప ప మ గ మా | మ గ గ రి గ మ పా ||
కూ - రి - మి - మ | మ్మి - - - ద్ద రి నీ ||

గ రి గ మ ప ద ప | ప స ని సా - - ||
కూ - - రు చ రే - | చె లు - లు - - || ||నీరు||

చ. ప ప పా ద ప మా | గా గ రి గా మా ||
నె ల త - - చె | క్క లె - నా కు ||

స ప ప మ గా గ మ రీ | మ రి సా - - ||
ని లు వు - - ట - - | ద్దా - లు - - ||

సా స ని స ధ నీ సా | స ప ప ప మ గ మా ||
అ ల - రు - - ల | తా వి పూ - - - ర్పు ||

గ రి గా మా పా ద ప | పా - - - - ||
లా - ల వ ట్టూ - - | లు - - - - ||

మ గ మా పా ద ప | ప స ని స ద నీ సా ||
సె - ల వు ల - | న గ - వు - - లే ||

స రి గా గా మ గ గ రి గ రి | స స ని స ద నీ సా ||
చే - తి కి - - చ్చే - - - | క ప్పు - రా - - లు ||

స స ని స ద నీ స రి స ని | పా ద ప ప ప మ గ మా ||
చ లి - మం - - దు - - - | లి క - న - - - న్నీ ||

గ రి గా మ గ గ స | రి గ మ గ మా పా ||
చా - లు నే - నా - | కు - - - - - ||

||నీరు||

అవతారిక :

శ్రీకృష్ణ దేవుని లీలలను వర్ణించుచు, "ఆతను దేవదేవుడు, ఆదిదేవుడు, జగములన్నిటిని ఉదరమున నుంచుకొనినవాడు, ఒక్క అడుగున భూమినంతటిని ఆక్రమించుకొన్నవాడు. పదహారువేల మంది స్త్రీలకు ఎవరిమట్టుకు వారికి తన ఆరాధ్య దైవమగు పతిదేవుడే అనుభావము కలిగించి పలుకున్న జగన్నాటక సూత్రధారి ఏడుకొండలపైన వెలసి జీవులకు మోక్షమార్గమును చూరవిడిచిన శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు" అని స్వామిని కొనియాడుచున్నారు.

సామంతం — తిశ్ర ఏక

ఆదిదేవుం డనంగ మొదల నవతరించి జలధి సొచ్చి
వేదములును శాస్త్రములును వెదకి తెచ్చె నితండు ! ॥పల్లవి॥

వాలి తిరుగుకట్టి దైత్యవరుల మోహావతులనెల్ల
మూలమూలం ద్రోసి మునుగుపాలు సేసె నితండు
వేలసంఖ్యలైన సతుల వేడుక లలరంజేసి వొంటి
నాలిమగని రీతిఁగూడి యనుభవించె నితండు ! ॥ఆది॥

కడుపులోని జగములెల్లం గదలకుండం బాపరేని
పడకనొక్క మనసుతోడం బవ్వళించె నితండు
అడుగు క్రింద లోకమెల్ల నడంచదలంచి గక్కుతుమీర
పొడవు వెరిగి మిన్నుజలము పొడిచి తెచ్చె నితండు ! ॥ఆది॥

కొండెవయసునాడు మంచి గోపసతుల మనసులెల్ల
ఆడికెలకు నోపి కొల్లలాడి బ్రదికె నితండు
వేడుకలర వేంకటాద్రి వెలసి భూతకోటి దన్నుం
జూడుం డనుచు మోక్షపదము చూరవిడిచె నితండు ! ॥ఆది॥

ప. సా స సా ని̣ | స స రి స స ని̣ || స స రి రి రి | గ గ రి సా రి ||
ఆ ది దే వు | డ నం గ ము ద ల || న వ త రిం చి | జ ల ధి సొ చ్చి ||

గా మ ప ప మ | గా మ గ గ రి || స స రి సా ని̣ | ని̣ ధ ని̣ సా - ||
వే ద ము ల ను | శా స్త్ర ము ల ను || వె ద కి తె చ్చె | ని తం - డు - || ||ఆది||

చ. పా ద ప ప మ | గా మ గ గ రి || గ గ మ గ గ రి | గ గ మ పా ప ||
వా లి తి రు గు | న ట్టి దై - త్య || వ రు ల మో - హా | వ తు ల నె ల్ల ||

ప స̇ స̇ సా ని | పా ద ప ప మ || గా మ గా రి | గా మ పా - ||
మూ - ల మూ లం | ద్రో సి ము సు గు || పా లు సే సె | ని తం డు - ||

సా̇ ని సా̇ ని | గ̇ా మ గ̇ గ̇ రి̇ || సా̇ స స̇ స̇ ని | ని ద ని సా̇ స̇ ||
వే ల సం ఖ్య | నై న స తు ల || వే డు క ల ల | రం జే సి యొ ౦ టి ||

ప స̇ స̇ స̇ స̇ ని | పా ద పా మ || గ గ మ గా రి | సా ని̣ సా - ||
యా - లి మ గ ని | రీ తిం గూ డి || య ను భ విం చె | ని తం డు - || ||ఆది||

అవతారిక :

పొట్ట కొరకై మనము పడుచున్న పాట్లను చిన్న చిన్న మాటలతో అన్నమయ్య వారు ఈ రచన యందు ఎత్తిచూపినారు. దొరలగు బ్రహ్మాదులు చదివిన చదువులు, కృత యుగాదుల యందు వెనుకటివారు చదివిన చదువులు నిన్ను తెలుసుకొనుటకు చేయు ప్రయత్నములని తెలియుచున్నవి. నేటి చదువులు నిన్ను మరచుటకును, నీవే లేవనుటకును, తెలివి హీనములగు వ్యర్థములను చేసుకొనుచు కడుపులు నింపుకొనుటకును పనికివచ్చునవిగా నున్నవని యనుచున్నారు.

సామంతం — ఆది

నాటికి నాడే నా చదువు
మాటలాడుచును మఱచేటి చదువు! ॥పల్లవి॥

ఎనయ నీతని నెఱుంగుటకే పో
వెనక వారు చదివిన చదువు
మనసున నీతని మఱచుటకే పో
పనివడి యిప్పటి ప్రౌఢల చదువు ! ॥నాటికి॥

తెలిసి యితనినే తెలియుటకే పో
తొలుత గృతయుగాదుల చదువు
కలిగిన యీతని గాదననే పో
కలియుగంబులో గలిగిన చదువు ! ॥నాటికి॥

పరమని వేంకటపతి గనుటకే పో
దొరలగు బ్రహ్మాదుల చదువు
సిరుల నితని మఱచెడి కొఱకే పో
విరసపు జీవుల విద్యల చదువు ! ॥నాటికి॥

అ : 2–91

ప గ మ ప ని స ని సా | స ని ద ని | పా - - ||
నా - టి కి నా - డే | గా - చ దు | వు - - ||

మ గ మ ప ద ప మ గ | మ ప మ గ | రి గ సా ||
సూ - టు లా - డు చు ను | మ టి చే టి | చ దు వు || ||నాటికి||

చ. మ గ మ ప ద ప ప మ | మ గ మ ప | ద స ప మ ||
ప ర మ ని వేం - క ట | ప తి గ ను | టు కె పో - ||

గ మ ప ప ప మ గ రి | గ మ ప మ | మా - - ||
దొ ర ల గు బ్ర - హ్మ - | దు ల చ దు | వు - - ||

గ మ ప ప ద ద ప మ | ద ని స ని | సా సా ||
సి రు ల ని త ని మ లు | చె డి కొ లు | కే పో ||

స రి రి గ గ స స స | స ని ని ప | మ గ మా ||
వి ర స పు జీ - వు ల | వి - ద్యా ల | చ దు వు || ||నాటికి||

అవతారిక :

కలియుగ ప్రభావమును అనుభవించిన భక్తులందరును కలిపురుషుని వైపరీత్యములను వారి వారికి తోచిన విధముగ చెప్పుకొనియున్నారు. అన్నమయ్యవారు చెప్పిన విధము చూచి నచో వెన్నవంటి పదార్థములయందు కూడ కలగలుపులు వారికాలము నాటికే ప్రబలియున్నట్లు తోచుచున్నది. ఇంకను అవుసరములేని విషయముల యందు మమతలును, జ్ఞానవంతములగు కావలసిన విషయములయందు మరపులును, బుద్ధి హీనములగు పనులయందు త్వరపడుటలు, మంచి పనులు చేయుటయందు కొరకులును కలిగించుచు, మానవులమగు మా తెలివి హీనతలను ఎక్కువ చేయుచున్న ఓ కలియుగమా! పైన శ్రీ వేంకటగిరినాథుని భక్తులు వైష్ణవాచార్యులున్నారని ఎరుగవా? ఆ స్వామి భక్తుల కృప ఎవరికి గలదో వారిని నీవేమీ చేయలేవు సుమీ! అని ఆ కలికాలమును హెచ్చరించుచున్నారు.

సామంతం—చాపు

కలిలోని సుఖమే కలియుగమా వెన్న
కలిలో నెక్కడిదే కలియుగమా ॥పల్లవి॥

కడిగడి గండమై కాలము గడపేవు
కడుగంగడుగ రొంపి కలియుగమా
బడలిరే వాపవు పరమేదొ చూపవు
గడిచి దీయును నీవు కలియుగమా ॥కలిలోని॥

కరపేవు కఱతలే మఱపేవు మమతలే
కరకఱ విడువవు కలియుగమా
తెరచి మఱగితే తెరువేల మూసేవు
గరుసిల దాకేవొ కలియుగమా ॥కలిలోని॥

కానిదే మెచ్చేవు కష్టాలె యిచ్చేవు
కానిలే కానిలే కలియుగమా
పైనిదే వేంకటపతి దాసులుండగ
కానవా నీవిదేమి కలియుగమా ॥కలిలోని॥

ప. స స ని | ద ని సా || స స ని | పా - - ||
క లి - | లో - ని || సు ఖ - | మే - - ||

మ మ గ | గ రి గా || మా - | పా పా ||
క లి - | యు - గ || మా - | వె న్న ||

గ మా | పా ప మ || ప స ని | సా స స ||
క లి | లో నె - || క్క డి - | దే క లి ||

రి గా | సా - - ||
యు గ | మా - - || ||కలి||

చ. ప ద ద | దా పా || మ పా | మా గ రి ||
క డి గ | డి గం || డ మై | కా ల ము ||

గ మా | పా పా || ప ప మ | గ రి గ మ ||
గ డ | పే వు || క డు గం | గ డు గ గ ||

పా మ | గ రి స ని || సా - | - - - - ||
రొం పి | క లి యు గ || మా - | - - - - ||

గ మ ప | ప ద ద ద || ప ప మ | ప ని సా ||
బ డ లి | రే - వా - || ప వు - | ప ర మే ||

సా ని | ద ని స స || రి గ రి | మ గ రి స ||
దొ - | చూ - ప వు || గ డి చి | - దీ యు ను ||

ని స ని | పా ప మ || ప ప ని | సా - - ||
నీ - వు | క లి - || యు గ - | మ - - || ||కలి||

అవతారిక :

ఇందు మానవుల తక్కువ తనమును విన్నవించుకొనుచు "నేను నిన్నెరుగని వాడను. నీవు నన్నెరుగుదువు. నరుడను నేను, నారాయణుడవు నీవు. కఠిన చిత్తుడను నేను. కరుణా సముద్రుడవు నీవు నేను శక్తిహీనుడను నీ వో సర్వశక్తిమయుడవు. ప్రభువగు ఓ శ్రీ వేంకటేశ్వరుడా! నేను నీ సంకీర్తనా పరుడను. ఇట్టి నన్ను కాపాడుటకు నీవుగాక వేరెవరున్నారు?" అని అయ్యవారు పరమాత్మునికి విన్నవించు కొనుచున్నారు.

సామంతం—ఝంపె

నీయంత వాడరా నేను నేరము లే మెంచేవు
యీ యెడ నిరుహేతుక కృప జూడు నన్నును ! ॥పల్లవి॥

నిరతి నిన్నెఱుగను నీవు నన్నెఱుగుదువు
ధర యాచకుడ నేను దాతవు నీవు
వరుస నీచుడ నేను వైకుంఠపతివి నీవ
నరుడ నేను నీవు నారాయణుడవు ! ॥నీయంత॥

సారె నశుడ నేను సర్వశక్తివి నీవు
ధీరుడవు నీ వతి దీనుడ నేను
కారుణ్య మూర్తివి నీవు కఠిన చిత్తుడ నేను
మేరతో నీ వేలికవు మీ దాసుడ నేను ! ॥నీయంత॥

జనక శీలుడ నేను జనకుడవు నీవు
ఘనవేదాంత నిధివి కర్మిని నేను
అనిశము శ్రీ వేంకటా చలేంద్రుడవు నీవు
ఘనుల నీ సంకీర్తన పరుడ నేను ! ॥నీయంత॥

అ : 21-309

ప. - సా సా స ని | ప ని స ని ప ప మ ||
- నీ యం త - | వా - - - - డ నా ||

మ గ రి గ మ ప ద ప ప మ | గా - - - ||
నే - - - - - - - - - - | ను - - - ||

- గ రి గ మ ప | పా ద ప మ గ గ రి గ మ గ ||
- నే - ర ము - | లే - - - - - - - - - ||

గ రి గ గ సా | స ని స రి గ మ పా ||
మెం - చే - - | వు - - - - - - ||

- గ మ పా పా ద ప | పా స ని స సా ||
- యీా - యె డ ని - | క్షే - - తు క ||

- స రి గ మ గ రి స ని | ద ని స ని ద ని స ప ||
- కృ ప జూ - - - డు - | న - - - న్న - ను - || ||నీయంత||

చ. - గ మ పా ప ప మ గ | గ రి గ మ గ గ స ||
- ని ర తి ని - - - | న్నె - ఱు - గ ను - ||

- స స సా | స ని ధ ని స స స || - స ని సా ప | ప ప మ గ మా మ ||
- నీ వు న | న్నె - రు - గు దు వు || - ధ ర యా చ | కు - డ - నే ను ||

- గ రి గ మ ప | పా ద ప పా - ||
- దా - త వు - | నీ - - వు - ||

- ప ప ద ప ప ప మ గ | మ ప స ని స ||
- ఘ రు ష - నీ - - - | చు డ నే - ను ||

- సౕ ని సౕ రిౕ గౕ మౕ గౕ | రిౕ రి గౕ గౕ సౕ సౕ ||
- వై - కుం - - - ర | ప తి వి నీ - వు ||

- ప స సా స ని ద ని | ని సా ని ని ప ప ||
- న రు డ నే - - - | ను - నీ - - వు ||

- గ మ పా ద ప ప మ | మ గ రి గ మ పా ||
- నా - రా - - య - | ణు - డ - వు - || ||నీయంత||

అవతారిక :

"జీవుడు ధనవంతులగు వారి యిండ్ల వాకిండ్లు కాచుటయు, ఇతరుల రాజ్యములను ఏలుటకు ప్రయత్నించుటయు, అందమగు స్త్రీల రూపములను ఊహించు కొనుటయు, సుఖ భోగములయందు తగిలి యుండుటయు, సంసారము నందు చేవతేరె బలియుటయు, కావరమును కలిగించు సంపదలు కోరి యుండుటయు చేయనేల? తనయాత్మ వాకిలిని కాచుకొని తన మనో రాజ్యము నేలు కొనుచు, చిత్తము నందు గల తన నిజ రూపమును ఊహించు కొనుచు, సంజ్ఞాన మను భోగమును అనుభవించుచు భావమునందు భక్తియను ఆనందమున బలియుచు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని సేవకోరి యుండరాదా? అక్కరలేని పనులకు పోయి చింతలకు చిక్కి అలయు చున్నాడే!" అని అయ్యవారు ఆత్మవిమర్శ చేసుకొను చున్నట్లు చెప్పుకొనుచున్నారు.

సామంతం—త్రిశ్రఏక

అందులోనె వున్నావాడు ఆది మూరితి
అందరాని పదవియైన నందిచ్చు నతడు ! ॥పల్లవి॥

ఘను లిండ్ల వాకిళ్లు కావ బొయ్యే జీవుడా
కని నీ యాత్మ వాకిలి కావరాదా
యెనసి పరుల రాజ్య మేలబొయ్యే జీవుడా
అనిశము నీ మనో రాజ్యము నేలరాదా ! ॥అందు॥

చెలుల రూపము లెల్ల చింతించే జీవుడా
చెలగి నీ రూప మేదో చింతించ రాదా
కెలన సుఖములు భోగించేటి జీవుడా
పొలసి సుజ్ఞానము భోగించరాదా ! ॥అందు॥

చేవ సంసారాన బలిసిన యట్టి జీవుడా
భావపు టానందాన బలియ రాదా
కోవరపు సంపదల కోరేటి జీవుడా
శ్రీ వేంకటేశుని సేవగోర రాదా ! ॥అందు

అ : 21–133

(ఇది పెద తిరుమలాచార్యులవారి రచన)

ప.　పా ని సా ని | పా ద పా మ || గా రి గా మ | పా - - - - ||
అం దు లో నె | వు న్న వా డు || ఆ ది మూ ర్తి | తి - - - - ||

గా మ పా ప | ప ద ప మా గ || రి గ మా గ | రి గ సా ||
అం ద రా ని | ప ద వి యై న || అం ది య్చు | నా త డు || ||అందులోనె||

చ　గ మ పా పా | మ గ రి గ మా || గ రి గా మా | గ రి గ సా - ||
మ ను లిం డ్ల | వా - కి - ళ్లు || కా వ బో య్యే | జీ - వు డా - ||

ధ స స ని సా | గ రి గా మా || గ మ ప ని ప మ | గ మ పా - - ||
క ని నీ - - | యా - త్మ వా || కి లి కా - వ - | రా - చా - - ||

ప ద ప మ గ మ | పా ద ప నీ || స రి గా మ గ | రి రి గా సా ||
యె న సి - ప రు | ల రా - జ్య || మే ల బో య్యే - | జీ వు డా - ||

ప స స ని సా | ప ద ప మ పా || మ గ గ రి గా | స రి గ మ పా ||
అ ని శ - ము | నీ - మ - నో || రా - జ్య - ము | నే ల రా - దా ||

పా ని సా ని | పా ద పా మ ||
అం దు లో నె | వు న్న వా డు ||

అవతారిక :

ఇది నాయిక యగు శ్రీ మహాలక్ష్మిని వర్ణించుచు "ఈమె పాల సముద్రము నుండి పుట్టినది మోము చంద్ర బింబమువలె నున్నదనినచో ఆశ్చర్యమేమి యున్నది! చంద్రుడు ఆమె తోడబుట్టిన వాడే కదా! చిరునవ్వు అమృతము వలె నున్నది. చిత్రమేమున్నది; అమృతము ఆమె పుట్టినింటి ధనమే కదా! ఇంకను ఆమె గుణములు పాలసముద్రమును బోలి యున్నవి. ఆ సముద్రుని కూతురే గదా, యీమె కనులు గండు మీనుల వలె నున్నవి. అవియు ఆమె సొత్తేకదా! ఆమె పాదములు కల్పతరువు చివురుల బోలి యున్నవి. ఆ తరువెక్కడిది? ఆమె యింటిదే కదా! ఈమె శ్రీ వేంకటేశ్వరుని పెండ్లాడి అతని సరసతలును సంపాదించు కొన్నది, చూడరమ్మా చెలులాల యీమె చక్కదనము!" అని చెలికత్తెలు **తమలో తాము** ఆ లక్ష్మీనారాయణులను నాయికా నాయకులుగా భావించి యానందిదచుచున్నారు.

సామంతం — త్రిశ్రఏక

చూడరమ్మా చెలులాల సుదతి చక్క దనాలు
కూడుకొన్న పతి కాంతి గురులే పోలెను ! ॥పల్లవి॥

మొగము చందురు బోలె మించిన యీ యిందరకు
తగిన తోడ బుట్టుగా (నా) తడే కనక
నగ నమృతము బోలె నలి నాటి కదియును
తగిన పుట్టిన యింటి ధనమే కనక ॥చూడ॥

సతి గుణ మింతాను సముద్రమునే పోలె
తతి నాత డీకెకు తండ్రి గనక
మితిగా గన్నులు గండు మీనముల బోలె నవి
గతి గూడి తమ వారి కడవే కనక! ॥చూడ॥

తరుణి పాదాలు కల్పతరువు చిగురు బోలె
పరగగ దనవెరు బల మంటాను
గరిమ శ్రీ వేంకటేశు గైకొని పెండ్లాడి యీపె
సరవు లాతని బోలె సరసుడంటాను! ॥చూడ॥

శ్రృం : 26—197

ప. ప స ని పా మ || గ మ పా ద ప మ గ ||
చూ - డ ర మ్మ || చె లు లా - - ల - ||

రి మ గ రి స సా - ని || స ధ ని స స రి గ మ ||
సు ద తి చ - క్క - - || ద - నా - లు - - - ||

ప ద ప మ గ మ గ రి || గ మ పా పా ||
కూ - - డు కొ - - న్న || ప తి కాం తి ||

ప ద ని సా - - || ద ని స రి స ని ద ని పా ||
గు - రు తే - - || బో - - - - - - లె - ను || ||చూడ||

చ. ప ప ద ప మ గ మ || గ రి గ మ పా - ||
మొ గ - ము చం దు రు || బో - - - లె - ||

మ గ మ ప పా ద ప మ గ || గ రి గ మ గ రి గ స ||
ముం - చి న యీా - - - - || యిం - ది ర కు - - - ||

ప స స ని స రి స || స రి గ మ గ రి గ స ||
త గి న - తో - డ || బు - - ట్టు గా - - - ||

స రి గ మ పా - || స ని ప మ గ రి గ మ పా ||
నా - - త డే - || గ - ను - - - - - క ||

గ మ ప ప ప ద ప || గ మ ప ని స రి స స ని ||
న గ న మృ త - ము || బో - - - లె - న లి - ||

స రి గా గ మ గ రి రి || గ స సా - - ||
నా - - డి - - క ది || యు - ను - - ||

స స ని ద ని స రి స ని పా || పా ద ప ప మ మ గ గ రి గా ||
త గి - న - - - పు - ట్టి || న - - యిం - టి - ధ - న ||

రి గ మ ప ద ప ప మ మ గ గ రి || స ని సా స రి గ మ ||
మే - - - క - న - - - - - || క - - - - - - || ||చూడ||

అవతారిక :

ఈ పదము నందు నాయిక యగు ఇందిర సౌందర్యమును, సంరంభము లను చెప్పు చున్నారు. "ఈమె సౌందర్యమును మన్మథుడను రాజునీలపు కురులను తోరణములు, స్వేతబి దువులను ముత్యాల ముగ్గులు, చింతా లతల యందు గుబాళించు పరిమళములును, శ్రీ వేంకట విభుని యందు గల ప్రేమయును భోజనము లమరించి పొలయలుకలను చవులు చేసి మదనుడు నాయకుని రాకకై అమరించిన విడిది వలె నుంచినాడు" అనివిరహోత్కంఠిత యగు అమ్మవారిని అన్నమయ్యవారు వర్ణించుచున్నారు.

సామంతం—ఆది

విరహపు రాజిదె విడిదికి రాగా
సిరుల జేసెనిదె సింగారములూ ! ॥పల్లవి॥

నెలకొ నుదుటిపై నీలపు గురులనె
తొలుతనె కట్టెను దోరణము
మొలక చెమటలనె ముత్యపు ముగ్గులు
అలరిచె మదనుండదె చెలిమేన! ॥విరహపు॥

దట్టముగా జింతాలత నే వడి
బెట్టె చప్పరము పెనగొనగ
పట్టిన మై తావుల పరిమళములు
కట్టించెను చెంగట వలరాజు! ॥విరహపు

విందగు వేంకట విభుని ప్రేమచే
బొందుగ బెట్టెను బోనాలు
ఇందు వదనకీ యిందిరా విభుని
కందు దేర నలుకలు చవి చేసె! ॥విరహపు॥

ప. - స రి గ మా గ రి మ గ గ రి సా | - స రి స నీ | స ని ధ ని స స ||
- వి ర హా పు రా - - - జీ - దె | - వి డి ది కి | రా - - - గా - ||

- స రి గ మా ప మ గ మ | ప స స ని ద ని | సా స ని పా ప మ || గ రి
- సి రు ల చే - సె ని దె | సిం - గా - - - | ర - - ము - - || లు -
||విరహాపు||

చ. - ప పా మ గా మ మ ప ప | ప స స ని | ద ని స స ||
- నె ల త ను దు టి పై - | నీ - ల పు | కు రు ల నె ||

- స రీ స నీ స ద ని స స | స ని ని ప ద ప ప మ | ప మ మ గ మా ||
- తొ లు త నె క - . ట్టె ను | తో - - - ర - ణ ము | - - - - ||

- స రీ గ మా గ రి గ మ గ రి సా | - స రి స నీ | స ధ నీ స స ||
- మొ ల క చె మ - ట - ల - నె | - ము - త్యా పు | ప్రము - - గ్గు లు ||

- స రి గ మా ప మ గ మ | ప స స ని ద ని | సా స ని పా ప మ || గ రి
- అ ల రిం చే మ ద నుం - | డ దె చె - లి - | మే - - న - - || - -
||విరహాపు||

అవతారిక :

'క్రోధమును వదలి కాంతా కనకముల యందు విరక్తుడై తన గురునాథుని యానతి మేరకు నడచుచు, శ్రీహరిని నమ్మిన వానికి మోక్షము కలుగుటలో ఆశ్చర్యము లేదు. ఇట్టి మార్గమును అనుసరించగల ధృఢమగు మనసు గలుగుట ముఖ్యము గదా!' అని అన్నమయ్య వారు యీ రచన యందు చెప్పు చున్నారు.

సామంతం—ఆది

వెనక ముందరికి బెద్దల కెల్లను వివరపు సమ్మతి యీ తెరవు
వెను కొని తన గురు నాథుని యనుమతి వేదోక్తంబగునీ తెరవు! ॥పల్లవి॥

కనకా సక్తుడు గాకుండుట మది కైవల్యమునకు నొక తెరవు
వనితల భ్రమలను వల (ల) దగులని వైకుంఠమునకు నొక తెరువు
మును కోపము బెడ బాసిన మతి మోక్షంబునకును నొక తెరువు
యెనసి యిందుపై హరి దలచిన మతి యిన్నిటి కెక్కుడు యీ తెరువు! ॥వెనక॥

నిరతి విషయముల నణచిన ధృఢ మతి నిశ్శ్రేయసమున కొక తెరువు
విరతి తోడ నెలవైన మతి విభవపు బరమున కొక తెరువు
వెరవున నిందరి మీదటి సమమతి విష్ణులోకమున కొక తెరువు
యిరవై గంతట హరి నమ్మిన మతి యిన్నిటి కెక్కుడు యీ తెరువు! ॥వెనక॥

పన్నిన కోరిక తెగ గోసిన మతి పరమ పదమునకు నొక తెరువు
వున్న విచారము లుడిగించిన మతి వున్నత పదమున కొక తెరువు
సన్నుతి భగవద్దాసుల దాస్యమె చలమతి ముక్తికి నొక తెరువు
యిన్నిట శ్రీ వేంకట పతి శరణమె హితమతి నెక్కుడు యీ తెరువు! ॥వెనక॥

అ: 11 (1)-137

ప. స స ని̣ స స ప ప మ | గా గ రి | రి స స ని̣ ||
వె న క ముం - ద రి కి | పె ద్ద ల | కె - ల్ల ను ||

స రి గ మ ప మ గ రి | గ రి స ని̣ | సా - - ||
వి వ ర పు స - మ్మ తి | యీ - నె ర | వు - - ||

మ గ మ ప స̇ ని స̇ స̇ | స̇ గ̇ రి̇ స̇ ని | ద ని స̇ స̇ ||
వె ను కొ ని త న గు రు | నా - - ధు ని | య సు మ తి ||

ప స̇ స̇ ని ని ప ప మ | గ రి స ని̣ | సా - - ||
వే - దో - క్తం - బ గు | నీ - తె రు | వు - - || ||వెనుక||

చ. గ మ ప మ గ రి స స | ని̣ ధ̣ ని̣ స | రి రి స స ||
క న కా - స - క్తు డు | గా - కుం - | డు ట మ ది ||

స ప ప మ గ రి రి స | స రి రి గ | గ స సా ||
కై - వ ల్యం - - బు న | కొ క తె రు | వు - - ||

గ మ ప ద ప మ గ రి | గ మ ప ద | ప మ గ రి ||
వ ని త ల భ్ర మ ల ను | వ ల ద గు | ల ని మ ది ||

గ మ ప స̇ ని ప ప మ | గ రి గ మ | పా - - ||
వై - కుం - ఠ ము న కు | నొ క తె రు | వు - - ||

మ గ మ మ ప ప ప ప | ప స̇ స̇ ని | ద ని స̇ స̇ ||
ము ను కో - పం - బు న | ఎ డ బా - | సి న మ తి ||

రి̇ గ̇ మ̇ గ̇ రి̇ రి̇ స̇ స̇ | ని ని ద ని | సా - - ||
మో - క్షం - బు న కు ను | నొ క తె రు | వు - - ||

మ గ మ ప ప మ పా | ప స̇ స̇ ని | ని ప ప మ ||
యె న ని యిం - దు పై | హ రి ద ల | చి న మ తి ||

గ మ పా ద ప ప మ గ రి | స ని̣ ధ̣ ని̣ | సా - - ||
యి - న్ని టి - కె - క్కు డు | యీ - తె రు | వు - - || ||వెనక||

అవతారిక :

కోనేటి రాయడైన అప్పుడు దొర ఏమి చేసినను చేయగలడు, ఏమి చెప్పినను చెప్పగలడు. దొరల అధికారము లిట్లుండునని నాకేమి తెలియును? బొండు మల్లెల దండలు మంచి ముత్తెముల సొమ్ములు నా మెడను బెట్టి కొండల రాయడు కోనేటి దరిని సుద్దుల తేలించి నన్నేలినాడు. ఆతడు చెప్పిన మాటలు చెప్పరానివి సుమా అని నోరు నొక్కు కొనుచు అమాయకురాలగు నాయిక చెలమికత్తెకు చెప్పుచున్నది.

రాగ లక్షణం :

ఛాగ ఛ్ఛాయానాట అనునది ప్రాచీన రాగము. దీనిని ఛాయనాట అనుటయు కలదు. ఇది షాడవ వక్ర సంపూర్ణము. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము 34వ మేళమగు వాగధీశ్వరి జన్యము.

ఆరోహణ : స రి గ మ ప ని స

అవరోహణ : స ని ద ని ప మ రి స

'ప స ని ప' అనునది విశేష ప్రయోగము. ఈ రాగము నందు ఒకటి రెండు త్యాగరాజ స్వామి వారి రచనలు తప్ప నరి యెవ్వరి రచనలు కాన వచ్చుట లేదు. నిజమునకు చాలా రాగములకు చిన్న చిన్న మార్పులతో క్రొత్త క్రొత్త స్వరూపము లేర్పడి అంతకు ముందున్న రాగములు నామావశిష్టములై పోయినవో యేమోనని యనిపించు చున్నది. నీలాంబరి, సామంతం, కేదార యీ మూడింటి యందును గల వ్యత్యాసములు వ్రాత యందు చూపుట, అంత సులభము కాదు. అట్లే దేశాక్షి, బిలహరియును, రక్తి భాగమును పరిశీలించినచో రాగము నందు విహరించుట తెలియకనో యేమో మనకు కొన్ని రాగములు రక్తి నివ్వవు. అంత మాత్రమున ఒకప్పుడు ఎంతో ప్రచారములోనుండిన ఆ రాగములను రక్తి హీనము లనజాలము కదా!

ఛాయానాట — త్రిపుట

ఎఱుగనైతి నిందాకా నేటిదో యంటానుంటి
నెటి దొరలనాడీని నేనే మందు నికను ! ॥పల్లవి॥

కొండలలో నెలకొన్న కోన చెన్నరాయడిదే
బొండు మల్లెల వేసెనే పూచి నన్నును
పండు ముత్తెల బొమ్మలప్పటి నామెడ జెట్టి
దుండగము సేసె నేమందు నేనికను ! ॥ఎఱుగ॥

గొప్పయైన యేటిదరి గోన చెన్న రాయడిదే
దప్పికి గప్పురదుంపె దరుణి చేత
చెప్పరాని మాటలెల్ల జెవిలో దానే చెప్పి
దుప్పటి గప్పి నేమందు నేనికను ! ॥ఎఱుగ॥

గుటితో శ్రీ వేంకటాద్రి కోన చెన్న రాయడిదే
చెరుగు పట్టి ప్రియాలు చెప్పికూడెను
జఱయుచు వచ్చి వచ్చి చనవు లెల్లా నొసగి
మెఱసి తొరల నాడి మఱే మందు నికను ! ॥ఎఱుగ॥

శృం : 19—530

ప. - - స ని । ద ని పా - మ ॥ గ మ ప ని ప ప । మ మ రి రి సా ॥
- - ఎ ఱు । గ - నై - తి ॥ నిం - - - - - - । దా - - - క ॥

- - సా । స ని ధ ని ఫా ॥ ని సా । రీ గ మ ॥
- - నే । టి - - - దో ॥ యం - । టా నుం - ॥

పా గ మ । పా ని ప ప ని సా ॥ రి గ మా ప మ రి రి । సా సా ॥
టి నె ఱి । దొ ర - ల - - ॥ నా - డి - - - - - । ని నే ॥

- - ప ని । స ని ద ని పా ॥ గ మ ప మా - । రి స రి గ మ ॥
- - నే - । మం - - - దు ॥ ని - - క - । ను - - - - ॥ ॥ఎఱుగ॥

చ. పా ప । పా ప మ ॥ గ మ ప మా - । రి రి సా - ని ॥
- కొం । డ ల - ॥ లో - - - - । నె ల కో - - ॥

సా సా । స ని ధ ని పా ॥ ని సా । రి గా ॥
న్న కో । న - - - చె ॥ న్న రా । య డి ॥

మా గ మ । ప ని ప మ గ మ ప మ ॥ రి రి స । రి స స ని ని ధ ని ॥
దే బొం - । డు - - - మ - - - ॥ ల్లె ల - । వే - - - నె - - ॥

పా ని స । రి గ మా మ గ రి గ ॥ మా ప మ గ మ ప మ । పా - - ॥
నే పూ - । చి - - న - - - ॥ న్న - - - - - - - । ను - - ॥

- - గ మ । పా ని ప ప మ గ మ ॥ ప ని ప ప స ని । స రి సా ॥
- - వం - । డు - - ము - - - - ॥ త్తే ల - ల - - । సొ - మ్ము ॥

సా రి గ । మా ప మ మ రి రి స ॥ స ని ని ద ని ప । నీ సా ॥
ల ప్ప టి । నా - - - - మె డ ॥ బె - - - - - - । - ట్టి ॥

- - ని స । రి రి సా ని స నీ ॥ దా ని పా - । సా సా - ని ॥
- - దుం । డ - - గ - - ॥ ము - - - । సే సె - - ॥

- - ప ని । స ని ద ని సా ॥ గ మ ప మా - ।
- - నే - । మం - - - దు ॥ నే - ని క - ।

రి స రి గ మ ॥ పా స ని । ద ని పా - మ ॥
ను - - - - ॥ - ఎ ఱు । గ - నై - తి ॥ ॥ఎఱుగ॥

అవతారిక :

శ్రీ వేంకటనాథుని సేవించువారికి కలుగు లాభములను చెప్పుచు ''గంప వంటి శరీరపు కొంప నుండి శాశ్వతముగా విముక్తిని పొందుటయు, ఆశపాశములయందు చిక్కువడి అటమటించుటలు మానుటయు, చవులకు దాస్యము చేసెడి నోటితో వేంకటాద్రి విభుని నామము తలచుటయు, ఆ స్వామి భక్తులను సేవించుటయు వంటి భాగ్యములు కలిగినచో అంతకన్న కోరదగిన లాభముండదు సుమా !" అని అయ్యవారు బోధించుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

నాటరాగము ప్రాచీనము. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము 36వ మేళకర్త. 'ఆదినాట అంత్యసురటి' అను లోకోక్తి యెప్పటినుండి వాడుకయైనదో తెలియదు గాని, ప్రాచీనమగు యీ రాగమునందు రచనలు, రాగప్రశంస 5, 6 శతాబ్దముల నుండియు కానవచ్చుచున్నది.

పెద్దనామాత్యుని మనుచరిత్ర యందు నాట, దేశాక్షి రాగముల ప్రసక్తి కనబడుచున్నది. ఇట్లే ఘనరాగములలో నొకటియగు నాట అన్నమాచార్యుల వారి కాలమున గూడ ఇప్పటి వాడుక యందున్నట్లే యుండి యుండవచ్చునని భావించవచ్చును. అంతరగాంధార కాకలి నిషాదములు, షట్శ్రుతిరిషభ ధైవతములు కలిగి ప్రతి స్వరమునకును అందముగా స్వర సందర్భముల ఆవర్తి కలిగి గంభీర ప్రకృతి గలిగిన రక్తిరాగములలో నిది నొకటి

నాట — ఆది

లంకె లూడుటే లాభము-యీ
కింకరులను నలగెడి కంటెను !   ॥పల్లవి॥

జంపుల జంపక సరుగన బాసేటి
లంపటమే పో లాభము
కంప మోపుతో గనలి శరీరపు
గొంపలోన వేగుట్ల కంటెను !   ॥లంకె॥

ఈవల నావల నేచేటి యాసల
లావు దిగుటె పో లాభము
ఏవ గింతలకు నిరవగు నరకపు
కోవులబడి మునుగుట కంటెను ! ।లం కె॥

తివిరి వేంకటాధిపు దాసుల కృప
లవలేశమె పో లాభము
చవులని నోరికి సకలము దినితిని
భవ కూపంబుల బడుకంటెను ! ॥లం కె॥

అ : 11(8)–68

ప. మ గ మ ప ప ద ప మ । మ గ మ రి । స ని స‌ా ॥
లం - కె లూ - డు శే - । లా - భ ము । యీ - - ॥

స ని స గ మ ప ప మ । గ మ ప ద । ప మ పా ॥
కిం - క రు ల ను న ల । గె డి కం - । టె - ను ॥ ॥లం కె॥

చ. మ గ మ ప పా ప ప । రి రి మ మ । రి రి స స ॥
జం - పు లు జం ప క । స ర గు న । ఖా - సే టి ॥

స ని స స రి రి స స । గ మ ప మ । పా మా ॥
లం - ప ట మే - పో - । లా - - భ । ము పో ॥

గ మ ప ద పా - - । - - - - । - - - - ॥
లా - - భ ము - - । - - - - । - - - - ॥

మ గ మ ప ప మ గ మ । ప ప ని ని । సా స స ॥
కం - ప మో - పు తో - । గ న లి శ । రీ ర పు ॥

స ని స రి రి స స ని । ప మ రి స । రి గ మా ॥
క్రొం - ప ల్లో - న ప్పే - । గు ట్ట కం - । చే - ను ॥ ॥లం కె॥

అవతారిక :

ఇందు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని యందు కృతయుగము నందలి శ్రీ రామచంద్రుని యవతార విశేషములను చూచుచు, ఆ శ్రీరామచంద్రుడు చేసిన ఘనకార్యములను కొన్నిటిని పేర్కొనుచు, భక్తి పారవశ్యమున అయ్యవారు రామాయణ కథాగానమును చేయుచున్నారు.

నాట—ఆది

రాముడు లోకాభిరాముడందరికి రక్షకు డీతని దెలిసి కొలువరో
కామిత ఫలదుడు చరాచరములకు గ ర్తయైన సర్వేశ్వరుడితడు ! ॥పల్లవి॥

తలప దశరథుని తనయుడట తానె తారక బ్రహ్మమట
వెలయ మానుషపు వేషమట వెగటు హరువిల్లు విరిచెనట
అలరగ తానొక రాజట పాదాన నహల్యా శాపము మాన్పెనట
సొలవక దైవిక మానుషలీలలు చూపుచు మెరసీ జూడరో యితడు ! ॥రాముడు॥

జగతి వసిష్ఠుని శిష్యుడట జటాయువుకు మోక్షమిచ్చెనట
అగచరులే తనసేనలట అంబుధి కొండల గట్టెనట
మగువ కొరకుగానట కమలాసను మనుమని రావణు జంపెనట
తగలౌకిక వైదికములు నొక్కటట తానొనరించీ జూడరో యితడు ! ॥రాముడు॥

పెస నమరుల వరమడిగెనట విభీషణ పట్టము గట్టెనట
యెసగ నయోధ్యకు నేలికట యింద్రాదులకు గొలువిచ్చెనట
పొసగ శ్రీ వేంకటగిరి నివాసమట భువనము లుదరంబున ధరించెనట
సుసరపు సూక్ష్మాధికములు తనందు జూపుచునున్నాడు చూడరో యితడు !
॥రాముడు॥

ప. గ మ ప ద వ పా మ । గ మ ప మ । రి రి స ని ।।
రా - ము డు లో కా భి । రా - ము డం । - ద రి కి ।।

స ని స స మ గ మ మ । ప స ని ప । ప ప మా ।।
ర - క్ష కు డీ - త ని । దె లి సి కొ । లు వ రో ।।

ప మ ప ప ద ద ప మ । ప సా ని । స మ రి స ।।
కా - మి త ఫ ల దు డు । చ రా చ । ర ము ల కు ।।

స ని స రి రి స స ని । ద ని స ని । పా - - ।।
క = ర్త యై - న స - । ర్వే - శ్వ రు । డు - - ।। ।।రాముడు।।

చ. మ గ మ ప ప ద ప మ । ప ని స ని । సా - = ।।
త ల ప ద శ ర థు ని । త న యు డ । ట - - ।।

స మ గ మా ప మ రి । రి స ని । సా - = ।।
తా - న తా - ర క । బ్రహ్మ మ । ట - - ।।

స ని స రి రి స స । ని స రి స । రి - - ।।
వె ల య మా ను ష పు । వే - ష ము । ట - - ।।

స ని స ద ని సా ని ప । ద ప మా । పా - = ।।
వె గ టు హా రి వి ల్లు వి । రి చె న । ట = = ।।

ప ని స ని ప ద ప మ । గ మ ప ద । ప పా మ ।।
అ ల ర గ తా - నొ క । రా - జ ట । పా దా న ।।

గ మా ప మ మ రి స । రి రి స ని । సా - - ।।
అ హ ల్యా శా = ప ము । ఛా = పె న । ట్ల = - ।।

స మ గ మ రి రి స స । ద ద ప మ । పా ప ప ॥
సా ల వ క దై - వి క । మా - ను ష । లీ ల లు ॥

రీ రీ స ని ద ని సా । స ని ప మ । రి రి సా ॥
చూ - పు చు మె ర సీ । జూ - డ రో । యి త డు ॥ ॥రాముడు॥

అవతారిక :

ప్రహ్లాద వరదుడగు అహోబల నారసింహుని రూపమును కొనియాడుచు — నీవు ఇంత భయంకరముగ నుండినప్పుడు దానవులు భయపడియుందురు. కాని నీ భక్తులైన ప్రహ్లాదాదులు నిన్నుజూచి యేమనుకొన్నారోయని తిరువేంకటనాథుని యందు శ్రీ నారసింహుని చూచుకొనుచు, అయ్యవారు కీర్తించుచున్నారు

నాట — ఆది

ఘోర విదారణ నారసింహా నీ
వీ రూపముతో నెట్లుండితివో ! ॥పల్లవి॥

ఉడికెడి కోపపు టూర్పుల గొండలు
పొడి పొడియై నభమున కెగయ
బెడిదపు రవమున పిడుగులు దొరుగగ
ఎడనెడ నీవపు డెట్లుండితివో ! ॥ఘోర॥

కాలానలములు గక్కుచు నయన
జ్వాలల నిప్పులు చల్లుచును
భాలాతుముతో బ్రహ్మాండ కోట్ల
కేలికపై నీవెటులుండితివో ! ॥ఘోర॥

గుటగుట రవములు కుత్తిక గులుకుచు
గిటగిట బండ్లు గీటుచును
తటతట బెదవులు దవడలు వణకగ
ఇటువలె నీ వపుడెట్లుండితివో ! ॥ఘోర॥

గోళ్ళ మెఱుగుల కొంకుల పెద పెద
వేళ్ళ దిక్కులు వెదకుచును
నీళ్ళ తీగెలు వీగుడగ నోర ను
చ్చిళ్ళు గమ్మగ నెట్లుండితివో ! ॥ఘోర॥

హిరణ్యకశిపుని నేపడచి భయం
కర రూపముతో గడుమెరసి
తిరువేంకటగిరి దేవుడ నీవిక
యిరవుకొన్న నాడెట్లుండితివో ! ॥ఘోర॥

అ : 11(3)-2

ప. గ మ ప మ రి రి స స | స ని స రి | రి రి సా ||
ఘో - ర వి దా - ర ణ | నా - ర సిం | - హ నీ ||

స ని స రి మ గ మా | గ మ ప మ | ద ద పా ||
పీ - రూ - ప ము తో | నె - ట్లుం - | డి తి వో || ||ఘోర||

చ. ద ద ద ద ద ప ప మ | గ మ ప మ | రి రి స స ||
ఉ డి కె డి కో - ప పు | టూ - ర్పు ల | గొం - డ లు ||

స ని స స రి రి స స | గ మ ప మ | పా - - ||
పొ డి పొ డి యై - న భ | ము న కె గ | య - - ||

ని ని స స రి రి రి స | స ని స స | రి రి స స ||
జె డి ద పు ర వ ము న | పి డు గు లు | దొ రు గ గ ||

ప స స ని ప ద ప మ | రి రి సా | రి గ మా ||
ఎ డ నె డ నీ - వ పు | డె టు లుం | డి తి వో || ||ఘోర||

అవతారిక :

"వేంకట నాథుని తెలుసుకొనుట యనునది కష్టసాధ్యము. ఈతడు సామాన్యులకు త్రిమూర్తులలో నొక్కడుగా తోచును. శివబ్రహ్మాదులకు పరమాత్మునిగనే తోచును. ఈతని మహిమలను వర్ణించుట కెవరికిని తరముగాదు" అని తిరువేంకటనాథుని మహిమలను అయ్యవారు కీర్తించున్నారు.

నాట—ఆది

తెలిసినం దెలియందు తెలియని వారలు
దొలగుందు బ్రహ్మాదులె యెరుంగుదురు ! ॥పల్లవి॥

వరదం డఖిల దేవతలకు వంద్యుడు
గరదుం డసురలకు గంటకుండు
పరమాత్మం డంబుజ భవ శివాదులకు
బరులకెల్ల ముప్వరిలో నొకండు ! ॥తెలిసి॥

దేవుండు సనకాది మునులకును బర
దైవ మఖిల వేదములకును
కైవల్యామొసంగు ఘన నిధి విధికి
మహావిధి జడులకు యాదవకులుండు ! ॥తెలిసి॥

ఆద్యుం డచలుండు మహాభూత మితం డ
భేద్యుం డసాధ్యుండు భీకరుండు
సద్యః ఫలదుండు సకల మునులకును
వేద్యుం డితండెపో వేంకట విభుడు ! ॥తెలిసి॥

అ : 2—302

ప. స ని స గ మ ప ప మ | గ మ ప ద | పా ప మ ||
తెలిసిన తెలియదు | తెలియని | వారలు ||

గ మ ప ద పా ప మ | రి రి మ మ | రి రి సా ||
తొలగుడు బ్రహ్మా - | దులెఱు రు | గుదురు || ||తెలిసి||

చ. మ గ మ ప ప ప ప మ | గ మ ప ద | ప ప ప మ ||
వరదుడఖిలదే - | వతలకు | వం - ద్యుడు ||

గ మ ప ప మ రి రి స | గ మ ప ద | పా - - ||
గరుడ సురులకు | కం - టకు | డు - - ||

మ గ మ మ ప ద ద ప | మ గ మ ప | ప ని స సే ||
పరమా - త్మడంబుజ | భవ శివా | - దులకు ||

స ని స రి రి స స ని | ప ని స ని | ప మ రి స ||
పరులకె - ల్లము - | వ్వురిలో - | నొకడు - || ||తెలిసి||

అవతారిక :

ప్రపంచమున జీవులు పుట్టుచున్నవి, పోవుచున్నవి. బ్రహ్మ, ఇంద్రాది దేవతలు భోగములు, మంచిచెడ్డలు, సుఖదుఃఖములు ఎన్నియో కలుగుచునే యున్నవి. సూర్య చంద్రాదులు దివారాత్రములను కలిగించుచు భూమిని చుట్టి వచ్చుచునే యున్నారు. అనంత మగు కాలప్రవాహమున నెడతెరిపి లేకుండ నడచుచున్న ఈ నాటకమునకు తుదిమొదలు లేదు. నడిపించెడి మాయకు విసుగు యసుగు లేదు. జీవులకు పరమాత్ముడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని యందు గలిగెడి భక్తిభావమే ముక్తిని ప్రసాదింపగలదు అది కలుగనిచో పరిభ్రమించెడి ఈ చక్రము నందు తిరుగుట తప్పదని అయ్యవారు ఈ కీర్తనమున చెప్పుకొన్నారు.

నాట — ఆది

అనాది జగములు అనాది దేవుడు
వినోదములు గని విసుకదు మాయ ! ॥పల్లవి॥

పుట్టేటి జీవులు పోయిన జీవులు
వొట్టిన జీవులు వున్నారు
చుట్టేరు దినములు సూర్యచంద్రాదులు
తెట్ట దెరువునసె తెగదు కాలము ! ॥అనాది॥

కలదు బ్రహ్మయును కలరింద్రాదులు
కల వనేకములు కార్యములు
ఫలభోగంబులు పైపై నున్నవి
కలియు గర్మము గడవగ లేదూ ! ॥అనాది॥

శ్రీ వేంకటేశుడు చిత్తములో పీఠె
భావములోపల భక్తి యిదే
భావించి బ్రదుకుట ప్రపన్నులు వీరిదె
యేవల జూచిన యిహమే పరము ! ॥అనాది॥

ప. ప సా ని ప ప ప మ | గ మా ప | మ రి రి స ||
అ నా ది జ గ ము లు | అ నా ది | దే - వు డు ||

ధ సా ని స స రి మ | ని స గ మ | ప మ ప - ||
వి నో ద ము లు గ ని | వి సు క దు | మా - యా - || ||అనాది||

చ. ప పా ప మ గ మ ప | మా మ మ | రి స గ మ ||
పు ట్టే టి జీ - వు లు | పో యి న | జీ - వు లు ||

పా ద ప మా ప మ | రి స గ మ | పా - - ||
వొ ట్టి న జీ వు లు | వు - న్నా - | రు - - ||

ప సా ని స స రి స | ని స రి స | రి స స ||
చు ట్టే రు ది న ము లు | సూ - ర్య చం | ద్రా దు లు ||

పా స ని ప ప ప మ | రి రి స గ | - మ పా ||
తె ట్ట తె ర వు న నె | తె గ డు కా | - ల ము ||

ప సా ని ప ప ప మ | గ మా ప | మ రి రి స ||
అ నా ది జ గ ము లు | అ నా ది | దే - వు డు || ||అనాది||

అవతారిక :

ఇందు అయ్యవారు "ఓ వేంకటగిరి నాధుడా! నీవు అనేకములగు అవతారములెత్తు చుందువు. ఎన్నియో లీలలు చూపించుచుందువు నీ మాయలు, నీ నటనలు అన్నియు నీకే తెలియవలెను గాని వేరొకరికి తెలుసుకొనట వశమా? నీ దాసులైనవారికి నీవు వరాలిచ్చి కాపాడుచుందువుగాని నిన్ను తెలుసుకొని తరించగల వారెవరున్నారు?" అని అనుచున్నారు.

నాట—త్రిశ్రఏక

ఎన్నిచేత లెన్నిగుణాలెన్ని భావాలు ! ॥పల్లవి॥

యేమి లీలలు నటియించే వేమయ్యా దేవుడా
భూమిలో జీవులనెల్ల బుట్టింపుచు
ప్రేమతో మాటలాడే పిన్నవాడవూ గావు
నీ మహిమను (మ) లిన్నియూ నీకె తెలుసు ! ॥ఎన్ని॥

యెంతని పరదుకొనే విందిరా నాధుడా
అంతరంగముల నుండె అందరిలోన
వింతలు లేవు నీకు వెఱ్ఱివాడవు గావు
యింతేసి విచారాలు యివి నీకె తెలుసు ! ॥ఎన్ని॥

చెలగి వరాలిచ్చేవు శ్రీ వేంకట నాధుడా
తలకక నిన్ను గొల్చే దాసులకు
అలరి నీవైతేను ఆ శకుడవూ గావు
నెలవైన నీ సుద్దులు నీకె తెలుసు ! ॥ఎన్ని॥

ప. గా మ పా మ | గా మ రి రి స || స ని స ని ధ ధ ధ | ని స రి స రి ||
ఎ న్ని చే త | లె న్ని గు ణా - || లె - - న్ని భా - - | వా - - - - లు ||

గ మ ప ని పా | స ని స రి సా ||
యి - న్నే - సి | నీ - మ హి మ ||

ప ని స ని ప మ గ మ | గ మ ప మ రి స రి ||
లి - వి - నీ - కే - | తె - లు - సు - - || ||ఎని౨||

చ. గ మ పా ప ద ప | ప మ గ మ ప ద ప మ రి స ||
యే మి లీ ల - లు | న - టి - యిం - - - చే - ||

ని స ని స రి స రీ | గ మ ప మ రి రి సా ||
వే - మ - - - య్యో | దే - - - - వు డా ||

స ని ధా ధా స ని సా | ని స రి స స రి రీ ||
భూ - మి లో - - జీ | వు - ల - నె - ల్ల ||

గ మ ప ద ప మ రి రి | సా - - - - ||
పు - ట్టిం - - - - పు | చు - - - - ||

ప ప ప మ గ మ పా | ప స స ని ద ని సా ||
ప్రే మ తో - - - - | మా ట లా - - - దే ||

స ని సా స గ గా మా | రి స సా సా ||
ఫి - న్న వా - డ వు | గా - వు - ||

స స స ని ద ని సా - ని | ప ప ప మ గ మ పా - మ ||
నీ మ హి - - - మ - - | లి న్ని యు - - - ను - - ||

గ మ ప ని స ని ప మ గ మ ప మ | రి రి సా - ||
నీ - కె - - - - - తె - లు - | సు - - - ||

గా మ పా మ | గా మ రి రి స ||
ఎ న్ని చే త | లె న్ని గు ణా - ||

అవతారిక :

"నీవు లోకము తీరెరుగని వాడవా? నిన్ను పెండ్లాడిన నేను నీ చెంత నుండగా గొల్లభామల నాశించి కొంచె పడుచున్నావు. నీకు చేతులెత్తి మ్రొక్కెడిదానను. నన్ను కాదని పెడమోము వారిని పొందజూచెదవు. ఇది, తియ్యని పంచదార వుండగా కష్టసాధ్యములైన నిమ్మపండ్ల నాశించెడి విధముగానున్నది. లోకము తీరే యిది. నీ పాపము కాదయ్యా" అని స్వాధీనపతికయగు నాయిక నాయకుని మందలించుచున్నది.

నాట — త్రిపుట

నీ పాపమే కాదు ఇది నిండిన లోకము జాడ
పైపై వచ్చిన వలపు పాటించ రెవ్వరును ! ॥పల్లవి॥

అట్టే మంచిమాటలాడే అతివ జాతి పడగ
చిట్టకములాడే యింతి జెనకేవు
అట్టే కాదా పంచదార అండనెంత వుండినాను
పట్టి పెనగేటి నిమ్మపంటికి నోరూరును ! ॥నీపాపమే॥

చేతులెత్తి మొక్కేటి చెలి గాచుకుండగాను
ఆతలిమోమైన వారి కాసపడేవు
జాతితో బాలపండ్లు సంగడినే వుండగాను
ఘాత బెరిగే బూరుగు గాయలు చూపట్టును ! ॥నీపాపమే॥

నెట్టన బెండ్లాడిన నేనే నీ కుండగాను
అట్టు గొల్లెతలచే నాబడి బొందితి
ఇట్టే నిన్ను గూడితివి యిందాకా శ్రీ వేంకటేశ
వొట్టితే పాలును జల్లా నొక్కరీతి నుండును ! ॥నీపాపమే॥

శ్లోం : 19–483

అ. - - గ | మా ప మ || గా ప మ | రి సా ||
- - నీ | పా ప మె || కా దు - | ఇ ది ||

- - ప | స ని ధ ని సా || సా ప | మా మ గ రి గ ||
- - నిం | డి - - - న || లో క | ము జా - - - ||

మా గ మ | పా ద ప ప స || స ని ద ని స | ప ని నీ పా ||
డ పై - | పై - - వ - || చ్చి - న - - | వ - ల పు ||

- - ప | ద ద ప మ ప ప మ గ || గ మ ప ద ప మ | రి సా ||
- - పా | టిం - - - చ - - - || రె - వ్వ - - - | రు ను || ||నీ పాపమే||

చ. - - ప | పా ప మ || గా ప మ | రి సా ||
- - అ | ట్టే మం చి || మా ట - | లా డే ||

- - ధ ని | సా రి రి సా || స ని స గ | మ ప పా ||
- - అ - | తి వ - - || బా - - తి | ప డ గ ||

- - ప | పా ద ప ప మ || గ మా పా మ | రి సా ||
- - చి | ట్ట క - ము - || లా - డే - | యుం తి ||

ప స ని స మ గ | మ ప దా పా || - - ప | ప మ గ మ ప ప ||
చె - - న - - | కే - - వు || - - అ | ట్టే - - - కా దా ||

ప సా సా - | ని స రి రి సా ||
పం - చ - | దా - - - ర ||

- - స మ | మ రి రి స || ని సా స రీ | స స సా ||
- - అం - | డ సెం - - || త - యుం - | డి న ను ||

- స | ఠి ఠి స సి ని ద ని || సా సి ని | పా పా ||
- - ప | ట్టి - - పె - న - || గే టి - | ని మ్మ ||

- - గ మ | పా ద ద ప మ ||
- - పం - | టి కి - - - ||

గ మ ప ని సి ని | ప మ రి రి స || సా గ | మా ప మ ||
నో - - . - - | రూ - రు . - || ను నీ | పా ప మే || ||నీపాపమే||

అవతారిక :

ఇందు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని నరసింహావతారపు చేతలను తలచుకొనుచు "కొండలనక నదులనక మోహాతిశయమున పరుగులు వారుచు వచ్చి అమ్మవారి, సన్నిధిని అలంకరించితివి. ఎంతవారికైనను మోహము ఇట్లుండును కాబోలు." అని స్వామియందు తనకు గల చనువుతో అయ్యవారు ఎకసెక్కము లాడుచున్నారు.

నాట — తిశ్రఏక

అన్నిటా జాణ వౌదువు ఓభళేశ్వర
యెన్ని చూచుకొంటేను ఇట్టుండు మోహము ! ॥పల్లవి॥

మారు గొండలపై నుండి మగువ బాయగ లేక
కోరివచ్చితి విందిర గుడిలోనికి
అరితేరిన దేవుడ వగ్గలురుకుదురా
యేరీతి వారికైనా నిట్టుండు మోహము ! ॥అన్నిటా॥

నడుమను భవనాశినది వారుచుండగాను
కడు దాటి వచ్చితివి కాంత యింటికి
వడి బారగా నేరిది వత్తురా సాహసమున
యెడయ కెవ్వరికైనా నిట్టుండు మోహము ! ॥అన్నిటా॥

యెదురు గద్దెలనెక్కి యెక్కుడు తమకమున
కదిసి కూచుంటి విందిగద్దె మీదను
పొదిగి శ్రీ వేంకటేశ పూచిమేర మీరుదురా
యెదలో నెవ్వరికైనా నిట్టుండు మోహము ! ॥అన్నిటా॥

శృం : 22–17

ప. మ గ మ పా మ | మ గ మ రీ స | స ని స ని ధ ని | సా - - - - ||
అ - న్ని టా - | జా - ణ వౌ - | ఓ - ళ శే - శ్వ | రా - - - - ||

ప ని సఁ సా ని | ప ద ద ప ప మ | గ మ పా మా | రీ రి సా - ||
యె - న్ని చూ చు | కొం - చే - ను - | ఇ - ట్టుం డు | మో హ ము - ||
||అన్నిటా||

చ. మ గ మా ప మ | గ మ ప ని సా | సఁ మఁ మఁ గఁ మఁ పఁ | మఁ రిఁ రీఁ సా ||
మా రు గొం డ ల | పై - - నుం డి | మ గు వ వ - జా | య గ లే క ||

సఁ ని సా రిఁ రిఁ | సా సఁ ని ద ని | సఁ ని ప మ గ మ | పా ని సా - ||
కో రి వ చ్చి తి | విం దిర గు డి | లో - - - - - | - ని కి - ||

ద ని సా సఁ ని | ప ద పా మా | గ మ ప ని సఁ రిఁ | సా - - - - ||
ఆ రి తే రి న | దే - వు డ | వ గ్గ ళ్లు రు కు దు | రా - - - - ||

ప ని సా సఁ ని | ప ద పా మా | గ మ పా ప మ | రీ రి సా - ||
యే - రీ తి - | వా రి కై నా | ని ట్టుం - డు | మో హ ము - ||అన్నిటా||

అవతారిక :

ఇందు మనువులు వశిష్టాది మహర్షులు, ధృవాది భక్తులు, మున్ననుసరించిన వైష్ణవ మతము యొక్క గొప్పదనమును గూర్చి చెప్పుచు "భయములన్నిటిని వదలి నిర్భయముగా వైష్ణవుల మార్గము ననుసరించి ముక్తిని సాధించుకొను" డని యీ మార్గమును శ్రీ వేంకట పతియే మనకు అనుసరించ దగినదని చెప్పినట్లు అయ్యవారు వక్కాణించుచున్నారు.

రాగలక్షణం :

వరాళి రాగము ప్రాచీనము. ఇప్పటి వాడుకలోగల మేళకర్తల యందు 39వ మేళముగా దీనిని చెప్పియున్నారు. ఇందలి స్వర సంచారములు గమనించినచో ఇది ప్రాచీన కాలమున నుండిన ఒక భాషాంగరాగమని తోచుచున్నది ఏలననగా 'స గ రి మ ప' అను నప్పుడు చతుశ్శృతి రిషభము పలుకుచున్నది. తిరిగి అవరోహణమునందు 'ప మ గా రి స' అను నప్పుడు శుద్ధ గాంధారముగా చతుశ్శృతి రిషభ స్థానమునందు కంపితముతో సాధారణ గాంధార మును స్పృశించుచు దిగుచున్నది. అనుభవజ్ఞులైన చాలమంది పెద్దలకు నేనిది చెప్పగా వారును నావలెనే అభిప్రాయపడినారు. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున చెప్పిన ధాలివరాళి రాగలక్షణములలో చెప్పిన 'స గ రి గ మ పా' 'ప మ గా రి స' అను ప్రయోగములు ముఖ్య ములని చెప్పియున్నారు. ఈ రాగము ప్రసిద్ధములైన ఘనరాగములలో నొకటి.

స గ రి గ మ ప ద ని స్ । స్ ని ద ప మ గా రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు.

వరాళి — ఆది

నడవరో జడియక నవ్యమార్గమిది
మడుగది వైష్ణవ మార్గమిది ! ॥నడవరో॥

ఘన శుకముఖ్యులు గన్న మార్గమిది
జనకాదుల నిశ్చల మార్గమిది
సనత్కుమారుడు జరపు మార్గమిది
మనువుల వైష్ణవ మార్గమిది ! ॥నడవరో॥

నలుగడ వసిష్ఠు నడుచు మార్గమిది
యిల వేద వ్యాసుల మార్గం బిది
బలిమిగలుగు ధృవపట్టపు మార్గము
మలసిన వైష్ణవ మార్గమిది!

పరమ మార్గంబిదె ప్రపంచ మార్గము
గురు మార్గంబిదె గోప్యమిదే
గరిమెల (శ్రీ) వేంకటపతి మాకును
మరిపెను వైష్ణవ మార్గమిదే! ॥నడవరో॥

అ: 11–13ల

ప. ప ద ని స ని ని ద ప | ప మ గ గ | - రి రి స ||
న డ వ రో జ డి య క | న - వ్య మా | - ర్గ మి ది ||

స ని గ గ ప మ ద ద | ప మ ద స | సా - - ||
మ ఘ గ ది వై - ష్ణ వ | మా - ర్గ మి | దీ - - || ||నడవరో||

చ. ప మ ప ద పా ప మ | పా మ గ | - రి స స ||
ఘ న శు క ము ఖ్యు లు | క న్న మా | - ర్గ మి ది ||

స ని స గ రి గ మ మ | ప ద ప మ | గ మ పా ||
జ న కా - దు ల ని - | శ్చ ల మా - | ర్గ మి ది ||

ప ప మ ప దా ని ని | స స ని స | గ రి స స ||
స న - త్కు మా రు డు | జ ర పు మా | - ర్గ మి ది ||

ప ద ని స నీ ద ప | ప మ ద ని | సా - - ||
మ ను వు ల వై ష్ణ వ | మా - ర్గ మి | దీ - - || ||నడవరో||

అవతారిక :

ఈ పదము నందలి నాయిక ప్రౌఢ, శాంత స్వభావిక. తన చెలిమి కత్తెతో "అభిప్రాయములు గలసిన వారి మధ్య నవ్వులాట లుండక మానవు మనసులు కలిసిన వారిమధ్య తగులాటములు తప్పవు. చనువులు హెచ్చైన కొలది సరసములును హెచ్చుగానే యుండును. సతీపతులు తమలో తాము ముచ్చటలాడకుండ జరుగదుగదా! మొగమాటములు గలచోట యొకరిపై యొకరు అరుచుకొనుటలును నుండవు దంపతుల మధ్య పగలేని యప్పుడు పంత ములును పనికిరావు. నాపై తప్పుల నెంచుమన్నాడు నాధుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు కొంకుకొసగులు లేని కూటములు గల మా యిద్దరిలో నొకరు పాటించి మ్రొక్కితే రెండవవారు సమ్మతింప వలదా! ఇప్పుడు ఏకాంతము దొరకినది, నా భాగ్యమెట్లుండునో"? అని అమ్మవారు చెప్పుకొనుచున్నదని అన్నమయ్యవారు పాడుకొనుచున్నారు.

వరాళి — ఝుంపె

ఏకతంబాయ నిదె యిద్దరికి నొకచోట
యేకొలది బడునొ వలపే మందునే! ॥పల్లవి॥

చనువు గలవారికిని నవ్వకుండగ రాదు
మనసు లెనసిన తగులు మానరాదు
చనవు వెగ్గళమైన సరసముల కొదలేదు
తనివి దీరదు విభుడు తనకునే నెదురా! ॥ఏకత॥

మగలకును సతులకును మాటలాడక పోదు
మొగమాట గలచోట మొరగరాదు
పగలేని తావుకును పంతంబు పనిలేదు
తగవులెంచీనతడు తనకు నేనెదురా! ॥ఏకత॥

కూటములు గల యపుడు కొంకు గొసరే లేదు
పాటించి మొక్కగా బదర దగదు
యీటుతో శ్రీ వేంకటేశుడిటు నను గలసి
తాటించి పొగడీని తనకు నేనెదురా! ॥ఏకత॥

శృం : 13–15

ప పా ద ని ద ప ప మ || గా రి స స ని̣ ||
ఏ క - తం - - - || బా య ని దె - ||

స ని̣ ధా̣ గ గ గ || ప మ పా ద ని ద పా - ||
యి - - ద్ద రి కి || నొ - క చో - - ట - ||

ద ప మా ద ద ద || సం ని ద ప ద ని స సం ||
యే - - కొ ల ది || బ - డు - నొ - వ ల ||

స ని దా ద గ రిం || సా - ని ద ప ప మ గ మ ||
పే - - మం . దు || సే - - - - - - - - - || ||ఏకత||

2. ప ద ని సం రిం సం ని ద ప మ || గ గ ప మ ద ప ప మ గ రి ||
ఏ - - - క - తం - - - || బా - - - య - ని - దె - ||

చ. - ప ద పా ప ద ప మ || గా ప మ గ గ రి స ||
- న ను పు గ - ల - || వా - - రి - కి ని ||

- సా స ని̣ స రి స ని̣ || ధ̣ ప̣ ధ̣ ని̣ సా స ||
- న వ్వు - కుం - - - || డ - గ - రా దు ||

- స గ రిం గ మ || పా ద ని ద ప పా ప మ ||
- మ న సు లె న || సి న - త - గు లు - ||

ప ద ని సం రిం సం ని ద ప మ || పా - - - ||
మా - - - న - రా - - - || దు - - - ||

- సం రిం సం ని ద ప మా || ద ని సా సం ||
- చ న వు - వె - - || గ్గ ళ మై న ||

- స ని సం గం రిం గం పం మం || గం గం రీం సాం సం ||
- స ర స - ము - ల - || కో - ద లే దు ||

- స స సం ని ద ని సం రిం || స ని దా ప ప ప మ ||
- త ని వి - తీ - - - || ర - డు వి భు డు - ||

గ గ ప మ ద ప ని ద ప మ || గ గ రీ సా - ||
త - న - కు - నే - - - || నె - దు రా - || ||పకత||

అవతారిక :

జీవులకు కామాదులగు గుణములను నిగ్రహించుకొనుడని చెప్పుచు "నీ తలపు కామాతురమై యుంచుకొన్నట్లున్నావు గనుకనే నీకు నాలుగు చేతులున్నను చాలవాయె. ఇరువురు సతుల మధ్య ఇరకాట పడవలసి వచ్చినది. ఇదిగాక పదునారు వేలమంది గోపికలను కలసి ఆనందించుటకు ఒక్కొక్కరికి ఒక్కొక్క రూపమున నుండవలసి వచ్చినది. ఒక్కొక్కసారి మారుమొగము వెట్టుట, గోళ్ళు నిడివిగా నుంచుకొనుట మొదలగున వన్నియు నీకామాతురత్వమునకు చిహ్నములే! చిరుభోగమునకు అలవడిన నీవు తిరువేంకటాధీశ్వరునిగా నుండవలసి వచ్చినది. నీవు సంసార బద్ధుడవు గనుక సృష్టియందలి జీవాత్మలన్నిటి (స్త్రీల) యందును పరమాత్మవై (పరమపురుషుడవై) నిలువ వలసి వచ్చినది" అని అయ్యవారు మధుర భక్తి తత్త్వమును అత్యంత మనోహరముగా ఇందు చిత్రించుచున్నారు.

వరాళి — ఝంపె

తలపు కామాతురత్వము మీద నలవడిన
నిలనెట్టి వారైన నేలాగుగారు ! ॥పల్లవి॥

ఒలి నిరువురు సతుల నాలింగనముసేయ
లోలుండటుగాన నాలుగు చేతులాయె
వేలసంఖ్యలు సతుల వేడుకల రమియింప
చాలుపడెంగాన రూపములు పెక్కాయె ! ॥తలపు॥

పొలయలుక కూటముల భోగి దానటుగాక
మలసి యొక్కొక వేళ మారుమొగమాయె !
లలితలావణ్య లీలావిగ్రహముగాన
కొలది వెట్టగ రాని గోళ్ళు నిడు పాయె ॥తలపు॥

చిర భోగ సౌఖ్యముల చెందననుభవిగాన
చిరు వేంకటాచలా ధీశ్వరుండాయె
పరగ సంసార సంపదకు బద్ధుఁడుగాన
అరుదుగా సకలాంత రాత్మకుండాయె ! ॥తలపు॥

అ : 2–105

ప. పపద పమ | గా రిసా || సరి సాని | గరిగమప ||
తలపుకా - | మాతుర || త్వముమీ ద | నలవడిన ||

పదనీస | సనిద పమ || పమగగరి | సనిసా - ||
నిలవెట్టి | వా - రై - న || నే - లా - గు | కా - రు - ||

2. గగమపదనిదపపమ | గగరిసా - ||
ఏ - - - లా - - - గు - | కా - - రు - ||

3. పదనిసరిసనిదపమ | గగరీసా - ||
ఏ - - - లా - - - గు - | కా - - రు - || ||తలపు||

చ. పా దపప | పమగగరి || సరిస సని | గగమా ప ||
ఒలినిరు | పురీసతుల || నా - లిం - గ | నముసేయ ||

పా దసని | దపమపమ || గగమా ప | దద పా - ||
లోలుడట | గా - నా - || లుగుచే తు | లా - యె - ||

పమపదా | నినిససస || సనిసగగ | రిరి సాని ||
వే - ల సం | ఖ్యలుసతుల || వే - డుకల | రమియింప ||

పదనిసస | నినిదపమ || పపమగా | గ రిరీసా - ||
బా - లుపడె | గా - నరూ - || పములు పె | క్కా - - యె - || ||తలపు||

అవతారిక :

"ఐహికములగు కామాదులకు లోనైన మనసు పెనగు లాడుట తప్ప ఇహా మునందేమి యున్నది? నిజమునకు వత్తియందు నూనెవంటిది, విత్తుమీది పొల్లువంటిదె, ఆకాశము నందుగల శూన్యమువంటిది. పొత్తులు, చంచలములగు విభవములు, అశాశ్వతములగు సంసార బంధములు వీటియందు పొరలాడు దేహధారికి శ్రీహరి కరుణా కటాక్షము కలిగిన మోక్షము లభించు చున్నది. అది కలుగకున్న ఇన్ని యున్నను సుఖము లేదుకదా" అని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

వరాళి — ఝంపె

యేమి గలదిందు నెంత పెనంగిన వృథా
కాముకపు మనసునకు కడ మొదలులేదు ! ॥పల్లవి॥

వత్తిలోపలి నూనె వంటిది జీవనము
విత్తు మీదట పొల్లువిధము దేహంబు
భక్తి సేయుట యేమి పాసిపోవుట యేమి
పొత్తుల సుఖంబులకు పొరలుటలుగాక ! ॥యేమి॥

ఆకాశపాకాశ మరుదైన కూటంబు
లోకరంజకము తమలోని సమ్మతము
చాకి మణుగుల జాడ చంచలపు సంపదలు
చేకొనిన నేమి యివి చెదిరినను నేమి ! ॥యేమి॥

గాదె బోసిన కొలుచు కర్మి సంసారంబు
వేడి విడువని కూడు వెడమాయ బ్రదుకు
వేదనల నెడతెగుట వేంకటేశ్వరు కృపా
మోదంబు వడసినను మోక్షంబుగనుట ! ॥యేమి॥

అ : 2—313

ప. సా ని స గ | గ రి రి సా || పా ప ప మ | గ గ రి సా ||
ఏ మి గ ల | దిం - దు లో || ఎం త పెన | గి న వృ థా ||

ప ద ని స స | ని స ని ద ప || ప మ గ గ రి | స ని సా - ||
కా - ము క పు | మ న సు న కు || క డ ను దు ను | లే - దు - || ||ఏమి||

చ. సా స ః ని | ద ప ద మ మ || ప మ ప దా | స ని స స స ||
వ త్తి లో - | ప లి నూ - రె || వం - టి ది | జీ - వ న ము ||

సా స సా | ని ద ప ద మ || ప మ ప దా | స ని సా స ||
వి త్తు మీ | ద టి పా - ల్లు || వి ధ ము దే | హం - బు - ||

స ని స గా | రి స సా ని || సా ని స గ | రి రి సా ని ||
భ - క్తి సే | యు ట యే మి || పా సి పో - | పు ట యే మి ||

ప ద ని స స | స ని ద ప మ || ప మ గ గ రి | స ని సా ||
సొ - త్తు ల సు | ఖం - బు ల కు || దొ ర లు ట లు | గా - క || ||ఏమి||

అవతారిక :

ఈ పదము నందలి నాయిక ప్రేమోత్కంఠిత. మర్మ గర్భితముగా నాయకునికి తన మనో భావములు వ్యక్త పరచుచు "నా వలపును ఎట్లు చెప్పుకొందును ! ఇది మెయిలు వలె నాడును. ముద్దు సేయరాదు. ఇది బయలు వలె విశాలముగా నుండును. ఇట్టి వలపునకు అదుపులు లేవు ఇది నేరిచిన వారి సొమ్ము. ఈ విషయమును తెలుసుకొన వలెనే గాని నన్ను కవ్వించుట దేనికి ! పాలవలె పొంగెడి మనసు అణగదు గదా ! ఇది గాలివలె పరుగు లిడుచునే యుండును. ఇది గెలుచుటకు సాధ్యమా ? లోలోపల నన్ను ఇంత తరచి చూచుట న్యాయమా ! పరువంపు వయసు వెన్నెలై కాచుండునా ఇది యొక వింతయా ! వసంత ఋతువనునది యెల్ల వేళల నిల చునా ? శ్రీ వేంకటేశ్వరుని కృప రాను రాను చవి పుట్టించు చున్నది సుమీ! వేరు మాటలేల నా వలపు ఇసుక పాతర వంటిది. రసికుడవగు నీవు నన్ను రవ్వ చేయుదువా ! అని చెప్పుకొను చున్నది.

ఇందు అతి లలితములైన పదములతో నాయిక భావములను అయ్యవారు వ్యక్త పరచి యున్నారు. అవి సంగీత సాహిత్యముల యందును అభినయాది విద్యలయందును ఆరి తేరిన వారికి అనుభవైకవేద్యములు.

వరాళి—త్రిపుట

ఇసుక పాతర యిందు కేది కడగురుతు
రసికుడ నన్ను నింత రవ్వ శాయ నేటికి ! ॥పల్లవి॥

బయలు వలె నుండును పట్టరాదు వలపు
మెయిలు వలె నుండును ముద్ద శాయరాదు
నియతము లేదిందుకు నేరిచిన వారి సొమ్ము
క్రియ యెరుంగుతా నన్ను గెరలించ నేటికి ! ॥ఇసుక॥

గాలివలె బారుచుండు కానరాదు మనసు
పాలవలె బొంగుచుండు పక్కన నణగదు
యేలీలా గెలువ రాదు యెక్కితే యేనుగ గుజ్జు
లోలోనె మమ్ము నింత లోచి చూడనేటికి ! ॥ఇసుక॥

వెన్నెలే కాయుచు నుండు వింతగాదు వయసు
అన్నిటా వసంత రుతువై యుండ బోదు
వున్నతి శ్రీ వేంకటేశుడుండ నుండ జవి బుట్టు (ట్ట)
మన్నించె యింక మారు మాటలాడ నేటికి ! ||ఇసుక||

కృం : 13–222

ప. - - ప ద | పా ప మ గా || గ రి రీ - | సా సా ||
- - ఇ సు | క పా - - || త - ర - | యం దు ||

- - స ని | దా గ గ || ప ను పా - ద | ని స రి స ని ద ప మ ||
- - కే ది | - క డ || గు - రు - - | తు - - - - - - - - ||

దా ప మ | దా - ని సా || రి సా | రి స ని సా ||
- ర సి | కు - - డ || న - | న్ని ం - త ||

సా గ | గా గ రి రీ || స ని సా రి గ రి స | స ని ద ని ద ప ప మ || దా
- ర | వ్వ శా - - || య - - - - - - | నే - - - టి - కి - || కి
||ఇసుక||

చ. - - గ గ | గా గా || గ రి రీ - | రీ సా ||
- - వె న్నె | లే కా || యు - చు - | నుం డు ||

సా ప ద | పా పా ప మ || గ గ మ ప ద ప | ప మ గా గ రి రీ ||
- విం త | గా దు - - || వ - య - - - | సు - - - - - ||

సా గ గ | మ ప ద ప ద ని సా || సా స ని ద ని | దా - పా ప మ ||
- అ - | న్ని - - - టా - - || వ సం - - - | త - రు తు - ||

పా గ | మా ప ద పా ద ని ద ప ప మ || గా - | గ రి రీ సా ||
వై యుం | డ - - - - - - - - - - || బో - | దు - - - ||

- - ప | పా ద ప ప మ || గ మా | ప ద ని ప ||
- - వు | న్న తి - - - || (శ్రీ) వేం | క - టే - ||

ద ద స రి | సా సా - ని || ద ప మ దా - | నీ సా ||
శు డు ం డ | నుం డ - - || జ - - వి - | బు ట్ట ||

- - ప మ | దా - ని సా || రి సా | రి స నీ సా ||
- - మ - | న్నిం - - చె || యిం క | మా - - రు ||

సా గ | గా గ రి రీ || స ని సా రి గ రి స | స ని ద ని ద ప ప మ || దా
- మా | ట లా - - || డ - - - - - - | నే - - - టి - - - || కి

||ఇసుక||

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక ముగ్ధ. ఈమె తనకు పతియందుగల వలపులను దెలియజేయుచు చెలికత్తెలచే కబురు లంపుట, ఆతనిని దర్శించినపుడు అనురాగపు చేష్టలు చేయుట, మొదలగు పనుల వలన తన ప్రేమను నాయకునికి తెలియబరచుచు ఆవేదన పడుచున్నదని, ఇట్టి తమ చెలి కడకు నీవు విచ్చేయకూడదా అని నాయకునికి చెలి విన్నవించుచున్నది.

వరాళి — ఝంపె

విచ్చేయరాదా వెలది కడకు నీవు
యిచ్చ నానపడు వారి నెలయించదగునా! ॥పల్లవి॥

నిలిచి నిలిచి నీకు నిక్కి యెదురు చూచీని
వలచిన సతి నీవు వచ్చేవంటా
మలసి మలసి నీ మాటలే ఆలకించీని
యెలమి నేమని యానతిత్తువో యనుచు! ॥విచ్చేయ॥

చిమ్మి చిమ్మి నీ యింటికి చేతులే చాచీని
తెమ్మల ఆసన్న నీవు తెలుతు వంటా
కుమ్మరించి గుట్టుమాని నవ్వీని
పమ్మినీవు తన కొంగు పట్టుదువో యనుచు ॥విచ్చేయ॥

పూచి పూచి నీ వద్దికి పొలతుల నంపీని
యేచక నీ విప్పుడిట్టె యేలుదు వంటా
రేచి రేచి వలపుల రేసువాయ గూడితిపి
దాచెను శ్రీ వేంకటేశ తమక మేలనుచు! ॥విచ్చేయ॥

రేకు : 26–187

ప, - ప సా స ని | స గ రి గా - || ప ప ప మ ప ద ప మ | గా గ రి రి స ||
- వి చ్చే య - | రా - - దా - || వె ల ది - క - డ - | కు నీ - - వు ||

- ప ద పా ప మ | ద ప ద ని స || - స ని ద ప పా ప మ | గ గ రి సా - ||
- యి చ్చ నా స - | ప డు వా - రి || - నె ల యిం - - చ - | ద - గు నా - ||
||విచ్చేయ||

చ. - ప ప ప ప ద ప మ | గా గ రి రి స || - స రి స ని ని | స ధ ని సా స ||
- ని లి చి ని - లి - | చి నీ - - కు || - ని క్కి యె దు రు | చూ - - చీ ని ||

- స గ రి గ మ | పా ద ని ద ప ప మ ||
- వ ల చి న - | స తి - నీ - - వు ||

- ప ద ని స రి స ని ద | ప గ మా పా ||
- వ - చ్చే - - - - - | వం - - టా ||

- ప ద ప మ ప ద | ని స సా స ని || గా గ రి రి స | స ని ద ని స ||
- మ ల సి - మ ల | సి నీ మా ట - || తే ఆ - - ల | కిం - - చీ ని ||

- స స స ని స రి స ని | పా ద ని ద ప పా ప మ ||
- యె ల మి - నే - - - | మ ని - యా - - వ - ||

గ ప మ ద ప ప మ గా | గ రి రి సా - ||
తి - - త్తు - వో - - | య - ను చు - || ||విచ్చేయ||

అవతారిక :

వయ్యారమగు పదములతో, అందముగా అలమేలు మంగ విరహమును అయ్యవారు ఈ పదమునందు వర్ణించుచు, పరస్పర విరుద్ధములగు విషయముల పొత్తు. పొందికలను ఉదాహరణలుగా వాడుకొన్నారు. "ఈమె నవ్వుచునే కోపించుకొనుచున్నదట. ఆమె ప్రణయ కోపము అందముగా నున్నదట తెలిసినతనమునందలి ఆశ్చర్యముతో కూడిన కోపము వలన మొగమున మెరుపులు గలిగి, అలుకలు చెదరి, చీకట్లు క్రమ్మినట్లున్నదట. నాయకునిపై తన బలమగు భావములను చూపుచున్నను, అందు కొంచెమగు భయము కనబడుచున్నదట. ఆమె చెలిమిలో కొంత వెగటున్నదట! ఆమె యుగముల దిగువ నడుము, కలిమి లోపలి లేమివలె నున్నదట. ఇది యెట్లున్నదనగా నిడువు లోపలి కురుచ, నీడ లోపలి యెండ, మడుగు లోపలి మైల వలె నున్నదట. అతి వేగమగు భావములు గల యీామె తిరు వేంకటాధిపుని కౌగిటి యందు నలిగి, అలిగి, యానందించుచున్న"దని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

వరాళి — ఝంపె

ఇప్పుడిటు విభుజాసి యింతలోననె నేడు
తప్పు లోపలి తప్పు దైవమా చెలికి! ॥పల్లవి॥

నగవు లోపలి యలపు నంపైన పొలయలుక
పగటు లోపలి వెరగు పచ్చివేడి
మొగము కాంతుల మెఱుపు ముంచు నలుకల చెదరు
పగలు చీకట్లాయె బాపురా చెలికి! ॥ఇప్ప॥

బలిమి లోపలి భయము పలుకుదేనెల కసరు
చెలిమి లోపలి చేదు చింత చెలికి
ఖలువు కుచములలోని బట్టబయలగు నడుము
కలిమి లోపలి లేమి కట కటా చెలికి! ॥ఇప్ప॥

నిడుపు లోపలి కురుచ నీడ లోపలి యెండ
వడి మంచి తరువు విడువని తమకము
కడు వేంకటేశ్వరుని కౌగిటను పరవశము
మడుగు లోపలి మైల మాన దీ చెలికి! ॥ఇప్ప॥

శ్లో॥ం : 4—70

ప. - స స రి స స ని | సా గ రి గా గ ||
- ఇప్పు - డిటు - | వి భు - జా సి ||

- ప ప ప మ గ | గ గ రీ సా స ||
- యింత లో - - | న - నె నే డు ||

- స స స ని దా | ప ప ద పా ప మ ||
- త ప్పు లో - - | ప లి - త ప్పు - ||

- గ గ మ ప ద ని | ద ప మ గ గ రి స ||
- దై వ మా - - - | - - - - చె లి కి || ||ఇప్పు||

చ. - ప ప ప ప మ గా | గ గ రీ న స స ||
- ని డు పు లో - - | ప - లి కు రు చ ||

- స ని ధా గ గ రీ | రి స సా స ||
- నీ - డ లో - - | ప లి యెం డ ||

- స ని స గ గ | గ మ ప ద ప || ద ని స స ని దా | పా - - - ||
- వ డి మం - చి | త రు వు వి డు || వ ని త మ - క | ము - - - ||

- ప ద పా ప మ | ప ద ని స స ని || - స ని స గ గ | గ రి స స స ని ||
- క డు వేం క - | శే - శ్వ రు ని - || - కౌ - గి ట ను | ప ర వ శ ము - ||

- స స సా స ని దా | ప ద పా ప మ ||
- మ డు గు లో - - | ప లి మై ల - ||

- గ గ మ ప ద ని | ద ప మ గ గ గ రి స ||
- మూ న దీ - - - | - - - - చె - లి కి || ||ఇప్పు||

అవతారిక :

ప్రహ్లాద రక్షణమునకై నీవు నరసింహావతారమును ఎత్తితివి. అహోబిలము, వేదాద్రి మొదలగు పుణ్యక్షేత్రములలో నవనారసింహుల రూపమున నీవు వెలసి యుండగా శ్రీ మహా లక్ష్మి ఆయాస్థలముల యందు నిన్ననుసరించి నీ మనసునకు ఆనందము కలుగునట్లు వేరువేరు రూపములతో నీ ప్రక్కన ఒనరియున్నది'' అని అన్నమయ్యవారు లక్ష్మీ నరసింహులను అలమేలుమంగ వేంకటనాథుల రూపమున జూచుచు కొనియాడుచున్నారు.

రాగ లక్షణం :

రామక్రియ ప్రాచీన రాగములలో నొకటి. ఇప్పుడు ఇది 51వ మేళమగు కామ వర్ధని జన్యముగా లక్షణకారులు చెప్పుచున్నారు. కాని నిజమునకు ఇదియే కాశిరామక్రియ అను నామాంతరముగల 51 మేళకర్తయే యేమో ననిపించును. ఒకప్పుడు వేలకొలది రచనలతో నిండి అఖండ గౌతమివలె సంగీత ప్రపంచమున సవాహినులై ప్రవహించిన ఇటువంటి రాగములు ఇప్పుడు లుప్తమగుటకు గ్రంథస్థము చేసి ఉంచిన లక్షణములలో పొరపాటుండి యుండ వచ్చును. ఉదాహరణకు కామవర్ధని ఎప్పుడు పలకాశిరామక్రియయైనదో, తిరిగి అదే పంతువరాళి ఎప్పుడైనదో, ఎందులకైనదో, చెప్పుటకు వలను పడకున్నది. ఇట్లే శ్రీ వేంకటనాథుని అవతార ములవలె వస్తువొకటియైనను కొన్ని రాగములు పేర్లు మార్చుకొనుచున్నవోయేమో ! ఇందు రామక్రియను కాశిరామక్రియగానే వ్యవహరించడమైనది గనుక ఇది సంపూర్ణ సంపూర్ణము.

స రి గ మ ప ద ని స ।స ని స ద ప మ ద మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావ రోహణములు.

రామక్రియ—త్రిశ్రగతి రూపకం

అటుచూడు సతినేర్పు లవుభళేళ
అట మటములు గావు అవుభళేళ ॥పల్లవి॥

యెదురు గొండల మీద నెక్కినట్టి లకిమమ్మ
అది వోని తొడ యెక్కెనౌ భళేళ
వుదుటున నంతలోనే వురముపై నెలకొని
అదిమీ జన్నులు నిన్నునౌ భళేళ ! ॥అటు॥

ముంగోపముతోడను మొక్కలీడవైన నిన్ను
నంగన గద్దెపై బెట్టె నా భళేళ
కంగక వేదాద్రి నిన్ను గరుడాద్రికి దీసె
అంగా లంటె నింటిలోన నా భళేళ ! ॥అటు॥

చేరి నీవు నవ నారసింహరూపులై తే జెలి
ఆ రీతుల నిన్ను గోడె నా భళేళ
గారవాన నివు శ్రీ వేంకటనుపై నుండగాను
అరసి రతి మెప్పించె నా భళేళ ! ॥అటు॥

రేకు. 19–471

ప. స గ మా పా ॥ ప ద పా ప మ ॥ గా ప మ గా రి ॥ స ని స రి స ని ॥
అటు చూడు ॥ స తి నే ర్పు - ॥ లౌ భ - ళే శా ॥ అ ట మ ట ము లు ॥

ద ప మ పా - ॥ గా ప మ గా రి ॥ సా - - - - ॥
గా - - వు - ॥ అవు భ - ళా - ॥ శా - - - - ॥ ॥అటుచూడు॥

చ. పా ద పా మ ॥ గ మ గ రి సా ॥ సా రి సా ని ॥ స రి గ రి గ గ ॥
చే రి నీ వు ॥ న వ నా - ర ॥ సిం హ రూ పు ॥ లై - తే - జె లి ॥

ప మ ప ద స ని ॥ పా ద పా మ ॥ గ రి గ గ ప మ ॥ పా - - - - ॥
ఆ - రీ - తు ల ॥ ని న్ను గూ డె ॥ నా - భ ళే - - ॥ శ - - - - ॥

గ ప మ పా ద ॥ స ని సా గ రి ॥ స ని స ద ని ప ॥ దా ని సా - ॥
గా - ర వా న ॥ నీ - వు శ్రీ వెం ॥ క ట ము పై - - ॥ నుం డ గా - ॥

స ని స రి స ని ॥ స ని ప ద ప మ ॥
అ ర సి - ర తి ॥ మె - ప్పిం - చె ను ॥

గా ప మ గా రి ॥ సా - - - - ॥ స గ మా పా ॥
అవు భ - ళే - ॥ శా - - - - ॥ అటు చూ డు ॥

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక దివ్య. ఈమెకు పతిప్రేమ మాత్రమే కావలెను. నాయకునితో "నాగుట్టు బట్ట బయలు చేయకు, నేనునీపై అలుగలేను. నిన్ను మాటలనలేను. నీ కోరికలకు నియ్యకొన కుండలేను. నీ చల్లని చూపు, నీ ప్రియమగు వాక్కు నాకు చాలును." అని తన వినయశీలతను చెప్పుకొను చున్నది.

ఈమె పరకీయ కావచ్చునేమో గాని భావముల యందు దివ్యత్వమును కనబరచు చున్నది. గనుక పరకీయ లక్షణములు కనబరచు వాక్యములు ఒక్కటియు అనలేదు గనుక ఈమెను దివ్యయని నిర్ధారించ వలసి వచ్చినది.

రామక్రియ — రూపకం

గుట్టు తోడి బ్రదు కొక కోలదైన జాలురా
గట్టిగా నీవు మన్నించే కరుణే చాలురా ! ॥పల్లవి॥

మొదల నలుగలేను ముంచి నీకు మొక్కలేను
కదిసి యున్న పెద్దరికమే చాలురా
పెదవుల దిట్టలేను పెంచి పంత మియ్యలేను
అదన నీవు నవ్విన ఆపాళే చాలురా ! ॥గుట్టు॥

బిగిసి యుండగలేను ప్రియము చెప్పగలేను
మొగము చూడగలిగే ముచ్చటే చాలురా
తగవులు చెప్పలేను తగ నిచ్చలాడలేను
తగువైన వావులతో తత్తరాలే చాలురా ! ॥గుట్టు॥

అటు పరాకు గాలేను అనవెట్టు కోలేను
యిటు నిన్ను గూడితి నాకిది చాలురా
ఘటన శ్రీ వేంకటేశ కరగించి మానలేను
తటుకున నీకు నాకు దక్కినదే చాలును ! ॥గుట్టు॥

శృం : 26–124

ప. పమగాపమ || గరిసాసరిసి || సరిగరిగా || పమపాపా ||
గుట్టుతోడి - || బ్రదుకోక - - || కొలదై - న || చా - లురా ||

గమపాదప || దని సనిరిస || సనిసదనిప || దమపగమా ||
గట్టిగానీవు || మ - న్నిం - చే - || కరుణే - చా - || - లురా - - ||
||గుట్టు||

చ. సరిగాపమ || గమగరిసా || సరిసారిసని || సరిగరిగా ||
మొదలనలు || గ - లే - ను || ముంచినీకు - - || మొక్క లే - ను ||

గమపదనిసాసని || దనిపదమప ||
కదిసియు - - న్న - || పె - ద్దరికమే ||

పమగమగరిగమ || పా - - - - ||
చా - - - - లురా - || - - - - - ||

గమపాదప || దనిసాసా ||
పెదవుల - || దిట్టలేను ||

సనిదానిసరిసరి || గాపమగరిసా ||
పెం - - చి - - పంత || మియ్యా - లే - ను ||

సగరిసానిస || దనిసరినిసా ||
అ - దననీవు || నవ్వి - - - న ||

సనిసదనిప || దమపమగరిగమ ||
ఆ - పా - ఛే - || చా - లు - ర - - - ||
||గుట్టు||

అవతారిక :

ఇందు చంద మామను అత్యంత మనోహరముగా వర్ణించుచు విరహార్తులగు వారికి కట్టనిదియు, పాల సముద్రము నందు బుట్టి నదియు చుక్కల రాశికి భాగ్యమైనదియు, మన్మథుని అజ్ఞచే వలపను వి త్తనములు చల్లెడి దియునై వెన్నెల విరాజిల్లు చున్నదని అయ్యవారు చెప్పు చున్నారు.

రామక్రియ—రూపకం

సందెకాండ బుట్టి నట్టి చాయల పంట యెంత
చంద మామ జూడ రమ్మ చందమామ పంట! ॥పల్లవి॥

మునుప జాల వెల్లి మొలచి పండిన పంట
నినుపై దేవతలకు నిచ్చపంట
గొనకొని హరికన్ను గొన చూపుల పంట
విను వీథి నెగడిన వెన్నెలల పంట ! ॥సందె॥

వలరాజు పంపున వలపు వి త్తిన పంట
చలువై పున్నమనాటి బౌజర పంట
కలిమి కామిని తోడ కారుకమ్మిన పంట
మలయుచు దమలోని మట్టి మాని పంట ! ॥సందె॥

విరహుల గుండెలకు వెక్కసమైన పంట
వరగ చుక్కల రాసి భాగ్యము పంట
అరుదై తూరుపు గొండ నారగ బండిన పంట
యిరవై శ్రీ వేంకటేశు నింటిలోని పంట ! ॥సందె॥

అ : సంకీ. సం. 2–53

ప,   ప ద పా ప మ ॥ గ మ గా రి స ॥ ప రి స న్ని స రి ॥ గా - - గ మ ॥
సం దె కా డ - ॥ పు ట్టి న - ట్టి ॥ చా య ల - పం - ॥ ట - - యెం త ॥

ప ద ని స ని ద ॥ ప ద ప మ గ రి ॥
చం ద మా - మ - ॥ చూ డ ర - మ్మ - ॥

స రి గ ప మ గ రి ॥ సా సా - - ॥
చం ద మా - - మ - ॥ పం ట - - ॥ ॥సందెకాడ॥

చ.   ప ప దా పా ప మ ॥ ప ద ప ప ప మ ॥
మ ను ప పా ల - ॥ వె ల్లి మొ ల చి - ॥

గా ప మ గ రి స రి ॥ గ మ గ - - ॥
పం డి - న - పం - ॥ ట - - - - ॥

గ మ ప ద ని స ॥ ని ద ప మ గ రి ॥ గా ప మ గ రి రీ ॥ సా - - - - ॥
ని ను పై - దే - ॥ వ త ల - కు - ॥ ని చ్చు - ల - పం ॥ ట - - - - ॥
గ మ పా దా ॥ ని స ని ద ప మ ॥ గ మ పా ద ప ॥ ద ని సా - - ॥
గొ న కొ ని ॥ హా రి క - న్ను - ॥ గొ న చూ పు ల ॥ పం - ట - - ॥

స ని స గ రి స ని । ద ప ప మ గ రి ॥ స రి గ ప మ గ స । రీ సా - - ॥
వి ను వీ - - ధి - । నె గ డి - న - ॥ వె న్నె ల - - ల - । పం ట - - ॥
॥సందెకాడ॥

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక ప్రౌఢ. జాణ తనములు నేర్చిన కోపీదురాలు. తనపై మక్కువ కలిగి వచ్చి ఏమియు నెరుగని వానివలె నున్న నాయకునితో "అంగనలు సిగ్గుతో, మోవాట ముతో నెట్లుండినను అమరికలే ఆయెను గాక, పురుషునితో సమముగా పెనగులాడుదురా ఎత ప్రౌఢలైనను! నీకు బోదైన చోట తగలి మాటడ వలదా! చెల్లుబడి గల చోట సిగ్గులు పడు దురా! నమ్మికలు తెలిసిన చోట తమకించి కూడ కుందురా? అట్లు చేయనిచో నీవు సరసు డవని అనుకొందురా? గోడ చేరువున బెట్టిన బొమ్మవో మనుజున వలెనున్న ప్రమాకువోయను కొనరా పోనిమ్ము రఘునాధుడవై నన్ను కూడితివి" అని ముద్దుగా తిట్ట వలసిన తిట్లెల్ల తిట్టి నాయకుడగు శ్రీ వేంకట నాధుని యేలుకొను చున్నది.

రామక్రియ—త్రిపుట

అంగన యెట్టుండినా నమరు గాక
సంగతే నీకు నాపె సాటికి పెనగను! ॥పల్లవి॥

తనకు బోదైన చోట తగిలి మాట్లాడ కున్న
మనుజుడా వాడు పెద్ద మాకు గాక
చనవున చెనగగా సమ్మతించ కుండి తేను
ఘనత యేది? చులక దనమే గాక! ॥అ గన॥

చెల్లు బడి గల చోట సిగ్గులు విడువ కున్న
బల్లిదుడా వాడు కడు పంద గాక
వెల్లి విరి నవ్వగాను పీడు దోల్లాడ కున్న-
చల్లేటి వలపులేవి? నటలింతే కాక! ॥ అంగన॥

తారుకాణలైన చోట తమకించి కూడ కున్న
చేరగ జాణడా గోడ చేరుపు గాక
యీ రీతి శ్రీ వేంకటేశ యిట్టె రఘునాధుడవై
కూరిమి గూడితివిది కొత్త లింతే కాక! ॥అంగన॥

శృం : 13–11

ప. - - ప | పా మా || ప ద మ గ | రి సా ||
- - అం | గ న || యె - ట్టుం | డి న ||

- - రి | స ని స రి || గా - | గ మ పా ||
- - అ | మ - రు - || గా - | - - క ||

- - గ మ | పా దా || ద ని సా | స ని దా పా ||
- - సం - | గ తే || నీ - కు | నా - - పె ||

- - ద ని | స రి ని స ద ని ప ద || మ ప ద పా మ | గ రి స రి || గ మ
- - సా - | టి - - - కి - - - || పె - - న - | గ - ను - || - -
||అంగన||

2. - - ప | పా మా || ద ని సా రి స ని స | ద ని ప ద మ ప గ మ || గ రి స
- - అం | గ న || యె - ట్లు ం - - - | డి - - - న - - -

చ. - - రి గ | మ గ గా || గ మ ప మ గ రి | ప మ గ రి సా ||
- - త న | కు - బో || దై - - - న - | చో - - - ట ||

- - ని స | ధ ని సా || స రి గ రి | ప మ గ రి సా ||
- - త గి | లి - మా || టా - - డ | కు - - - న్న ||

- - స రి | గ రి గా || - - గ మ | ప ద మ గ రి ||
- - మ ను | జు - డా || - - వా - | డు - పె - - ||

స స స రి గ | పా గ మ ప ద || ప మ గ రి గ మ || పా పా ||
ద్ద - మా - కు | - గా - - - || - - - - - - || కా - ||

- - గ మ | ప ద స ని దా || ప ద ని ద ప మ | ప గ మా పా ||
- - చ న | వు - - - న || పె - - న - - | గ - - గా ||

దా గ మ | పా - ద స ని దా || ప ద ని ద ప మ | ద సా - ని స ||
- స - | మ్మ - - తిం - - || చ - - కుం - - | డి తే - - ను ||

- - స రి | గ మ ప మ గ మ గ రి || స స స ని | స రి గ రి స ని ధా ||
- - ఘ న | త - - - యే - - - || దిచుల - | క - - - ద - - ||

ప ద ని సా - | స రి ని ద ప || రి స రి ని స ద | ని ప ద మ ప గ మ ప || దా
న - - - - | మే - - - - || గా - - - - - - | క - - - - - - - || -

||అంగన||

అవతారిక :

"అనేక జన్మముల నెత్తిన నేను యెందరు సతులను, సుతులను బంధువులను బొందితినో, ఎందరికి నేను సతీసుత బాంధవులలో నొకడినైతినో ఎట్లు తెలియును ? ఐనను వాస నలు మాత్రము నన్ను వదలకున్నవి ఎప్పటికప్పుడు మరపున పడెడి యీ అనుబంధములను త్రెంచుకొనుటకై శ్రీ వేంకటేశ్వరుని శరణువేడి ఆతని యందు మనసును లగ్నము చేసితిని' అయ్యవారు చెప్పు చున్నారు

రామక్రియ — ఆది

ఎందరు సతులో యెందరు సుతులో
యిందు నందు నెల్లెరిగే నేను ! ॥పల్లవి॥

మలయుచు నాయభిమానములని నే
కెలన నిపుడు వెదకే నంటే
పలుయోనులలో పలుమా (మ) రు బొడమిన
చేమరి నా తొలి జన్మ-ములను ! ॥ఎందరు॥

గరిమెల బాణి గ్రహణము సేసిన
సిరుల చెలుల గలసే నంటే
తరుణుల గురుతుల తలపున మరచితి
పరగిన బహు కల్పంబుల యందు ! ॥ఎందరు॥

శ్రీ వేంకటగిరి చెలువుని యాజ్ఞల
భావించియె కరి చై కొంటి
తావుల జూడగ తగిలిన కోర్కుల
భావరతుల భ్రెంబడి మనసందు ! ॥ఎందరు॥

ప.   పా ప మ గ రి గా । మ ద ప మ । గ రి సా ॥
ఎం ద రు స తు లో । ఎం - ద రు । సు తు లో ॥

సా రి సా ని సా । స రి గ రి । గ మ పా ॥
యిం దు నం దు నె । ళ్లె రి గే - । నే - ను ॥   ॥ఎందరు॥

చ.   ప ప ద ద ని ద ప మ । గ మ ప మ । గ రి రి స ॥
మ ల యు చు నా - య ఖి । మా - న ము । ల ని నే - ॥

స గ రి గ ప మ ప ద । ద ని సా ని ద । పా - - ॥
కె ల న ని పు డు వె ద । కే - - నం - । చే - - ॥

ప మ ప ద ని ని సా । గ రి గా ప మ । గ రి స స ॥
ప లు యో - ను ల లో । ప లు మా రు - । బొ డ మి న ॥

ద ని స ని స రి స ని । ద ప ప మ । గ రి సా ॥
చ ల మ రి నా - తొ లి । జ - న్మం - । బు ల ను ॥   ॥ఎందరు॥

అవతారిక :

ఇందు దక్షిణ నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని చేతలను దెప్పి పొడుచుచు "నీ గుణము తెరుగనా, చన విచ్చినచో నీవు అంటు బచ్చలి వలె వేళ్లు నాటు కొనుచు అలము కొందువు అలనాడు గోపికలను పెండ్లాడ లేదా! ఇంకను అదృష్ట వంతులగు కామినులను ఎందరినో కామించి, నిన్నేమియు అన జాలని దాననగు నన్ను గలిసితివి. నేను నీ అలమేలు మంగను గానా" అని నాయిక అను చున్నది

రామక్రియ — ఝంపె

అవునయ్యా నీ సుద్దు లటు వంటివి
జవళితో నంటు బచ్చలి వంటి వాడవు ! ॥పల్లవి॥

చెలరేగి యెడ లేని చేతలెల్లా జేసివచ్చి
వెలయ నిప్పుడు నన్ను వేడుకొనేవు
పలుమారు నీ చేత బాసలు గొన వెరతు
కలువ కంటుల యెడ కాత రీడ వనుచు ! ॥అవునయ్యా॥

వాడ వారిపై నెల్లా వలపులు చల్లి వచ్చి
యీడ నాతో నేడలేని యిచ్చలాడేవు
కోడె కాడ నీ వోజ కొనియాడ సిచ్చితయ్యా
జాడతో నింతుల యెడ చంచలుడ వనుచు ! ॥అవునయ్యా॥

పెక్కు గోపికల నెల్లా బెండ్లాడి యిట వచ్చి
గక్కన నా కౌగిట గలసితివి
నిక్కి శ్రీ వేంకటేశుడ నే నలమేల్మంగను
కక్కసించ నోప నీవు గబ్బి వాడవనుచు ! ॥అవునయ్యా॥

శ్లో : 25—20

ప. ప మ గా రి ॥ సా రి గ రి స స ని ॥ స రి గా గ రి । గా - - - ॥
అ వు న య్యా॥ నీ - - సు - - ద్దు ॥ ల టు వం టి - । వి - - - ॥

మ గ మ ప దా । సా స ని సా ॥
జ - వ ళి తో । నం టు - బ ॥

స ని ద పా ప మ । గ ద ప మ గ రి స రి గ మ ॥
చ్చ - లి వం టి - । వా - - - డ - వు - - - ॥ ॥అవునయ్యా॥

చ. ప ద పా ప మ । గ గ రి గా గ ॥ స రి గా ప మ । గ రి సా స ॥
చె ల రే గి - । యే డ - లే ని ॥ చే త లె ల్లా - । చే సి వ చ్చి ॥

- స స రి సా - ని । స రి గ రి గ ॥ ప మ ప ద ని ద । ప మ పా - ॥
- వె ల య ని - - । ప్పు డు న - న్ను ॥ వే - - డు - కో । నే - వు - ॥

- ప ద నీ ద । నీ స రి స ॥ - స రి గ గ ప మ । గ రి స స స ॥
- ప లు మా రు । నీ చే - త ॥ - జా - స లు - - । గొ న వె ర తు ॥

- స స రి సా - ని । ద ప ద నీ ॥ - పా ద ని ద ప పా । ప మ గ రి గ మ ॥
- క లు వ కం - - । టు ల యె డ ॥ - కా త - రి - - । డ - వ ను చు - ॥

ప మ గా రి । సా రి గ రి స స ని ॥
అ వు న య్యా । నీ - - సు - - ద్దు ॥

అవతారిక :

"జీవులకు దక్కిన దైవమై వేంకటాద్రి యందు నెలకొని యున్న యీతనిని సేవించి తరించరాదా ! మానవుల నాశ్రయించి అందని వానికి అర్రులు చాచుచు, చంచలము లగు విభవముల నాశించుచు తిరుగుట బుద్ధిహీనతకాదా ! బల పరాక్రమములు, తెలివి తేటలు, అంద చందములు పొందినను శ్రీ వేంకటేశ్వరుని కటాక్షమును పొందిన సుఖసంతోషములు కలుగవు సుమా !" అని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

రామక్రియ—రూపకం

ఎంత లేదు చిత్తమా యీతలేల మోతలేల
వంతులకు జారనేల వగరించనేలా ! ॥పల్లవి॥

దక్కనివి గోరనేల తట్టుముట్టు పడనేల
చిక్కి నంతకే సంతసించ రాదా
ఒక్కమాటే వుప్పదని వుపచాప మంద నేల
చక్క జాడ దగినంతే చవి గొనరాదా ! ॥ఎంత॥

పారి పారి వేడ నేల బడలిక పడనేల
మీరి దైవ మిచ్చినంతే మెచ్చరాదా
వీరిదై పొడవెక్కి విరుగ బడగనేల
చేరి యుండినంతకే చేచాచరాదా ! ॥ఎంత॥

జీవుల గొలువనేల సిలుగుల బడనేల
శ్రీ వేంకటేశుడాత్మ జిక్కి వుండగా
దావతి పడగనేల దప్పుల బొరలనేల
కైవశమైనందుకే గతి గూడ రాదా ! ॥ఎంత॥

ఖ : 11—131

ప. పా । దపా మ ॥ గా । రి గా - ॥ పా । మ గా రి ॥ సా । రి గా మ ॥
ఎం । త లేదు ॥ చి । త్తమూ - ॥ యీా । త లేల ॥ మో । త లే ల ॥

పద । సఁ ద ని సా ॥ నిద । ని దా ప ॥
వం - । తు ల - కు ॥ బా- । ర నే ల ॥

పద । పదని సఁ స ॥ నిద । నిదపా ॥
వగ । రిం - - - చ ॥ నే- । - - - ల ॥ ॥ఎంత॥

చ. పా । ద ప ప మ ॥ గ ప । మ గ రి రి ॥
ద । క్కని వి - ॥ గో - । ర నే - ల ॥

సా । రి గా మ ॥ గ రి । సా సా ॥
త । ట్టుముట్టు ॥ పడ । నే ల ॥

సా । రి గా మ ॥ పా । ప ప ద ప ॥ ద ని సఁ । ని ద ని ద ॥ పా । - - - - ॥
చి । క్కినం త ॥ కే । - సం - త ॥ సిం - - । చ రా - - ॥ దా । - - - - ॥

పా । ద పా ద ॥ ద ని సఁ । సఁ సఁ సఁ రిఁ ॥
ఒ । క్కమా టే ॥ వు - ప్పు । - రి ని - ॥

గఁ రిఁ । గఁ గఁ పఁ మఁ ॥ గఁ రిఁ । రిఁ సా సఁ ॥
వు ప । తా - ప - ॥ మం - । ద నే ల ॥

సా । రిఁ గా రిఁ । సఁ రిఁ । స ని ద ప ॥ ప ప । మ గ రి ॥ గా । మ పా - ॥
ఛ । క్క జాడ । ద గి । నం - తే - ॥ చ వి । గొ న - ॥ రా । - దా - ॥
॥ఎంత॥

అవతారిక :

"శ్రీ వేంకటేశ్వరుడా నీవు దేవుడవు. నేను మానిసిని, సామాన్యుడను, చపల చిత్తుడను, సంసార బద్ధుడను. జీవాత్మ పరమాత్మ అనునని తల్లి బిడ్డలవలె యెడబాయక దేహముల యందుండునని నీవు వెలయించిన విజ్ఞానము చాటుచున్నదే! నాయందే నీ వుండి నేను తప్పులు చేయుచుండినచో ఊరకుందువా! నన్ను హెచ్చరించి ఉద్ధరింపవలదా! నూతికట్టపైకి బిడ్డడు పోవ తల్లి చూచుచు నూరకుండునా? అట్లే నన్ను పాపముల నుండి రక్షించుట నీ పని గాదా'' అని తన ఆరాధ్య దైవమగు వేంకటనాథుని అయ్యవారు దండించి యడుగుచున్నారు,

ఇది తాళ్ళపాక పెద తిరుమలాచార్యులవారి రచన.

రాగ లక్షణము :

బౌళి రామక్రియ అనునది ప్రాచీన రాగములలో నొకటిగా తోచుచున్నది ఇందు ఇతర వాగ్గేయకారుల రచనలు కానరాకుండుట వలన ఇది ఇప్పుడు లుప్తమై పోయినట్లే భావించ వచ్చును. కాని బౌళి రామక్రియ అను పేరునందు సూచింపబడినట్లు ఆరోహణమున బౌళి. అవరోహణమున రామక్రియ నుంచి ప్రయత్నించినచో ఇది యొక అందమైన రెండు రాగముల మేళవింపు వలె స్ఫురించుచున్నది.

ఆరోహణ : స రి గ ప ద స

అవరోహణ : స ని స ద ప మ గ రి గ రి స

ఇందు సంచారములు, ప్రయోగములు పాడి, అనుభవ పూర్వకముగా తెలుసుకొన వలసి యుండును.

బౌళి రామక్రియ — ఆది

అనాధుల రక్షించేది అన్నిటా బుణ్యము గాదా

పైపైనగి నూతి కట్టబిడ్డ బట్టవలదా! ॥పల్లవి॥

నావలె మత్తుడవా నానా భోగలోలుడవా
కావించి బుద్ధి యెఱుగని వాడవా
భావించ నే జీవుండను ప్రకృతి యుక్తైతేనేమి
దేవుడవు నాలోనుండి తెలుపగ వలదా ! ॥అనాధుల॥

చంచల చిత్తుడవా సంసార బద్ధుడవా
పొంచి నా వలెనే నీ వకించనుడవా
ముంచి తెరువెఱుగని మూఢుడ నైతినేమి
యెంచి సంగడీడవు యెచ్చరించ వలదా ! ॥అనాధుల॥

యేమఱేటి వాడవా హీన గుణము వాడవా
పామరపు సేతల బాగు వాడవా
నే మానిసి నైతేనేమి నీవు శ్రీ వేంకటేశ్వర
దోమటి చుట్టమవు పొందుగా గావ వలదా ! ॥అనాధుల॥

అ : 21-366

ప. స సా రి గా పా । ప ద ద ప మ గ । పా - - ॥
అ నా ధు ల ర । క్షిం - చే - - - । ది - - ॥

పా ద పా మ గ రి । గా ప మ గ రి । సా - - ॥
అ న్ని టా - పు - । ణ్య ము - గా - । దా - - ॥

గ ప ప ద ద స స ని । స ని ద ద ని । దా పా ॥
పె న గి - నూ - తి - । క - - ట్ట - । బి డ్డ ॥

ప గ పా ద ని ద ప ప మ । గ ప గ రి । సా - - ॥
ఖ - ట్టి - - - - వ్ర - । ల - - - । ద్దా - - ॥ ॥అనాధుల॥

చ. ప ద పా ప మ గ రి । గ ప గ రి । సా - - ॥
ఏ - మ రే - టి - । వా - డ - । వా - - ॥

ప గ పా దా సా । స ని దా । పా - - ॥
పా - మ ర పు । సే - త । ల - - ॥

పా ద ప గ రి గా । పా - - । - - - - ॥
జా గు - వా - డ । వా - - । - - - - ॥

ప మ గా పా దా । స రి గ రి । గా గా ॥
నే - మా ని సి । సై - తే - । నే మి ॥

గా ప మ గా రీ । సా రి గ రి స । - స ని దా ॥
నీ వు - శ్రీ వేం । క - - - శే । - శ్వ - రా ॥

ప ద సా సా రి గ రి స । సా స ని ద । ద ప దా ।
దో - మ టి - - - - । చు ట్టు - - । మ - వు ॥

ప గ ప ద స ని ద ప । ప మ గ రి । సా - - ॥
పొం - దు - గా - కా - । న - వ ల । దా - - ॥ ॥అనాథుల॥

అవతారిక :

ఇందు స్వాధీన పతిక యగు నాయికను చెలులు "ఈమె పెనగులాడు చున్నది ప్రియునితో వాదులాడుచున్నది. ఇట్లు చేయవచ్చునా! నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు తన వద్దికి రాగా మొక్కవలదా! ప్రియములు పలుక వలదా! అతని మనసు రంజింప చేయవలదా? ఈమెకు బుద్ధులు చెప్పవలెను రం"డని తమలో తాము హెచ్చరించు కొనుచున్నారు.

బౌళి రామక్రియ — చతురశ్ర ఏక

ఇద్దరు నొక్కటే యెప్పుడును
బుద్ధులు చెప్పరే పొలతుకలూ! ||పల్లవి||

చలమున నూరకే సాదించీ జెలి
తలపు దెలియకే తన పతిని
కలి ముదిసి మేడిదె గాక తొలుతనె
కలక దేరుచరే కామినులు! ||ఇద్దరు||

విచ్చన విడిగా వెంగెము లాడి
గచ్చుల యలుకల కాంతునిని
హెచ్చి గోరి రేక యేరుగా నెపుడే
మచ్చిక సేయరే మానినులు! ||ఇద్దరు||

పనివడి కూడుచు బంతము లాడి
ఘనుడగు శ్రీ వేంకట విభుని
ననలే విరులై నాటకమును పనె
పెనగి మొక్కించరే ప్రియ సఖులు! ||ఇద్దరు||

శ్రృం : 18-530

ప. సా స రి | గా ప మ | గ మ గ రి | సా - - ||
ఇ ద్ద రు | నొ క్క చే | ఎ - వ్వు డు | ను - - ||

ప గ ప ద | స ని ద ద | ప ద ప మ | గ మ గ రి ||
బు - ద్ధు లు | చె - ప్ప రె | పొ ల తు క | లు - - - || ||ఇద్దరు||

చ. గ మ ప ద | ద ప ప ప | గ ప ప ద | ద ప పా ||
ప ని వ డి | కూ - డు చు | బం - త ము | లా - డి ||

స రి గ గ | ప మ గ రి | గ గ ప ద | పా - - ||
ఘ ను డ గు | శ్రీ - వేం - | క ట వి భు | ని - - ||

స రి గా - ప | గ రి సా | స రి గ ప | గ గ స స ||
న న తే - - | వి రు లై | నా - ట క | ము ను ప సె ||

ప ద సా | నీ దా | ప ద ప మ | గ రి సా ||
పె న గి | మ్రొ క్కం | చ రే ప్రి య | స ఖు లు || ||ఇద్దరు||

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక స్వాధీన పతిక. "ఇంక నీతో అనలు బెట్టనేల! అలుకలు పోవనేల, నీకు లోనైన దానను గనుక నన్ను జూచి నీవు ఏమైనను చేయుదువు. నవ్వెదవు, హేళన చేసె దవు నాపై బీరములు పలికెదవు, నీ గుణములను విమర్శింపక నీకులోనైతిని గదా! నీ సరసము లకును చనవులకును కరగి నేను మువిగితిని, ఇంకేమున్నది?" అని ఈమె నాయకునితో చెప్పుకొని అతని కొంటె తనములకు వాపోవుచున్నది.

బౌళి రామక్రియ — తిశ్రఏక

అన నింకే మున్నది అలుగ నేమున్నది
కనుగొనలనే చూచి కరగుట గాక ! ॥అన॥

నవ్వు నవ్వా జెల్లును నాలి సేయు జెల్లు నీకు
రవ్వగా నే మోహించి రాపైన యందుకు
యెవ్వరితో దగవూ లిక నాడే నేను
జవ్వనాన నొంటి నేను జడియుట గాక ! ॥అన॥

బిగియా నమరునూ బీరాలు నమరునూ
తగవు లెంచక నిన్ను దగ్గరిన యందుకు
జగడమూ జెల్లదూ సాదించ జెల్లదూ
మొగమోటమున నేనే ములుగుట గాక ! ॥అన॥

సరసము దక్కెనూ చనవెల్లా నెక్కెనూ
మరగి నీ కౌగిట నేను మఱచిన యందుకు
తెరయెత్త బనిలేదు దిష్టము శ్రీ వేంకటేశ
సరుగ నీ రతిజిక్కి సత మౌట గాక ! ॥అన॥

శృం : 26–148

ప. సరిగాపమ | గమగారి స || ససరినిసధని | ధధనీసా ||
అననింక - | నే - మున్నది || అలుగనే - ము - | న్న - - ది ||

పమగపదా | సనిదరీసా || నిసదనిపద | మపగమగరి ||
కనుగొనల | నే - చూ - చి || కరగు - ట - | గా - - - క - || అన||

చ. పమపదనీదా | పదదపపమపా ||
నవ్వున - - వ్వా | జె - ల్లు - - - ను ||

గపపాదపగా | గపమగరిసా ||
నాలి సే - - య | జెల్లు - నీ - కు ||

సరి గపదపగరి | స రిగా గరిరీసా ||
రవ్వగా - - - నే - | మో - - హిం - - చి ||

సరిగాపా | పమదాపా ||
రా - పైన | యం - దు కు ||

గప పదసాసా | సరిగాగాపమగరి ||
యెవ్వరి - - తో | తగవూ లి - - క - ||

సరిసనిదని | పదసాసా ||
నా - డే - నే - | - - సు - ||

ససనిపదసనిదప | పాపనుపదపమగా ||
జవ్వ - - నా - - న - | నొంటి - నే - - - ను ||

గపదసాని | దనిపదమపగమగరిసా ||
జడియుట - | గా - - - - - క - - - - || ||అన||

అవతారిక :

ఈ రచన యందు "దానవాంతకుడై, దుష్టశిక్షణ చేయువాడై, శిష్టులను రక్షించు టకు స్థిరమైన సంకల్పము కలవాడై తిరు వేంకటగిరి యందు వేంచేసి యున్న శ్రీపతిని పురు షోత్తముని, నరహరిని - అమరులు, శుక, శౌనకాది మునులు కొలిచి తరించిరి. ఇందుకు ప్రమా ణము వేదములే. తరించెడి తలపు గల జీవులకు దిక్కు అతడే" అని అయ్యవారు పదే పదే ఆ స్వామి గుణములను గానము చేయుచున్నారు

బౌళి రామక్రియ — త్రిపుట

పలికెటి వేదమె ప్రమాణము
తలచిన వారికి తత్వము సుండి !

నరహరి యజాండ నాయకుడు
సురలితనినె సంస్తుతించిరి
పురుషోత్తముడిదె భూమికి యీ
హరి గొలువని వారసురులు సుండి ! ||పలికెటి||

కమలా రమణుడె ఘనుడు
అమరులె మ్రొక్కుదు రాతనికి
విమతుల దునిమె విష్ణుడు
తమి బూజించక తగు గతి లేదు ! ||పలికెటి||

భావజ జనకుడు బ్రహ్మము
సోవగ గొలిచిరి శుకాదులు
శ్రీ వేంకటపతి చెలువుడు
దైవ శిఖామణి దలచరో బుధులు ! ||పలికెటి||

అ : 10–210

ప. ప దా | స ని దా || ప మ ద | ప మ గ రి ||
ప లి | కె - టి || వే - - | ద - మె - ||

స రి | గా గా || ప మ ద | పా ద గ ||
ప్ర - | మా ణ || ము - - | - - - ||

గ పా | ద ని ద ప || ప మ గ ద | ప మ గ రి ||
త ల | చి - న - || వా - - - | రి - కి - ||

ప రీ | గా పా ద ప || ప మ గ రి | సా - - ||
త - | త్వ ము - - || సుం - - - | డి - - || ||పలికెటి||

చ. ప దా | దా దా || ప ద ని ద | ద ప పా ||
న ర | హ రి || య - - - | జాం - డ ||

ప మ గా | దా దా || పా - | - - - - ||
నా - - | య కు || డు - | - - - - ||

స రీ | గా పా ద ప || గ రీ | సా సా ||
సు ర | లి త - - || ని - | నె సం ||

ప దా | స రి గ రి || గా - | - - - - ||
స్తు తిం | - - - చి || రి - | - - - - ||

గ ప మ | ద ప దా || సా ని | రీ రీ ||
పు రు - | షో - త్త || ము - | డి దె ||

స రీ | గ ప మ గ రి || గా - | - - - - ||
భూ - | మి - - కి - || యీ - | - - - - ||

సరీ | రీ రీ || ససా | సనిదప ||
హా రి | కొ లు || వ ని | వా - - - ||

గపదసని | దా పా || పమగపగరి | సా - - ||
ర సు - - - | రు లు || సుం - - - - - | డి - - || || లికెటి ||

అవతారిక :

ఈ పదము నందలి నాయిక స్వాధీనపతిక రూపగర్విత, ముగ్ధ. ఈమె చేష్టలను గమనించిన చెలి "ఏమమ్మా! కొంగువట్టి వెనుక వెనుక తిరుగు నాథునితో నిట్లు పెనగులాడుదురా? చెంతకు వచ్చిన యాతనికి నీ చేతులతో పిడెమియ్యరాదా? ఉయ్యాల మంచముపై నీ సరసన కూర్చుండ నీయరాదా? అతడు చేజాచి నిన్నందుకొనగా అనుమతిచ్చి అలముకొనరాదా? ఓయమ్మా! నీ యందు ఎంత భక్తిగల వాడే నీ నాథుడు. శ్రీ వేంకటరమణుడు అతనితో నేలనమ్మా యీ బిగువులు?'' అని అలమేలు మంగాదేవికి హితవులు చెప్పుచున్నది.

రాగలక్షణం :

మోహన అతి ప్రాచీనమగు రాగము ఇది యిప్పటి 65వ మేళమగు కళ్యాణి జన్యము.

ఆరోహణ : స రి గ ప ద స

అవరోహణము : స ద ప గ రి స ।

వెంకట మఖి సంప్రదాయమున దీనిని భాషాంగమని చెప్పియున్నారు. నవీనులు 'స దా' అనునప్పుడు కించి త్కాకలి నిషాదమును, 'పా గా' అనునప్పుడు కించిత్ప్రతి మధ్యమమును 'గ ప దా' అను నప్పుడు ధైవతమును కంపింప జేయుచు కైశికి నిషాద చ్ఛాయలు పలుకు నట్లును, 'స రి గా' అనునప్పుడు గాంధారము నందలి కంపనములలో శుద్ధ మధ్యమపు ఛాయలు వినబడుచుండునట్లును పాడుచున్నారు. ఇది సంప్రదాయము కాదు

మోహన (అమరసింధు)— రూపకం

ఎంత బత్తో నీ మీద నీ రమణుడు
చెంత నుండి ఇయ్యగదే చేతికి బాగాలు! ॥పల్లవి॥

పయ్యెద కొంగు వట్టి పతి నీతో బెనగిని
ఇయ్యకొని రాగదవే ఇంటికి నేడు
చెయ్యార నప్పటి నీ చెక్కు నొక్కి వేడుకొనీ
వుయ్యాల మంచముపై గూచుండ గద్దె సరుస! ॥ఎంత॥

నెట్టుకొన గాగిలించి నిన్ను నొడ బరిచీని
అట్టెకానిమ్మన గదె అతని తోను
వొట్టుకొని పాదము నీ వొడి మీద జాచీని
గుట్టుతో నానతిచ్చి నూకొన గదె మాట ! ॥ఎంత॥

చెలరేగి మంతనాన శ్రీ వేంకటేశు డెనసె
అలమేలు మంగవు నీ వలమ గదె
పలు మారు నవ్వుతాను బాసికము గట్టీని
చలమెల్లా నీడేరె చల్లగదె సేస !

శృం : 25–115

ప. స రి గ స రి || గా ద ప ద ప గ రి స ||
ఎం త బ - త్తో || నీ - - - - మీ - ద ||

1. గ ప ద సా - ద ప గ || ద ప గ రి సా - - ||
నీ - - - - ర మ ణు || డు - - - - - - - ||

2. గ ప ద స రి గ గ రి సా స ద || రి స ద ప ద ప గ రి గ రి సా ||
నీ - - - - - ర - మ ణు - || డు - - - - - - - - - - - ||

3. ప ద స రి గ ప గ రి సా స ద || స రి స ద ప ద ప గ రి సా ||
నీ - - - - - ర - మ ణు - || డు - - - - - - - - - ||

4. ప గ ద ప దా స ద రి స రి || సా రి గ రి స ద ప పా ద ని ద ప గ రి ||
నీ - - - - ర - మ - ణు || డు - - - - - - - - - - - - - - ||

1. స రి గ ప గ రి గ రి సా || స ధ ఫా ధ ధ సా ||
ఛెం - త - న్నుం - - - - డి || ఇ - య్య గ ద వే ||

స రి గా రి గ పా గ ప దా || ప ద సా ద ప ద ప గ రి ||
చే - - తి - కి జా - - || గా - - లు - - - - - - || ||ఎంత||

2 స రి గ ప గ రి గ రి సా || గ ప ద స ద ప ద పా ||
చెం - త - నుం - - - - డి || ఇ - య్యా - గ - ద వే ||

స రి గ ప గ రి గ రి సా || ద స ద ప ద ప రి గ రి స రి స ||
చే - - - తి - కి - భా || గా - - - - - - లు - - - - - || ||ఎంత||

చ. గ ప పా పా ద ప ప గ || ప ద సా ద ప గ రి రి స ||
ప య్యో ద కొం - - - || గు - - వ - - - టి - ||

గ గ ద ప ద ప గ రి || స రి గ ప గ రి గ రి సా ||
ప తి నీ - - - తో - || జె - న - గీ - - - ని ||

ధ స సా రి స ధ ఫ దా || స రి గా రి గ ప ద పా ||
ఇ య్యి కొ - - - - ని || రా - - గ - ద - వే ||

గ రి గా ప ద సా దా || పా - - - - ||
ఇం - టి కి - - నే || డు - - - - ||

సా సా రి స ద ప దా || స రి గ ప గ రి గ రి సా ||
చె య్యా - - - - ర || న - - - ప్ప - టి - నీ ||

దా స రి గ రి గ రి సా || ద స రి స ద ప దా ||
చె క్కు - నొ - - - క్కి || వే - డు - కొ - నీ ||

స రి గా స రి సా || ప ద సా ప ద పా ||
వు - - య్యా - ల || మం - - చ ము పై ||

ప గ ద ప దా స ద రి స రీ || సా రి గ రి స ద ప పా ద స ద ప గ రి ||
ఖూ - ర్చుం - - డ - గ - ద || వే - - - - స - రు - - - - స - ||
||ఎంత||

అవతారిక :

ఈ పదము నందలి నాయిక విరహోత్కంఠిత, ముగ్ధ, స్వీయ. ఈమె తన నాధునికై ఎదురు చూచుచు, తాను అతని చెంత నుండిన వేళలలో తనకు గలిగిన అనుభవములు, ఆనందములు తలచుకొని వగచుచు, "చెలి నంపితిని, వలనగు నామె మాటలను విని వచ్చినో రాదో! నా యందు ప్రేమగల నా స్వామి తన వెనుకటి యనుభవములను తలచునో లేదో! కాని నాకు మాత్రము నా చెక్కులను నెపములతో నంటినచొప్పు, నా హారములను సవరించెడి చందము, మొలనూళ్లు దిద్దిన విధము, కౌగిళుల నలమిన రీతులు తలచుకొనినచో నా మనసు నిలువ కున్నది" అని తన కడకున్న ప్రియ సఖులకు చెప్పుకొనుచున్నది.

మోహన (అమరసింధు)—రూపకం

తలచిన దేహము నిలువదు తా నను దలచునో తలచడో
వలనుగ జెలి మాటలు విని వచ్చినో రాడో ! ॥పల్లవి॥

శిరసున నంటిన పునుగిటు చెక్కుల జారెడి ననుచును
ఉరవడి దివియుచు గొన గోరూదిన చందములు
మురిపెపు మొలనూళ్ళపై (ళులపై) మొగపుల సొబగులు చూచుచు
నరుదుగ గరమున నక్కడ నంటెడి యాసలును ! ॥తలచిన॥

చెనకుల వీడెపు రసమిదె సెలవుల జెదరెడి ననుచును
నునుపగు గోళ్ళ (ళుల) వాతెర నొక్కిన చందములు
పెనగొను ముత్యపు సరముల పెక్కువ దీర్చెద ననుచును
చనవున జనుగవపై జే చాచిన చందములు ! ॥తలచిన॥

వుద్దపు నడపుల లోపల నొయ్యన పాదము జారిన
నొద్దికతో నను గౌగిట నొరసిన చందములు
నిద్దపు దిరువేంకటగిరి నిలయుడు నను దనకౌగిట
నద్దిన కస్తూరి చెమటల నలమిన చందములు ! ॥తలచిన॥

శ్లోం : 12–85శి

ప. - గ పా ద నా ద ద || ప ప ప గ ద ప గ రి సా ||
- త ల చి న దే - || హా ము ని - లు - వ - దు ||

- స రీ గ సా రి రి || రి రి గా ద ప గ రి సా ||
- తా - న ను ద ల || చు నో ద ల - చ - డో ||

2. - గ పా ద సా స రి గా || రి స ద ప గ రి ||
- త ల చి న దే - - || హా ము ని లు వ దు ||

- స రీ గ సా రి రి || రి రి గా ద ప గ రి సా ||
- తా - న ను ద ల || చు నో ద ల - చ - డో ||

- స దా స రీ గ రి || స రి గా రి గ పా గ ప దా ||
- వ ల ను గ చె లి || మా - - ట - లు వి - ని ||

పా ద ప ప గ ప ద సా || - - ద ప ద ప గ రి గ రి || స రి
వ - - - - చ్చి - నో || - - రా - - - డో - - - || - - ||తలచిన||

చ. - స రి గ రీ సా రి స స ధ || స స ధ ప ధ ధ ||
- శి ర సు న నం - - - - || టి న పు ను గి టు ||

సా ప స ప ధ నా || ధ స రీ స రి గా రి గ పా ||
చె క్కు ల జా - - || రె - డి న - ను చు - - ||

- గ దా ప దా గ ప || రి గ స రి గ రి ||
- ఉ ర వి డి ది వి || యు చు కొ న గో - ||

- గ పా ద సా ద ప || ద గ పా - - ||
- రూ - ది న చం - || ద ము లు - - ||

- గ పా ద దా ప ద రి స || దా ప ద గా పా ||
- ము రి పె పు మొ - ల - || నూ - - ళ్ల పై ||

- ప దా స సా స రి గా || రి స రి ద స స ||
- మొ గ పు ల సొ - గ || సు లు చూ - చు చు ||

- స రి గ పా గ రి || స స రి ధ స స ||
- అ రు దు గ గ ర || ము న న - క్క డ ||

- ప గా ప దా సా || - - ద ప ద ప గ రి గ రి || స రి
- నం - ఘె డి యా || - - స - లు - ను - - - || - - ||తలచిన||

రాగముల పట్టిక

అనుబంధము

సంఖ్య	రాగము	మేళకర్త	ఆరోహణ	అవరోహణ
1.	సామరావళి	3	స రి మ ప ద ని స	స ని ద ప మ గ రి స
2	భూపాళం	8	స రి గ ప ద స	స ద ప గ రి స
3.	ధన్యాసి	8	స గ మ ప ని స	స ని ద ప మ గ రి స
4.	ఆహిరి	8	స రి స గ మ ప ద ని స	స ని దా ప మ గ రి స.
5.	నాగవరాళి	8	స రి గ మ ప మ ద ని స	స ని ద మ ప గ మ గ రి స
6.	హెజ్జుజ్జి	13	స రి గ మ ప ద స	స ని ద ప మ గ రి స
7.	మాయామాళవ గౌళ	15	స రి గ మ ప ద ని స	స ని ద ప మ గ రి స
8.	మంగళకైశిక	15	స రి గ మ ప మ ద ని స	స ని ద ప మ గ రి స
9.	మలహరి	15	స రి మ ప ద స	స ద ప మ గ రి స
10.	పాడి	15	స రి మ ప ద ప ని స	స ని ప ద ప మ రి స
11.	బౌళి	15	స రి గ ప ద స	స ని ద ప గ రి స
12.	మేచబౌళి	15	స రి గ ప ద స	స ని ద ప గ రి స
13.	గుండక్రియ	15	స రి గ మ ప ద ని స	స ద ని ప ద మ ప మ గ రి స
14.	సావేరి	15	స రి మ ప ద స	స ని ద ప మ గ రి స
15.	గౌళ	15	స రి గ మ రి మ ప ని స	స ని ప మ రి గ మ రి స
16.	సాళంగనాట	15	స రి మ ప ద స	స ని ప ద ప మ గ రి స
17.	లలిత	17	స గ మ ద ని స	స ని ద మ గ రి స
18.	భైరవి	20	స గ రి గ మ ప ద ని స	స ని ద ప మ గ రి స
19.	నాగగాంధారి	20	స రి మ గ మ ప ద ని స	స ని ద ప మ గ రి స
20.	శ్రీ	22	స రి మ ప ని స	స ని ప ద ని ప మ రి గ రి స
21.	కన్నడగౌళ	22	స రి గ మ ప ని స	స ని ద ప మ గ స
22.	మనోహరి	22	స గ రి గ మ ప ద స	స ద ప మ గ రి స
23	సైంధవి	22	ని స రి గ మ ప ద ని	ని ద ప మ గ రి స ని ధ
24.	హిందోళ	22	స గ మ ద ని స	స ని ద మ గ స
25.	రీతిగౌళ	22	స గ రి గ మ ని ని స	స ని ద ప ద ని మ గ రి స
26.	మాళవశ్రీ	22	స గ గ మ ప ని ని స	స ని ద ప మ ప ని మ మ గ స
27.	పళమంజరం (పలమంజరి)	22	స గ మ ద స	స ని ద ప మ గ మ రి స

28.	శుద్ధదేశి	22	స గ రి గ స రి గ మ ప మ ని ద ప ని స̇	స̇ ని ద ప మ రి మ గ రి స
29.	మధ్యమావతి	22	స రి మ ప ని స̇	స̇ ని ప మ రి స
30.	ముఖారి	22	స రి మ ప ద ని ద స̇	స̇ ని ద ప మ గ రి స
31.	వేళావళి	23	న రి గ మ ప ద స	స ని ద ప మ గ రి స
32.	నట్టనారాయణి	28	స రి గ మ ద ని ద స̇	స ని ద ప మ గ మ రి స
33.	నారాయణి	28	స రి మ ప ద స	స̇ ని ద మ రి స
34.	మాళవి	28	స రి గ మ ప మ ద ని స	స̇ ని ద ని ప మ గ మ రి స
35.	కాంభోజి	28	స రి గ మ ప ద స	స̇ సి ద ప మ గ రి స
36.	బలహంస	28	స రి మ ప ద స	స ని ద ప మ రి మ గ స
37.	యదుకులకాంభోజి	28	స రి మ ప ద స	స̇ ని ద ప మ గ రి స
38.	కుంతలవరాళి	28	స మ ప ద ని ద స	స̇ ని ద ప మ స
39.	ఆందోళి	28	స గ మ ద ని ద స̇	స̇ ని ద ప మ గ రి స
40.	కేదారగౌళ	28	స రి మ ప ని స	స ని ద ప మ గ రి స
41.	శంకరాభరణం	29	స రి గ మ ప ద ని స	స̇ ని ద ప మ గ రి స
42.	కురంజి	29	ని̣ స రి గ మ ప	ద ప మ గ రి స ని̣
43.	దేవక్రియ	29	స రి మ ప ద స̇	స̇ ద ప మ రి స
44.	బంగాళ	29	స రి గ మ ప ద ప స̇	స ని ప మ గ మ రి స
45.	శుద్ధవసంతం	29	స̇ రి గ మ ప ద ని స̇	స ని ద మ ప మ గ రి స
46.	ఆరభి	29	స రి మ ప ద స̇	స̇ ని ద ప మ గ రి స
47.	నీలా బరి	29	స రి గ మ ప ద ప ని స̇	స̇ ని ద ని ప మ గ రి గ స
48.	సామ	29	స రి మ ప ద స̇	స ద ప మ గ రి స
49.	బిలహరి	29	స రి గ ప ద స	స ని ద ని ద ప మ గ రి స
50.	దేశాక్షి	29	స రి గ ప ద స̇	స̇ ని ద ప మ గ రి స
51.	దేవగాంధారి	29	స రి గ రి మ ప ద ని స	స̇ ని ద ని ద ప మ గ రి స
52.	ఆహిరినాట	29	స గ మ ప ని ద ని స	స̇ ని ప ద ని ప మ గ స
53.	సామంతం	30	స రి గ మ ప ని స̇	స̇ ని ద ని ప మ గ రి స
54	ఛాయానట	34	స రి గ మ ప మ ప స̇	స̇ ని ద ని ప మ రి స
55.	నాట	36	స రి గ మ ప ద ని స̇	స ని ప మ రి స
56	వరాళి	39	స గ రి గ మ ప ద ని స̇	స̇ ని ద ప మ గా రి స
57.	రామక్రియ	51	స గ రి గ మ ప ద ని స̇	స̇ ని ద ని ద ప మ గ రి గ రి స
58.	బౌళిరామక్రియ	51	స రి గ ప ద స̇	స ని స̇ ద ప మ గ రి స రి గ
59.	మోహన	65	స రి గ ప ద స̇	స ద ప గ రి స